

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอน
ตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

ปริญญานิพนธ์
ของ
เดชา จันทศิริ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการมัธยมศึกษา
ธันวาคม 2542
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอน
ตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

บทคัดย่อ
ของ
เดชา จันทศิริ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการมัธยมศึกษา
ธันวาคม 2542

เดชา จันทศิริ. (2542). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอน
ตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม.
(การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
คณะกรรมการควบคุม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ตรูเนตร อัสชสวัสดิ์,
รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ ชิตพงศ์.

การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิด
อย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การ
สอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ เขตบึงกุ่ม
กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง
40 คน กลุ่มควบคุม 40 คน กลุ่มทดลองใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์ กลุ่มควบคุมสอน
ตามแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองสอนกลุ่มละ 20 คาบ
คาบละ 50 นาที โดยทั้งสองกลุ่มใช้เนื้อหาเดียวกัน

การดำเนินการทดลองครั้งนี้ ใช้แผนการวิจัยแบบ Randomized Control Group
Pretest – Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทาง
การเรียนวิชาพระพุทธศาสนา มีค่าความเชื่อมั่น 0.81 และแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมี
วิจารณญาณ มีค่าความเชื่อมั่น 0.74 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test ในรูปผลต่างของคะแนน
(Difference Score)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีผลสัมฤทธิ์ทาง
การเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

A STUDY OF MATHAYOM SUKSA I STUDENTS' ACHIEVEMENT AND
CRITICAL THINKING IN BUDDHISM STUDIES THROUGH BUDDHISM
SCIENCE AND GROUP DYNAMICS.

AN ABSTRACT
BY
DECHA CHANSIRI

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Secondary Education
at Srinakharinwirot University
December 1999

Decha Chansiri. (1999). *A Study of Mathayom Suksa I Students' Achievement and Critical Thinking in Buddhism Studies Through Buddhism Science and Group Dynamics*. Master Thesis, M.Ed. (Secondary Education).
Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee:
Assit. Prof. Trunate Uschasawad, Assoc. Prof. Dr. Somboon Chitapong.

The purpose of this study was to compare Mathayom Suksa I students' achievement and Critical Thinking in Buddhism studies through Buddhism Science and Group Dynamics.

The sample in this study consisted of 80 Mathayom Suksa I students of Nawamintrachutit School, Buengkum district, Bangkok, during the first semester of 1999 academic year. They were randomly divided into 2 Group, experimental group and control group. Each group consisted of 40 students. The experimental group was taught through Buddhism science ; whereas the control group was taught through Group dynamics. each group was taught with the same content for twenty 50 minutes periods.

The Randomized Control Group Pretest – Posttest Design was used in the study. The achievement test in Buddhism studies, with reliability of 0.81, and the Critical thinking test with reliability of 0.74, and t-test (Difference Score) was used for ststistical data analysis.

The results of this study revealed that the achievement in learning Buddhism studies of the experimental and control group was significantly different at the .01 level. The critical thinking of the experimental and control groups were significantly different at the .05 level.

ปริญญานิพนธ์

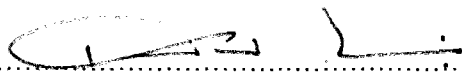
เรื่อง

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอน
ตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

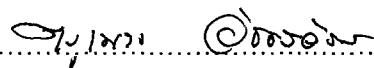
ของ

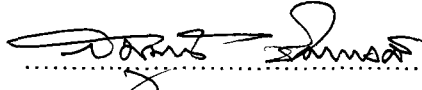
นายเดชา จันทร์ศิริ

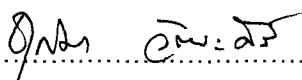
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการมัธยมศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

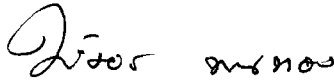
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)
วันที่ ๒๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

 ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เนตร อัสขสวัสดิ์)

 กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ ชิตพงศ์)

 กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชูติมา วัฒนาศิริ)

 กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บังอร พานทอง)

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยดังนี้

ทุนสนับสนุนการวิจัย ระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 2 ทุน

1. ทุนราชภัฏทาสมโสธร เป็นจำนวนเงิน 24,000 บาท
2. ทุนธนาคารศรีนคร เป็นจำนวนเงิน 6,000 บาท

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

เดชา จันทร์ศิริ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์และได้รับคำปรึกษาแนะนำอย่างดียิ่ง จากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เนตร อักษรสวัสดิ์ ประธานที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ ชิตพงศ์ กรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ชูติมา วัฒนาศิริ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บังอร พานทอง ผู้ซึ่งกรุณาเป็นกรรมการสมทบในการสอบปากเปล่า และอาจารย์ ดร. วิเชียร อัมพารักษ์ ที่ให้คำแนะนำเป็นกำลังใจให้คำปรึกษาด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ พวงรัตน์ ทวีรัตน์ รองศาสตราจารย์ อัจฉรา สุขารมณี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รุ่งอรุณ รังรองรัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วสันต์ รังรองรัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รชมน สุขชุม ที่กรุณาให้ความรู้ตรวจแก้ไขเครื่องมือต่าง ๆ พร้อมทั้งให้คำแนะนำและข้อคิดที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย

ขอขอบพระคุณอาจารย์อนุสรณ์ สุชาติานนท์ อาจารย์ปรีดา วิทยากุล อาจารย์นิภาพรรณ แดงโรจน์ อาจารย์รัชฎา เรืองแก้ว อาจารย์วันนิภา เลิศล้ำศรีเทียน อาจารย์จิระวรรณ พิงกริม อาจารย์ภัทราภรณ์ พิทักษ์ธรรม ที่กรุณาให้ความรู้ตรวจแก้ไขเครื่องมือต่าง ๆ ในการวิจัยครั้งนี้ พร้อมทั้งคำแนะนำและข้อคิดที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการโรงเรียนเทพลีลา ผู้อำนวยการโรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร และขอขอบใจนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนวมินทราชูทิศที่อำนวยความสะดวกให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการทดลอง และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบนมัสการขอบพระคุณพระอำนวยการ จิตธมโม ครูใหญ่โรงเรียนสิดธรรมวิทยา พระตำรงค์ ทางทอง พระมหาชาญณรงค์ วิจิตรกะ พระบุญรอด จันทรเมือง ที่ให้ความอนุเคราะห์สนับสนุนและเอื้อเฟื้ออุปกรณ์การวิจัย ขอกราบขอบคุณราชกรีฑาสโมสร ธนาคารศรีนคร ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ผู้มีพระคุณและหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้ความอนุเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยมิได้กล่าวไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์นพพร ทิพย์สุวรรณ อาจารย์สุภาภรณ์ ทิพย์สุวรรณ อาจารย์สมพร ประมวลศิลป์ชัย คุณรพีพรรณ สีเรือง ที่ให้กำลังใจและความห่วงใยตลอดมา

ผู้วิจัยขอโน้มรำลึกถึงพระคุณของคุณพ่อสมุห์ จันทรศิริ ที่ล่วงลับไปแล้ว คุณแม่ปาน จันทรศิริ ที่เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนและสนับสนุนการศึกษา ให้กำลังใจอันสำคัญยิ่ง จนทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี ขอโน้มรำลึกถึงพระคุณครูอาจารย์ทุกท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย

เดชา จันทรศิริ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
การเลือกประชากรและการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	5
ระยะเวลาในการทดลอง.....	6
เนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง.....	6
ตัวแปรที่ศึกษา.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
สมมติฐานในการวิจัย.....	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนตามแนวพุทธศาสตร์.....	11
ความหมายของพระพุทธศาสนา.....	11
ศรัทธาในพระพุทธศาสนา.....	12
สมาธิในพระพุทธศาสนา.....	16
ปัญญาและกระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา.....	19
จุดมุ่งหมายในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา.....	25
หลักการสอนของพระพุทธเจ้า.....	26
การสอนตามแนวพุทธศาสตร์.....	27
การสอนที่ประยุกต์จากการสอนตามแนวพุทธศาสตร์.....	34
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์.....	35
ความหมายของกลุ่ม.....	35
ความหมายของกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์.....	36
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์.....	38
ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ในการเรียนการสอน.....	40
ลำดับขั้นการเรียนรู้ตามวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์.....	45

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
องค์ประกอบของการทำงานกลุ่ม.....	47
บทบาทของครูในการสอนโดยใช้ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์.....	49
กิจกรรมในการจัดการเรียนการสอนกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์.....	50
ประโยชน์ของการเรียนการสอนโดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์.....	52
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ.....	55
ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ.....	55
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ.....	57
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนตามแนวพุทธศาสตร์.....	73
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์.....	75
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ.....	78
 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	 81
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	81
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	81
การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	87
 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	 92
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	92
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	93
 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	 95
สังเขปความมุ่งหมาย สมมติฐานและวิธีการดำเนินการวิจัย.....	95
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	97
สรุปผลการวิจัย.....	97
อภิปรายผลการวิจัย.....	97
ข้อเสนอแนะ.....	102

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม.....	104
ภาคผนวก.....	114
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	290

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แบบแผนการวิจัย.....	87
2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม.....	93
3 เปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม.....	94

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 การพัฒนาปัญญาทางพระพุทธศาสนา.....	22
2 แสดงการพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ตามวิธีการของเพียเจต์.....	24
3 แสดงการเกิดความคิดรวบยอดของนักเรียน.....	32
4 แผนภูมิหลักการเรียนการสอนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์.....	54
5 แสดงกระบวนการคิดของนักจิตวิทยากลุ่มที่ใช้วิธีการศึกษาตามวิธีการของ เพียเจต์.....	59
6 รูปแบบกระบวนการประมวลข้อมูลของแอดกินสันและชิฟฟริน.....	63

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สภาพสังคมไทยปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้มากมาย ทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่คนไทยส่วนมากในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่สลับซับซ้อนจากสังคมขนาดเล็กกลายเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย มีระบบข้อมูลข่าวสารเชื่อมโยงถึงกันโดยตลอดทั้งด้านความคิด วัฒนธรรม ธุรกิจ สิทธิมนุษยชน ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมและกระบวนการทางสังคมอื่น ๆ โดยมุ่งหวังจะให้มีการพัฒนาให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมในอนาคตเร็วขึ้น บุคคลในสังคมจึงเต็มไปด้วยการแข่งขันกันอย่างดิ้นรนกันทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดปัญหาที่กระทบต่อสังคมไทยอย่างรุนแรง เกิดปัญหาการว่างงาน อนาคตการคิดที่ถูกต้องมีเหตุผล เป็นโรคเครียดและคิดฆ่าตัวตาย ขาดสติและความระลึกได้ว่าความรุ่งเรืองเป็นของคู่กับความเสื่อมถอย จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ทำให้คนจำเป็นต้องปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้มีการดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข เนื่องจากเด็กขาดความยั้งคิด เมื่อขาดการฝึกให้คิดที่ถูกต้อง เด็กวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยพวยพุ่งแถมจึงมีความยากลำบากในการปรับตัว การวางตัวและแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้เด็กวัยรุ่นกระทำผิดไปจากระเบียบแบบแผนประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทย ไม่สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และแก้ปัญหาที่เผชิญได้ (กรมวิชากร, 2541 : 1 - 3)

แนวทางในการพัฒนาคนให้เหมาะสมกับกาลสมัยนั้นคือ การศึกษา บทบาทของการศึกษาต้องเป็นการพัฒนาความสามารถทางความคิด (Cognitive Capability) เพื่อให้ผู้เรียนมีกลวิธีในการคิด (Cognitive Strategies) รู้จักแสวงหาข้อมูล ประมวลผล จัดระบบข้อมูล และตัดสินใจด้วยตนเอง เพราะการจัดการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์แท้จริง ต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ ถ้าผู้เรียนมีระบบการคิดและมีเป้าหมายการคิดที่ดีงามพร้อมทั้งมีความรู้ที่จำเป็น ก็สามารถพัฒนาตน พัฒนาอาชีพ และร่วมมือกันพัฒนาสังคมได้ ฉะนั้นการจัดการศึกษาไทยในปัจจุบันจึงได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามจุดประสงค์ของการเรียนที่ครอบคลุมพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้มุ่งเน้นกระบวนการคิด เพื่อฝึกให้ผู้เรียนมีนิสัยในการจัดระบบความคิดที่จะหาแนวทางปฏิบัติอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนากระบวนการในขั้นตอนที่สูงขึ้น โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในสถานการณ์และสภาพปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้บุคคลจำเป็นต้องมีทักษะในการคิด (ทศนา ขัมมณี. 2533 : 1) ซึ่งตรงตามหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่ต้องการให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ มีนิสัยใฝ่หาความรู้ หัดคิดวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีหลักการและเหตุผล เพื่อให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการคิดวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ (กรมวิชาการ. 2535 : 47) และรวมถึงการปลูกฝังให้มีลักษณะการเป็นพลเมืองดีมีคุณธรรม รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน โดยอาศัยหลักธรรมทางศาสนาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ตรงกับเป้าหมายของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา คือ การมุ่งให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักนำความรู้ในเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมที่เรียนมาไปใช้ในสถานการณ์ที่เป็นจริงของชีวิต และสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติทางวัตถุและทางสังคม (กรมวิชาการ. 2535 : 6)

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นสมรรถภาพทางการคิดที่เป็นคุณลักษณะของผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาในสังคมข้อมูลข่าวสาร เป็นการคิดที่ใช้การไตร่ตรองอย่างรอบคอบเกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นปัญหา ข้อโต้แย้ง หรือข้อมูลที่คลุมเครือ โดยอาศัยความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของตนเองในการหาหลักฐานเพื่อตัดสินใจและนำไปสู่ข้อยุติที่สมเหตุสมผล การคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวของมันเอง และเป็นสิทธิอันชอบธรรมของผู้เรียน ที่ควรได้รับการพัฒนาโดยถือว่าเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาและเป็นเครื่องหมายของบุคคลที่ได้รับการศึกษา หรือผ่านการเรียนรู้มาแล้ว (Norris. 1985 : 40 - 45 ; Bodí. 1988 :150 - 153) ดังที่คณะกรรมการนโยบายทางการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกาที่เห็นความสำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่าจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาทั้งปวงที่จัดขึ้นนั้น การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นสมรรถภาพที่จำเป็นของการพัฒนามนุษย์สู่อนาคต (Decaroli. 1973 : 67 - 68) ในการเตรียมพัฒนาสังคมในอนาคตให้สอดคล้องกับทิศทางของการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะมีประโยชน์ในประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตย เพราะเป็นจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีความยุติธรรม รู้จักรับผิดชอบจริงจัง มีความชัดเจนและเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง มีวิสัยทัศน์และคุณลักษณะที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย คิดเพื่อสังคมมากกว่าคิดเพื่อตนเอง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ครูจึงมีหน้าที่ต้องพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ ความคิด เจตคติ ค่านิยม ทักษะกระบวนการ ซึ่งตรงกับจุดเน้นในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่กำหนดให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นกระบวนการคิดอย่างมีระบบ และมีเหตุผล รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การแสดงความคิดเห็น การแสวงหาความรู้และ

รู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมทั้งรู้จักการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะตามระบอบประชาธิปไตย เพื่อเป็นการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเหมาะสม เป็นการพัฒนาทักษะพื้นฐานของการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพของสมาชิกในสังคม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2540 : 67 - 68) แต่การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงต้องเน้นที่วิธีการสอน โดยมุ่งเอาเป้าหมายหรือปัญหาเป็นตัวตั้ง ให้ผู้สอนช่วยกระตุ้นหรือชี้แนะให้ผู้เรียนฝึกทักษะการสังเกต มีกระบวนการแก้ปัญหา เพื่อแสวงหาแนวทางให้บรรลุผลตามที่มุ่งหมาย การนำหลักธรรมที่ได้ศึกษาเป็นแนวทางในการคิดพิจารณาแก้ปัญหาหรือปฏิบัติให้บรรลุผลตามที่มุ่งหมายนั้นต้องมีการฝึกการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รวมทั้งฝึกหาความรู้และฝึกลงมือกระทำ (กรมวิชาการ. 2535 : 6) .

พระพุทธศาสนามีหลักธรรม มีแนวทางปฏิบัติที่ดีงาม รู้จักใช้สติปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนการตัดสินใจซึ่งเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเน้นในด้านการปฏิบัติทางจิต สังคม และเศรษฐกิจ นักเรียนเรียนรู้เฉพาะวิชาการ วิชาชีพอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องใช้หลักธรรมทางศาสนามาอบรมจิตใจให้รู้จักใช้ความรู้ให้ถูกต้อง มีคุณธรรม รู้หลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งทุกคนตระหนักดีว่าศาสนามีความสำคัญต่อสังคม แต่โดยข้อเท็จจริงการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับโรงเรียน เมื่อเทียบกับวิชาอื่น ๆ เพราะคนไทยไม่เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เมื่ออิทธิพลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในชนบทและในเมืองเต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวายและปัญหา จากสภาพการดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดให้มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและจริยธรรมในหมวดวิชาสังคมศึกษา โดยกำหนดให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกเสรี ตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง 2533 และให้โรงเรียนจัดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียนภาคเรียนละ 1 รายวิชา ตลอด 3 ปี (กระทรวงศึกษาธิการ. 2534 : 3 - 4) ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา สภาพการณ์การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเกิดความยากลำบากในการจัดการเรียนการสอน อันเนื่องจากนักเรียนไม่ได้รับการสอนให้รู้จักคิด ถึงแม้มีการนำเอาวิธีการต่าง ๆ หลาย ๆ แบบเข้ามาใช้กันอย่างแพร่หลาย สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากการที่ครูไม่เข้าใจเพียงพอในเรื่องของการคิด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่เอื้อต่อการพัฒนาการคิด และจากการติดตามประเมินผลโรงเรียนร่วมพัฒนาที่ใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง 2533 ของกรมวิชาการพบว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่ผ่านมาประสบปัญหา ไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ เพราะการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาไม่ได้รับการเอาใจใส่จากครูผู้สอนและนักเรียน ครูส่วนมากสอนเนื้อหาตามหนังสือแบบเรียน ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย เน้นให้นักเรียนรู้และจำ การสอนพระพุทธศาสนาจึงเหมือนกับเป็นศาสตร์อย่างหนึ่งที่ต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ ครูทำหน้าที่เพียงผู้ให้ข่าวสาร

เกี่ยวกับพุทธประวัติ ไม่ได้สอนให้ผู้เรียนคิดหรือค้นคว้าหาความรู้จนเป็นนิสัย การประเมินผล เน้นความจำ และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูมักให้นักเรียนทำกิจกรรมเป็นกลุ่มหรือรายบุคคลโดยต่างคนต่างทำ ไม่มีการปรึกษาหารือกัน ครูยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่อง การทำงานเป็นกลุ่ม เพราะการทำงานเป็นกลุ่มไม่ได้หมายความว่า ครูแบ่งกลุ่มแล้วปล่อยให้ นักเรียนทำงาน แต่หมายถึงการสอนที่ครูต้องแนะแนวทางในการเรียนรู้ให้ นักเรียนเข้าใจถึง วิธีการทำงานและปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนฝึกให้นักเรียนสามารถหาวิธีการ แก้ปัญหาที่ดีที่สุดมาใช้ในกลุ่ม เป็นการให้นักเรียนได้แสดงออก แสวงหาวิธีการทดลองเพื่อให้ เกิดการใฝ่รู้ ซึ่งเห็นได้ว่าวิธีการสอนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้การเรียนการสอนไม่ได้ผล การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันจึงต้องเปลี่ยนจากการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาจากครูผู้สอนโดยตรง มาเป็นการใช้ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมพัฒนาสติปัญญาของนักเรียนให้รู้เท่าทันสังคมที่ เปลี่ยนแปลง ครูต้องมีวิธีการสอนที่เร้าใจให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ กระตือรือร้น มีส่วนร่วมใน กิจกรรมทุกขั้นตอน โดยให้ผู้เรียนรู้จักคิดรู้จักแสดงความคิดเห็น ได้วิจารณ์ และให้เหตุผล สรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง อันนำไปสู่การปฏิบัติและแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันได้อย่างมี ประสิทธิภาพและถูกต้อง

การที่นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณได้นั้น ต้องอาศัยเทคนิควิธีการหลายอย่าง ที่กระตุ้นยั่วยุให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมทางปัญญามาก ๆ และค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง คิดวิเคราะห์วิจารณ์ปัญหานั้น ๆ ด้วยปัญญา จนเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง วิธีสอนที่ช่วย ให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณได้นั้น คือ วิธีสอนตามแนว พุทธศาสตร์ ซึ่งการสอนวิธีนี้เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่ว ๆ ไป เป็นการพัฒนากาย วาจา ใจ อารมณ์ สติปัญญา และควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดี โดยเน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนตามหลัก ของศีล สมาธิ และปัญญาที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนเป็นพื้นฐาน ซึ่งเห็นได้ว่าการศึกษาที่แท้จริงของ พระพุทธเจ้าคือการค้นคว้าและการฝึกอบรมด้วยตนเอง บทบาทของครูจึงเป็นเพียงผู้แนะแนว ทางสร้างสภาพแวดล้อม และวิธีดำเนินการที่เอื้ออำนวยให้นักเรียนเท่านั้น

จากจุดเด่นของวิธีการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ที่อาศัยหลักของการคิดและการลงมือ ปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่า นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วย การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ว่าจะมีผลสัมฤทธิ์ทาง การเรียน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายไว้ดังนี้

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
2. เพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

ความสำคัญของการวิจัย

ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะเป็นแนวทางให้ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาและผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ในการปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 14 ห้องเรียน รวมนักเรียนทั้งสิ้น 650 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 14 ห้องเรียน รวม 650 คน ซึ่งดำเนินการสุ่มตัวอย่างโดยการจับฉลากจำนวน 14 ห้องเรียน ให้เหลือ 2 ห้องเรียน นำกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาละกัน แล้วจับฉลากเพื่อกำหนดเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

1. กลุ่มทดลอง จำนวน 40 คน ได้รับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามแนวพุทธศาสตร์
2. กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน ได้รับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

ระยะเวลาในการทดลอง

ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง กระทำในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 กลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มใช้เวลาทดลองสอนกลุ่มละ 20 คาบ สัปดาห์ละ 2 คาบ คาบละ 50 นาที รวมเป็น 10 สัปดาห์

เนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง

เนื้อหาที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้ เป็นเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 เรื่องโอวาท 3 เบญจศีล - เบญจธรรม ความละเอียดและการเกรงกลัวต่อความชั่ว พระสงฆ์ และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ กตัญญูกตเวทิตะ และหน้าที่ชาวพุทธ

ตัวแปรที่ศึกษา มีดังนี้

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การสอน 2 วิธี คือ
 - 1.1 การสอนตามแนวพุทธศาสตร์
 - 1.2 การสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
2. ตัวแปรตาม ได้แก่
 - 2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
 - 2.2 การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การสอนตามแนวพุทธศาสตร์ หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่ว ๆ ไป เพื่อพัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ใจ อารมณ์ สติปัญญา ที่เน้นการคิดใคร่ครวญไตร่ตรองหาเหตุผล ลงมือปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง และควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดี โดยเน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ที่เกิดจากปัจจัยเกื้อหนุน 2 ด้าน คือ ปรโตโมสะ ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกที่จูงใจให้เกิดศรัทธา การมีกัลยาณมิตรและการฝึกกระบวนการคิดอย่างแยบคาย คือโยนิโสมนสิการ เพื่อให้บุคคลเหล่านี้เข้าถึงความจริงอันสูงสุด จัดเป็นขั้นตอนการสอนได้ดังนี้

ขั้นเตรียม

- ครูจัดทำป้ายนิเทศเพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมที่จูงใจผู้เรียนให้เกิดความศรัทธา

ขั้นสอน

ขั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน โดยการเสนอสิ่งเร้า เช่น รูปภาพ นิทานชาดก ภาพเคลื่อนไหว และข่าวที่เกี่ยวข้องกับตัวอย่างการปฏิบัติตนเป็นคนดี มาเป็นแนวทางในการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียน เพื่อเป็นพื้นฐาน

ขั้นแรกของจิตใจ ก่อให้เกิดเหตุผลในการมีความเชื่อมั่นต่อตัวครูและมีความตั้งใจในการปฏิบัติตนให้เข้าสู่ความจริงอันสูงสุด

ขั้นที่ 2 การเจริญสมาธิ

หมายถึง การเตรียมกาย วาจาให้พร้อม เพื่อทำจิตใจให้สงบนิ่ง ตั้งมั่นอยู่กับลมหายใจเข้า - ออก ไม่ฟุ้งซ่านปราศจากสิ่งรบกวนเป็นเวลา 5 นาที โดยครูผู้สอนให้หลักการฝึกสมาธิเป็น 2 ขั้นตามลำดับดังนี้

2.1. นั่งขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้ายนั่งสบาย ๗ กายตั้งตรงแต่ไม่เกร็ง

2.2 หลับตาคำหนดลมหายใจเข้า - ออก โดยเลือกกระทำวิธีใดวิธีหนึ่ง ดังนี้

2.2.1 นับลมหายใจเข้า - ออก ตามลำดับขั้น คือ นับเป็นคู่ ๆ หายใจเข้านับ 1 หายใจออกนับ 1 จนกระทั่งครบ 10 แล้วจึงเริ่มนับใหม่

2.2.2 กำหนดลมหายใจเข้า - ออก ขณะหายใจเข้าภาวนาว่า “พุท” ขณะหายใจออกภาวนาว่า “โฮ”

2.2.3 สังเกตดูอาการของส่วนหน้าท้อง ขณะหายใจเข้าภาวนาว่า “พองหนอ” ขณะหายใจออกภาวนาว่า “ยุบหนอ”

ผู้เรียนเลือกวิธีการใดก็ได้ แต่ต้องตั้งใจให้อยู่กับลมหายใจเข้า - ออก ไม่คิดฟุ้งซ่านในเรื่องอื่น จนกระทั่งจิตสงบแนบแน่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งนาน ๆ และสามารถบรรยายสภาพที่เกิดขึ้นในใจของตนขณะกำหนดลมหายใจได้ถูกต้อง

ขั้นที่ 3 การเจริญปัญญา

หมายถึง การกำหนดพิจารณาผลที่เกิดขึ้นในใจของตนในการเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติได้อย่างสมเหตุสมผล โดยการปฏิบัติตามกระบวนการพัฒนาปัญญา 3 ด้าน คือ

3.1 การฟังและการอ่าน (สุตมยปัญญา)

3.2 การคิดทบทวนพิจารณาหาเหตุผลความเป็นไปได้และไม่ได้ แล้วทดสอบกับข้อมูลเดิมที่ได้ฟังได้อ่านมา (จินตามยปัญญา)

3.3 การลงมือปฏิบัติเพื่อทดสอบสิ่งที่ได้มาจากการฟัง การอ่าน และการคิด (ภาวนามยปัญญา)

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงผลการปฏิบัติ

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

5.1 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปข้อคิด และสาระสำคัญของบทเรียน โดยครูเพิ่มเติมส่วนที่บกพร่องให้สมบูรณ์มากขึ้น

5.2 ครูวัดและประเมินผล โดยพิจารณาจากการตอบคำถาม
ความสนใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม

2. การสอนตามแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ หมายถึง การสอนที่อาศัย
สัมพันธ์ภาพของนักเรียนในขณะร่วมปฏิบัติกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาและตัดสินใจกระทำสิ่งใด
สิ่งหนึ่งเพื่อแสวงหาความรู้ทั้งในด้านเนื้อหา พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ และการประยุกต์ใช้
ซึ่งดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

2.1 ขั้นนำ

2.2.1 ครูแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น 6 กลุ่ม กลุ่มละ 6 - 7 คน โดย
วิธีการจับฉลากบัตรหมายเลขที่มีหมายเลขกำกับอยู่เพื่อเข้ากลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน
เลขานุการ ผู้รายงาน และผู้สังเกตการณ์กลุ่มละ 1 คน ครูอธิบายหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม
และจะมีการเปลี่ยนหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มทุกครั้งเมื่อเริ่มศึกษาเรื่องใหม่

2.2.2 ครูสนทนา ชักถาม และใช้สื่อการสอนประกอบเพื่อสร้างความ
สนใจและสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการเรียน
ต่อไป

2.2 ขั้นสอน

ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ การอภิปราย เกม บทบาทสมมติ
สถานการณ์จำลอง ละคร และกรณีตัวอย่างที่เหมาะสมกับเนื้อหา

2.3 ขั้นวิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้

2.3.1 นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ตามหัวข้อที่ครูกำหนดไว้

2.3.2 ผู้สังเกตการณ์รายงานผลการสังเกตที่ตนเห็น

2.4 ขั้นสรุปและการประยุกต์ใช้

นักเรียนร่วมกันสรุปแนวทางในการปฏิบัติตัวของนักเรียน และการนำไป
ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

2.5 การประเมินผล

สังเกตจากการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนต่อไปนี้

2.5.1 ด้านเนื้อหา

2.5.1.1 การอภิปราย

2.5.1.2 การปฏิบัติงาน

2.5.1.3 การร่วมมือปฏิบัติกิจกรรม

2.5.2 ด้านมนุษยสัมพันธ์

2.5.2.1 ความร่วมมือระหว่างการทำงานกลุ่ม

2.5.2.2 ความรับผิดชอบและการกล้าแสดงออก

2.5.3 ด้านการประยุกต์ใช้

2.5.3.1 การแสดงความคิดเห็นและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรม

2.5.3.2 ความรู้ที่ได้แล้วบันทึกลงในสมุด

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ความสามารถของนักเรียนในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเนื้อหาที่ทำการทดลอง ซึ่งพิจารณาจากคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามตารางวิเคราะห์หลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านสติปัญญา ประกอบด้วย ความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า

4. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) หมายถึง ความสามารถในการคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นปัญหา ข้อโต้แย้ง หรือข้อมูลที่คลุมเครือ เพื่อตัดสินใจและนำไปสู่การลงสรุปข้อมูลต่าง ๆ อย่างสมเหตุสมผล ตามแนวคิดของเดรสเชลและเมย์ฮิว ประกอบด้วยลักษณะการคิด 5 ด้าน ดังนี้

4.1 ด้านการนิยามปัญหา หมายถึง ความสามารถในการกำหนดปัญหา ข้อโต้แย้ง วิเคราะห์ข้อความ หรือข้อมูลที่คลุมเครือให้ชัดเจนได้ และเข้าใจความหมายของคำข้อความ หรือแนวคิด ภายในขอบเขตข้อเท็จจริงที่กำหนดให้

4.2 ด้านการรวบรวมข้อมูลสำหรับการแก้ปัญหา หมายถึง ความสามารถในการพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยความเป็นปรนัย เลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ข้อโต้แย้ง หรือข้อมูลที่คลุมเครือได้ แสวงหาข้อมูลที่ต้องการและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ถามหรือพิจารณาทัศนะของคนอื่น เพื่อนำมาแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง

4.3 ด้านการจัดระบบข้อมูล หมายถึง ความสามารถในการแสวงหาแหล่งที่มาของข้อมูล วิจัยความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ระบุข้อตกลงเบื้องต้นของข้อความ พิจารณาความเพียงพอของข้อมูล จัดระบบโดยวิธีต่าง ๆ เช่น จำแนกความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่ชัดเจนกับข้อมูลที่คลุมเครือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหา ข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น พิจารณาข้อมูลที่แสดงถึงความลำเอียงและการโฆษณาชวนเชื่อ และตัดสินใจความขัดแย้งของข้อความ และเสนอข้อมูลได้

4.4 ด้านการเลือกสมมติฐาน หมายถึง ความสามารถในการเลือกสมมติฐาน กำหนดสมมติฐาน จากความสัมพันธ์เชิงเหตุผล พิจารณาทางเลือกหลาย ๆ ทาง ในการแก้ปัญหาได้

4.5 ด้านการลงสรุป หมายถึง ความสามารถในการพิจารณาข้อความคลุมเครือของข้อมูล โดยจำแนกข้อมูลที่มีเหตุผลหนักแน่น และน่าเชื่อถือว่ามี ความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหา เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจสรุป ถ้าการสรุปไม่มีเหตุผลเพียงพอ จะต้องมีการหาเหตุผลเพิ่มเติมมาพิจารณาตัดสินใจสรุปใหม่ แล้วจึงนำข้อสรุปและหลักการไปประยุกต์ใช้

สมมติฐานในการวิจัย

1. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน
2. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกัน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนตามแนวพุทธศาสตร์
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนตามแนวพุทธศาสตร์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

1.1 ความหมายของพระพุทธศาสนา

ความหมายของพระพุทธศาสนา ได้มีผู้รู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

พระราชวรมุณี (2529 : 6) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนใช้กับชีวิตจริงที่เป็นอยู่ในโลกนี้ การปฏิบัติตามมรรคที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าใจและนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาวะและระดับของชีวิต”

พุทธทาสภิกขุ (2535 : 20) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ พุทธศาสนา แปลว่า ศาสนาของผู้รู้ พุทธศาสนิกชน แปลว่า ผู้ปฏิบัติตามหลักของผู้รู้ ผู้รู้หมายถึง รู้สิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จึงสรุปได้ว่า พุทธศาสนา คือศาสนาที่ทำให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เป็นศาสนาที่เกี่ยวกับความรู้จริงที่ต้องปฏิบัติจนรู้ได้เองเมื่อรู้ถึงที่สุดแล้วไม่ต้องกลัวกิเลสตัณหาต่าง ๆ ถูกความรู้นั้นทำลายสิ้นไป ความไม่รู้ (อวิชชา) ก็ดับไปทันทีในเมื่อมีความรู้เกิดขึ้น”

พระมหาสิงห์ทน นราสโก (2512 : 1) ได้ให้ความหมายของพระพุทธศาสนาไว้ว่า “พระพุทธศาสนา หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกิดจากการตรัสรู้ของพระองค์ คำสอนก็คือสัจธรรมที่ค้นพบโดยพระพุทธเจ้านั่นเอง มิใช่พระพุทธเจ้าได้สร้างขึ้น หรือทำให้

เกิดมีขึ้นใหม่ แต่คำสอนนั้นเป็นสัจธรรมที่คงอยู่ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลกนี้หรือไม่ก็ตาม หรือว่ามีใครค้นพบหรือไม่ก็ตาม สัจธรรมก็คงอยู่ตามสภาวะของมันเอง"

จากความหมายของพระพุทธศาสนาที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาหมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงค้นพบสิ่งที่เป็นจริง หรือสัจธรรมที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ และทรงสั่งสอนให้มนุษย์ตื่นจากความไม่รู้ (อวิชชา) ให้มีปัญญา จำกัคติเลสให้หมดไป เพื่อให้มนุษย์พ้นจากทุกข์ โดยใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตแล้วปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่สอนให้คิดอย่างมีเหตุผล พัฒนาปัญญาให้รู้จักสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง

1.2 ศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธา เป็นธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ศรัทธาจึงมีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนมาก แต่ต้องมีปัญญาเป็นตัวกำกับด้วย เพื่อมิให้ศรัทธาเกิดการผิดพลาด ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต. 2529 : 418 - 419) ให้ความหมายไว้ว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความมั่นใจ เพราะได้พิจารณาไตร่ตรองมองเห็นเหตุผลด้วยปัญญา มี 3 ด้าน คือ

1. ความเชื่อ ความมั่นใจในพระพุทธเจ้า ในฐานะที่เป็นบุคคลต้นแบบ ซึ่งยืนยันถึงวิสัยความสามารถของมนุษย์ว่า สามารถหยั่งรู้สัจธรรม เข้าถึงความจริงและความดีสูงสุดด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามของมนุษย์นั่นเอง
2. มั่นใจในธรรมะ ความจริง ความดีงาม ธรรมเป็นสภาวะดำรงอยู่หรือเป็นไปตามธรรมดาของมันเอง เป็นกฎเกณฑ์แน่นอน คือนิยามแห่งเหตุและผลเป็นกลางเที่ยงธรรมต่อทุกคน
3. ความเชื่อในสงฆ์ เป็นผู้ยืนยันว่ามนุษย์สามารถบรรลุความจริง ความดีสูงสุดได้อย่างบุคคลต้นแบบ

สุมน อมรวิวัฒน์ (2530 : 64) ให้ความหมายไว้ว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ และความรู้สึกซาบซึ้ง ที่เกิดจากความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็น เป็นความมั่นใจใน 2 องค์ประกอบ คือ

1. มั่นใจว่าเป็นไปได้
2. มั่นใจว่ามีคุณค่า
3. มั่นใจว่าสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริง

1.2.1 หลักศรัทธา

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2526 : 132 - 136) ได้กล่าวหลักศรัทธาโดยสรุปไว้ว่า

1. ศรัทธาเป็นขั้นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญา และกล่าวไว้ว่าเป็นขั้นต้นสุด
2. ศรัทธาที่ประสงค์ ต้องเป็นความเชื่อความซาบซึ้งที่เนื่องด้วยเหตุผล คือมีปัญญารองรับและเป็นทางสืบต่อแก้ปัญหาได้
3. ศรัทธาที่เป็นฝ่ายอาเวกขันธ์เดียว (Emotion) ถือว่าเป็นความเชื่อที่งมงาย เป็นสิ่งที่ต้องกำจัดหรือแก้ไขให้ถูกต้อง ส่วนความรู้สึกละเอียดอาเวกขันธ์ที่เนื่องอยู่กับศรัทธาแบบที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่นำมาใช้ในกระบวนการปฏิบัติธรรมให้เป็นประโยชน์ได้มากพอสมควรในระยะต้น ๆ แต่ถูกปัญญาเข้าแทนที่โดยสิ้นเชิงในที่สุด
4. ศรัทธาในกระบวนการพัฒนา เป็นความซาบซึ้งด้วยมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็น คือมั่นใจตนเองโดยเหตุผลว่า จุดหมายที่อยู่เบื้องหน้านั้นเป็นไปได้จริง และมีค่าควรแก่การดำเนินไปให้ถึง เป็นศรัทธาที่เราใจให้อยากพิสูจน์ความจริงของเหตุผลที่มองเห็นอยู่เบื้องหน้านั้นต่อ ๆ ยิง ๆ ขึ้นไปเป็นบันไดขั้นต้นสู่ความรู้
5. ธรรมหมวดใด ถ้ามีศรัทธาเป็นส่วนประกอบข้อหนึ่งแล้ว ต้องมีปัญญาเป็นองค์ประกอบด้วยเสมอ แต่ในกรณีทีกล่าวถึงปัญญา ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงศรัทธา ปัญญาจึงสำคัญกว่าศรัทธา ทั้งในฐานะเป็นตัวคุมและในฐานะเป็นองค์ประกอบที่จำเป็น
6. ประโยชน์ของศรัทธา เป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ ศรัทธาเป็นปัจจัยให้เกิดปิติ ซึ่งทำให้เกิดความสงบเยือกเย็น นำไปสู่สมาธิและปัญญาในที่สุด และศรัทธาทำให้เกิดความเพียรในการปฏิบัติ ทดลองสิ่งที่เชื่อดด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผลประจักษ์จริงแก่ตน
7. ศรัทธาเป็นไปเพื่อปัญญา ศรัทธาจึงส่งเสริมความคิดวิจยวิจารณ์ และส่งเสริมการค้นคว้าหาเหตุผล
8. ความเลื่อมใสศรัทธาติดในบุคคล เป็นศรัทธาที่แรงด้วยความรู้สึกละเอียดอาเวก กลายเป็นอุปสรรคต่อความหลุดพ้น เป็นอิสระโดยสมบูรณ์ในขั้นสุดท้าย
9. ศรัทธาไม่ถูกจัดเป็นองค์มรรค เพราะตัวการที่จำเป็นสำหรับการดำเนินก้าวหน้าต่อไปในหนทางนี้ คือปัญญาที่พ่วงอยู่กับศรัทธา และต้องมีปัญญารองรับด้วยเสมอ
10. ศรัทธาที่ไม่มีการทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความจริงแก่ตน เป็นการปฏิบัติที่ผิดพลาด ขาดวัตถุประสงค์

11. แม้ศรัทธามีประโยชน์ แต่ในขั้นสูงสุดศรัทธาต้องหมดไป ถ้ายังมีศรัทธาอยู่แสดงว่ายังไม่บรรลุลูกหมาย ยังไม่รู้เห็นจริงด้วยตนเอง

1.2.2 การพัฒนาปัญญาอาจกำหนดขั้นตอนที่จัดว่าเป็นระยะของศรัทธาได้ดังนี้

1.2.2.1 สร้างทัศนคติที่มีเหตุผลไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพียงเพราะฟังตาม ๆ กันมา ตามแนวหลักกาลามสูตร

1.2.2.2 เป็นผู้คุ้มครองสัจจะ คือ ยินดีรับฟังหลักการ ทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่าง ๆ ของทุกฝ่าย ทุกด้าน ด้วยใจเป็นกลาง ไม่ด่วนตัดสินสิ่งที่ยังไม่รู้ หรือไม่ยึดถือในสิ่งที่ตนรู้ หรือคิดเท่านั้นว่าถูกต้องเป็นจริง

1.2.2.3 เมื่อรับฟังทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่าง ๆ ของคนอื่นแล้วต้องพิจารณาด้วยปัญญาของตนเอง ว่าเป็นสิ่งที่มีเหตุผล ผู้แสดงทฤษฎีหรือคำสั่งสอนนั้น ๆ เป็นผู้มีความจริงใจไม่ลำเอียง จึงเลื่อมใสรับเอามาคิดหาเหตุผลต่อไป

1.2.2.4 นำสิ่งที่ใจรับมานั้น มาขบคิดทดสอบด้วยเหตุผลจนแน่ใจว่าถูกต้องพร้อมลงมือปฏิบัติ พิสูจน์ทดลองให้รู้เห็นความจริงต่อไป

1.2.2.5 ถ้ามีความสงสัย ต้องรีบสอบถามด้วยความบริสุทธิ์ใจ

ศรัทธา ในพุทธธรรมมีเหตุผลเป็นฐานรองรับ มีปัญญาคอยควบคุมจึงยากที่จะผิด แม้เกิดความผิดพลาดขึ้นก็สามารถแก้ไขได้ถูกต้อง เพราะคอยรับรู้เหตุผลกันทั่วทดลองอยู่ตลอดเวลา จนมั่นใจหมดความสงสัย การขาดศรัทธาเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งทำให้ความคิดชะงักงันไม่ก้าวหน้าในทิศทางที่ต้องการ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 : 68)

พระพุทธเจ้ากำหนดขั้นตอนของการปฏิบัติธรรมตามลำดับ 12 ประการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา คือ

1. มีศรัทธาแล้วเข้าไปหาสัตบุรุษ
2. เข้าไปหาแล้วนั่งใกล้
3. นั่งใกล้แล้วตั้งใจฟังธรรม
4. ตั้งใจฟังธรรม
5. จำธรรมที่ได้ฟัง
6. พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ฟัง
7. อดทนต่อการเพ่งพินิจของบัณฑิต

8. เมื่อทนได้ยอมก่อให้เกิดความพอใจ
9. เมื่อเกิดความพอใจแล้วยอมมีความอดสาหัส
10. มีความอดสาหัสแล้วยอมใช้ดุลยพินิจพิจารณา
11. เริ่มตั้งความเพียร
12. ทำให้แจ้งซึ่งความจริงอันสูงสุดด้วยกาย และแทงตลอดเห็นความจริงอันสูงสุดด้วยปัญญา

1.2.3 วิธีสอนของครูที่สร้างศรัทธาให้เกิดแก่นักเรียน

หลักการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นวิธีเอื้อให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยปัญญาของตนเอง โดยครูทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรคอยช่วยเหลือ โดยกัลยาณมิตรควรดำรงอยู่ในหลักปฏิบัติที่เน้นความบริสุทธิ์ ความมีเมตตา และความจริงใจ ดังที่พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต. 2529 : 637) กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

1. อนุப்புพิกขา สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับคือ สอนเนื้อหาตามลำดับความยากง่าย มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ
2. ปริยายทสสวี่ จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน ในแต่ละแง่แต่ละประเด็น อธิบายให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล
3. อนุทยตา ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี คือ สอนด้วยจิตเมตตามุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน
4. อนามิสันดร ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อาภิส คือสอนโดยไม่มุ่งได้ลาภสินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน
5. อนุปปหัจจ วาจจิตตตรง ไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา ไม่ยกตน ไม่เสียดลีสัมชยุผู้อื่น

1.2.4 คุณสมบัติของครูตามแบบอย่างพระพุทธองค์

ครูที่ดีตามหลักพุทธศาสตร์ควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิต สงสารศิษย์
2. ไม่ถือตัวไม่หยิ่งยโส
3. มีความอดทน ใจเย็น
4. มีความยุติธรรมไม่เห็นแก่หน้า

5. มีความรอบคอบ พิจารณาอย่างถี่ถ้วน
6. มีความประพจน์นำเคาพบูชา
7. รู้จักภูมิสติปัญญาของนักเรียน (แสง จันทรงาม. 2534 : 28 - 30)

1.3 สมาธิในพระพุทธศาสนา

คำว่า สมาธิ มีผู้รู้ให้ความหมายไว้หลายอย่าง ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 774) ได้ให้ความหมายว่า สมาธิ คือ ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อเพ่งเล็งในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยพิจารณาอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในสิ่งนั้น

พุทธทาสภิกขุ (2523 : 46) ได้ให้ความหมายว่า สมาธิ คือ กุศลจิตที่มีอารมณ์แน่วแน่

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2532 : 86) ได้ให้ความหมายว่า สมาธิ คือ ความตั้งมั่นแห่งจิต ภาวะที่จิตสงบนิ่งจับอยู่ที่อารมณ์อันเดียว

จากความหมายที่กล่าวมาสรุปได้ว่า สมาธิคือความตั้งมั่นแห่งจิตเป็นภาวะที่จิตสงบนิ่งอยู่ที่อารมณ์เพียงอารมณ์เดียว

1.3.1 ระดับของสมาธิ

สมาธินั้นสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ โดยถือความหนักแน่นของสมาธิเป็นเกณฑ์ คือ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2532 : 826)

1. ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ เป็นสมาธิขั้นต้นซึ่งคนทั่วไปอาจใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันให้ได้ผลดี และใช้เป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนาก็ได้
2. อุปจารสมาธิ สมาธิจวนแน่วแน่ เป็นสมาธิขั้นระดับสั่งกันขางการทำงานของจิต (นิเวรณ) ได้ ก่อนเข้าสู่การเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ (ฌาน)
3. อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นความสำเร็จขั้นสูงสุดของการเจริญสมาธิ

1.3.2 วิธีการเจริญสมาธิ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2532 : 838 - 858) กล่าวว่า การเจริญสมาธิมีหลายวิธี เช่น การเจริญสมาธิตามวิธีธรรมชาติ การเจริญสมาธิตามหลักกัทธิบาท การเจริญสมาธิอย่างสามัญ และการเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผน เป็นต้น

ชาลี หวานฉ่ำ (2530 : 12) กล่าวว่า สาเหตุที่วิธีการเจริญสมาธิมีหลายวิธีก็เพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านต่าง ๆ เช่น บุคลิกภาพ เจตคติ หรือภูมิหลังที่แตกต่างกัน

การเจริญสมาธิแบบอานาปานสติเป็นการเจริญสมาธิแบบหนึ่งใน 40 แบบของการเจริญสมาธิ อย่างเป็นแบบแผน ซึ่งการเจริญสมาธิแบบนี้มีลำดับขั้นตอนในการเจริญสมาธิพอสรุปได้ดังนี้ คือ (พระเทพเวที. ประยุทธ์ ปยุตฺโต. 2532 : 849 - 876) เบื้องแรกเมื่อมีศีลบริสุทธิ์ดีแล้ว

1. ตัดเครื่องกังวล (ปิลิโพช) 10 ประการ เช่น ที่อยู่ ตระกูล ลาภ ภาระ เป็นต้น
2. เข้าหาครู - อาจารย์ ผู้มีคุณสมบัติควรให้อุปกรณ์ในการฝึกอบรมจิต (กรรมฐาน)

3. รับกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งใน 40 อย่าง ซึ่งในที่นี้ ได้แก่ อานาปานสติ

4. หาสถานที่ปฏิบัติซึ่งเหมาะแก่การเจริญสมาธิ
5. ปฏิบัติตามวิธีเจริญสมาธิดังต่อไปนี้

5.1 ขั้นเตรียมการ เลือกอิริยาบถที่ทำให้ร่างกายอยู่ในภาวะผ่อนคลายที่สุด สามารถปฏิบัติอยู่นาน ๆ ได้โดยไม่เมื่อยล้า การหายใจคล่องสะดวก อิริยาบถที่ได้ผลดีตามหลักการดังกล่าว คือ การนั่งในท่าที่เรียกว่า ชัดสมาธิ

5.2 ขั้นปฏิบัติ เป็นขั้นของการกำหนดลมหายใจ บังคับสติให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว คือ ลมหายใจเข้าออกนั้น ใช้สติติดตามลมหายใจโดยกำหนดอยู่ตรงจุดที่ลมกระทบ ไม่ให้ขาดระยะ กำหนดอารมณ์กรรมฐานนั้นต่อไป จนภาพที่เห็นในใจซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ กรรมฐาน (นิมิต) ปรากฏขึ้น ต่อจากนั้นก็คอยตั้งจิตไว้ในนิมิตนั้นเรื่อยไป พยายามรักษานิมิตนั้นไว้ไม่ให้เสื่อมหายไป โดยหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อการเจริญสมาธิ (อสังขยา) และเลือกหาสิ่งที่เกื้อกูลเหมาะสมกัน (สังขยา) เช่น สถานที่ บุคคล อาหาร เป็นต้น ปฏิบัติตามวิธีที่ช่วยให้เกิดอัปนาสมาธิ (อัปนาโกศล 10) เช่น ประกอบความเพียรให้สม่ำเสมอ เป็นต้น จนในที่สุด อัปนาสมาธิก็เกิดขึ้น เป็นการบรรลุขั้นปฐมฌาน เมื่อบรรลุปฐมฌานแล้ว ต่อจากนั้นก็เป็นการบำเพ็ญความชำนาญให้เกิดขึ้นในปฐมฌานและทำความเพียรเพื่อให้บรรลุฌานขั้นต่อไป ขึ้นไปตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุดคือ จตุตถฌาน

1.3.3 สิ่งที่มีผลต่อการเจริญสมาธิ

โดยธรรมชาติทุกคนมีสมาธิที่เรียกว่า สมาธิชั่วขณะ (ขณิกสมาธิ) และทุกคนสามารถฝึกฝนตนเองให้เกิดสมาธิได้ แต่เมื่อฝึกแล้วสมาธิจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยเร็วหรือช้าย่อมขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล กล่าวคือ แต่ละคนที่เจริญสมาธิอาจเกิดสมาธิไม่เท่ากัน ความแตกต่างที่มีผลต่อการเกิดสมาธิคือสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. อัธยาศัย คือ ความต้องการของผู้เจริญสมาธิว่ามีจุดมุ่งหมายในการเจริญสมาธิอย่างไร เช่น เพื่อบรรเทาทุกข์ ให้มีความรู้ความสามารถพิเศษ (ญาณทัศนะ) หรือ มีฤทธิ์ เป็นต้น ผู้เจริญสมาธิต้องเจริญ ให้ตรงกับอัธยาศัยของตนจึงเกิดผลสำเร็จ (วโร. 2525 : 1 - 3)

2. ศีล ผู้ที่เจริญสมาธิให้ได้ผลดี และรวดเร็วต้องระมัดระวังให้ตัวอยู่ในกรอบของศีลที่เป็นศีลที่เหมาะสมกับตนเอง อาจเป็นศีล 5 หรือศีล 8 หรือศีล 10 ตามแต่ความจำเป็นและข้อบัญญัติ ศีลเป็นข้อปฏิบัติที่หยาบเพราะเป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับทางกาย วาจา ส่วนสมาธิเป็นข้อปฏิบัติที่ละเอียดเพราะเป็นข้อปฏิบัติทางจิตใจ ฉะนั้นหากเรื่องหยาบ ๆ ยังปฏิบัติไม่ได้ดี การปฏิบัติในส่วนที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นก็ย่อมไม่ดีไปด้วย แม้ในหลักไตรสิกขา ก็ถือว่าศีลเป็นพื้นฐานของสมาธิ (ชาลี หวนจำ. 2530 : 17)

3. ศรัทธา คือ ความเชื่อในหลักคำสอนของพุทธศาสนา เช่นเชื่อในอริยสัจสี่ เชื่อในกฎแห่งกรรม เป็นต้น ความเชื่อย่อมเป็นพื้นฐานขั้นแรกของจิตใจ เป็นแรงจูงใจให้บุคคลที่เจริญสมาธิตามแนวพุทธศาสนาประพฤติปฏิบัติอย่างมุ่งมั่นในขั้นต่อไป (วิภาวรรณ เดชะโกศยะ และคนอื่น ๆ. 2531 : 101)

4. ความสามารถในการตัดความกังวลหรือตัดเครื่องผูกพัน (ปัลลิว) ถ้าผู้ใดสามารถละหรือตัดความวิตกกังวลของตนในเรื่องต่าง ๆ เช่น สุขภาพ การงาน ครอบครัว เป็นต้นได้ดี สมาธิก็เกิดขึ้นรวดเร็ว พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต. 2532 : 850 - 851)

5. ความสามารถในการระงับเครื่องกีดขวางความดี (นิวรณ์) ซึ่งมี 5 อย่าง คือ ความพอใจในกาม (กามฉันทะ) ความคิดร้าย (พยาบาท) ความหดหู่และเชื่องซึม (ถีนมิทธะ) ความฟุ้งซ่านและรำคาญ (อุทธัจจกุกกุกจะ) และความลึกลับสงสัย (วิจิกิจจา) เหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องกำจัดเสียจึงเกิดสมาธิได้ (วโร. 2525 : 40)

1.3.4 ประโยชน์ของการเจริญสมาธิ

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต. 2532 : 833 - 835) ได้ประมวลประโยชน์ของสมาธิไว้ 4 ประการ คือ

1. ประโยชน์ที่เป็นจุดมุ่งหมาย หรืออุดมคติทางศาสนา คือส่วนสำคัญแห่งการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดอันได้แก่ ความหลุดพ้นจากกิเลส และทุกข์ทั้งปวง
2. ประโยชน์ด้านการสร้างความสามารถพิเศษเหนือสามัญวิสัย ได้แก่ การใช้สมาธิ ระดับฌานสมาบัติเป็นฐานทำให้เกิดฤทธิ์ และอภิญญาชั้นโลกียอย่างอื่น ๆ คือ หูทิพย์ ตาทิพย์ ทายใจคนอื่นได้ จำพวกที่ปัจจุบันเรียกว่า ESP (Extrasensory perception)
3. ประโยชน์ด้านสุขภาพจิตและการพัฒนาบุคลิกภาพ ได้แก่ การทำให้เป็นผู้มีความมั่นคงทางอารมณ์และมีภูมิคุ้มกันโรคจิต

4. ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

4.1 ช่วยทำให้จิตใจผ่อนคลายหายเครียด เกิดความสงบ เป็นเครื่องพักผ่อนกายให้ใจสงบและมีความสุข

4.2 เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน การเล่าเรียน และการทำกิจทุกอย่าง

4.3 ช่วยเสริมสุขภาพกายและใช้แก้ไขโรคได้

จากเอกสารที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า สมาธิเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในการทำงานและการศึกษาเล่าเรียนทุกระดับ การเจริญสมาธิก็คือ ความพยายามเพิ่มความมีสมาธิตามธรรมชาติของตนให้มากขึ้น ผู้ที่ทำได้เป็นสมาธิอยู่เสมอสามารถช่วยควบคุมจิตของตนเองให้อยู่ในความสงบได้ง่าย ไม่ฟุ้งซ่าน มีความยับยั้งชั่งใจสูง ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี ตลอดจนการมีความพร้อมในการเรียนอยู่เสมอ

1.4 ปัญญาและกระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา

ตามหลักของพระพุทธศาสนา ปัญญามีความหมายที่กว้างและลึกมากกว่าคำธรรมดา ปัญญาจึงเป็นกุญแจสำคัญที่สามารถไขไปสู่ความเป็น “พุทธ” หรือ “พุทธโฆ” หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งครูพึงศึกษาวิธีการเรียนรู้ และวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้เห็นได้ว่า บุคคลสามารถบรรลุสภาพของการมีปัญญาได้ ต้องศึกษาทดลองปฏิบัติจนรู้แจ้งด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้ทุกแบบในพุทธศาสนาต้องมีตัวปัญญาอยู่ด้วยเสมอ (สุนน อมรวิวัฒน์. 2535 : 19) การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นการวิเคราะห์ตนให้มีความรู้ความเข้าใจสาระที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์ และลดความเห็นแก่ตัว สิ่งสำคัญที่ทำให้การศึกษามีผลดังกล่าวนั้นคือ การสอนโดยการสร้างปัญญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นต้นสุดของกระบวนการพัฒนาปัญญาที่มีเหตุผล ทำให้เกิดความรู้ลึกซึ้งเข้าใจในเหตุผลนั้นว่ามีคุณค่าและสามารถพิสูจน์ได้จริง จึงมีความเชื่อในคำสอนที่ดีโดยครูผู้เป็นกัลยาณมิตร ทำให้ศิษย์มีฉันทะพึงใจใฝ่รู้ คำสอน ความศรัทธาทำให้ผู้ศรัทธาเกิดความปิติ ไปจนถึงความสงบเยือกเย็น สามารถรู้เห็นจริงต่อไปได้ด้วยปัญญาของตนเอง (ประภาศรี สีหอำไพ. 2535 : 58 ; อ้างอิงจาก พระพุทธทาสภิกขุ. n.d.) ทางแห่งปัญญาได้มีผู้กล่าวถึงไว้ดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 19 (2514 : 447) กล่าวถึงปัญญาไว้ว่า “ปัญญาตามแนวพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ที่เป็นเหตุให้ผู้รู้เห็นความเกิดดับเป็นความรู้ที่ทำให้พ้นจากความทุกข์”

การสร้างปัญญาในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 20 (2514 : 11 - 14) กล่าวไว้ว่า “การสร้างปัญญาของผู้เรียนอาศัยปัจจัยเกื้อกูล 2 ประการ คือ โยนิโสมนสิการ และความมีกัลยาณมิตร”

ในการพัฒนาปัญญาต้องอาศัยไตรสิกขา เป็นระบบการฝึกอบรมประกอบด้วย
 อริสัลลสิกขา (ศีล) คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง
 อริจิตตสิกขา (สมาธิ) คือข้อปฏิบัติสำหรับอบรมเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง

อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้
 แจ่มอย่างสูง (พระศรีวิสุทธิกวี. 2530 : 22)

อริจิตตสิกขา คือ สติปัฏฐานเป็นการปฏิบัติเพื่อใช้สติเป็นที่ตั้งมั่นให้บังเกิดผลดี
 สติปัฏฐานมี 4 ประการคือ

1. กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน คือ การพิจารณากาย หรือตามดูรู้ทันกาย
2. เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน คือ ตามดูรู้ทันเวทนา หรือความรู้สึก
3. จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน คือ ตามดูรู้ทันจิต
4. ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน คือ ตามดูรู้ทันธรรม (ความจริง)

(พระเทพเวที. 2532 : 811)

กระบวนการที่ทำให้เกิดปัญญาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ คือ การทำความเห็นให้
 ถูกต้องมี 2 ระดับ คือ ธัมมัสสกาตาสัมมาทิฐิ เป็นสัมมาทิฐิระดับโลกีย์ เป็นขั้นจริยธรรม
 เป็นความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม สัจจานุโลกปัญญาเป็นสัมมาทิฐิแนวโลกุตระ
 เป็นขั้นสัจธรรม เป็นความรู้ความเข้าใจสอดคล้องกับความเป็นจริงแห่งธรรม ปัจจัยแห่งการ
 เกิดสัมมาทิฐิมี 2 อย่าง คือ เสี่ยงจากที่อื่นหรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก และการทำ
 ในใจโดยแยบคาย เป็นการคิดอย่างถูกวิธีคิดอย่างมีระเบียบตามแนวทางของปัญญา

(พระราชวรมุนี. 2530 : 142 - 158)

ปัญญาตามความหมายในพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์
 กล่าวว่า “ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้ซึ่งและความเข้าใจในสภาวะ
 สาเหตุ ปัจจัยผล และสภาวะที่เป็นจริง ตลอดจนจนความสามารถในการคิดอย่างแยบคาย
 จนเกิดความกระจ่างประจักษ์จริงนำไปสู่การทำลายความเขลาทั้งปวง”

ปัญญาเกิดได้หลายวิธี ได้แก่

1. ปัญญาที่เกิดพร้อมกับชีวิต (สชาติกปัญญา) คือปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด
 ได้แก่ ความสามารถ เชาวปัญญา ความถนัด ความสนใจ และพรสวรรค์ของบุคคล
2. ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาการเรียนรู้ (โยคปัญญา) ได้แก่ ปัญญาที่เกิด
 จากการสดับตรับฟัง การเล่าเรียน (สุตมยปัญญา)
3. ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล (จินตามยปัญญา)
4. ปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ

(ภาวนามยปัญญา) (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 56)

1.4.1 กระบวนการพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา

การศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญคือ ความรู้ สติปัญญา และการคิด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือ สติปัญญาเป็นเรื่องของคุณภาพภายในตัวคน ซึ่งขึ้นอยู่กับยีนส์และสิ่งแวดล้อมแรก ๆ ของชีวิต การคิดเป็นทักษะในการดำเนินการให้สติปัญญาแสดงออกต่อประสบการณ์ ส่วนความรู้คือข้อมูลข่าวสารที่เป็นทรัพยากรเบื้องต้นที่นำไปสู่การใช้ความคิด เพราะการคิดโดด ๆ โดยปราศจากข้อมูลย่อมเป็นไปไม่ได้ (เขตการศึกษา 5. 2534 : 8) ซึ่งสอดคล้องกับหลักปฏิบัติธรรมทางพุทธศาสนาที่ยืนยันว่าองค์ประกอบทั้ง 3 มีความสัมพันธ์กัน คือการคิดเป็นกิจกรรมทางจิตที่มีบทบาทต่อการพัฒนาปัญญาเป็นอย่างยิ่ง การคิดเป็นกลไกอันซับซ้อน ต้องอาศัยความรู้หรือประสบการณ์ที่สะสมไว้มากใช้เป็นแนวทาง (วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. 2528 : 136)

การพัฒนาปัญญาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เกิดความรู้ ความคิด ความเห็น ความดำริที่ถูกที่ชอบอันเป็นแก่นสารและพลังหนุนให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนดี ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมต่อไป ซึ่งพระราชวรมุนี (2530 : 142 - 158) ได้อธิบายถึงกระบวนการพัฒนาปัญญาภายในตัวบุคคลว่าพึงพิจารณาโดยสัมพันธ์กับวิธีทำให้เกิดปัญญา 3 วิธีคือ

1. สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเล่าเรียน หรือถ่ายทอดกันมา
 2. จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง
 3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติฝึกหัดอบรม
- นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอีกหลายอย่างที่ต้องใช้ประกอบในกระบวนการ

พัฒนาปัญญา คือ

- การฟัง ชักถาม สอบค้น (สวนะ และปริปัญจา)
- การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สากัจฉา)
- การสังเกต เผาดูอย่างพิจารณา (ปัสสนะ หรือนิชฌาน)
- การพิจารณาโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ)
- การหาเหตุผล (ตุลนา)
- การไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทดสอบ สอบสวน ทดลอง และเพิน

(วิมังสาและวิจัย)

- การสืบค้น ฝึกหัด ทำบ่อย ทำใ้มาก (อเสวนา ภาวนา

และพหุสิการณ)

การพัฒนาปัญญา สามารถพัฒนาได้ทั้งในระดับของปัญญาสำหรับสามัญชน (โลกียปัญญา) และปัญญาระดับสูงของพระอริยเจ้า (โลกุตตรปัญญา) เป็นปัญญา

ที่รู้แจ้งแทงตลอดในสรรพสิ่งเป็นความรู้สูงสุดที่ไม่ต้องการรู้อีกต่อไป กระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสนามี 4 ขั้น ดังนี้

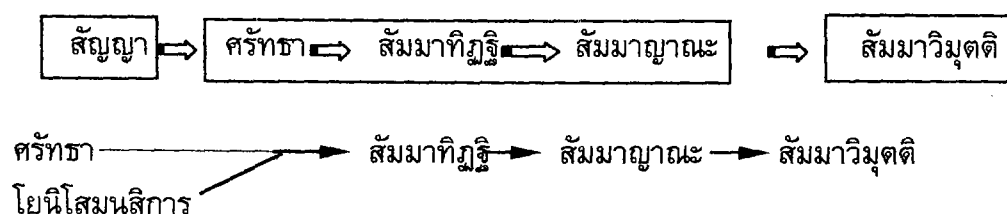
ขั้นที่ 1 สัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการรับรู้ และเรียนรู้จากการกระทำลองผิดลองถูก ซึ่งยังไม่มี การพิสูจน์ว่าความรู้นั้นสมบูรณ์เพียงใด จัดเป็นความรู้พื้นฐานของการพัฒนาปัญญา

ขั้นที่ 2 ศรัทธา เป็นการพัฒนาปัญญาที่เกิดจากบุคคลได้ตระหนักว่าความรู้ พื้นฐานที่มีนั้นไม่เพียงพอช่วยให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่เจริญได้ จำเป็นต้องได้รับการฝึกหัดอบรมจึงเกิดความพอใจในการเรียน เกิดความเลื่อมใสในตัวผู้สอน เกิดความเชื่อในเหตุผลของคำสอนนั้น ๆ

ขั้นที่ 3 สัมมาทิฐิ ปัญญาที่เกิดขึ้นในทิฐิทำให้บุคคลมีความเชื่อมั่นใน หลักการ ค่านิยมที่กำหนดชี้แนวทางในการปฏิบัติของตนซึ่งเกิดจากการแสวงหาความรู้ โดยวิธีการฟัง การดู การสังเกต การสนทนา และจากประสบการณ์ที่มีอยู่รวบรวมความรู้มาคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรอง กลับกรองจนเกิดปัญญาสรุปเป็นความเห็นของตนได้

ขั้นที่ 4 สัมมาญาณ เป็นปัญญาที่มองเห็นตามสภาวะที่เป็นจริงของชีวิตโดยแท้ สามารถชำระจิตของบุคคลให้บรรลุถึงความสงบที่แท้จริง เป็นปัญญาที่กระจ่างชัดลึกซึ้ง ผุดโผงสว่างแจ้งขึ้นเรียกว่า "ความหยั่งรู้" เกิดจากความศรัทธาเลื่อมใส การฝึกหัดอบรมและการคิดค้นโดยแยกกายด้วยตนเอง

เมื่อบุคคลสามารถผ่านกระบวนการพัฒนาปัญญาถึงขั้นที่ 4 ก็พร้อมที่ก้าวไปสู่ความเป็นอิสระบรรลุจุดประสงค์ของการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา คือ สัมมาวิมุตตินั่นเอง สรุปได้ดังนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 : 59 - 61)

ภาพประกอบ 1 การพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา (สุมน อมรวิวัฒน์. 2530 : 61)

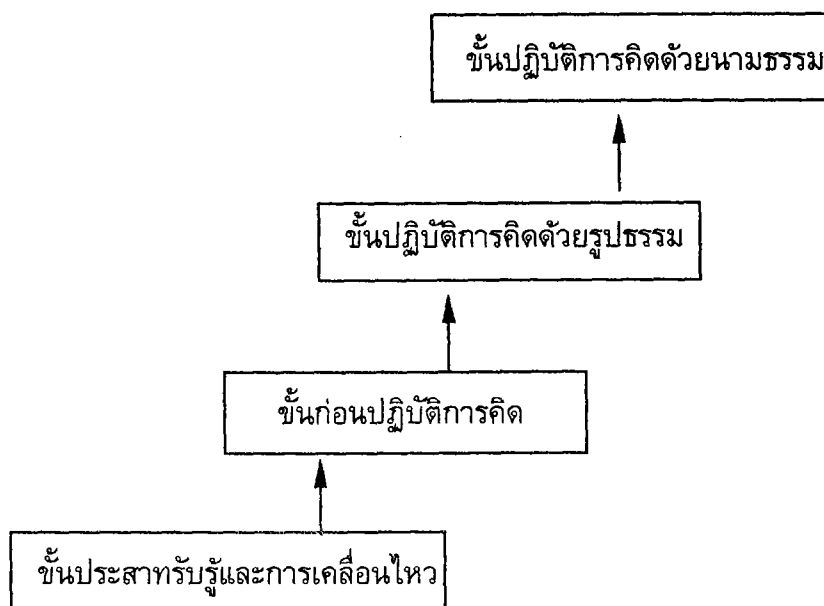
1.4.2 ในด้านจิตวิทยาได้แบ่งขั้นการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ไว้ดังนี้

เพียเจต์ ได้แบ่งขั้นการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ออกเป็น 4 ขั้นใหญ่ ๆ

คือ

1. ขั้นประสาทรับรู้และการเคลื่อนไหว อายุระหว่างแรกเกิดถึง 2 ปี
ระยะนี้เด็กเริ่มมีปฏิกริยาต่อสภาพจริง ๆ รอบตัว เด็กรับรู้เฉพาะสิ่งที่ป็นรูปธรรมเท่านั้น
2. ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด อายุระหว่าง 2 - 7 ระยะนี้เด็กเริ่มใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งของ ความคิดของเด็กขึ้นอยู่กับความรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถคิดแบบใช้เหตุผลคิดย้อนกลับได้ เด็กเริ่มใช้ภาษาและแยกสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้
3. ขั้นการคิดด้วยรูปธรรม อายุระหว่าง 7 - 11 ปี เป็นขั้นที่ความคิดและสติปัญญาก้าวหน้ามาก เด็กสามารถเข้าใจความคงตัวของสิ่งของได้ แม้วารูปร่างเปลี่ยนไปเด็กสามารถคิดได้อย่างกว้างขวาง สามารถคิดย้อนกลับและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้ ความสามารถนี้เป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาสติปัญญาและการคิดในขั้นต่อไป
4. ขั้นการคิดด้วยรูปธรรม อายุระหว่าง 11 - 12 ปี เด็กสามารถคิดหาเหตุผลนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ สามารถตั้งสมมติฐานและทดสอบโดยอาศัยเหตุผล พร้อมทั้งเห็นว่าความเป็นจริงที่เห็นได้ไม่สำคัญเท่ากับการคิดถึงสิ่งที่เป็นไปได้ เด็กมีการคิดเป็นเหตุเป็นผล ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ สามารถคิดได้เองโดยไม่ต้องเห็นของจริง (ประสาท อิศรปริดา. 2523 : 122 - 123)

จากลำดับขั้นการพัฒนาปัญญา สามารถแสดงด้วยผังอย่างง่าย ๆ ดังรูป

ภาพประกอบ 2 แสดงการพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ตามวิธีการของเพียเจต์

จากขั้นตอนการพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนาและจิตวิทยาเห็นว่ามีลักษณะใกล้เคียงกันมาก โดยเฉพาะขั้นสุดท้ายที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดเป็นด้วยตนเอง ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติตนที่ตรงตามจุดหมายของหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาตนเอง พัฒนาความรู้และทักษะซึ่งส่งผลให้เป็นพลเมืองดีของชาติต่อไป ในทางพุทธศาสนาเน้นการคิดเป็นเป็นประการสำคัญ ในการคิดที่ถูกต่อนั้น ต้องมีเป้าหมายที่แน่นอนและใช้ปัญญาเป็นตัวกำกับเพราะในบางครั้งความคิดอาจเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมาย เนื่องจากมีสิ่งมากระตุ้นชักจูงไป โดยเฉพาะการคิดที่อาศัยการรับรู้ทางประสาทสัมผัสภายนอก ถ้าประสาทสัมผัสเกิดบกพร่อง ทำให้การรับรู้บิดเบี้ยวส่งผลให้การคิดผิดพลาดและแสดงพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง การใช้สมาธิควบคู่กับการคิดเป็นการป้องกันแก้ไขที่ดีที่สุด เพราะสมาธิทำให้จิตสงบจดจ่ออยู่ในอารมณ์เดียวทำให้การรับรู้ทางกายและส่วนต่าง ๆ ของบุคคลชัดเจน เกิดความแจ่มใสทางปัญญา (วไลพร ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม. 2528 : 150)

การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในโรงเรียนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น เพราะเยาวชนนั้นเรียนรู้เฉพาะวิชาการ วิชาชีพอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องใช้หลักธรรมทางศาสนาอบรมจิตใจให้รู้จักใช้ความรู้ให้ถูกต้องมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งทุกคนตระหนักดีว่าศาสนามีความสำคัญต่อสังคม แต่โดยข้อเท็จจริงการสอนศาสนาไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับโรงเรียน เมื่อเทียบกับวิชาอื่น ๆ เพราะคนไทยไม่

เข้าใจหลักธรรมในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เมื่ออิทธิพลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ทำให้จริยธรรมของคนในสังคมตกต่ำลงทั้งในชนบทและในเมืองเต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวายและปัญหา จากสภาพปัญหาดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดให้มีการสอนพุทธศาสนาและจริยธรรมในหมวดวิชาสังคมศึกษา โดยกำหนดให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกเสรี ตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง 2533 และให้โรงเรียนจัดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียน ภาคเรียนละ 1 รายวิชา ตลอด 3 ปี (กระทรวงศึกษาธิการ. 2534 : 3 - 4) เพื่อให้การเรียนรู้การสอนวิชาพระพุทธศาสนา บรรลุผลตามจุดประสงค์ของหลักสูตรครูผู้สอนควรพิจารณาองค์ประกอบดังนี้

1.5 จุดมุ่งหมายในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกทั้งมวลนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีจุดประสงค์ในการสอน 3 ประการ คือ (วชิณ อินทสระ. 2534 : 7 - 10)

1. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ หมายถึง รู้เท่าที่จำเป็น
2. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังสามารถใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเองได้
3. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรับผลการปฏิบัติตามกำลังการปฏิบัติของตน

สมณ อมรวิวัฒน์ (2513 : 13) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการสอนพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม เห็นคุณค่าของศาสนา
2. เพื่อสร้างสำนึก (Concept) ทางศีลธรรม ซึ่งมีผลต่อเจตคติพฤติกรรมของตน
3. เพื่อปูพื้นฐานคุณธรรมทางจิตใจให้ผู้เรียนสามารถนำหลักศีลธรรมไปใช้แก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้
4. เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดเปรียบเทียบและตัดสินใจได้ว่า สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว สิ่งใดควรทำ สิ่งใดควรงดเว้น

สาโรช บัวศรี (2515 : 45) กล่าวว่าจุดมุ่งหมายในการสอนวิชาใด ๆ ย่อมมุ่งให้ ผู้เรียนมีความรู้ (Knowledge) มีน้ำใจที่ปฏิบัติ (Attitude) และมีความคล่องแคล่วชำนาญในการปฏิบัติ (Skill) ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ต้องมีจุดมุ่งหมายในการสอนเพื่อประโยชน์หรือเป็นแนวทางให้ครูเลือกเนื้อหาและวิธีสอนที่เหมาะสม กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดจุดประสงค์ของการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้ (หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ฉบับปรับปรุง. 2533 : 2)

1. เพื่อให้เกิดศรัทธา ซาบซึ้งและสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนาและคุณของพระรัตนตรัย

2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ สามารถวิเคราะห์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมอย่างถูกต้อง
3. เพื่อให้สามารถพิจารณาความคิดที่หลากหลาย และวินิจฉัยความถูกต้องโดยยึดหลักเหตุผลทางพุทธศาสนา
4. เพื่อให้มีทักษะในการคิดและการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา และสามารถนำพุทธธรรมมาพัฒนาตนเองและสังคม
5. เพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

1.6 หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ให้นักเรียนสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติจนเกิดคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจ เป็นการสอนที่ยากมาก เพราะการสอนศาสนาเป็นการสอนที่เป็นนามธรรม จึงยากให้นักเรียนเข้าใจได้ การสอนวิชาพระพุทธศาสนาจึงต้องอาศัยหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้มีท่านผู้รู้เสนอแนะไว้ดังนี้

ประสาร ทองภักดี (2514 : 30) ได้เสนอแนะหลักการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ 8 ประการ ดังนี้

1. ต้องรู้จักบุคคลที่สอนก่อน
2. ต้องเลือกสิ่งที่สอนให้เหมาะสมกับบุคคล
3. สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม
4. สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก
5. สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้
6. สอนด้วยอุปมา อุปไมย หรือเปรียบเทียบ
7. สอนโดยใช้อุปกรณ์การสอน ซึ่งแยกออกเป็น 3 อย่าง คือ
 - 7.1 ใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอุปกรณ์
 - 7.2 ใช้ภาพนิมิต เหมือนฉายภาพยนตร์
 - 7.3 ใช้วิธีให้ทดลองด้วยตนเอง
8. สอนโดยสาธิตให้ดู หรือทำตัวอย่างให้ดู

พระพุทธทาสภิกขุ (2505 : 336 - 357) ได้เสนอแนะหลักในการสอนพระพุทธศาสนาว่าควรเป็น 3 วิธีคือ

1. สอนให้เกิดความเข้าใจ
2. ทำให้ดูเพื่อให้เกิดความเชื่อและเลื่อมใส
3. มีตัวอย่างความสุขให้เห็น ทำให้เกิดความไว้วางใจอยากทำ

อวย เกตุสิงห์ (2513 : 128 - 129) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการสอน พระพุทธศาสนาว่าควรคำนึงถึงหลัก 5 ประการ คือ

1. ต้องใช้วิธีสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ การสอนโดยให้จดหรือท่องจำ ให้ผลแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น วิธีเรียกร้องความสนใจต้องเลือกให้เหมาะสมกับวัยและระดับความรู้ของผู้เรียน
2. ต้องมีการแสดงประโยชน์และโทษของการปฏิบัติให้ผู้เรียนเห็นจริงเห็นจึ่งเท่าที่ทำได้ มิใช่การอ้างขึ้นมลายอ ๆ โดยผู้เรียนไม่เข้าใจและไม่เห็นด้วยกับข้ออ้างนั้น
3. ควรสอนเรื่อง que ผู้เรียนสามารถรับรู้และปฏิบัติได้ หากเรื่องที่สอนยากเกินไป ผู้เรียนไม่สามารถเข้าใจหรือปฏิบัติตามได้ การสอนนั้นก็ยอมสูญเปล่า
4. ควรให้มีการปฏิบัติประกอบการสอนไปด้วย ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติติดเป็นนิสัยฝังอยู่ในตัวผู้เรียนต่อไปเป็นเวลานาน
5. ควรถือว่าการสอนต้องทำอยู่ตลอดเวลา มิใช่เฉพาะแต่เรียนตามตารางสอนเท่านั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนต้องช่วยกันทั้งครูและผู้ปกครอง เมื่อใดเห็นเด็กประพฤติไม่ถูกต้อง ต้องตักเตือนแนะนำการปฏิบัติที่ถูกต้องให้ทุกครั้ง

กรมการศาสนา (2525 : 18 - 20) ได้เสนอหลักการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในระดับมัธยมศึกษาไว้ดังนี้

1. สาระของการเรียนรู้ต้องให้เหมาะสมกับวัยของนักเรียน และจัดวิธีสอนให้เหมาะสม
 2. การสอนต้องมีเหตุผล สนับสนุนให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติและโทษของการไม่ปฏิบัติ
 3. การปฏิบัติจริงจึงอย่างสม่ำเสมอเป็นสิ่งจำเป็น โดยครูเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นผู้นำทางจริยธรรม
 4. การแนะนำให้ประพฤติดีนั้น ต้องทำอยู่ตลอดเวลา
- จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงวางหลักการสอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล อารมณ์ สติปัญญา และภูมิหลังของผู้เรียน ทรงวางหลักการสอน โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญาพิจารณาตนเองและไตร่ตรองธรรมอย่างมีเหตุผลสอดคล้องกับหลักการเรียนการสอนในปัจจุบันอย่างยิ่ง

1.7 การสอนตามแนวพุทธศาสตร์

วิธีสอนวิชาพระพุทธศาสนา หรือการสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่นับว่าได้ผลดีที่สุด คือวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า เพราะวิธีการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธองค์นั้น

สามารถเอาชนะความขัดแย้งและความเชื่อในสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งมีการแบ่งชั้นวรรณะ มีความเชื่อในลักษณะต่าง ๆ และอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีอยู่อย่างมั่นคง ทรงเลือกใช้วิธีสอนได้เหมาะสมกับบุคคลและชุมชนประกอบกับพระองค์ทรงมีพุทธลักษณะที่น่าเลื่อมใสศรัทธา การสอนของพระองค์เน้นการคิดใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยเหตุผล แล้วฝึกปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปได้อย่างกว้างขวาง วิธีสอนพระพุทธศาสนาตามแนวพุทธศาสตร์ จากการวิเคราะห์ผลการสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง ผลการสอนจะออกมาในรูปแบบทั้งดงาม สมบูรณ์ด้วยเนื้อหาสาระ ปฏิภาณศรัทธา และความชื่นชมยินดีให้แก่ผู้ฟัง ดังคำที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า “อาทิกถยานํ มชฺฌกถยานํ ปริยสํกถยานํ สาธุ สพฺพญชํ เทวปริปฺพณํ บริสุทฺธํ...” แปลว่า คำสอนของพระพุทธองค์ไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด สมบูรณ์ด้วยอรรถรสและพยัญชนะ บริสุทฺธบริบูรณ์ทุกประการ... (ประสาร ทองภักดี. 2526 : 41) เห็นได้ว่าพระธรรมที่ทรงรู้แจ้งด้วยพระองค์เองนั้นเป็นแก่นสารมีสาระอันลึกซึ้ง แต่พระพุทธองค์ก็ทรงเทศนาสั่งสอนให้คนทุกวรรณะคนนอกศาสนาหันมาเลื่อมใสเข้าใจและปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง การสอนตามแนวพุทธศาสตร์จึงเป็นเรื่องที่ครูในปัจจุบันควรสนใจศึกษา (สุมน อมรวิวัฒน์. 2513 :13) แนวการสอนของพระพุทธองค์ เพื่อนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่อไป เพราะ “...พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนอันชาญฉลาด เมื่อพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบลง มักมีผู้สรรเสริญพระธรรมเทศนาเสมอว่า “แจ่มแจ้งจริง พระองค์ผู้เจริญ แจ่มแจ้งจริง พระธรรมเทศนาของพระองค์เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปให้คนที่มืดจักษุได้เห็นรูป...” (วคิน อินทสระ. 2534 : 3)

พระพุทธเจ้าเป็นบรมครู หมายถึง ครูที่ยอดเยี่ยมที่สุด ในการสอนธรรมะ พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนอย่างหลากหลายตามแต่ระดับสติปัญญาของผู้เรียน เท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้

1. ทรงสอนโดยวิธีเอ็กสัลลักษณะ คือ ทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว เช่น ความดีมีผลเป็นสุข ความชั่วมีผลเป็นทุกข์ หรือกุศลเป็นสิ่งควรบำเพ็ญ อกุศลเป็นสิ่งที่ควรละแน่นอนไม่มีอย่างอื่น
 2. ทรงสอนโดยวิธีวิวิจขลลักษณะ คือ ทรงแยกประเด็นให้เห็นชัดเจน
 3. ทรงสอนโดยวิธีปุจฉาลักษณะ คือ ทรงถามย้อนเสียก่อน แล้วจึงตรัสสอน
 4. ทรงสอนโดยรูปนลักษณะ คือ พักปัญหาไว้ไม่ทรงพยากรณ์ เพราะเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ หรือยังไม่ถึงเวลาที่จะรู้
 5. ทรงสอนโดยวิธีอุปมาลักษณะ คือ สอนแบบเปรียบเทียบให้เห็นจริง
- (วคิน อินทสระ. 2534 : 22 - 37)

6. ทรงสอนตามความสนใจของผู้เรียน
7. ทรงสอนตามลำดับความลึกซึ่งจากง่ายไปหายาก
8. ทรงใช้วิธีตอบปัญหาแบบต่าง ๆ (สมบูรณ จ้างจิตและคนอื่น ๆ . 2513 :

239 - 242)

9. ทรงสอนโดยทำตัวอย่างให้ดู พระพุทธรูปทรงปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้เห็นแบบอย่างแก่สาวกทั้งหลาย ไม่ยอมให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงมาใช้อำนาจเหนือพระพุทธรูปทรงสูงให้สาวกถือเอาพระองค์เป็นแบบอย่างในความเพียรนั่นเอง

10. ทรงสอนโดยใช้อุปการณ เช่น ดอกบัว น้ำ ผ้า ฯลฯ เช่น เรื่องของพระจุลบัณฑิตกพระอรหันต์ภิกษุผู้ซึ่งพี่ชายสั่งสอนอย่างไรก็ไม่จดจำไม่ได้ผล เมื่อพระพุทธรูปทรงทราบจึงทรงส่งผ้าขาวสะอาดผืนหนึ่งให้ลูบคลำ เมื่อลูบคลำนาน ๆ สีคล้ำลงจนเห็นได้ชัดทำให้พระจุลบัณฑิต เข้าใจว่าจิตนั้นสกปรกได้เพราะสิ่งภายนอกจึงบรรลุนิพพานในที่สุด

11. ทรงสั่งสอนโดยใช้วาจาประกอบด้วยองค์ 9 คือ

- 11.1 สอนให้เข้าใจจากการฟัง (สุดตะ)
- 11.2 สอนร้อยแก้วแล้วแทรกด้วยบทกวี (เคยยะ)
- 11.3 สอนร้อยแก้วล้วน ๆ (เวยยาการณะ)
- 11.4 สอนเป็นบทกวีล้วน ๆ (คาถา) เช่น คาถาธรรมบท
- 11.5 สอนด้วยการเปล่งวาจาเป็นคติ (อุทาน)
- 11.6 สอนโดยอ้างอิงคำพูดที่เคยพูดกันไว้ก่อนแล้ว (อิตฺตฺตตะ)
- 11.7 สอนโดยวิธีเล่านิยายประกอบหลักธรรม (ชาดก)
- 11.8 สอนเรื่องแปลกน่าอัศจรรย์ (อัปฺภูตธรรม)
- 11.9 สอนเรื่องที่ต้องใช้สติปัญญาชั้นสูงในการขบคิด (เวทฺลละ)

1.2 ทรงสอนด้วยวิธีซักถาม ให้ยอมรับหรือเห็นจริงด้วยตนเอง เพื่อทดสอบความเข้าใจ และเปิดทางให้ผู้อื่นคัดค้าน

1.3 ทรงสอนโดยใช้เรื่องราวที่ผู้ฟังเข้าใจดีแล้ว เพื่อเป็นเครื่องนำไปสู่ธรรมะ เช่น ทรงสอนชฎิลผู้คุ้นเคยกับการบูชาไฟว่า ไฟภายใน ได้แก่ กิเลสต่าง ๆ ประกอบด้วย ราคะ โทสะ โมหะ เป็นของร้อนที่แผดเผาจิตใจ

1.4 ทรงสอนโดยวิธีกล่าวอ้างอิงประวัติศาสตร์ขึ้นมาเชื่อมโยง

1.5 ทรงสอนโดยเทียบเคียงกับวิชาการต่าง ๆ ในสมัยนั้น เช่น การฝึกช้าง ม้า

1.6 ทรงสอนโดยให้ใช้สติปัญญาของตนกำกับ เพื่อมิให้เชื่ออย่างงมงายและให้หาธรรมะจากสิ่งแวดล้อม

1.7 ทรงสอนโดยใช้วิธีเลื่อนความเข้าใจของผู้ฟังเป็นขั้น ๆ ถ้าผู้ฟังไม่มีพื้นความเข้าใจเบื้องต้นมาก่อน พระองค์ไม่ทรงสอนอริยสัจซึ่งเป็นธรรมชั้นสูง แต่สอนเรื่องราวง่าย ๆ เป็นการฟื้นฟูความรู้ความเข้าใจระหว่างโลกกับธรรมให้ดีเสียก่อน

1.8 ทรงสอนโดยให้ดูความรู้สึกของตัวเองเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ เช่น สอนให้เอาใจเขามาใส่ใจเรา การไม่เบียดเบียนกัน การทำความดีงามต่อกัน

1.9 ทรงสอนให้เห็นว่า เรื่องของพระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องสมมติ คือไม่ใช่เรื่องของการเดาหรือการนึกคิดเอาเอง แต่เป็นเรื่องที่สามารถค้นพบความจริงได้ โดยได้ทรงปฏิบัติแล้วนำความจริงที่ค้นพบนั้นมาสั่งสอน เป็นการปฏิเสธการเดาการคาดคะเน

ในการสอนแต่ละครั้ง พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยแบ่งบุคคลออกเป็น 4 จำพวก ตามระดับสติปัญญาโดยทรงเปรียบเทียบกับดอกบัว 4 เหล่า คือ

1. อุกคิตัญญู ผู้อัจฉริวธรรมได้พลัน เพียงแต่ยกหัวข้อขึ้นแสดงก็อาจรู้ได้ทันที เปรียบเหมือนดอกบัวอยู่เหนือน้ำ พอถูกแสงอาทิตย์ก็บาน
2. วิปจิตัญญู ผู้อัจฉริวธรรมได้ต่อเมื่อท่านได้อธิบายขยายความของหัวข้อที่ยกขึ้นไว้ เปรียบเทียบดอกบัวอยู่ปริ่มน้ำ อันจะบานในวันรุ่งขึ้น
3. เนยยะ ผู้พอแนะนำได้คือต้องแนะนำสั่งสอนอยู่บ่อย ๆ อธิบายความอย่างละเอียดจึงรู้ตามได้ เปรียบเหมือนดอกบัวอยู่ใต้น้ำอันบานในวันต่อ ๆ ไป
4. ปทปรมะ พวกบรณโง่ คือ พวกที่แม้แนะนำสั่งสอนอย่างไร ก็ไม่เข้าใจ หรือไม่รับฟังทั้งนั้น เปรียบเหมือนดอกบัวซึ่งติดอยู่กับดินอันเป็นอาหารของปลาและเต่า

ในบุคคลเหล่านี้ พระพุทธองค์ทรงเลือกสอนบุคคล 3 ประเภทแรก โดยทรงเลือกธรรมให้เหมาะสมกับอุปนิสัยและปัญญาบารมีของบุคคลนั้น (สมทรง บุญญฤทธิ์. 2525 : 11 - 17)

แนวคิดพื้นฐานของการสอนและวิธีสอนของพระพุทธเจ้า สรุปได้ดังนี้

... ในการสอน พระพุทธองค์ทรงวางพื้นฐานไว้ว่า ... สอนให้มีวิธีการใฝ่หา รากฐานอยู่บนสติปัญญาและการถามหาเหตุผล... สอนให้คิดอย่างอิสระเชิฐคติหาเหตุผลให้เต็มที่ แต่อย่าคิดอย่างเดียวให้ปฏิบัติด้วย... พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีสอนไว้ 4 อย่าง คือ

1. สันทิสสนา การแสดงกรรมชั่วที่ควรละ และกรรมดีที่ควรประกอบให้ผู้ฟังเห็นดีถึงการกระทำในที่เฉพาะหน้า
2. สมาทปนา ชักชวนให้ผู้ฟังถือเอาด้วยดี ในสิ่งที่ควรเว้น และสิ่งที่ควรประพฤติ
3. สมุตเตชนา ให้ผู้ฟังกล่าวขานขึ้นด้วยดีในสิ่งที่ควรเว้น และสิ่งที่ควรปฏิบัติ

4. สัมผัสสนา ให้ผู้ฟังรำเริงบันเทิงใจ เห็นคุณค่าของการละชั่ว ทำดี
(สุนน อมรวิวัฒน์. 2528 : 13)

นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังทรงใช้พระสุรเสียงที่จูงใจให้ผู้ฟังเลื่อมใสติดตาม
พระสุรเสียงของพระองค์ที่เปล่งออกมา ถึงพร้อมด้วยองค์ 8 ประการ คือ

1. สละสลวย
2. ฟังรู้ได้ชัดเจน
3. ไพเราะ
4. ฟังง่าย
5. กลมกล่อม
6. ไม่พรั
7. พระสุรเสียงลึก
8. กังวาน (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 78 - 79)

เห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงมีวิธีการสอนที่ชาญฉลาด เปรียบเหมือนให้แสงสว่าง
แก่คนตาบอด มีเทคนิควิธีในการสอนที่หลากหลายเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ทรงยึดติดกับวิธี
การใดวิธีการหนึ่ง ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแพร่ไปทุกภูมิภาค

ถ้านำวิธีสอนต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาพิจารณาเปรียบเทียบกับวิธีสอน
ของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนให้แก่สาวกดังที่กล่าวมาแล้ว เห็นว่าโดยหลักการสอนไม่แตกต่าง
กัน ต่างกันบ้างในด้านวิธีการ ซึ่งต้องปรับให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและกาลสมัย สำหรับ
ปัจจุบัน ได้มีนักวิชาการคิดค้นวิธีสอนโดยนำวิธีการในสาขาอื่นมาผนวก เช่น วิชาปรัชญา
เทคโนโลยี และสังคมศาสตร์ เพื่อให้การสอนบรรลุเป้าหมายดียิ่งขึ้นดังที่ สุนน อมรวิวัฒน์
(2513 : 197 - 214) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการสอนศาสนาไว้หลายประการ ดังนี้

1. สอนโดยบรรยายหรืออธิบาย ควรใช้ภาษาที่ง่าย ใช้อุปกรณ์การสอน
ทุกครั้งที่สอนอุปกรณ์ประกอบการสอนอาจมีได้ทั้งประเภทสัญลักษณ์ เหตุการณ์ และบุคคล
ตัวอย่าง
2. การสอนโดยการตั้งปัญหา เมื่อครูได้สร้างความสนใจของนักเรียนแล้ว ครูและ
นักเรียนร่วมกันตั้งปัญหาที่ตนสนใจ อยากรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ
3. สอนแบบค้นคว้าและรายงาน โดยการให้นักเรียนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเอง
อาจแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม หรือให้ค้นคว้าเป็นรายบุคคล
4. การเชิญวิทยากรผู้มีความรู้มาบรรยาย
5. การเล่าเรื่องจากประสบการณ์ โดยให้นักเรียนเป็นผู้เล่า

6. การเรียงความปากเปล่า คือการแต่งหรือเล่าเรื่องนั่นเอง แต่ใช้วิธีการพูดแทนการเขียน โดยครูเป็นผู้วางขอบเขตและอธิบายวิธีการเรียงความให้

7. การวิจารณ์ข่าวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

8. โต้ว่าที่ปัญหาธรรมชาติ

9. การแสดงบทบาทประกอบเรื่องหรือสภากษัตริย์

10. ใช้เพลงประกอบการเรียน

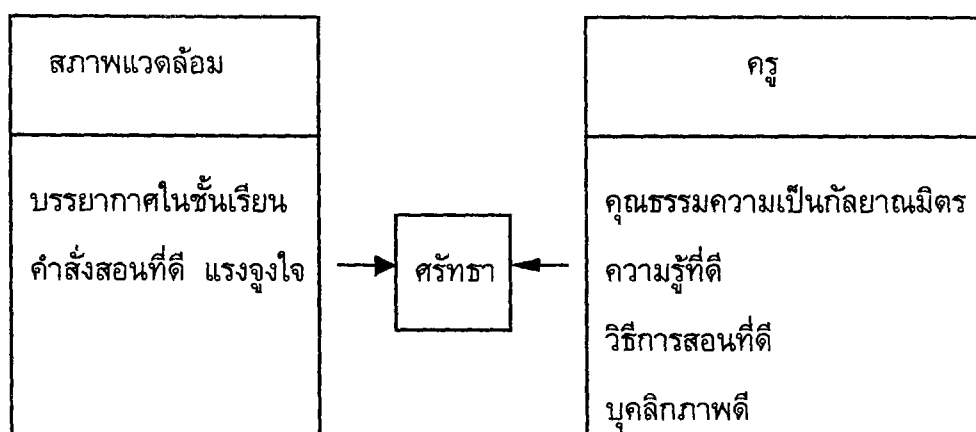
11. ใช้สมุดภาพและสมุดศัพท์

12. การอ่านและการฟังนิทานชาดกการฝึกหัดมารยาทและการปฏิบัติพิธีกรรม

ต่าง ๆ

13. การฝึกมารยาทและการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ

คุณธรรมต่าง ๆ ในพุทธศาสนานั้น ครูสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างคุณสมบัตินักเรียนที่ดีได้ เมื่อครูมีคุณสมบัติที่ดีแล้วย่อมทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้กับนักเรียนได้อย่างสมบูรณ์และถูกต้อง ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนโดยมีหลักการสร้างศรัทธา คือ ต้องคำนึงถึงการจัดปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมจิตใจและปลูกเร้าให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อถือ และเชื่อมั่นในตัวครูผู้สอน ในสาระที่เรียนและวิธีการเรียนว่าเมื่อเรียนแล้วเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ศึกษาเล่าเรียน ดังนั้นการสร้างศรัทธาจึงเป็นการสร้างเสริมให้นักเรียนเกิดฉันทะ มีแรงจูงใจใฝ่รู้ มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ ดังภาพประกอบ 3 ดังนี้

ภาพประกอบ 3 แสดงการเกิดความศรัทธาของนักเรียน (สมุน อมรวิวัฒน์. 2530 : 91)

การสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้เรียนนั้นแยกได้แต่ละข้อดังนี้

1. สิ่งแวดล้อม

1.1 บรรยากาศในชั้นเรียน ควรมีลักษณะที่เงียบสงบ เพื่อที่จิตใจได้แน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน สามารถใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ควรมีการเปลี่ยนบรรยากาศเสมอ เพื่อมิให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายจำเจ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงที่นั่งในการร่วมกิจกรรมแต่ละครั้ง บรรยากาศในห้องเรียนมีลักษณะที่เอื้อต่อการเรียน คือ ความสะอาดมีระเบียบเรียบร้อยภายในห้อง สภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีเหล่านี้ช่วยสร้างศรัทธา ความเชื่อมั่น เลื่อมใสให้เกิดแก่ผู้เรียน

1.2 คำสั่งสอนที่ดี ครูควรใช้คำสั่งสอนที่มีความหลากหลายและเหนียวแน่นใจผู้ฟัง เช่น สอนด้วยการอธิบาย ชักถาม อภิปราย แสดงเหตุผลที่ชัดเจน อาจมีการใช้เพลง ทำนองเสนาะ นิทาน คติพจน์ คำขวัญ ร้อยกรอง การเปรียบเทียบ ฯลฯ เพื่อให้คำสั่งสอนนี้น่าสนใจมากขึ้น และก่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นด้วย

1.3 แรงจูงใจ การสร้างแรงจูงใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธานั้น เกิดจากองค์ประกอบทุกอย่าง นับตั้งแต่การสร้างบรรยากาศ การสร้างความสนใจด้วยวิธีการต่าง ๆ การเสริมแรง ข้อมูลย้อนกลับ วิธีสอนที่ดีของครู สื่อการสอน ฯลฯ เหล่านี้สร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น

2. ครูเป็นกัลยาณมิตร มีคุณธรรม ความรู้ดี สอนดี และมีบุคลิกภาพที่ดี ตัวครูผู้สอนนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่สร้างศรัทธาให้เกิดกับเด็ก ในการสร้างศรัทธานั้นครูต้องเป็นผู้มีคุณธรรม บำเพ็ญตนเป็นกัลยาณมิตร นั่นคือ ครูเป็นที่พึ่งของศิษย์ได้อย่างแท้จริง เด็กรู้สึกสบายใจอยากเข้าไปปรึกษาหารือปัญหาต่าง ๆ นอกจากนั้นครูควรวางแผนปรับปรุงวิธีการสอนของตนอยู่เสมอ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้วิธีสอนที่หลากหลายไม่ยึดกับวิธีใดวิธีหนึ่งตลอดไป

ส่วนบุคลิกภาพมีความสำคัญต่อการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นและเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างศรัทธาในเรื่องอื่นต่อไป ครูต้องระมัดระวังตนให้มีความสะอาดทั้งกายและใจ มีความแจ่มใส สงบ สบาย มีความมั่นใจในตนเองเสมอ เมื่อศิษย์เกิดความศรัทธาแล้ว อิทธิพลด้านบุคลิกภาพก็ลดลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะเด็กไปศรัทธาในเรื่องของความรู้ ความคิดและความดีของครูมากกว่า (สุมน อมรวิวัฒน์ . 2530 : 91 - 95)

จากหลักการดังกล่าว สรุปได้ว่า เมื่อครูสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนแล้วทำให้ศิษย์เกิดความสนใจใคร่ศึกษา เกิดความตั้งใจแน่วแน่ในการเรียน เป็นแรงผลักดันให้เข้าสู่ระบบการเรียนแล้วครูจึงค่อย ๆ เน้นและเพิ่มวิธีการพัฒนาความคิดและการสร้างเสริมปัญญา

การคิดอย่างแยบคายเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการเรียนการสอน จนกระทั่งความ
ฝึกฝนศรัทธาตกลงตามลำดับ ในที่สุดก็คงเหลือแต่ปัญญา ซึ่งเป็นสาระของการศึกษาที่แท้จริง

การสอนตามแนวพุทธศาสตร์ได้รับความสนใจจากนักการศึกษา และมีการนำมา
ประยุกต์เป็นการสอนแบบต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดย
เฉพาะในวิชาพระพุทธศาสนาและวิชาอื่น ๆ มีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่ครูได้ศึกษาและนำ
หลักการสอนนี้มาใช้ ซึ่งสรุปได้มีดังนี้

1.8 การสอนที่ประยุกต์จากการสอนตามแนวพุทธศาสตร์พอสรุปได้ดังนี้

- 1.8.1 วิธีสอนแบบแก้ปัญหา หรือการสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ
- 1.8.2 วิธีสอนแบบพุทธวิธีแสวงอริยสัจตามแนวพระเทพเวที
- 1.8.3 วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ตามแนวพุทธศาสตร์
- 1.8.4 วิธีสอนแบบไตรสิกขา
- 1.8.5 วิธีสอนแบบปจฺจนาวิสัยชนา
- 1.8.6 วิธีสอนแบบเบญจขันธ์
- 1.8.7 วิธีสอนแบบพหุสูตร
- 1.8.8 วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย
- 1.8.9 วิธีสอนแบบธรรมสภาจฺจนา
- 1.8.10 วิธีสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในการสอนตามแนวพุทธศาสตร์
คือ การสอนให้รู้จักสอนตัวเองให้พ้นจากทุกข์ ฝึกฝนอบรมให้เป็นคนสมบูรณ์แบบโดยการ
ปฏิบัติตามคุณธรรม 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การเกิดคุณธรรมทั้ง 3 ดังกล่าวได้
เริ่มต้นการศรัทธา ซึ่งเป็นความเชื่อ แต่ศรัทธาหมดไปในที่สุดเมื่อใช้ปัญญาพิจารณา เพราะ
ฉะนั้นผู้มีปัญญาเท่านั้นจึงขจัดรากเหง้าของความทุกข์ได้ และกระบวนการก่อให้เกิดปัญญาเกิด
ได้ด้วยการคิดพิจารณาอย่างแยบคาย นั่นคือ การคิดถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักพิจารณา
สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปาทานของตนเองเข้าจับหรือ
เคลือบคลุม ทำให้เกิดความตึ๊งงามและสามารถแก้ปัญหาได้ นอกจากนั้นยังอาศัยการฟัง
การสนทนา การแนะนำและการสั่งสอนจากกัลยาณมิตร (ปรโตโมหะ) และที่เน้นมากที่สุดในการ
การสร้างปัญญาก็คือ การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง พระพุทธเจ้าทรงเน้นมากที่สุดในเรื่องการใช้
ปัญญา คือ การคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรองด้วยเหตุผล ฝึกหัดทำบ่อย ๆ การลงมือฝึกอบรม
ลงมือปฏิบัติ ในทางพระพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติเป็นพิเศษ การบรรลุธรรมได้มากน้อยแต่
ไหนขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติของแต่ละบุคคล และพระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาญาณสามารถเลือก
ใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคลและชุมชน นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงมีกลวิธีในการสอน
ในการอธิบาย ในการตอบปัญหาข้อสงสัยอย่างชาญฉลาด ชัดเจน เข้าใจง่าย และพระองค์ยังมี

การเสริมแรงให้ผู้เรียนภาคภูมิใจในตนเอง เรียนด้วยความสบายใจ สร้างบรรยากาศในการเรียน คือการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น ให้ผู้เรียนอยากเรียน ไม่อึดอัด กระตือรือร้นในการเรียน ทำจิตใจให้สงบเพื่อนำไปสู่กระบวนการขั้นสุดท้าย คือการใช้ปัญญาของตนพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริง โดยมีพระพุทธองค์คอยเป็นกัลยาณมิตรให้คำปรึกษา เห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายในการสอนนั้นล้วนทะลอมไปสู่ปัญญาให้บุคคลประจักษ์แจ้งด้วยตนเองจนสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเองได้ และสามารถนำหลักการศึกษาสากลนี้มาเปรียบเทียบ เห็นความสอดคล้องกับวิธีการศึกษาที่ถึงพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ตามหลักการสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างอัศจรรย์ใจ

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

2.1 ความหมายของกลุ่ม

คำว่า กลุ่ม มีผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กัลลี (Gulley. 1963 : 62) กล่าวว่า กลุ่มมีความหมายลึกซึ้งกว่าการที่บุคคลมาอยู่ร่วมกันเฉย ๆ เท่านั้น แต่กลุ่มต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน และวัตถุประสงค์นั้นต้องสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนด้วย

2. ผลของการทำงานเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม

3. มีการสื่อสารทางวาจา (Verbal Communication) หรือมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง

กู๊ด (Good. 1959 : 256) ได้ให้ความหมายของคำว่า กระบวนการกลุ่มไว้ 2 ประการด้วยกัน คือ

1. กระบวนการกลุ่ม หมายถึง การเกิดปฏิสัมพันธ์ของบุคคลภายในกลุ่ม

2. กระบวนการกลุ่ม หมายถึง รูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ซึ่งเป็นแนวทางในการทำหน้าที่ของกลุ่ม

บอนเนอร์ (Bonner. 1959 : 408 - 410) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมของบุคคล กระบวนการกลุ่มและกระบวนการทางบุคลิกภาพเป็นสิ่งคู่กัน การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพเกิดขึ้นเนื่องจากสมาชิกทุกคนในกลุ่มมีการปะทะสังสรรค์กัน กระบวนการกลุ่มที่ดีต้องมีความเป็นประชาธิปไตย

ฮาร์แนค (Hamack. 1977 : 1) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่มเป็นกิจกรรมกลุ่มที่สามารถพัฒนาความสามารถของบุคคลแต่ละคนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มได้ เพราะไม่มีบุคคลใดที่จะอยู่เพียงลำพังคนเดียวได้

ความหมายของกลุ่มกล่าวโดยสรุปมีดังนี้

1. กลุ่มต้องเกิดจากบุคคลอย่างน้อยที่สุด 2 คน ประกอบด้วย
2. กลุ่มต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน และมีความสนใจร่วมกัน
3. กลุ่มจะต้องมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิก
4. กลุ่มจะต้องมีการปฏิบัติตรงกันหรือกระทำร่วมกัน และผลของการทำงานเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม

2.2 ความหมายของกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

แบรดฟอร์ด (Bradford. 1987 : 4) ได้กล่าวว่า กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เป็น พฤติกรรมกลุ่มที่มีผลมาจากการปะทะสังสรรค์ของบุคคลภายในกลุ่ม ซึ่งมีหลายองค์ประกอบด้วยกัน และเป็นวิธีการที่ทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน รู้ถึงพฤติกรรมของกันและกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาสมาชิกภายในกลุ่มด้วย

ชอร์ (Shaw. 1981 : 6) มีแนวความคิดว่า กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์เป็นกลุ่มที่สมาชิกมีการเคลื่อนไหวหรือไม่หยุดนิ่ง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในกลุ่ม และดูเหมือนว่าการพึ่งพาอาศัยกันนี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดเพราะว่ากลุ่มสัมพันธ์เป็นกลุ่มที่สมาชิกแต่ละคนมีการเปลี่ยนแปลงมีการปรับตัว ปรับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และอยู่ในลักษณะที่ต่อเนื่องกัน

ทิสนา แชมมณี (2520 : 159) กล่าวถึง กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ไว้ว่า เป็น การให้ผู้เรียนมาร่วมกันเป็นกลุ่ม และช่วยเหลือกันและกันในการสำรวจตนเองโดยเรียนรู้วิธีการให้ข้อสังเกตแก่กันและกัน ผู้เรียนถือเอากลุ่มเป็นเสมือนห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ที่ตนสามารถทำการเสี่ยง และทดลองพฤติกรรมและความรู้สึกในแนวใหม่ ๆ ในกระบวนการเรียนนี้ ผู้เรียนค่อย ๆ พัฒนาความเข้าใจในความรู้สึกและพฤติกรรมของตนและของผู้อื่น ความเปิดเผยและความไว้วางใจก็ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น

หลุย จำปาเทศ (2522 : 48) ให้คำจำกัดความดังนี้ กลุ่มสัมพันธ์ (Group Dynamics) หมายถึง วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการมีปฏิริยาโต้ตอบแก่กันในกลุ่ม อิทธิพลต่าง ๆ ที่มีต่อกลุ่ม ลักษณะของสมาชิกกลุ่มผู้นำ ผู้ตาม ตลอดจนการแก้ปัญหาของกลุ่มว่ากลุ่มมีเทคนิคหรือวิธีการในการแก้ปัญหาอย่างไร และวิธีไหนได้ผลมากที่สุด

ทศนา แคมมณี และเยาวพา เดชะคุปต์ (2522 : 1) ให้ความหมายของกลุ่มสัมพันธ์ไว้ว่า เป็นวิทยาการแขนงหนึ่งซึ่งพยายามศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มคน เพื่อให้ได้ซึ่งความรู้ที่นำไปใช้ในการปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของตน อันเป็นประโยชน์ในด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์และการปรับปรุงการทำงานกลุ่มคนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

พนม ลิ้มอารีย์ (2522 : 1) เขียนไว้ว่า กลุ่มสัมพันธ์ หมายถึง ขบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในกลุ่ม และกลุ่มในที่นี้ต้องประกอบขึ้นด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป มาร่วมสังสรรค์ทำกิจกรรมหรือมาเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

เมืองทอง แคมมณี (2522 : 43 - 44) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งสอดคล้องกับคนอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยแบ่งแยกออกได้ดังนี้คือ

1. เป็นวิชาแขนงหนึ่งของสังคมศาสตร์ ซึ่งใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อศึกษาถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มแล้วนำไปตั้งเป็นทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับพฤติกรรมในกลุ่มโดยนำเอาความรู้ต่าง ๆ มาใช้ในการศึกษา และในทางกลับกันก็นำเอาความรู้ที่ได้ไปใช้ในวิชาเหล่านั้น ได้แก่ จิตวิทยาสังคม จิตวิทยาคลินิก จิตเวช สังคมวิทยา มานุษยวิทยาและเศรษฐศาสตร์
2. เป็นวิชาที่ศึกษาธรรมชาติของกลุ่ม กฎเกณฑ์การพัฒนาของกลุ่ม และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับสังคม
3. เป็นวิชาพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของกลุ่มที่ประมวลได้จากการวิจัยในอดีต อันอาจกล่าวได้ว่าเป็นพฤติกรรมศาสตร์
4. เป็นวิชาการประยุกต์ที่ใช้ความรู้ทางทฤษฎีในแง่ปฏิบัติ โดยใช้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของกลุ่ม
5. เป็นเทคนิคที่ใช้ในกลุ่ม เช่น การแสดงตามบทบาท การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกต และให้ข้อคิดชมที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่ม และการตัดสินใจของกลุ่ม
6. เป็นแนวความคิดทางการเมืองว่าด้วยการจัดโครงสร้างและดำเนินงานของกลุ่มความสำคัญของผู้นำแบบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประโยชน์และคนในสังคมได้รับจากการร่วมมือด้วยความสามัคคีของกลุ่ม ซึ่งสรุปว่าเน้นความสามัคคีเป็นหลักสำคัญ
7. เป็นพลังที่เกิดขึ้นและมีผลต่อการทำงานของกลุ่ม

ทวีป อภิสิทธิ์ (2528 : 47) ได้ให้ความหมายของกระบวนการกลุ่ม (Group Process) กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (Group Dynamics) ไว้ว่า คำ 2 คำนี้ถึงแม้ไม่มี ความแตกต่างกันในเรื่องจุดเน้นคือ กลุ่ม แต่ก็ไม่เหมือนกันในเรื่องกระบวนการทำกิจกรรม กล่าวคือ ถ้าผู้เรียนทำกิจกรรมอิสระไม่เป็นกิจกรรมที่ต้องต่อเนื่องเชื่อมโยงกันไปเป็นลูกโซ่จนครบชุด และสมาชิกบางคนได้รับความรู้ตามเป้าหมายแล้วก็ตาม กิจกรรมประเภทนี้เรียกว่า กระบวนการกลุ่ม (Group Process) แต่ถ้าผู้เรียนทำกิจกรรมอิสระอย่างเป็นชุด และทำ กิจกรรมต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่จนกระทั่งจบชุดแล้วผู้เรียนจึงได้รับความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก ฯลฯ หรือได้ผลชัดเจนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แล้ว กิจกรรมชุดเช่นนี้เรียกว่า กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (Group Dynamics)

จากการที่ได้ศึกษาความหมายของกลุ่ม (Group) กระบวนการกลุ่ม (Group Process) และกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (Group Dynamics) แล้ว ผู้วิจัยจึงสรุปไว้เป็นลำดับ ดังนี้

กลุ่ม (Group) คือ กลุ่มของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มารวมอยู่ด้วยกันเป็น ประเภท ๆ ไป

กระบวนการกลุ่ม (Group Process) คือ กระบวนการที่สมาชิกภายในกลุ่มมี ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อร่วมกิจกรรมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (Group Dynamics) คือ กระบวนการที่สมาชิก ภายในกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างอิสระ และทุกคนมีบทบาทหน้าที่ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกิจกรรมนั้นเป็นชุดของกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มได้ผลงานอันเดียวกันแล้ว จากการที่ได้ ผลงานนั้นทำให้สมาชิกทุกคนได้รับความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะคล้าย ๆ กัน และมีความรู้ สึกที่ดีต่อสมาชิกภายในกลุ่มด้วย

2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ จำเป็นต้องศึกษาถึงทฤษฎีด้วย ซึ่งทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์นี้ ทิศนา แคมมณี (2522 : 10 - 12) ได้รวบรวม และเรียบเรียงทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มสัมพันธ์ไว้หลายประการด้วยกันคือ

1. ทฤษฎีสานาม (Field Theory) ของเคิร์ท เลวิน (Kurt Lewin) ทฤษฎีนี้มี แนวคิดที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้คือ

1.1 พฤติกรรมเป็นผลมาจากพลังความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม

1.2 โครงสร้างของกลุ่มเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีลักษณะ

แตกต่างกัน

1.3 การรวมกลุ่มแต่ละครั้งต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มโดยเป็นปฏิสัมพันธ์ในรูปการกระทำ (Act) ความรู้สึก (Feel) และความคิด (Thought)

1.4 องค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวไว้ในข้อ 1.3 ก่อให้เกิดโครงสร้างของกลุ่มแต่ละครั้ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของสมาชิกในกลุ่ม

1.5 สมาชิกในกลุ่มมีการปรับตัวเข้าหากันและพยายามช่วยกันทำงาน ซึ่งการที่บุคคลพยายามปรับบุคลิกภาพของตนของตนที่มีความแตกต่างกันนี้ ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้เกิดพลังหรือแรงผลักดันของกลุ่มที่ทำให้การทำงานเป็นไปได้อย่างดี

2. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (Interaction Theory) ของ เบลส์ (Bales) โฮมาน (Homans) และไวท์ (Whyte) แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้คือ

2.1 กลุ่มมีปฏิสัมพันธ์โดยการกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง (Activity)

2.2 ปฏิสัมพันธ์เป็นปฏิสัมพันธ์ทุก ๆ ด้าน คือ

2.2.1 ปฏิสัมพันธ์ทางร่างกาย (Physical Interaction)

2.2.2 ปฏิสัมพันธ์ทางวาจา (Verbal Interaction)

2.2.3 ปฏิสัมพันธ์ทางจิตใจ (Emotional Interaction)

2.3 กิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำผ่านการมีปฏิสัมพันธ์นี้ ก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก (Sentiment) ขึ้น

3. ทฤษฎีระบบ (System Theory) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดสำคัญ คือ

3.1 กลุ่มประกอบด้วยโครงสร้างหรือระบบ ซึ่งมีการแสดงบทบาทและการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิก อันถือว่าการลงทุนเพื่อให้ได้ผลลัพธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

3.2 การแสดงบทบาทตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิกกระทำได้โดยการสื่อสารระหว่างกัน (Communication) และจากการเปิดเผยตัวเองในกลุ่ม (Open System)

4. ทฤษฎีสังคมมิติ (Sociometric Orientation) ของโมเรโน ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

4.1 การกระทำและจริยธรรมหรือขอบเขตการกระทำของกลุ่มเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งศึกษาได้โดยให้สมาชิกเลือกสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกัน

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์คือ การแสดงบทบาทจำลอง (Role Playing) หรือการใช้เครื่องมือวัดการเลือกทางสังคม (Sociometric test)

5. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Orientation) ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญ คือ

5.1 เมื่อบุคคลอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ต้องอาศัยความสนใจ (Motivation Process) ซึ่งอาจเป็นรางวัล หรือผลจากการทำงานในกลุ่ม

5.2 ในการรวมกลุ่ม บุคคลมีโอกาสดแสดงตนอย่างเปิดเผย หรือพยายามป้องกันปิดบังตนเอง โดยวิธีต่าง ๆ (Defense Mechanism) การใช้แนวคิดนี้ในการวิเคราะห์กลุ่ม โดยให้บุคคลแสดงออกตามความเป็นจริง โดยใช้วิธีการบำบัดทางจิต (Therapy) ก็ช่วยให้สมาชิกเกิดความเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

6. ทฤษฎีจิตวิทยาทั่วไป (General Psychology)

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่าการใช้หลักจิตวิทยาต่าง ๆ เกี่ยวกับการรับรู้ การเรียนรู้ ความคิด ความเข้าใจ การให้แรงจูงใจ ฯลฯ ช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของบุคคลในแง่การรวบรวมข้อมูล

จากการที่ได้ศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มาโดยตลอดแล้วนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ย่อมก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงของทั้งตัวบุคคลและกลุ่ม โดยอาศัยกิจกรรมต่าง ๆ เป็นตัวกำหนดทำให้เกิดผลงานที่ทำให้สมาชิกแต่ละคนมองเห็นคุณค่าของผลงานที่ได้ทำร่วมกันมา ซึ่งผลงานนี้ก่อให้เกิดสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มมีความรู้สึกที่ดีต่อกันด้วย

2.4 ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ในการเรียนการสอน

ทิตนา แชมมณี (2522 : 200 - 202) ได้ศึกษาและคิดค้นพร้อมทั้งให้ความหมายของทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ในการสอนว่า การสอนที่ยึดหลักทฤษฎี กลุ่มสัมพันธ์เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน กล่าวคือ เป็นการสอนที่เน้นหรือให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องของพฤติกรรมของคนที่มีผลตกกระทบต่อกันและกัน โดยครูผู้สอนพยายามจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักการเรียนรู้ของทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์

หลักการสอนตามหลักการเรียนรู้ของทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ มีดังนี้ คือ

1. หลักการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง ซึ่งเน้นให้ครูพยายามจัดการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนให้ทั่วถึงกันและกันมากที่สุดเท่าที่ทำได้ เพราะการที่ผู้เรียนได้มีบทบาทต่าง ๆ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพร้อม ความกระตือรือร้นในการเรียนและเรียนอย่างมีชีวิตชีวา

2. หลักการสอนที่ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ ซึ่งเน้นให้ครูพยายามจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากกลุ่มให้มาก ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกับผู้อื่นซึ่งความคิดความรู้สึก และพฤติกรรมมีผลกระทบต่อกันอยู่เสมอ การให้ผู้เรียนได้ฝึกการเรียนรู้ในลักษณะกลุ่มนี้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจและเรียนรู้เรื่องปรับตัวให้สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีขึ้น

3. หลักการสอนที่ยึดการค้นพบด้วยตนเอง เป็นกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้ โดยเน้นให้ครูพยายามจัดการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พยายามค้นหา และพบคำตอบด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะการค้นพบความจริงใด ๆ ด้วยตนเองนั้น ผู้เรียนมักจดจำได้ดีและมักมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้มากกว่าการเรียนรู้ที่ได้รับจากการบอกเล่าจากผู้อื่น

4. หลักการสอนที่ยึดความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้และคำตอบต่าง ๆ ดังนั้น ครูจึงพยายามเน้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ถึงกระบวนการต่าง ๆ ในการแสวงหาคำตอบด้วย ไม่ใช่มุ่งแต่ที่คำตอบอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงกระบวนการ และวิธีการที่ได้คำตอบนั้นมา

5. หลักการสอนที่ยึดความสำคัญของการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายยิ่งขึ้น ดังนั้นครูจึงควรพยายามจัดกระบวนการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดค้นหาแนวทางที่นำความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งพยายามติดตามผลการปฏิบัติของผู้เรียนด้วย

ดังนั้นการสอนต่าง ๆ ที่ยึดหลักการสอนดังกล่าวข้างต้น จึงมีลักษณะเป็นกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้โดยทั่วถึงกัน และในขณะเดียวกันก็ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความคิด ความรู้สึก ปฏิกริยาและพฤติกรรมของผู้อื่น และเรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับ นอกจากนั้นครูมักหาทางให้ผู้เรียนได้ค้นหาคำตอบต่าง ๆ ด้วยตนเองจากกิจกรรมการเรียนรู้ และพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนได้นำความรู้ความเข้าใจนั้นไปใช้อยู่เสมอ

หลักการเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ถือว่า ผู้เรียนทุกคนเป็นผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และการเรียนเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมก็ต่อเมื่อผู้เรียนเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถสรุปหลักการเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ออกเป็นสองข้อใหญ่ ๆ คือ

1. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มย่อย

2. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ เนื้อหาและความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม

เยาวยา เดชะคุปต์ (2522 : 224 - 228) กล่าวถึงการสอนโดยอาศัยทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ซึ่งมีหลักการ ซึ่งครูผู้สอนนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้ ดังนี้

หลักการข้อที่ 1 การจัดตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน (Objective)

การเรียนการสอนโดยทั่วไปเริ่มที่จุดมุ่งหมายเสมอ เพราะสำเร็จตามที่ต้องการได้ ดังนั้นหลักการข้อที่หนึ่งของการสอนตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์คือ การกำหนดจุดมุ่งหมายของบทเรียนควรให้สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของทฤษฎีดังกล่าวมาแล้วและตรงตามความต้องการทางการศึกษา กล่าวคือส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ ความรู้สึกหรือด้วยจิตใจ ด้านสังคมและสติปัญญาไปพร้อมกันทุก ๆ ด้าน เพราะองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

หลักการข้อที่ 2 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experiences)

เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของการสอนแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน โดยประสบการณ์นั้นควรเป็นประสบการณ์ขั้นเริ่มแรก ที่ผู้เรียนสามารถเข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยตนเอง (Insight) ซึ่งเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนเป็นผู้ลงมือคิดค้นแสวงหาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง งานวิจัยจำนวนมากพบว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีในทุก ๆ ด้าน เมื่อบุคคลมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้กับผู้อื่น จึงกล่าวได้ว่า หลักการในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มีดังนี้คือ

2.1 ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยกิจกรรมนั้นช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบดังกล่าวของผู้เรียนในทุกด้านไปพร้อม ๆ กัน

2.2 มีการแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้และทำงานต่าง ๆ ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังกล่าวนี้อาจพัฒนาวิธีการทำงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ตลอดจนการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและการเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี ในกลุ่มได้อย่างเหมาะสม

หลักการข้อที่ 3 การพัฒนาความสามารถทางปัญญา (Intellectual Development) และมนุษยสัมพันธ์ (Human Relationship)

การเรียนการสอนแต่ละครั้งเมื่อผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ เขาเกิดความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่กระทำไปนั้น ความรู้สึกนี้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถรับรู้แนวคิดของ

แต่ละบทเรียน แต่การรับรู้ของแต่ละคนแตกต่างกันตามประสบการณ์เดิม สติปัญญา ความสามารถของแต่ละบุคคล วิธีช่วยให้ผู้เรียนมีการรับรู้ที่ตรงกันและมีโอกาสพัฒนาความเข้าใจในสิ่งที่ต้องการรู้นั้นให้ถูกต้องเหมาะสมและกว้างขวางยิ่งขึ้น สามารถนำสิ่งที่รับมาผสมผสานเข้าเป็นแนวคิดของแต่ละบุคคล ทำได้โดยให้ผู้เรียนร่วมวิเคราะห์ประสบการณ์ การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ตนได้พบในระหว่างการทำงานกลุ่ม หลักในการวิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน มีดังนี้

3.1 การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม (Learning Process Analysis) การเรียนรู้และการพัฒนาการของบุคคล เจริญเติบโตไปพร้อม ๆ กันทุกด้าน การพัฒนาหรือเสริมสร้างอย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดการเรียนรู้เฉพาะอย่างย่อมทำไม่ได้

ผลของการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และความสัมพันธ์สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง สามารถประเมินผลการเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้รับไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงบุคลิกภาพและพฤติกรรม ตลอดจนการเสริมสร้างแนวคิดและค่านิยมของตนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
2. ช่วยให้เข้าใจผู้อื่นโดยผู้เรียนสามารถพัฒนามนุษยสัมพันธ์และความเป็นผู้นำในกลุ่ม
3. ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นปัญหา และวิธีการทำงานที่เหมาะสมเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการทำงานครั้งต่อ ๆ ไปให้ดียิ่งขึ้น

3.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้เนื้อหา แยกกันไม่ได้ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ดังนั้นการวิเคราะห์กระบวนการและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มจะนำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อหาวิชา การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาทำให้ผู้เรียนที่มีความสามารถต่างกันได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสิ่งที่ได้รับรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งกันและกันช่วยให้ค้นพบแนวคิดที่ต้องการด้วยตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อตัวผู้เรียนมากและเป็นการขยายประสบการณ์การเรียนรู้ให้ถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนพัฒนาวิธีการเรียนที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

หลักการข้อที่ 4 การสรุปและนำหลักการไปประยุกต์ใช้ (Application in real life)

เมื่อผู้เรียนได้รับแนวคิดที่ถูกต้องเหมาะสมแล้วหลักการขั้นต่อไปคือ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถสรุปรวบรวมแนวคิดเหล่านั้นเข้าเป็นหมวดหมู่และเป็นกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับแต่ละบุคคล โดยครูต้องแนะแนวทางให้ผู้เรียนอภิปราย เพื่อหาข้อสรุปหลักการของสิ่งที่ได้เรียนมา หลังจากนั้นก็ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดค้นเพื่อนำหลักการที่มีอยู่ไปประยุกต์ให้เข้ากับตนเอง เพื่อให้ปรับปรุงบุคลิกภาพและพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ต่อไปในอนาคต

การนำหลักการนี้ไปประยุกต์ทำได้ 5 ลักษณะ คือ

1. การประยุกต์ให้เข้ากับตนเอง คือการที่ผู้เรียนนำ หลักการที่ได้รับไปใช้ในการปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองในที่ต่าง ๆ นอกเหนือจากในห้องเรียน
2. การประยุกต์ใช้กับผู้อื่น คือ การนำหลักการที่ได้ไปใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือใช้เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นซึ่งการอยู่ร่วมกับผู้อื่นต้องมีความเห็นอกเห็นใจกัน เข้าใจกัน เคารพในสิทธิของกันและกัน ตลอดจนไว้วางใจความต้องการและความรู้สึกของผู้อื่น
3. การประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาในอนาคต ผู้เรียนสามารถประยุกต์หลักการที่เรียนรู้เพื่อใช้สำหรับแก้ปัญหาด้านบุคลิกภาพ ความสัมพันธ์และวิธีการทำงานของตนเอง และผู้อื่นในสังคมได้
4. การประยุกต์เพื่อใช้ในสังคม ผู้เรียนสามารถนำหลักการที่ได้รับไปใช้เพื่อแก้ปัญหาของสังคม เพื่อปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น และเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ในสังคมได้
5. การประยุกต์เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ผู้เรียนสามารถนำหลักการที่ได้รับไปประยุกต์เพื่อการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อตน ต่อกลุ่มและต่อสังคม

หลักการข้อที่ 5 การประเมินผล (Evaluation)

สิ่งสำคัญที่ขาดเสียมิได้ในการจัดการเรียนการสอน คือ การประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะการประเมินผลเป็นทางที่ทำให้ทราบผลของการเรียนการสอน ว่าตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด การประเมินผลช่วยให้ทราบถึงพัฒนาการของผู้เรียน ความรู้ความเข้าใจ ในเนื้อหาและวิธีการเรียนรู้ ตลอดจนช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินผล การสอนของตนเองว่าได้ประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

วิธีการประเมินผลการเรียนรู้ที่ดีวิธีหนึ่งคือ การให้ผู้เรียนได้ประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง (Self Evaluation) ซึ่งครูผู้สอนควรสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสประเมินผลการเรียนรู้ของตน ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้มีความหมาย และมีประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นหลักการของทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ข้อสุดท้ายคือ ให้ผู้เรียนร่วมกันประเมินการเรียนรู้ของตนจากการทำงานร่วมกัน ซึ่งมีการประเมินผลได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. การประเมินผลสัมฤทธิ์ของกลุ่ม (Group Achievement) ผลสัมฤทธิ์ของกลุ่มประกอบด้วยผลการทำงานของกลุ่ม ความสามัคคีหรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม และคุณธรรมหรือค่านิยม (Moral) ของกลุ่ม จากการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกลุ่มช่วยให้เข้าใจผลสัมฤทธิ์และวิธีการทำงานของสมาชิกแต่ละบุคคลได้

2. การประเมินผลความสัมพันธ์ในกลุ่ม (Intergroup Relation) จากการให้สมาชิกให้ ข้อติชม หรือข้อวิจารณ์แก่กันโดยปราศจากอคติช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินผลพฤติกรรมของตนเองและความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่น ได้ ผลจากการให้ผู้เรียนประเมินผลตนเองช่วยให้ผู้สอนสามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี อันเป็นแนวทางให้ครูผู้สอนหาทางช่วยเหลือผู้เรียนที่มีปัญหาและความสามารถของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการไปได้อย่างเต็มความสามารถอีกด้วย

2.5 ลำดับขั้นการเรียนรู้ตามวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

เยาวยา เดชะคุปต์ (2522 : 228 - 231) ได้แบ่งลำดับการเรียนรู้ตามวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ไว้เป็น 4 ระยะ ดังนี้ คือ

1. ระยะการมีส่วนร่วม (Participation or Involvement Stage)

การเริ่มต้นการเรียนรู้ เริ่มจากการที่ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้การเรียนรู้เป็นประสบการณ์ที่เร้าใจ ไม่เฉื่อยชา นอกจากนี้การเรียนรู้เป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าและมีความหมายต่อตัวผู้เรียนมากขึ้น ถ้าผู้เรียนเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นการมีส่วนร่วมในทุก ๆ ด้านดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมทางด้านร่างกาย (Physical Involvement) ได้แก่ การที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Learning by doing) รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือการค้นคว้าสืบสวนสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง

1.2 การมีส่วนร่วมทางด้านจิตใจ (Ego or Emotional Involvement) การเรียนที่ประสบความสำเร็จนั้นผู้เรียนต้องเกิดความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ลงมือปฏิบัติเป็นอย่างดี

แท้จริง ความรู้สึกและอารมณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่กระทำนั้นเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมในกลุ่ม ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้นำไปสู่การรับรู้แนวคิดและการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหาวิชาได้เป็นอย่างดี และช่วยให้จำเนื้อหาวิชาได้นานอีกด้วย

1.3 การมีส่วนร่วมทางด้านปัญญาหรือสมอง (Intellectual or Mental Involvement) การมีส่วนร่วมทางด้านนี้ คือ การที่ผู้เรียนเกิดการเห็นจริงหรือประจักษ์แล้ว มีการค้นพบสิ่งที่ต้องการเรียนรู้และการสร้างแนวคิดจากสิ่งที่ได้รับรู้ขึ้น ซึ่งทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อตัวผู้เรียนมากขึ้นและเป็นแนวทางในการพัฒนาความคิดและเหตุผลในการพิจารณาไตร่ตรองในการทำงาน การตัดสินใจ การวิเคราะห์และสรุปสิ่งที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

1.4 การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Involvement) การเรียนรู้โดยการแบ่งกลุ่มย่อยตามหลักการกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์นี้ เมื่อผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มก็มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นกล่าวคือเกิดปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างกว้างขวาง และเกิดผลดีอีกด้วย

2. ระยะวิเคราะห์

เมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองแล้วระยะต่อไปเป็นระยะที่ผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตนเองได้ทำ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ กว้างขวาง และยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม วิธีการเรียน ผลของการเรียนรู้ ตลอดจนช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตนเองดีขึ้นด้วย

3. ระยะสรุปและประยุกต์หลักการ

เมื่อผู้เรียนค้นพบสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนรวบรวมแนวคิดที่ตนค้นพบ และแนวคิดที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นแล้วสรุปเป็นหลักการของตนเอง การเรียนรู้ที่นอกจากเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาในปัจจุบันแล้วเรายังเรียนเพื่อแก้ปัญหาและเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นในอนาคต ดังนั้นจึงเป็นที่เชื่อได้ว่า เมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจหลักการของเรื่องหนึ่ง ๆ แล้ว เขาสามารถนำหลักการนั้นไปประยุกต์ใช้ในอนาคตหรือประยุกต์ให้เข้ากับตนเองได้ การประยุกต์นั้นทำได้ในสองลักษณะคือ

3.1 การประยุกต์เพื่อการปรับปรุงบุคลิกภาพหรือการพัฒนาตนเอง (Self Development) ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมทั้งการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Relations) หรือการมีมนุษยสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น

3.2 การประยุกต์เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในอนาคตและเพื่อใช้ในการปรับปรุงและควบคุมธรรมชาติและสังคมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนช่วยในการคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้น

4. ระยะประเมินผล

จากหลักการที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า การเรียนรู้เกิดจากตัวผู้เรียนโดยตรง และเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มย่อย ดังนั้นผู้เรียนย่อมจะทราบผลการเรียนรู้ของตนเองของกลุ่มได้เป็นอย่างดี การประเมินผลการเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ถือว่าผู้เรียนเป็นผู้ประเมินผลการเรียนรู้ของตนและของกลุ่ม จากการอภิปรายให้ข้อเสนอแนะและติชมร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

2.6 องค์ประกอบของการทำงานกลุ่ม

ประการ โสฬ์ทองคำ (2522 : 12) ได้สรุปองค์ประกอบของการทำงานกลุ่มที่ช่วยให้การทำงานบรรลุเป้าหมายได้ดังต่อไปนี้

1. ผู้นำกลุ่ม ได้แก่ ตัวแทนของกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกทำหน้าที่ประสานประโยชน์แก่ทุกคนในกลุ่ม
2. เลขานุการ ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่ประสานงานในกลุ่ม ช่วยเหลืองานในกลุ่มร่วมกับผู้นำจดบันทึกมติและข้อตกลงรวมทั้งการสรุปผลการทำงาน
3. สมาชิกในกลุ่ม เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมกลุ่มร่วมกับผู้นำกลุ่ม และสมาชิกในกลุ่มด้วยกัน รวมทั้งการให้แง่คิด ข้อเสนอแนะและการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มทุกขั้นตอน
4. วิทยากร ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือกลุ่มในการชี้แนะแนวทางแก่กลุ่มเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย
5. ที่ปรึกษาของกลุ่ม ได้แก่ ผู้ให้ข้อคิดเห็นและข้อชี้แนะแก่ที่ประชุมกลุ่ม
6. ผู้สังเกตการณ์ ได้แก่ ผู้คอยสังเกตการประชุมหรือการทำงาน

นอกจากนี้ สมิท , ครุส และแอทกินสัน (Smith , Kruse and Atkinson. 1961 : 676 - 678) ออตตาเวย์ (Ottaway. 1966 : 6) แกลททอร์น (Glatthorn. 1971 : 225 - 237) ชัค (Schuck. 1971 : 17 - 25) และบอร์แมน (Borman. 1969 : 3 - 6) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกลุ่มอันเป็นพลังให้กลุ่มมีประสิทธิภาพสรุปได้ดังนี้

1. สภาพทางกายภาพของกลุ่ม การจัดสภาพทางกายภาพของกลุ่มควรให้สมาชิกในกลุ่มหันหน้าพบกัน เพื่อให้สมาชิกได้อภิปรายกันอย่างคล่องตัว และสมาชิกในกลุ่มเกิดปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน นอกจากนี้ควรให้ผู้ที่ชอบพูดนั่งตรงข้ามกับผู้ที่ไม่ค่อยพูด การนั่ง

ควรจัดเป็นวงกลมและไม่ควรจัดวงกลมให้ใหญ่โตเกินไป เพราะวงกลมยังใหญ่เท่าใดการสื่อสารระหว่างสมาชิกก็ยิ่งถูกจำกัดลงเท่านั้น ส่วนนักเรียนที่ขี้อายลดความอายเมื่ออยู่ในกลุ่ม

2. บรรยากาศในกลุ่ม บรรยากาศในกลุ่มต้องเป็นกันเองที่สุดเพื่อให้สมาชิกรู้สึกเป็นอิสระในการแสดงออก นอกจากนี้ควรมีการให้กำลังใจเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการช่วยให้สมาชิกรู้สึกอบอุ่น และบรรยากาศในห้องเรียนควรเป็นไปในทางบวก นักเรียนและครูต่างมีอิทธิพลต่อกัน นักเรียนร่วมมือกันทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยแต่ละคนแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมาให้มากที่สุด

3. ผู้นำกลุ่ม ผู้นำกลุ่มมีความสำคัญมากและต้องเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบ ผู้นำควรเป็นสมาชิกเลือกขึ้นมา เพื่อทำประโยชน์ให้กลุ่มมากที่สุด ซึ่งต้องเข้าใจสมาชิกในกลุ่ม ตลอดจนหน้าที่ของกลุ่มมีความสามารถในการฟังและพูดในระดับสูง มีความเห็นอกเห็นใจและเข้าใจคนอื่นได้ดี มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่ม ทำตัวเป็นกลางไม่ข่มขู่ให้สมาชิกในกลุ่มยอมรับการตัดสินใจของตน มีความสามารถในการสรุปปัญหาและสร้างความสามัคคีในกลุ่ม

4. ขนาดของกลุ่ม จำนวนสมาชิกในกลุ่มไม่ควรต่ำกว่า 5 คน และไม่ควรมากเกิน 17 คน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย ขนาดของกลุ่มที่พอเหมาะควรมี 5 - 7 คน แต่ 5 คนเหมาะที่สุด กลุ่มที่มีขนาดเป็นเลขคู่มีแนวโน้มไม่ค่อยได้ผลเหมือนกลุ่มที่มีขนาดเป็นเลขคี่

5. สมาชิกในกลุ่ม ในการแบ่งกลุ่มย่อยควรคำนึงถึงลักษณะของสมาชิกในกลุ่มซึ่งมีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อการทำงานของกลุ่ม การแบ่งกลุ่มอาจพิจารณาจากความสนใจ ความพอใจ แต่ถ้าให้เกิดการเรียนรู้จากกันและกันให้มากที่สุด ควรพิจารณาสมาชิกในกลุ่มโดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- 5.1 สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของสมาชิกแต่ละคน
- 5.2 ความสามารถในการพูดของสมาชิกแต่ละคน
- 5.3 วุฒิภาวะทางอารมณ์
- 5.4 ความสม่ำเสมอในการเข้าห้องเรียน
- 5.5 จุดมุ่งหมายในการเรียนของแต่ละคน
- 5.6 ความสามารถในการอ่าน
- 5.7 เพศ
- 5.8 วัย

2.7 บทบาทของครูในการสอนโดยใช้ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์

การสอนโดยใช้ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ เป็นการสอนที่ยึดหลักการเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมคุณสมบัติบางประการในตัวผู้เรียน บทบาทของครูนับเป็นส่วนที่สำคัญมากต่อผลสำเร็จตามหลักทฤษฎีนี้ ครูจำเป็นต้องปรับหรือเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ การสอนดังกล่าวข้างต้น บทบาทที่สำคัญ ๆ และจำเป็นสำหรับครูที่ใช้ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ในการสอน รวบรวมเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ (ทิสนา เขมมณี. 2522 : 203 - 206)

1. บทบาทในการเตรียมการสอนในการสอนตามหลักทฤษฎีนี้ ครูผู้สอนจำเป็นต้องมีการเตรียมตัวอย่างดี กล่าวคือ เตรียมแผนการสอนให้ละเอียดโดยพยายามจัดลำดับการสอนให้เป็นไปอย่างเหมาะสม คัดกิจกรรมให้มีลักษณะสอดคล้องกับทฤษฎี และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์การสอนให้พร้อมใช้ โดยเฉพาะในเรื่องของการแบ่งกลุ่มและดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ครูควรคิดให้ละเอียดรอบคอบถึงขั้นตอนในการดำเนินการ มิฉะนั้นอาจเกิดความขลุกขลักในขั้นตอนดำเนินกิจกรรมได้ สรุปได้ว่า ครูจำเป็นต้องเตรียมตัวให้พร้อมโดยทำความเข้าใจในเนื้อหาที่สอนให้ดี และหาวิธีการสอนและวางขั้นตอนในการสอนให้เหมาะสมและละเอียดรอบคอบ รวมทั้งไม่ละเลยในการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้เพียงพอที่จะนำไปใช้

2. บทบาทในการดำเนินกิจกรรมการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับหลักทฤษฎีดังกล่าวเบื้องต้น ครูผู้สอนควรตระหนักถึงบทบาทความรับผิดชอบในการสอนโดยพยายามทำหน้าที่ต่าง ๆ ดังกล่าวต่อไปนี้ให้บรรลุผลสำเร็จ

- 2.1 จัดการเรียนรู้ให้มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้มากที่สุดเท่าที่ทำได้
- 2.2 รับฟังและสนับสนุน ส่งเสริมผู้เรียนให้มีความกล้าที่จะเรียนรู้
- 2.3 เปิดโอกาสและกระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้โดยทั่วถึงกัน
- 2.4 อำนวยความสะดวกให้กลุ่มดำเนินงานไปได้อย่างราบรื่น
- 2.5 แสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนตามวาระและโอกาสที่เหมาะสม
- 2.6 สนับสนุน ส่งเสริม และนำทางให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้
- 2.7 ช่วยเชื่อมโยงความคิดเห็นของผู้เรียนและสรุปผลการเรียนรู้รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนได้นำการเรียนรู้ไปใช้
- 2.8 ควบคุมกระบวนการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้

3. บทบาทในการติดตามผลการสอน สืบเนื่องมาจากหลักการที่ว่า การเรียนรู้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นอย่างมาก หากผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นจึงถือเป็นความรับผิดชอบของครูที่ต้องประเมินผลการสอนของตน ซึ่งหมายรวมถึงการประเมินผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การประเมินผลในบางเรื่องหรือบางส่วนทำได้ทันที ในขณะที่สอบหรือตอนท้ายของการสอน แต่ในบางเรื่องจำเป็นต้องคอยติดตามดูแลเป็นระยะ ๆ การสอนให้สอดคล้องตามหลักทฤษฎีนี้ ครูไม่ควรละเลยในการติดตามดูแลการเรียนรู้ของผู้เรียน และคอยส่งเสริมให้กำลังใจหรือให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนเพิ่มเติมตามความเหมาะสม

4. คุณสมบัติบางประการที่จำเป็นสำหรับครูเพื่อให้บรรลุผลตามหลักทฤษฎีดังกล่าวแล้วเบื้องต้น ครูที่ดีพึงพัฒนาคุณสมบัติบางประการที่จำเป็นในอันช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างเป็นประโยชน์มากที่สุด คุณสมบัติดังกล่าวนั้น คือ

4.1 ความเป็นนักประชาธิปไตย ได้แก่ การมีใจกว้าง เคารพรับฟังและพิจารณาความคิดเห็นของผู้เรียน โดยไม่ยึดถือในความคิดเห็นของตนว่าถูกต้องเสมอ และพยายามลดการใช้อำนาจหรือหาวิธีการใด ๆ อันเป็นการข่มขู่หรือบังคับให้ผู้เรียนเชื่อคล้อยตามความคิดเห็นของตน

4.2 เข้าใจและยอมรับในตัวบุคคล โดยมีความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล ไม่ด่วนตัดสินใจคนอย่างผิวเผิน หรือประเมินคุณค่าผู้เรียนโดยไม่จำเป็น

4.3 ความเป็นมิตร เป็นกันเอง กับผู้เรียน

4.4 มีความจริงใจต่อผู้เรียน

4.5 มีความอดทนและเต็มใจช่วยเหลือผู้เรียนอยู่เสมอ

2.8 กิจกรรมในการจัดการเรียนการสอนกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ค้นหาคำตอบด้วยตนเอง แก้ปัญหาด้วยตนเอง ฝึกทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น วิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมได้ และรู้จักตนเองและรู้จักเพื่อนมากขึ้นนั้น ควรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมดังกล่าว ซึ่งทิสนา แคมมณี (2522 : 201 - 202) ได้เสนอกิจกรรมที่เหมาะสมและน่าสนใจดังนี้

1. เกม (Game)

ครูผู้สอนต้องสร้างสถานการณ์สมมติขึ้น ให้ผู้เรียนลงเล่นด้วยตนเอง ภายใต้ข้อตกลงหรือกติกาบางอย่างที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้เรียนต้องตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง อันมีผลออกมาในรูปของการแพ้การชนะ วิธีการนั้นช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจพร้อมทั้งเกิดความสนุกสนานด้วย

2. บทบาทสมมติ (Role - Play)

มีลักษณะเป็นสถานการณ์สมมติเช่นเดียวกับเกม แต่มีการกำหนดบทบาทของผู้เล่นในสถานการณ์ที่สมมติขึ้นมานั้น แล้วให้ผู้เรียนเข้าสวมบทบาทนั้น และแสดงออกตามธรรมชาติโดยอาศัยบุคลิกภาพ ประสบการณ์ และความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นหลัก วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของตนได้อย่างลึกซึ้ง

3. ละคร (Acting or Dramatization)

เป็นวิธีที่ให้ผู้เรียนได้ทดลองแสดงบทบาทตามที่กำหนดไว้ให้ ผู้แสดงต้องพยายามแสดงให้สมบทบาทที่กำหนดไว้ โดยไม่นำเอาบุคลิกภาพและความรู้สึกของตนเข้าไปเกี่ยวข้องอันทำให้เกิดผลเสียต่อการแสดงบทบาทนั้นๆ วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ในการที่เข้าใจในความรู้สึกเหตุผล และพฤติกรรมของผู้อื่นและเป็นการฝึกการทำงานร่วมกัน

4. สถานการณ์จำลอง (Simulation)

เป็นการจำลองสถานการณ์จริง หรือสร้างสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงแล้วให้ผู้เรียนลงไปอยู่ในสถานการณ์นั้น และมีปฏิริยาโต้ตอบกัน วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทดลองแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งในสถานการณ์จริงอาจไม่กล้าแสดง

5. กรณีตัวอย่าง (Case Study)

เป็นการใช้กรณี หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น นำมาดัดแปลงและใช้เป็นตัวอย่างในการให้ผู้เรียนได้ศึกษา วิเคราะห์ และอภิปรายกัน เพื่อสร้างความเข้าใจและฝึกการแก้ไขปัญหาวิธีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด และพิจารณาข้อมูลที่ตนได้รับและการนำเอากรณีตัวอย่างต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกับชีวิตจริงมาช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะใกล้เคียงกับความจริงมากขึ้น ซึ่งทำให้การเรียนรู้มีความหมายสำหรับผู้เรียนยิ่งขึ้น

6. กลุ่มย่อย (Small Group)

วิธีการนี้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้มีส่วนในการแสดงออก และช่วยให้ผู้เรียนได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น การใช้กลุ่มย่อยที่นิยมใช้กัน เช่น วิธีระดมพลังสมอง (Brainstorming) ฟิลลิปส์ 66 (Phillips 66) และบับชกรุป (Buzz Group)

6.1 วิธีระดมพลังสมอง เป็นเทคนิคที่ใช้สำหรับการประชุมที่ต้องให้ทุกคนออกความเห็น มีเสรีภาพในการแสดงออกโดยไม่มีการตัดสินหรือวิพากษ์วิจารณ์ข้อคิดเห็นว่าถูกหรือผิดประการใด วิธีนี้มักใช้สำหรับการประชุมเพื่อแก้ปัญหาโดยพยายามยั่วให้ผู้เข้าร่วมประชุมหาวิธีแก้ปัญหาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

6.2 ฟิลลิปส์ 66 (Phillips 66) เป็นเทคนิคที่สมาชิกแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยสมาชิก 6 คน มีประธาน และผู้รายงานผลการประชุมอย่างละ 1 คน ใช้เวลาประชุม 6 นาที พูดได้คนละ 1 นาที แล้วรายงานผลการประชุมต่อสมาชิกของกลุ่มใหญ่ (ปราณี โพธิสุข. 2525 : 45 - 46)

6.3 บัซกรุ๊ป (Buzz Group)

เป็นการอภิปรายชนิดหนึ่ง มีการพิจารณาร่วมกัน เกี่ยวกับความคิดเห็นหรือปัญหาต่าง ๆ ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการมีความหมายให้ข้อเสนอแนะ แสดงความรู้สึก ความคิดเห็น หรือความสอดคล้องของการมีส่วนร่วมของสมาชิก ส่วนการสนทนาในลักษณะที่เป็นทางการ มักมีจุดมุ่งหมายเฉพาะอย่างมีผู้นำหรือไม่ก็ได้ (นาคยา ภัทรแสงไทย. 2525 : 284)

2.9 ประโยชน์ของการเรียนการสอนโดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

จากบทความเอกสารและงานวิจัยของ ยัง (Young. 1972 : 634) ปีทมา เทพอัศวพงศ์. (2518 : 16 - 17) และสุมิตร คุณานุกร (2518 : 151) พอสรุปถึงประโยชน์ของการเรียนการสอนโดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ได้ดังนี้

1. ครูมีโอกาสนำพลังของนักเรียนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนทำให้ครูมีเวลามากขึ้น ในการให้ความช่วยเหลือนักเรียนแต่ละคน เพราะนักเรียนเป็นผู้อธิบายกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในกลุ่มของตนในขณะที่ครูอธิบายปัญหานักเรียนแก่กลุ่มอื่นที่สงสัยและแก้ปัญหาไม่ได้

2. การทำงานของครูมีความคล่องตัวมากขึ้น และเมื่อแบ่งกลุ่มนักเรียนแล้วแทนที่ครูต้องคอยตอบปัญหานักเรียน 30 - 45 คน ก็กลายเป็นว่าครูตอบปัญหาของกลุ่มเพียง 5 - 8 กลุ่มเท่านั้น

3. บรรยากาศการเรียนจะมีความเป็นกันเองมากขึ้น นักเรียนรู้สึกปลอดภัยและไม่เคร่งเครียดเมื่อทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

4. ช่วยกันแก้ไขนิสัยชั้ยๆให้กับนักเรียนบางคน เพราะการทำงานร่วมกันทำให้ทุกคนรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญต่อกลุ่มเท่ากัน ความเชื่อมั่นในตนเองก็ถูกกระตุ้นให้มีมากขึ้น

ความเชื่อมั่นในตนเองเริ่มขึ้นภายในกลุ่มก่อน เพราะนักเรียนส่วนใหญ่มีความประหม่าน้อยหรือไม่มีเลย แต่ประหม่ามาก ถ้าต้องเสนอข้อข้องใจต่อนักเรียนทั้งชั้น

5. การเรียนเป็นกลุ่ม ช่วยลดปัญหาเกี่ยวกับระเบียบวินัยของนักเรียน

6. การเรียนเป็นกลุ่ม เป็นการเรียนที่เสริมสร้างความสามัคคี การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตนต่อกลุ่มการทำงานร่วมกัน อย่างมีเหตุผล

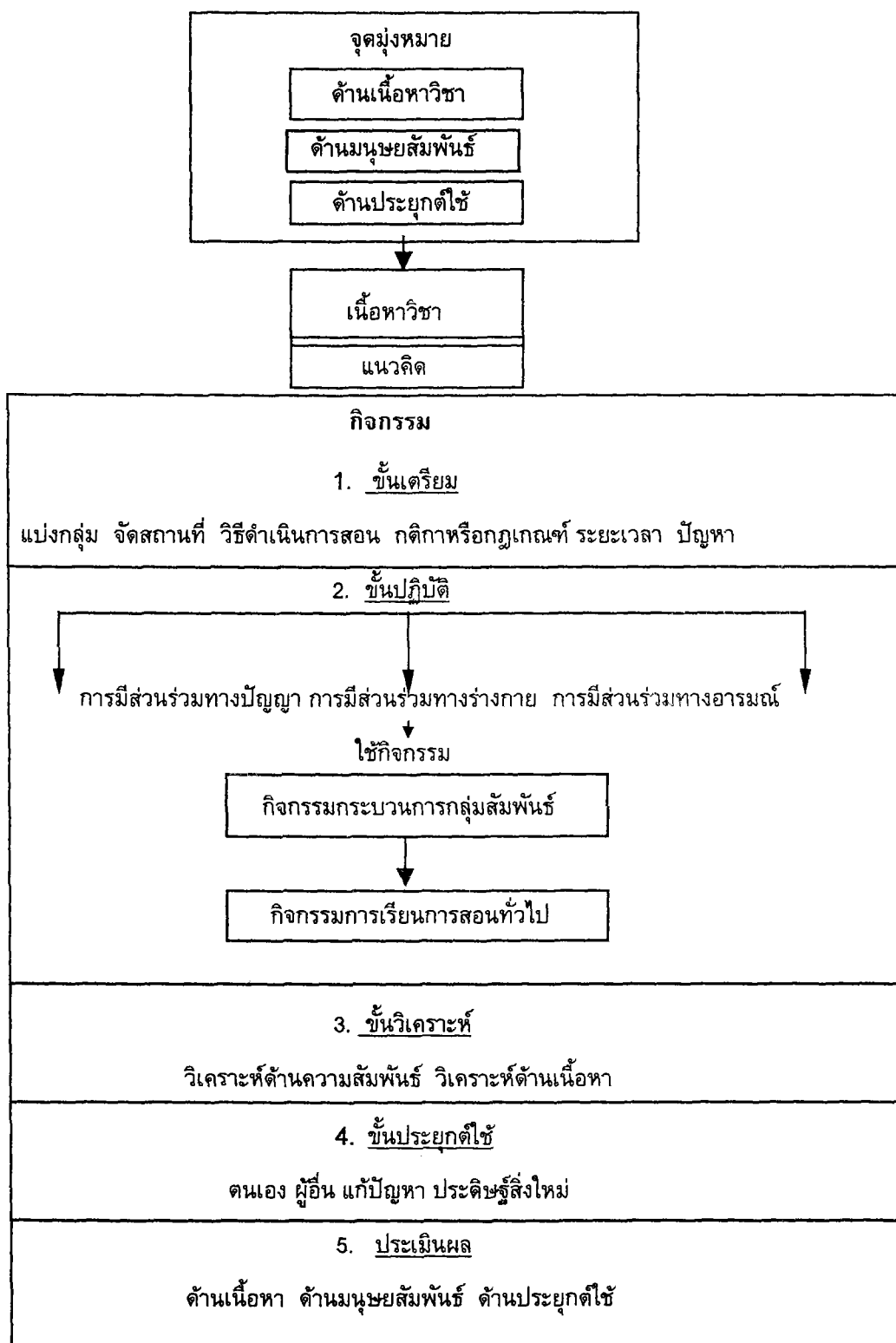
7. ฝึกให้ผู้เรียนพยายามค้นพบในสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นผู้กว้างขวางในการค้นหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ

8. ฝึกให้นักเรียนรู้จักการอภิปราย การเสนอแนะและการซักถาม ตลอดจนส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้แก่นักเรียนอีกด้วย

นอกจากประโยชน์ของการเรียนการสอนของกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ดังกล่าว ยังสอดคล้องกับความเห็นของ ปัทมา เทพอักษรพงศ์ (2518 : 16 - 17) ได้กล่าวถึงลักษณะการเรียนการสอนกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ไว้ดังนี้

สภาพการเรียน

1. นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรม
2. กิจกรรมที่ทำเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน อารมณ์ ซึ่งทำให้กิจกรรมนั้นมีความหมายต่อตัวผู้เรียนเพราะค้นพบสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง
3. มีการวิเคราะห์พฤติกรรมร่วมกันในกลุ่มทำให้เกิดปัญญา
4. สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ภายหลัง

ภาพประกอบ 4 แผนภูมิ หลักการเรียนรู้การสอนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

(จันทนา ภาคบงกช. 2518 : 48)

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3.1 ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

คำว่า Critical Thinking มีการนำมาใช้เป็นภาษาไทยแตกต่างกันออกไป เช่น ความคิดวิจารณ์ การคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ความมีวิจารณญาณ การคิดวิจารณ์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากความหมายของคำต่าง ๆ แล้ว เห็นว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังนั้นเพื่อให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน ในการวิจัยครั้งนี้จึงขอใช้คำว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

นักการศึกษา นักจิตวิทยา และผู้เชี่ยวชาญด้านการคิดหลายคนได้ให้ความหมายการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้หลายลักษณะ ซึ่งแตกต่างกันไปตามมุมมองในการพิจารณาของแต่ละบุคคล เพราะค่านิยมและธรรมชาติของการคิด ขาดการยอมรับของคนที่ทั่วไป และเมื่อพิจารณากระบวนการคิดในแต่ละครั้ง มักพบว่าต้องประกอบด้วยสิ่งที่คิด หรือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่คิด วิธีการคิดและจุดมุ่งหมายของการคิดที่แตกต่างกัน (Chuska. 1986) เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้นักทฤษฎีสามารถจำแนกการคิดออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ ยิงเกอร์ (Yinger. 1980) ได้สรุปจำแนก ค่านิยมของการคิดอย่างมีวิจารณญาณออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ค่านิยมที่มีความหมายกว้าง ได้แก่ การนิยามการคิดอย่างมีวิจารณญาณในลักษณะที่เป็นกิจกรรมทางสมอง ที่เป็นกระบวนการคิดโดยทั่วไป (General Thinking Process) หรือเป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหา ได้แก่

ดิวอี้ (Dewey. 1933 : 30) เสนอว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การคิดอย่างใคร่ครวญไตร่ตรอง ดิวอี้อธิบายขอบเขตของการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่า เป็นการคิดที่เริ่มต้นจากสถานการณ์ที่มีความยุ่งยาก และสิ้นสุดลงด้วยสถานการณ์ที่มีความชัดเจน

สกินเนอร์ (Skinner. 1976) ให้ความหมายการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่า ประกอบด้วยกระบวนการของการคิดและความสามารถ กระบวนการ หมายถึง วิธีการแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ และทัศนคติในการสืบเสาะแสวงหาความรู้ ส่วนความสามารถ หมายถึง ความรู้ในข้อเท็จจริง หลักการ ทฤษฎี บทสรุป และการอ้างอิงทั่วไป

2. ค่านิยมในความหมายที่แคบ ได้แก่ การนิยามการคิดอย่างมีวิจารณญาณในลักษณะที่เป็นการใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ เป็นการประเมินข้อความและความคิด เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจ ได้แก่

กู๊ด (Good. 1973 : 680) ให้ความหมายว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การคิดอย่างรอบคอบตามหลักของการประเมิน และมีหลักฐานอ้างอิงเพื่อหาข้อสรุปที่น่าเป็นไปได้ ตลอดจนพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมดและใช้กระบวนการตรรกวิทยาได้อย่างถูกต้องสมเหตุสมผล

ฮัดกินส์ (Hudgins. 1977 : 173 - 180) ให้ความหมายว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การมีเจตคติในการค้นคว้าหาหลักฐาน เพื่อวิเคราะห์และประเมินข้อโต้แย้งต่าง ๆ การมีทักษะในการใช้ความรู้จำแนกข้อมูล และตรวจสอบข้อสมมติฐานเพื่อหาข้อสรุปอย่างสมเหตุสมผล

ฟาเซียนซ์ (Facione. 1984 : 253) กล่าวถึงการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่า เป็นการหาข้อมูลจากข้อความกลุ่มหนึ่งอย่างมีเหตุผลตามหลักตรรกวิทยา การอ้างเหตุผลเป็นการแสดงออกของความคิดอย่างมีวิจารณญาณของบุคคล และการอ้างเหตุผลของข้อสรุปใด ๆ ให้นำเชื่อถือและสมเหตุสมผลต้องมีหลักฐานอ้างอิงตามหลักตรรกวิทยา

เอนนิส (Ennis. 1962 : 83) ให้คำนิยามครั้งแรกของการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่า เป็นการประเมินข้อความได้อย่างถูกต้อง ต่อมาได้ให้คำนิยามใหม่ว่า เป็นการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการตัดสินใจว่า สิ่งใดควรเชื่อหรือสิ่งใดควรทำ เพื่อช่วยให้ตัดสินใจสภาพการณ์ได้ถูกต้อง (Ennis. 1985 : 45)

สำหรับนักการศึกษาของไทยได้ให้นิยามของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ดังนี้

ไพเราะ ทิพย์ทัศน์ (2523 : 144 - 147) ได้ให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณอย่างสั้น ๆ ว่า หมายถึง การตรวจหาเหตุผล

อมร ลิมปนาท (2530 : 10) ได้ให้ความหมายของความคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ว่า หมายถึง ความคิดใคร่ครวญที่ต้องอาศัยเหตุผล ความรู้ และประสบการณ์ประกอบการตัดสินใจอย่างรอบคอบถูกต้องเหมาะสม แล้วนำไปใช้ประโยชน์ได้

ทิสนา แคมมณี (2533 : 132) ได้สรุปความหมายของกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ว่า คือ การเห็นปัญหา สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ต่อเนื่องจากนั้น คือ การพิจารณาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ โดยยึดหลักเหตุผลเป็นหลักสำคัญ

จากนิยามของการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรองด้วยเหตุผลอย่างรอบคอบเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาที่ปรากฏ

หรือข้อมูลที่คลุมเครือ โดยหาหลักฐานที่มีเหตุผลหรือหลักฐานที่เชื่อถือได้มาสนับสนุนยืนยันในการตัดสินใจตัดสินชี้ขาดตามเรื่องราวหรือสถานการณ์นั้น ก่อนที่ตัดสินใจเชื่อหรือลงมือปฏิบัติการใด

3.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นสมรรถภาพทางสมองอย่างหนึ่งซึ่งเป็นกระบวนการคิดที่ซับซ้อน และมีความสำคัญยิ่งในสังคมข้อมูลข่าวสาร จากข้อมูลที่ปรากฏพบว่า มีบุคคลต่าง ๆ พยายามสังเกต และวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยมีคะแนนจากการวัดเป็นเครื่องมือบ่งชี้ โดยอาศัยทฤษฎีความสามารถทางสมอง หรือหลักการใดหลักการหนึ่งมาอธิบายลักษณะหรือองค์ประกอบการศึกษาครั้งนี้ เสนอแนวคิดทฤษฎีความสามารถทางสมองที่แสดงกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามแนวคิดของกลุ่มจิตมิติ (Psychometric Approach) กลุ่มที่ใช้วิธีการศึกษาตามแนวทฤษฎี (Piagetian Approach) และกลุ่มที่ใช้วิธีการศึกษาโดยการประมวลผลข้อมูล (Information Processing Approach) วิธีการศึกษาของแต่ละกลุ่มมีแนวคิดที่แตกต่างกัน ดังนี้

3.2.1 แนวคิดของกลุ่มจิตมิติ

นักจิตวิทยาของกลุ่มจิตมิติเริ่มที่บีเนท์ และไซมอน (Binet and Simon) ทำการศึกษาในปี ค.ศ. 1950 ที่ประเทศฝรั่งเศส เทอร์แมนและคณะ ศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี ค.ศ. 1960 ทั้งคณะของบีเนท์และเทอร์แมน เชื่อว่าเชาว์ปัญญาเป็นสมรรถภาพที่ใช้ทักษะการคิดต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับ และสะสมมาจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันมาแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญอยู่ในปี ค.ศ. 1972 สเปียร์แมน (Spearman) ได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ตัวประกอบ เป็นเครื่องมือในการอธิบายความแปรปรวน และความแตกต่างระหว่างบุคคลในเรื่องโครงสร้างของสมรรถภาพทางสมอง โดยใช้คำว่าองค์ประกอบ (Factor) และเสนอทัศนะว่า สมรรถภาพสมองประกอบด้วยองค์ประกอบทั่วไป (General Factor) ซึ่งเป็นความสามารถในการแก้ปัญหาทั่วไป ในที่นี้ สเปียร์แมน หมายถึง ความสามารถในการตอบแบบทดสอบวัดเชาว์ปัญญาทั่ว ๆ ไปนั่นเอง และอีกองค์ประกอบหนึ่งคือองค์ประกอบเฉพาะ (Specific Factor) เป็นความสามารถพิเศษของแต่ละคน ในการคิดแก้ปัญหาในแบบทดสอบที่แต่ละคนได้รับเฉพาะตัว และมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั่วไปตามความก้าวหน้าทางสถิติในเรื่องเทคนิคการวิเคราะห์ตัวประกอบนี้ ทำให้ทัศนะต่อสมรรถภาพทางสมองในลักษณะที่เป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ได้รับการพัฒนามากขึ้น เช่น ทัศนะของ เรอร์สโตน มีความเห็นว่าสมรรถภาพสมองที่เป็นพื้นฐาน หรือเป็นปฐมภูมิที่บุคคลใช้ในการแก้ปัญหานั้นมี 7 - 12 องค์ประกอบ และองค์ประกอบหลักที่สำคัญ คือความเข้าใจภาษา ความคล่องแคล่วในการใช้คำ จำนวนมิติสัมพันธ์ ความคล่องแคล่วในการรับรู้ และสังเกตความจำ และการใช้เหตุผลรวม 7 องค์ประกอบ นอกจากนี้เรอร์สโตนยังกล่าวว่า ในการแก้ปัญหานั้น บุคคลอาจไม่ใช้ความ

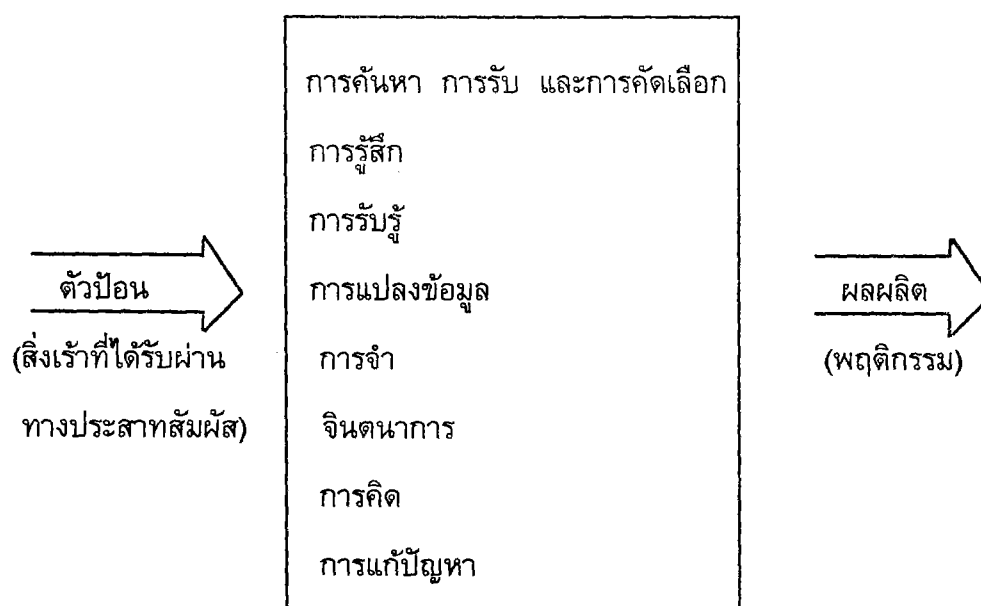
สามารถในชั้นปฐมภูมิเพียงองค์ประกอบเดียว อาจใช้หลายองค์ประกอบรวมกัน ซึ่งเซอร์สโตน เรียกว่าสมรรถภาพขั้นทุติยภูมิ

ทักษะเกี่ยวกับสมรรถภาพทางสมองที่เป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับ และนำมาใช้กันมากคือทักษะของกิลฟอร์ด (Guildford) ที่เสนอว่าสมรรถภาพสมองมีลักษณะ เป็นมิติ 3 มิติ ที่มีความสัมพันธ์ผสมผสานกัน เป็นความคิดหรือสติปัญญาของมนุษย์ มิติ เหล่านี้ได้แก่ มิติเนื้อหา (Content) เป็นลักษณะของข่าวสารข้อความจริงต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับ ในปี ค.ศ.1967 กิลฟอร์ดได้เสนอไว้ 4 ลักษณะ คือ ภาพที่เป็นรูปธรรม (Visual) สัญลักษณ์ (Symbolic) ภาษา (Semantic) และพฤติกรรม (Behavior) และได้เพิ่มลักษณะ เนื้อหาที่เป็นเสียง (Auditory) ในการเสนอเมื่อปี ค.ศ. 1977 มิติที่สองเป็นมิติผลผลิต (Products) ที่มีลักษณะแตกต่างกัน 6 ลักษณะ คือ หน่วย (Units) จำพวก (Classes) ความสัมพันธ์ (Relations) ระบบ (Systems) การแปลงรูป (Transformations) และการ ประยุกต์ (Implications) ความสัมพันธ์ระหว่างมิติเนื้อหากับมิติผลผลิตที่ประสมประสานกันนี้ กิลฟอร์ด เรียกว่า Psychepistemology มีทั้งหมด 30 มิติ และมิติที่สามเป็นมิติกระบวนการ คิด (Operation) เป็นกระบวนการของสมองที่ปฏิบัติการหรือตอบสนองกับข้อมูลทั้ง 30 ลักษณะที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ การรู้จักและรับรู้ (Cognition) ความจำ (Memory) การคิด แบบเอกนัย (Divergent Production) การคิดแบบอเนกนัย (Convergent Production) และการ ประเมินค่า (Evaluation) จากความสัมพันธ์ของมิติทั้งสามดังกล่าว องค์ประกอบของ เซอร์ปัญญาตาม ทักษะของกิลฟอร์ดจึงมีทั้งหมด 150 องค์ประกอบ ทักษะเกี่ยวกับ สมรรถภาพสมองเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ นอกจากจะเป็นองค์ประกอบที่เป็นอิสระจากกัน เช่น ความคิดของ เซอร์สโตน และเป็นการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบที่เป็นมิติเช่น กิลฟอร์ดแล้ว ยังมีทักษะของนักจิตวิทยาอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า สมรรถภาพสมอง นอกจากเป็น องค์ประกอบต่าง ๆ แล้ว ในแต่ละองค์ประกอบใหญ่ ๆ ยังมีองค์ประกอบย่อยที่ซับซ้อน เป็นลำดับชั้นในแต่ละองค์ประกอบเท่านั้น ผู้เสนอทักษะนี้ได้แก่ เวอร์นอนและสโนว์ ทักษะที่ เป็นที่ยอมรับและกล่าวอ้างกันมากได้แก่ ทักษะของเวอร์นอนที่กล่าวว่า สมรรถภาพสมองมี องค์ประกอบทั่วไป (G - Factor) อยู่เหนือสุด และแยกออกเป็นองค์ประกอบสำคัญ (Major Group Factor) สององค์ประกอบคือ องค์ประกอบที่เกี่ยวกับการศึกษาและภาษา และองค์ ประกอบที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ ซึ่งเน้นหนักในเรื่องมิติสัมพันธ์ และการใช้เครื่องกลต่าง ๆ ทั้งสององค์ประกอบสำคัญนี้ ยังแยกย่อยออกเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องอีก เวอร์นอน เรียกว่า องค์ประกอบรอง (Minor Group Factor) ในแต่ละองค์ประกอบรองนี้ ยังจำแนก ออกเป็นองค์ประกอบเฉพาะ (Specific Factor) สำหรับการแก้ปัญหาที่เป็นรายละเอียด ของงาน ซึ่งเวอร์นอนจัดให้เป็นลำดับสุดท้ายของสมรรถภาพสมอง

3.2.2 กลุ่มที่ใช้วิธีการศึกษาตามทฤษฎีของเพียเจต์

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ พิจารณาการปฏิบัติของเซวาร์ปัญญา ตามพัฒนาการของความคิดเชิงคุณภาพว่า ระยะต่าง ๆ มนุษย์สามารถทำอะไรได้ และธรรมชาติของเซวาร์ปัญญาเปลี่ยนจากระยะหนึ่งไปสู่ระยะหนึ่งอย่างไร การศึกษาในแนวทางของเพียเจต์สนใจคำตอบ หาเหตุผล อันเป็นแนวทางที่นำไปสู่วิธีการที่เด็กคิด และอธิบายกระบวนการคิดจากขั้นตอนในระยะเวลาพัฒนาการต่าง ๆ ตามที่เด็กมีวุฒิภาวะ ขั้นตอนต่าง ๆ ของพัฒนาการเป็นสากลสำหรับเด็กปกติทั่วไปและระดับการปรับตัวของสมอง ใกล้เคียงกับระดับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ (Morrison. 1988 :109)

นักจิตวิทยาที่ใช้วิธีการศึกษาตามแนวทฤษฎีอีกหลายท่าน ได้แก่ บรูเนอร์ (Bruner) ออซูเบล (Ausubel) กาเย่ (Gagne) และทอแรนซ์ (Torrance) มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกัน เกี่ยวกับกระบวนการคิดของมนุษย์ว่า เป็นกระบวนการภายในสมอง หรือ ภายในจิตที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับรู้ การจำ การคิด และการแก้ปัญหาต่าง ๆ กระบวนการคิด เป็นเรื่องของกระบวนการภายในสมอง ที่ไม่สามารถสังเกตหรือศึกษาได้โดยตรงต่ออนุมาน โดยทางอ้อมว่าได้เกิดกระบวนการภายในขึ้น ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการทางการคิดได้ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบ 5 แสดงกระบวนการคิดของนักจิตวิทยาในกลุ่มที่ใช้วิธีการศึกษาตามวิธีการของเพียเจต์ (มลิวัลย์ สมศักดิ์. 2539 : 19)

3.2.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางเชาว์ปัญญาของเพียเจต์

เพียเจต์ศึกษาทฤษฎีพัฒนาการทางเชาว์ปัญญา โดยการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเด็กว่ามีการปรับตัว และแปลความหมายสิ่งของและเหตุการณ์ ในสิ่งแวดล้อมของตน ด้วยวิธีการใด เพียเจต์มีแนวความคิดว่า เชาว์ปัญญาเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ส่วนพัฒนาการทางเชาว์ปัญญา เป็นผลมาจากประสบการณ์ ที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวตั้งแต่เกิด การปฏิสัมพันธ์นี้ ทำให้มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมภายนอก รวมทั้งกระบวนการคิดของคน การปรับรับโครงสร้าง หมายถึง การตีความหรือการรับเอาข้อมูลจากภายนอก เข้าสู่โครงสร้างทางความคิด โดยอาศัยความรู้หรือวิธีการที่มีอยู่แล้ว และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางความคิด โดยอาศัยความรู้หรือวิธีการที่มีอยู่แล้ว และการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง หมายถึง การปรับเปลี่ยนโครงสร้างตามคุณสมบัติของวัตถุหรือสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการปรับเข้าสู่โครงสร้างจึงเป็นกระบวนการปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับความคิดของตน และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างจึงเป็นการปรับโครงสร้างทางความคิดให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

ความคิดที่เกิดจากกระบวนการปรับรับเข้าสู่โครงสร้างและปรับเปลี่ยนโครงสร้าง เรียกว่า โครงสร้างความคิด โครงสร้างความคิดมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดความสมดุลทางความคิด ถ้าบุคคลได้พบกับข้อมูล หรือสภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือเกิดปัญหาขึ้น ก็จะอยู่ในสภาวะไม่สมดุล จำเป็นต้องมีการปรับโครงสร้างความคิดใหม่ เพื่อให้เกิดความสมดุล กระบวนการดังกล่าวทำให้บุคคลสามารถพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างรอบคอบสมเหตุสมผล ซึ่งเป็นความสามารถทางสมองที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเรียกว่า ขั้นพัฒนาการ ขั้นพัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามลำดับขั้น และพัฒนาการในขั้นต้นก็เป็นพื้นฐานของพัฒนาการในขั้นสูง เพียเจต์เสนอว่า พัฒนาการความสามารถทางสมองของมนุษย์เริ่มตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงขีดสุด ในช่วงอายุประมาณ 15 ปี ซึ่งแบ่งลำดับของการพัฒนาเป็น 4 ระยะ ดังนี้

1. ขั้นประสาทสัมผัส (Sensorimotor Stage) พัฒนาการขั้นนี้ เริ่มตั้งแต่แรกเกิดถึงประมาณ 2 ขวบ เป็นขั้นที่เด็กสามารถแสดงออกทางการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อ มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยการกระทำ การคิดของเด็กในขั้นนี้ใช้สัญลักษณ์น้อยมาก ไร้ใจสิ่งต่าง ๆ จากการกระทำ และการเคลื่อนไหว และเรียนรู้จากสิ่งรอบตัวเฉพาะที่สามารถใช้ประสาทสัมผัสได้เท่านั้น

2. ขั้นก่อนการปฏิบัติการ (Proportional Stage) อายุประมาณ 2-7 ปี เป็นขั้นที่เด็กเริ่มใช้ภาษาและสัญลักษณ์อย่างอื่น การเรียนรู้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ภาษาเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เด็กสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แต่เด็กในขั้นนี้พัฒนาการด้าน

การคิดยังไม่สมเหตุสมผล ยึดติดอยู่กับการรับรู้ ซึ่งเป็นข้อจำกัดของการคิด คือการยึดติดอยู่กับสิ่งที่ป็นรูปธรรม ไม่สามารถคิดย้อนกลับโดยใช้เหตุผล ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เข้าใจว่าคนอื่นคิดหรือเข้าใจเหมือนตนเอง มองปัญหาสิ่งของหรือเหตุการณ์ที่ละด้านไม่สามารถพิจารณาหลาย ๆ ด้านพร้อมกันได้ ตัดสินสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพที่รับรู้หรือมองเห็นในขณะนั้น และเชื่อมโยงเหตุการณ์หรือสิ่งของโดยไม่ใช้หลักเหตุผล

3. **ขั้นปฏิบัติการด้วยรูปธรรม (Concrete Operational Stage)** อายุประมาณ 7 -11 ปี เป็นขั้นที่เด็กสามารถคิดด้วยการใช้สัญลักษณ์และภาษา สามารถสร้างภาพแทนในใจได้ ด้วยการคิดแบบยึดตนเองเป็นศูนย์กลางน้อยลง แก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรมได้ เข้าใจหลักการคงอยู่ของสสารได้ว่า สสารหรือสิ่งของแม้เปลี่ยนสภาพก็ยังมีประสิทธิภาพเท่าเดิมคิดย้อนกลับได้ รวมทั้งจัดประเภทสิ่งของตลอดจนเข้าใจเรื่องของการเปรียบเทียบ

4. **ขั้นปฏิบัติการด้วยนามธรรม (Formal Operation Stage)** อายุประมาณ 11 ปี ขึ้นไป เป็นขั้นที่เด็กสามารถเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรม คิดอย่างสมเหตุสมผล สามารถตั้งสมมติฐานในการแก้ปัญหา คิดแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ รู้จักคิดด้วยการสร้างภาพในใจ สามารถคิดเกี่ยวกับสิ่งที่นอกเหนือไปจากปัจจุบัน หรือสถานการณ์ที่ยังไม่ได้เกิดขึ้นจริง ๆ และคิดสร้างทฤษฎีได้ การคิดของเด็กไม่ยึดติดกับข้อมูล ที่มาจากการสังเกตเพียงอย่างเดียว

ทฤษฎีของเพียเจต์ อธิบายพัฒนาการของการคิดจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง อาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ การเจริญเติบโตของร่างกายและวุฒิภาวะ ประสบการณ์ทางกายภาพและทางสมอง ประสบการณ์ทางสังคม และสภาวะสมดุลซึ่งเป็นกระบวนการที่แต่ละคนใช้ในการปรับตัว ขั้นพัฒนาการของการคิด มีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้น ซึ่งพัฒนาการในขั้นต้น เป็นพื้นฐานของพัฒนาการในขั้นสูง และพัฒนาการของการคิดแต่ละคนมีลักษณะเดียวกัน แต่แตกต่างกันในด้านอัตราความเร็วในการเกิดของแต่ละระดับของพัฒนาการ

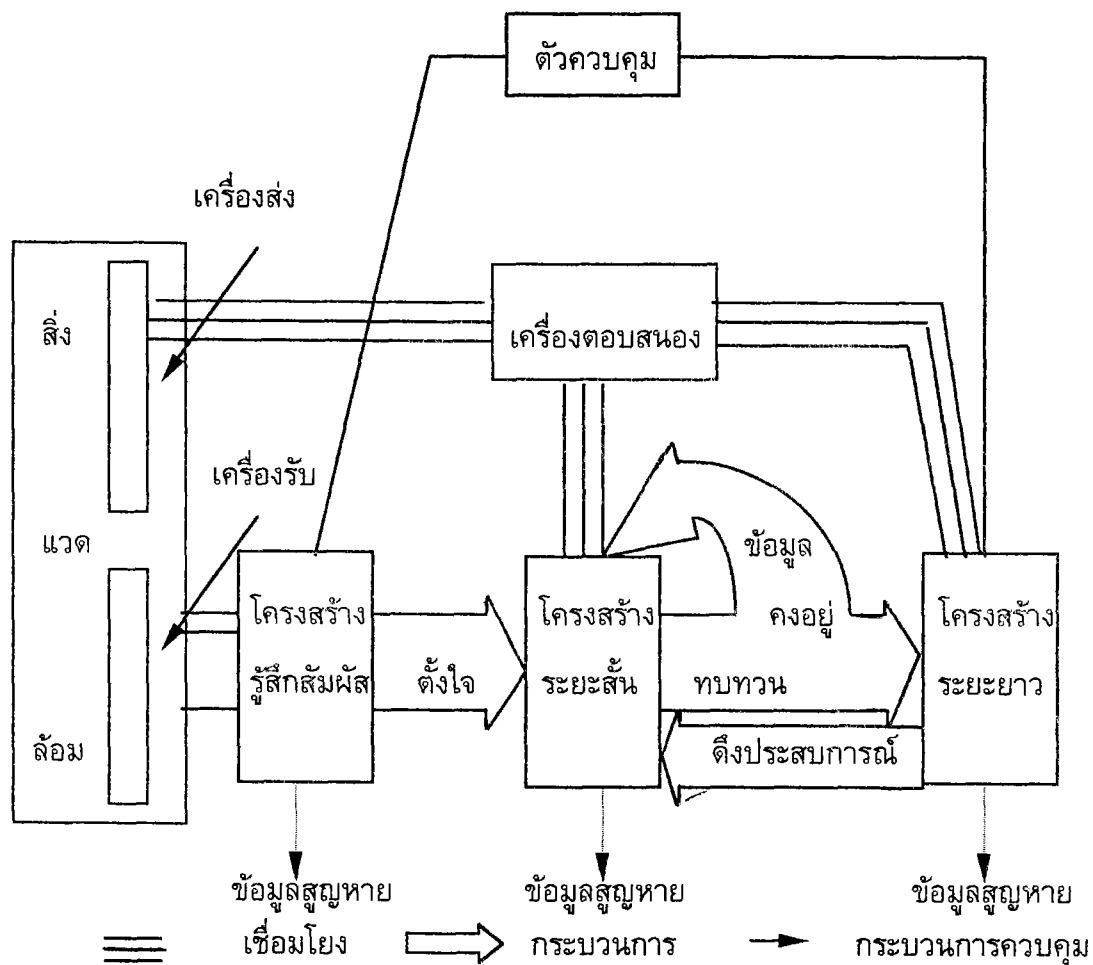
3.2.4 ทฤษฎีเซาร์ปัญญาตามแนวคิคลุ่มประมวลผลข้อมูล

วิธีการศึกษาของกลุ่มประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์พฤติกรรมการทำงานของสมอง โดยสนใจขั้นตอนการทำงานของสมอง ผลจากการผลิตคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในงานกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวในการศึกษา ความคิดของคนจากการลอกเลียนแบบการทำงานของคอมพิวเตอร์ ในลักษณะการปฏิบัติหน้าที่เหมือนระบบประมวลผลข้อมูล ทศนะของกลุ่มนี้มีมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1868 นับตั้งแต่ ดอนเดอร์ส (Donders, 1868) เสนอทศนะว่า กระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลา ระหว่างการรับรู้สิ่งเร้ากับการตอบสนองต่อสิ่งเร้าของบุคคลนั้น สามารถจำแนกเป็นลำดับขั้นต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องของกระบวนการ

แต่ดอนเดอร์ส ไม่ได้อธิบายว่า กระบวนการของแต่ละลำดับชั้นเหล่านั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ทักษะของดอนเดอร์สไม่ได้รับการสนับสนุนต่อเนื่องกันมาจนถึงปี ค.ศ. 1960 ทักษะเกี่ยวกับกระบวนการประมวลผลข้อมูล จึงได้รับความสนใจใหม่โดยมีรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ 2 ฉบับคือ รายงานการแก้ปัญหาทั่วไปของนีเวล ซอร์ และ ไชมอน กับรายงานการวิจัยเกี่ยวกับแผนและโครงสร้างของพฤติกรรมของมิลเลอร์ แกลแลนเตอร์ และ บริบรัม (Miller, Galanter and Bribram) รายงานทั้งสองฉบับนี้ ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการประมวลผลข้อมูล และกล่าวว่า ทฤษฎีนี้สามารถนำไปใช้และตรวจสอบได้ด้วยคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ รายงานโปรแกรมการแก้ปัญหาทั่วไปของนีเวลและคณะ ได้แสดงให้เห็นว่า ปัญหาทั่วไปที่คิดว่าเป็นปัญหาที่แก้ได้ยาก หรือต้องใช้เหตุผลที่ยุ่งยากซับซ้อนมาแก้ปัญหาสามารถใช้หลักการของเหตุผลง่าย ๆ จำนวนไม่มากนัก มาสัมพันธ์กับยุทธวิธีที่เหมาะสมก็สามารถแก้ปัญหาที่ว่ายากนั้นได้สำเร็จ

ขณะที่กลุ่มจิตมิติ ใช้องค์ประกอบเป็นหน่วยการวัดหลักอธิบายพฤติกรรมของสมรรถภาพสมอง กลุ่มกระบวนการประมวลผลข้อมูลส่วนใหญ่ มีทฤษฎีร่วมกันในการใช้กระบวนการประมวลผลข้อมูล มาเป็นหน่วยหลักของการอธิบายพฤติกรรม โดยยอมรับว่าพฤติกรรมในระบบการประมวลผลข้อมูลของมนุษย์ เป็นผลจากการนำกระบวนการพื้นฐานต่าง ๆ มาใช้ร่วมกันเพื่อแก้ปัญหา การตัดสินใจว่ากระบวนการประมวลผลข้อมูลใด เป็นกระบวนการพื้นฐานประเมินได้จากการนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาตามกระบวนการดังกล่าวมาอธิบาย ถ้าหากไม่สามารถจำแนกกระบวนการนั้น เป็นกระบวนการย่อย หรือซับซ้อนน้อยกว่าแล้ว แสดงว่ากระบวนการนั้นเป็นกระบวนการพื้นฐาน และกระบวนการพื้นฐานเหล่านี้ นำมาใช้เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ และอธิบายระดับของพฤติกรรมตามทฤษฎี หรืองานที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการแก้ปัญหานั้น ๆ กระบวนการ พื้นฐานเหล่านี้มีลักษณะที่ชัดเจนตามลักษณะและประเภทของงานที่ต้องใช้กระบวนการพื้นฐานอะไรมาแก้ปัญหาหรือทำงานได้สำเร็จ นอกจากนี้ นีเวลและไชมอน ยังได้ใช้ระบบผลผลิตมาเป็นแนวทางในการอธิบายกระบวนการประมวลผลข้อมูล โดยกล่าวว่าผลผลิตเป็นผลลัพธ์ของการตอบสนองที่มีต่อสิ่งเร้าหรือปัญหา เมื่อมนุษย์พบปัญหาหรือสิ่งเร้าวางแผนในการตอบสนอง สิ่งเร้าหรือแก้ปัญหาที่ชัดเจน แล้วมนุษย์ตอบสนองต่อเงื่อนไขนั้นตามแผนที่กำหนดไว้ และผลผลิตที่ได้รับในแต่ละรายการตอบสนองเป็นที่พึงพอใจ แต่ถ้าผลผลิตไม่เป็นที่พอใจ กระบวนการต่าง ๆ ย้อนกลับไปเริ่มต้นจากการค้นหาเงื่อนไขที่ชัดเจนและถูกต้องต่อไป จนกว่าผลผลิตที่ได้เป็นที่พึงพอใจ กระบวนการประมวลผลข้อมูลพื้นฐาน ตัวอย่างนักจิตวิทยา กลุ่มนี้ นีเวลและไชมอน กล่าวว่า เป็นกระบวนการประมวลผลข้อมูลพื้นฐาน แอดกินสันและชิฟฟริน อธิบายการประมวลผลข้อมูลว่า ประกอบด้วยโครงสร้างและกระบวนการโดยมีลูกศร

ชี้ และเส้นทางอื่น ๆ เพื่อแสดงขั้นตอนการทำงานของกระบวนการทางความคิด และการเดินทางของข้อมูลในโครงสร้างต่าง ๆ ดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 รูปแบบกระบวนการประมวลผลข้อมูลของแอตกินสันและชิฟฟริน

(มลิวัลย์ สมศักดิ์. 2539 : 23 ; อ้างอิงมาจาก Atkinson and Shiffrin. 1969)

แอตกินสันและชิฟฟริน อธิบายการประมวลผลข้อมูลว่า ประกอบด้วย โครงสร้างและกระบวนการ โครงสร้างประกอบด้วยโครงสร้างรู้สึกสัมผัส (Sensory Store) โครงสร้างระยะสั้น (Short Memory Store) โครงสร้างระยะยาว (Long Term Memory Store) โครงสร้างทั้งสามทำงานร่วมกัน เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้แต่ละโครงสร้าง มีลักษณะและกระบวนการ ดังนี้

1. โครงสร้างรู้สึกสัมผัส เป็นโครงสร้างที่เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม ทำให้รู้สึกว่า มีบางสิ่งบางอย่างเข้าไปในหัวแต่ยังไม่รู้ความหมาย สิ่งเร้ามีลักษณะเหมือนสารที่เข้าไปคงอยู่ในโครงสร้างนี้ประมาณครึ่งนาที และมีความจุประมาณ 4 หน่วย (Houston. 1986) ถ้าข้อมูลไม่เดินทางไปในโครงสร้างระยะสั้น หรือไม่ให้ความสนใจก็สูญหายอย่างรวดเร็ว

2. โครงสร้างระยะสั้น อยู่ระหว่างโครงสร้างรู้สึกสัมผัสกับโครงสร้างระยะยาว เป็นโครงสร้างที่เรียกว่าหน่วยปฏิบัติการ (Working Memory) กับข้อมูลที่ได้รับเข้ามา หรือเป็น ศูนย์กลางการประมวลผลข้อมูล สิ่งเร้าที่รับเข้ามาถึงโครงสร้างระยะสั้น โดยผ่านโครงสร้างรู้สึกสัมผัส มีการปฏิบัติงานในโครงสร้างระยะสั้น โดยดึงความรู้หรือประสบการณ์เดิมในโครงสร้างระยะยาว มาประมวลกับข้อมูลที่ได้รับเข้ามาใหม่ ข้อมูลคงอยู่ในโครงสร้างนี้ครั้งละ 5 - 9 หน่วย หรือ $7+2$ หน่วย และคงอยู่ประมาณ 20 - 30 วินาที มีการทบทวนข้อมูลคงอยู่นานกว่า 30 วินาที (Anderson and Craik. 1974) การทบทวนทำให้ข้อมูลเดินทางจากโครงสร้างระยะสั้นไปสู่โครงสร้างระยะยาว ในโครงสร้างระยะสั้นมีกระบวนการควบคุมซึ่งทำหน้าที่ประมวลข้อมูล ควบคุมกิจกรรมการคิด กำหนดกลวิธีในการแก้ปัญหา ประเมินและคัดเลือกกลวิธีที่ดีที่สุด ประเมินกระบวนการแก้ปัญหา จัดกระทำกับข้อมูลจัดระบบ และทบทวนข้อมูล การดึงข้อมูลหรือประสบการณ์เดิมมาใช้ และตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม กระบวนการควบคุมบางกระบวนการปฏิบัติงานโดยอัตโนมัติ บางกระบวนการปฏิบัติงานควบคุมกับกระบวนการอื่น ๆ

3. โครงสร้างระยะยาว เป็นโครงสร้างที่ข้อมูลคงอยู่ถาวร หรือหน่วยเก็บข้อมูล (Memory Bank) เป็นบริเวณที่ข้อมูลเข้าไปอยู่นานกว่า 30 วินาที โดยไม่จำกัดความยาวนานของเวลาที่คงอยู่ และไม่จำกัดความจุของปริมาณข้อมูล

การทำงานในกระบวนการประมวลผลข้อมูล ตามแนวคิดของแอดกินสันและซีฟพรีน เริ่มต้นจากข้อมูลสิ่งแวดล้อมที่เป็นสิ่งเร้า ไหลไปสู่โครงสร้างรู้สึกสัมผัสข้อมูลระยะสั้นหรือโครงสร้างปฏิบัติการ มีการประมวลผลข้อมูล ซึ่งอาจต้องดึงความรู้หรือประสบการณ์เดิมจากโครงสร้างระยะยาวมาปฏิบัติการ โดยมีหน่วยควบคุมเป็นตัวควบคุมกิจกรรมการคิด กำหนดวิธีการแก้ปัญหา ประเมินและคัดเลือกการแก้ปัญหา และประเมินกระบวนการแก้ปัญหา หลังจากนั้นข้อมูลจะไปจากโครงสร้างระยะสั้นไปตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม การคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นการคิดที่อยู่ในกระบวนการควบคุม

สเตอร์นเบิร์ก (Stemberg. 1985) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเชาวันปัญญาโดยใช้ชื่อว่า ทฤษฎีเชาวันปัญญาสามเกลียว (Triarchich Theory) ทฤษฎีนี้อธิบายความสามารถทางปัญญาด้วย 3 ทฤษฎีย่อย คือ ทฤษฎีย่อยส่วนประกอบของการคิด (Componential Subtheory)

ทฤษฎีย่อยประสบการณ์ (Experiential Subtheory) และทฤษฎีย่อยของความสอดคล้องกับบริบทสังคม (Contextual Subtheory)

ทฤษฎีย่อยส่วนประกอบของการคิด อธิบายถึงโครงสร้าง และกลไกที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมทางเชาว์ปัญญา ส่วนประกอบของความคิดมีรูปแบบตามหน้าที่พื้นฐานแบ่งได้ 3 ชนิด คือตัวควบคุมในระดับสูง (Metacomponent) ซึ่งควบคุมกระบวนการประมวลผลความรู้ของบุคคล เช่น การวางแผนตัดสินใจแก้ปัญหา ซึ่งรวมไปถึงกระบวนการตัดสินใจทริวิธีในการแก้ปัญหา ดำเนินการคิด และประเมินผลที่ได้จากการคิดเป็นกระบวนการคิดสั่งการ (Executive Process) ที่ใช้บังคับส่วนประกอบการคิดอื่น ๆ ว่าต้องทำอะไร และในขณะเดียวกันเป็นส่วนที่รับผลย้อนกลับจากส่วนประกอบการคิดอื่น ๆ ว่ามีปัญหาในการแก้ปัญหาหรือปฏิบัติงานอย่างไร องค์ประกอบของการปฏิบัติงาน (Performance Components) เป็นกระบวนการลงมือปฏิบัติงานจริง ๆ ตามแผนการทำงานที่ส่วนควบคุมจัดวางไว้ เช่น รวบรวมลักษณะต่าง ๆ ของปัญหา การเข้ารหัส การสรุปอ้างอิงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนการเปรียบเทียบทางเลือกต่าง ๆ ที่ผลสรุปของการแก้ปัญหาเป็นไปได้ และส่วนที่ทำให้ได้ความรู้ (Knowledge Acquisition Components) เป็นองค์ประกอบที่ใช้การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ประกอบด้วยทางเลือกรวบรวมความรู้ จำได้ประมวลความรู้ใหม่กับความรู้เดิม

ทฤษฎีย่อยประสบการณ์ สเติร์นเบิร์ก อธิบายว่า งานหรือสภาพการณ์กำหนดให้ส่วนประกอบการคิดแสดงเชาว์ปัญญาออกมา ความสามารถของเชาว์ปัญญามี 2 ลักษณะ คือ ความสามารถในการแก้ปัญหา หรือสถานการณ์ที่แปลกใหม่ และความคล่องแคล่วของส่วนประกอบการคิด ในการประมวลผลข้อมูลให้เป็นระบบที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างอัตโนมัติ ความสามารถในการแก้ปัญหาที่แปลกใหม่ มีกระบวนการที่สำคัญ 2 ประการคือ เข้าใจปัญหาและการดำเนินการแก้ปัญหาตามความเข้าใจ การแก้ปัญหาหรือสถานการณ์ใหม่ต้องเกี่ยวข้องกับประสบการณ์เดิม หรือต้องใช้พื้นฐานทางปัญญาคำความเข้าใจปัญหา หรือความสามารถในการประมวลความรู้ใหม่กับความรู้เดิม

ทฤษฎีย่อยของความสอดคล้องกับบริบทของสังคม สเติร์นเบิร์ก อธิบายการเชื่อมโยงระหว่างสติปัญญากับสิ่งแวดล้อมว่า ความสามารถทางเชาว์ปัญญาเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมของบุคคล เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในขณะนั้นให้เหมาะสมกับความสนใจ และค่านิยมของตนเอง และเลือกสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกสูงสุด

ทฤษฎีย่อยทั้งสาม อธิบายกระบวนการความคิดที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเลือก และดัดแปลงสิ่งแวดล้อมกับบุคคล สเติร์นเบิร์ก เชื่อว่าการคิดอ่านอย่างมีวิจารณญาณ

เป็นการคิดที่อยู่ในส่วนที่เป็นตัวควบคุม (Metacomponents) ซึ่งควบคุมกระบวนการประมวลความรู้ และช่วยให้บุคคลดำเนินการคิด และประเมินผลที่ได้จากการคิด เป็นกระบวนการขั้นสูงที่ใช่วางแผนติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการที่รับผิดชอบในการกำหนดว่าทำอย่างไรกับงานเพื่อให้งานนั้นดำเนินไปได้อย่างถูกต้อง

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการผสมผสานกันระหว่างองค์ประกอบที่เป็นมิติตามแนวความคิดกิลฟอร์ด ซึ่งเชื่อว่าความสามารถทางสมอง มีการปฏิบัติงานตามเงื่อนไขที่กำหนดให้ ในลักษณะของความสามารถด้านต่าง ๆ ที่เรียกว่าองค์ประกอบ และสามารถประเมินความสามารถนี้ในเชิงปริมาณ โดยใช้คะแนนจากการวัดเป็นตัวบ่งชี้สิ่งที่เป็นผลผลิตของเชาวน์ปัญญา กิลฟอร์ด ได้เสนอโครงสร้างทางสติปัญญา โดยอธิบายว่า ความสามารถทางสมองของมนุษย์ประกอบด้วย 3 มิติ คือ มิติด้านเนื้อหา มิติด้านวิธีการ และมิติด้านผลผลิตทั้ง 3 มิติประกอบกันเข้าเป็นหน่วยจุลภาคจำนวน 150 หน่วย แต่ละหน่วยมี 3 มิติ นอกจากนี้กิลฟอร์ดได้อธิบายรูปแบบของการคิดแก้ปัญหาโดยทั่วไปว่า เมื่อบุคคลพบกับปัญหาจากสิ่งแวดล้อม บุคคลทำความรู้จักกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของปัญหา และสภาพที่ก่อให้เกิดปัญหา โดยการแปลงรูปให้เข้ากับความรู้ที่มีอยู่ในส่วนของความจำ ซึ่งบางครั้งอาจมีการแก้ไขข้อมูลก่อน จากนั้นประเมินกลั่นกรองเพื่อแยกประเภทข้อมูลที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกันกับปัญหา และหาทางออกของปัญหาซึ่งในปัญหาหนึ่ง ๆ อาจมีทางออกหลายทาง กระบวนการแก้ปัญหา นั้น อาจใช้การคิดทั้งแบบเอกนัยและแบบอนเอกนัย สลับกันตามลักษณะของปัญหาว่าต้องการคำตอบแบบใด ดังที่กิลฟอร์ด (Watson and Glaser, 1964 ; citing Guilford, 1960) วิเคราะห์องค์ประกอบพบว่า องค์ประกอบที่มีความสำคัญสำหรับการคิดวิจารณญาณนั้นแบ่งได้ 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านพุทธิปัญญา องค์ประกอบด้านการแก้ปัญหา แบ่งเป็นความคิดแบบเอกนัยและแบบอนเอกนัย และองค์ประกอบด้านการประเมิน

นอกจากนี้ยังพบว่า นักจิตวิทยาากลุ่มที่ใช้วิธีการศึกษาของเพียเจต์หลายท่าน ได้แก่ เพียเจต์ บรูเนอร์ ออสซูเบล และกาเย มีความเห็นที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับกระบวนการคิดว่า ความคิดหรือกระบวนการทางปัญญาของมนุษย์ นอกจากเป็นระบบที่ซับซ้อนแล้ว ยังเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือนักจิตวิทยาากลุ่มนี้ได้แสดงให้เห็นว่า โครงสร้างทางความคิดของมนุษย์ได้มีการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาเป็นลำดับโดยอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม กระบวนการคิดเป็นกระบวนการภายในสมองของมนุษย์ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับรู้ การจำ การคิด และแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการภายในสมอง ซึ่งไม่สามารถสังเกตหรือศึกษาได้โดยตรง แต่อนุมานโดยทางอ้อมว่า ได้เกิดจากกระบวนการภายในขึ้นของแนวคิดของกลุ่ม ถ้าพิจารณาตามแนวทฤษฎีกลุ่มประมวลผลข้อมูลโดยเน้นองค์ประกอบหลักก็จะพบว่า แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็น

สารสนเทศหรือข้อมูล และส่วนที่เป็นกระบวนการจัดกระทำกับข้อมูลหรือส่วนประมวลผลข้อมูล จากแนวคิดนี้เห็นได้ว่า สิ่งเร้าในรูปแบบต่าง ๆ ถูกรับเข้ามาเป็นข้อมูลสมองของมนุษย์ ทำหน้าที่เป็นเครื่องประมวลผลข้อมูลคล้ายการทำงานของคอมพิวเตอร์ที่มีระบบการทำงาน สลับซับซ้อน โดยที่สมองของมนุษย์มีโปรแกรมต่าง ๆ สำหรับจัดกระทำกับข้อมูลที่รับเข้ามา ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นสรุปตามแนวคิดของกลุ่มจิตมิติที่ว่า ความสามารถทางสมองมี ลักษณะของการปฏิบัติงานตามเงื่อนไขที่กำหนดให้ในลักษณะของความสามารถประเมินในเชิง ปริมาณโดยใช้คะแนน จากการวัดด้วยแบบทดสอบเป็นตัวบ่งชี้ซึ่งสิ่งที่เป็นผลผลิตของเขาวรรณ ปัญญา แนวคิดของกลุ่มที่ใช้วิธีการศึกษาตามทฤษฎีของเพียเจต์ และกลุ่มประมวลผลข้อมูล ที่ว่า ความสามารถทางสมองมีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้โดยอาศัยข้อมูลที่เป็นตัวบ่อน เพื่อให้ บุคคลจัดกระทำกับข้อมูลตามกระบวนการที่เป็นระบบของกระบวนการคิด การผสมผสาน แนวคิดของ 3 กลุ่มดังกล่าว เป็นแนวทางให้เข้าใจการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้งในด้านการ ค์ ประกอบ พัฒนาการ และกระบวนการปฏิบัติการของสมอง

3.2.5 ลักษณะของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

เดรสเซล (Dressel, 1957 : 179 - 181) เชื่อว่ากระบวนการในการคิด วิจารณ์ญาณนั้นประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้น

1. ด้านการนิยามปัญหา หมายถึง ความสามารถในการกำหนดปัญหา ข้อโต้แย้ง วิเคราะห์ข้อความ หรือข้อมูลที่คลุมเครือให้ชัดเจนได้ และเข้าใจความหมายของคำ ข้อความ หรือแนวคิด ภายในขอบเขตข้อเท็จจริงที่กำหนดให้
2. ด้านการรวบรวมข้อมูลสำหรับการแก้ปัญหา หมายถึง ความสามารถในการพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยความเป็นปรนัย เลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ข้อโต้แย้ง หรือข้อมูลที่คลุมเครือได้ แสวงหาข้อมูลที่ต้องการและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ถามหรือ พิจารณาทัศนะของคนอื่น เพื่อนำมาแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง
3. ด้านการจัดระบบข้อมูล หมายถึง ความสามารถในการแสวงหาแหล่งที่มาของข้อมูล วินิจฉัยความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ระบุงบข้อตกลงเบื้องต้นของข้อความ พิจารณาความเพียงพอของข้อมูล จัดระบบโดยวิธีต่าง ๆ เช่น จำแนกความแตกต่างระหว่าง ข้อมูลที่ชัดเจนกับข้อมูลที่คลุมเครือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กับข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหา ข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น พิจารณาข้อมูลที่แสดงถึงความลำเอียงและการโฆษณาชวนเชื่อ และตัดสินความขัดแย้งของข้อความ และเสนอข้อมูลได้
4. ด้านการเลือกสมมติฐาน หมายถึง ความสามารถในการเลือกสมมติฐาน กำหนดสมมติฐาน จากความสัมพันธ์เชิงเหตุผล พิจารณาทางเลือกหลาย ๆ ทาง ในการ แก้ปัญหาได้

5. ด้านการลงสรุป หมายถึง ความสามารถในการคิดพิจารณาข้อความคลุมเครือของข้อมูล โดยจำแนกข้อมูลที่มีเหตุผลหนักแน่น และน่าเชื่อถือว่ามีข้องเกี่ยวกับประเด็นปัญหา เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจสรุป ถ้าการสรุปไม่มีเหตุผลเพียงพอ ต้องมีการหาเหตุผลเพิ่มเติมมาพิจารณาตัดสินใจสรุปใหม่ แล้วจึงนำข้อสรุปและหลักการไปประยุกต์ใช้

วัตสัน และเกลเซอร์ (Watson and Glaser. 1964 : 10) ได้กล่าวถึง การคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ว่า ประกอบไปด้วยทัศนคติ ความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ทัศนคติในการสืบเสาะ ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถในการเห็นปัญหา และความต้องการที่สืบเสาะค้นหาข้อมูล หลักฐานมาพิสูจน์ เพื่อหาข้อเท็จจริง
2. ความรู้ในการหาแหล่งข้อมูลอ้างอิง และการใช้ข้อมูลอ้างอิงอย่างมีเหตุผล
3. ทักษะในการใช้ความรู้ และทัศนคติดังกล่าวข้างต้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์

จากการศึกษาค้นคว้า การวิจัยต่าง ๆ วัตสันและเกลเซอร์ ได้ผลสรุปว่า การวัดความสามารถทางการคิดวิจารณ์อย่างมีวิจารณญาณ ต้องวัดจากความสามารถย่อย ๆ ซึ่งมีอยู่ 5 ด้าน คือ

1. ความสามารถในการอ้างอิง
2. ความสามารถในการยอมรับข้อตกลงเบื้องต้น
3. ความสามารถในการนิรนัย
4. ความสามารถในการแปลความ
5. ความสามารถในการประเมินข้อโต้แย้ง

ชาเวอร์ (Shaver. 1977) ได้เสนอองค์ประกอบของความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยแบ่งองค์ประกอบดังกล่าวออกเป็นเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ความสามารถพื้นฐาน เป็นความสามารถในการทำความเข้าใจในเรื่องราว ซึ่งครอบคลุมการย่อความ การสรุปเรื่อง การเล่าเรื่อง การแปลความหมาย
2. ความสามารถในการวิเคราะห์หาค่าของข้อมูล ได้แก่
 - 2.1 การจำแนก
 - 2.2 การวางหลักการ

2.3 การตั้งข้อสันนิษฐาน

2.4 การเปรียบเทียบ

3. ความสามารถในการตัดสินใจและการสรุปความเห็น ได้แก่

3.1 การวิจารณ์

3.2 การประเมินผล

3.3 การตัดสินใจ

วูลฟอล์ก (Woolfolk. 1993 : 312) ได้กำหนดรายการทักษะต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นการคิดอย่างมีวิจารณญาณจำนวน 3 กลุ่ม คือ

1. การนิยามและการทำความเข้าใจปัญหา
2. การพิจารณาตัดสินข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับปัญหา
3. การแก้ปัญหาหรือการลงสรุป

เควลล์มอลซ์ (Quellmalz. 1985 : 29 - 32) ได้สรุปความคล้ายคลึงกันของทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ระหว่างทฤษฎีของนักจิตวิทยากับทฤษฎีของนักปรัชญาใน 4 ขั้นตอนย่อยของกระบวนการคิดดังนี้

1. ขั้นการนิยามปัญหา ตามทฤษฎีของนักจิตวิทยาเป็นการค้นหาองค์ประกอบที่สำคัญของปัญหา ตรงกับขั้นการทำความเข้าใจตามทฤษฎีของนักปรัชญา ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดคำถาม การวิเคราะห์องค์ประกอบของปัญหา และการนิยามคำ
2. ขั้นการระบุข้อมูลเนื้อหา และกระบวนการที่จำเป็นในการแก้ปัญหา ตามทฤษฎีของนักจิตวิทยา ตรงกับขั้นการตัดสินความเชื่อถือได้ของข้อมูลที่นำมาสนับสนุนแหล่งข้อมูล ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ตามทฤษฎีของนักปรัชญา
3. ขั้นการนำข้อมูลมาใช้ประกอบเพื่อการแก้ปัญหาตามทฤษฎีทางจิตวิทยา ตรงกับขั้นการคิดหาเหตุผล ตามทฤษฎีของนักปรัชญา ซึ่งประกอบด้วยการคิดหาเหตุผลเชิงอนุมานและการคิดหาเหตุผลเชิงอุปมาน
4. ขั้นการประเมินความสำเร็จของคำตอบ ตามทฤษฎีของนักจิตวิทยา ตรงกับขั้นการใช้เกณฑ์ในการตัดสินความเพียงพอของคำตอบตามทฤษฎีของนักปรัชญา

จากลักษณะของความคิดวิจารณ์ญาณดังกล่าวข้างต้น ทำให้บุคคลที่มีความคิดวิจารณ์ญาณมีลักษณะและคุณสมบัติดังนี้ คือ

เครก (Craig. 1966 : 108 - 111) กล่าวว่า พฤติกรรมที่เป็นผลจากการ
 คติวิจารณ์ญาณมีลักษณะดังนี้ คือ

1. ใช้คำถามที่เป็นลักษณะอธิบายเหตุการณ์
2. ค้นหาอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น
3. ตระหนักว่าปรากฏการณ์บางอย่างนักวิทยาศาสตร์อธิบายไม่เหมาะสม
4. ไม่ยกให้เป็นเรื่องของธรรมชาติในการอธิบาย
5. ไม่เชื่อเรื่องวิญญาณ
6. ตระหนักว่า คำอธิบายของนักวิทยาศาสตร์อาจถูกต้องในวันนี้ และ
 อาจปรับปรุงใหม่โดยนักวิทยาศาสตร์คนเดิมหรือคนใหม่ในวันข้างหน้า
7. ยอมเปลี่ยนความคิดเห็นเมื่อมีหลักฐานใหม่ที่ดีกว่า
8. ไม่ใช้การเดาในการหาข้อเท็จจริง
9. ทำการทดลองซ้ำ ๆ เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง
10. หาหลักฐานเพิ่มเติมเมื่อมีหลักฐานไม่เพียงพอ
11. ละทิ้งความคิดที่ผิด ๆ
12. เต็มใจรับการตรวจสอบคำสรุป
13. ถามถึงแหล่งความรู้ที่ถูกต้อง
14. พิจารณาถ้อยคำกล่าวของคนอื่น ๆ
15. ไม่ยอมรับความเชื่อเมื่อยังไม่ได้พิสูจน์
16. ถามเกี่ยวกับความเชื่อหรือความกลัวที่ไม่มีเหตุผล
17. ตั้งสมมติฐานในการแก้ปัญหา
18. เสนอวิธีตรวจสอบสมมติฐาน
19. ตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ที่เชื่อถือได้
20. เชื่อมมั่นในวิธีการทางวิทยาศาสตร์

เอ็นนิส (Ennis. 1967 : 144 - 146) มีแนวคิดว่าลักษณะของบุคคลที่มี
 ความคติวิจารณ์ญาณ นั้นบางลักษณะมีความหมายสอดคล้องกับที่ เครก (Craig. 1966 : 108
 - 111) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

1. สามารถเข้าใจความหมายของข้อความ และรู้เรื่องราวที่นำมาอ้างอิง เพื่อสนับสนุนเหตุผลและข้อโต้แย้งต่าง ๆ

2. สามารถพิจารณาตัดสินข้อความที่คลุมเครือ ในเหตุผลที่เสนอต้องมีความเข้าใจ ในความหมายของข้อความที่แตกต่างกัน 2 ข้อความ โดยที่ข้อแรกเป็นข้อความที่ยอมรับแล้ว ส่วนอีกข้อความนั้นเป็นการนำสิ่งที่ยอมรับมาประยุกต์ใช้ ถ้าข้อความทั้งสองมีความหมายตรงกัน ก็พิจารณาตัดสินใจว่ามีความสอดคล้องกัน แต่ข้อความนั้นมีความหมายไม่ตรงกัน ก็พิจารณาตัดสินใจว่ามีความคลุมเครือในเหตุผลที่เสนอ

3. เป็นบุคคลที่สามารถพิจารณา และตัดสินข้อความที่ขัดแย้งซึ่งกันและกันได้ เพื่อประโยชน์ในการตัดข้อความที่ขัดแย้งออก ลักษณะเช่นนี้ก็ต้องอาศัยพื้นฐานทางตรรกศาสตร์

4. สามารถพิจารณาและตัดสินข้อความได้ว่ามีข้อมูลเพียงพอหรือไม่

5. สามารถพิจารณาและตัดสินข้อสรุปตามที่มีข้อมูลสนับสนุนได้ โดยใช้การตัดสินแบบอนุมาน

6. สามารถพิจารณาและตัดสินข้อความที่เป็นหลักการและนำไปประยุกต์ใช้ได้

7. สามารถพิจารณาและตัดสินข้อความที่สังเกตได้ว่าเชื่อถือได้เพียงใด

8. สามารถพิจารณาและตัดสินเหตุผลในการลงสรุปแบบอนุมานได้

9. สามารถพิจารณาและตัดสินได้ว่าการกำหนดปัญหาแล้วหรือยัง

10. สามารถพิจารณาข้อความที่เป็นข้อตกลงเบื้องต้นได้

11. สามารถพิจารณาว่ามีค่านิยมเพียงพอหรือยัง

12. สามารถพิจารณาข้อความที่กระทำ โดยผู้เชี่ยวชาญว่าเป็นที่ยอมรับหรือไม่

ฮัดจิ้นส์ (Hudgins. 1977 : 173 - 206) ได้อธิบายลักษณะของผู้ที่มีความคิดวิจารณ์ญาณไว้ ดังนี้

1. เป็นบุคคลที่มีความเข้าใจ ถึงองค์ประกอบสำคัญของข้อโต้แย้ง อธิบายว่า ความคิดวิจารณ์ญาณไม่เกิดขึ้น ถ้าไม่ตระหนักหรือเข้าใจในสิ่งที่ข้อโต้แย้ง ดังนั้นจึงต้องมีพื้นฐานของสิ่งก้ำกึ่ง และข้อมูลเพียงพอในการพิจารณาความเป็นจริงของข้อโต้แย้ง หรือทำนายผลที่เกิดขึ้น

2. สามารถแสวงหาหลักฐานเพื่อสนับสนุนข้อโต้แย้ง หรือข้อสรุปได้
ลักษณะนี้ มีความสำคัญมากต่อการตัดสินใจเรื่องราวให้ถูกต้อง มีเหตุผลซึ่งสามารถตรวจสอบหลักฐานตามวิธีการต่อไปนี้

2.1 พิจารณาจากข้อเท็จจริง จากข้อมูลที่สังเกตได้หรือข้อมูลอื่น ๆ

2.2 พิจารณาถึงความคลาดเคลื่อนของหลักฐาน ที่นำมาประกอบการ
ลงสรุป เช่น ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตอาจเชื่อถือไม่ได้ รายงานที่ขาดหลักฐานไม่น่าเชื่อถือ

3. เป็นบุคคลที่สามารถชี้แจงน้ำหนัก หรือประเมินหลักฐานที่นำมาใช้ก่อนมี
การสรุป พึงหลีกเลี่ยงการสรุปจนกว่าจะมีหลักฐานเพียงพอ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่มี เหตุผล

4. เป็นบุคคลที่สนใจบันทึก และเอาใจใส่ต่อสิ่งที่ไม่ได้กล่าวในข้อโต้แย้ง
หรือข้อสรุป เพื่อใช้ตรวจสอบข้อตกลง และตีความสิ่งที่ยังคลุมเครือ หรือการสรุปลักษณะ
ต่าง ๆ ซึ่งอาจจะไม่ได้กล่าวชัดเจนในข้อตกลง

จากการศึกษาลักษณะของการคิดอย่างมีวิจารณญาณพอสรุปได้ว่า
การคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยทั่วไปมีขั้นตอนดังนี้

1. การตระหนักและเห็นปัญหาที่มีอยู่
2. การตั้งสมมติฐาน
3. การคิดหาวิธีทดสอบสมมติฐาน
4. การรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริง
5. การรับหรือปฏิเสธสมมติฐาน
6. การสรุปผลหรือสรุปคำตอบ

ในการศึกษาเกี่ยวกับความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณครั้งนี้ ผู้วิจัย
ได้ใช้แนวคิดของเดรสเซล (Dressel) โดยปรับปรุงข้อความ และสถานการณ์ที่ใช้ในการออก
แบบทดสอบให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
ตามแนวคิดของเดรสเซล (Dressel) ประกอบด้วยลักษณะการคิด 5 ด้าน คือ การนิยาม
ปัญหา ด้านการรวบรวมข้อมูลสำหรับการแก้ปัญหา ด้านการจัดระบบข้อมูล ด้านการเลือก
สมมติฐาน และด้านการลงสรุป ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับลักษณะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
ที่ผู้วิจัยได้สรุปจากการศึกษาลักษณะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังกล่าวแล้วข้างต้น

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

4.1 งานวิจัยในต่างประเทศ

งานวิจัยในต่างประเทศเกี่ยวกับหลักธรรม การสอนและการเรียนรู้ของ พระพุทธเจ้าเป็นการวิจัย โดยนักศึกษาไทยในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ มีผู้ทำการวิจัยดังนี้

อำนวย ทะพิงค์แก (Amunuy Tapingkae. 1973 : 14 - 18) ได้ทำการวิจัยในระดับดุษฎีบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยวอชิงตัน เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาแบบจิตนิยมของอเมริกากับพุทธศาสนาเถรวาท (A Comparative Study of Educational Philosophies of American Idealist and Theravada Buddhism) โดยมีข้อเสนอถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าว่าตลอดระยะเวลา 45 ปี ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้การสอนแบบต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและปลูกฝังแนวความคิดใหม่และหักล้างแนวความเชื่อถือเดิม อาทิเช่น การใช้คำพูดสั่งสอนให้เหมาะสมกับระดับของผู้ฟัง การอภิปราย การบรรยาย การพรรณนา การถกเถียง การโต้แย้ง เป็นต้น การสอนนั้นต้องตรงกับ ความสนใจของผู้เรียน สอดคล้องกับความสามารถในการรับฟังของผู้เรียนและเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน รูปแบบวิธีสอนของพระพุทธเจ้าที่ผู้วิจัยเน้นเป็นพิเศษอีกประการหนึ่ง ก็คือ หลังจากบรรยายเสร็จแล้ว ผู้เรียนต้องแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่อ อภิปรายถกเถียงถึง ปัญหาต่าง ๆ ที่ตนยังไม่เข้าใจหรือสนใจเป็นพิเศษอีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าการ ศึกษาตามพุทธวิธีเป็นการศึกษาตามเอกัตภาพนั่นเอง

ศักดิ์ ประจักษ์ประทานพร (Sakda Prangpatanpon. 1978 : 91 - 97) เสนอวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตมหาวิทยาลัยบอสตัน เรื่องพุทธปรัชญาการศึกษา และความ เกี่ยวพันกับการศึกษาของไทย (A Buddhism Philosophy of Education : With Implications for Education in Thailand) โดยกล่าวถึง การสอนของพระพุทธเจ้าว่าใน พระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสูตรตันตปิฎกที่มกนิคาย มีเรื่องเกี่ยวกับเทคนิคการสอน ของพระพุทธเจ้า และพฤติกรรมตอบสนองของผู้เรียนมากมาย ซึ่งแม้ว่านำมาเปรียบเทียบกับหลักวิชาศึกษาศาสตร์ในปัจจุบันนี้ ก็สามารถพูดได้อย่างเต็มภาคภูมิว่า การสอนของ พระพุทธเจ้ายังคงทันสมัยและใช้ได้เหมาะสมในหลายสถานการณ์ด้วย

4.2 งานวิจัยภายในประเทศ

เยาวภา ประครองศิลป์ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบปฐกวีลีลา การสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนคงคาราม อำเภอเมือง

จังหวัดเพชรบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 120 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 40 คน กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 40 และกลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการสอนโดยการสอนแบบปฐมนิเทศ นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการสอนโดยการสอนแบบไตรสิกขา และกลุ่มควบคุมสอนตามคู่มือครู เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการสอนแบบปฐมนิเทศ แผนการสอนแบบไตรสิกขา แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ปรานี สมสกุล (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2538 จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 40 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และแบบสอบถามวัดการตัดสินใจ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นิรมล จำลอง (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเป็นพุทธศาสนิกชน และความรู้สึที่มีต่อพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการฝึกโดยใช้ชุดกิจกรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัยความเป็นพุทธศาสนิกชน กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโพธิทอง "จินตมณี" จังหวัดอ่างทอง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2539 จำนวน 80 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 40 คน และกลุ่มควบคุม 40 คน กลุ่มทดลองสอนโดยใช้ชุดกิจกรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มควบคุมสอนโดยการสอนตามคู่มือครู เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการสอนโดยใช้ชุดกิจกรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัย แผนการสอนตามคู่มือครู แบบวัดผลสัมฤทธิ์การเป็นพุทธศาสนิกชน ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์การเป็นพุทธศาสนิกชนของวิชาพระพุทธศาสนา และความรู้สึที่มีต่อพุทธศาสนาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ไพรัตน์ ญาติฉิมพลี (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดลพบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 100 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 50 คน และกลุ่มควบคุม 50 คน กลุ่มทดลองสอนแบบไตรสิกขา

และกลุ่มควบคุมสอนตามคู่มือครู เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการสอนแบบไตรสิกขา แผนการสอนตามคู่มือครู แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครูแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากการประมวลงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น มีผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ส่วนมากมีความสอดคล้อง และสนับสนุนกันเป็นส่วนใหญ่ จึงสรุปได้ว่า การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเมื่อมีการสอนแตกต่างกัน โดยเน้นให้นักเรียนได้คิดทำและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ก็มีผลทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเนื้อหาของบทเรียนได้อย่างแท้จริง และทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นครูจึงควรใช้วิธีการสอนให้เหมาะสม โดยเน้นให้นักเรียนได้คิดทำแก้ปัญหาด้วยตนเองแล้ว ก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้าน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้ยิ่งขึ้นและเป็นไปอย่างเต็มศักยภาพ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

5.1 งานวิจัยในต่างประเทศ

ฮอทท์ (Hought. 1971 : 4622-A) ได้ทำการเปรียบเทียบการสอนระหว่างการสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อยที่นำโดยนักเรียน กับการสอนแบบอภิปรายกลุ่มใหญ่ที่นำโดยครู ใช้นักเรียน 11 ห้อง 253 คน 4 ระดับชั้น ในวิทยาวรรณคดี เพื่อศึกษาถึงความแตกต่างของปริมาณความคิด และกระบวนการความคิดของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีการวิเคราะห์และแยกแยะคำพูดของสมาชิกทั้ง 2 กลุ่ม ปรากฏว่า

1. เมื่อเรียนแบบอภิปรายกลุ่มย่อย นักเรียนพูดมากกว่าแบบอภิปรายกลุ่มใหญ่
2. เมื่อเรียนแบบอภิปรายกลุ่มย่อยที่นำโดยนักเรียน สามารถบอกลักษณะตัวละคร สถานการณ์ในวรรณคดีได้มากกว่าการเรียนแบบอภิปรายกลุ่มใหญ่ที่นำโดยครู
3. นักเรียนมีอิสระในการแสดงออกเมื่ออยู่ในกลุ่มย่อย
4. ในกลุ่มใหญ่ที่ครูนำการอภิปราย ครูมักเน้นความคิดสรุป
5. กลุ่มย่อยที่นำโดยนักเรียน มักเกี่ยวกับการประเมินผล
6. การท่องจำลดลง 10 % เมื่ออยู่ในกลุ่มย่อย
7. นักเรียนมักคล้อยตามความคิดครูเมื่ออยู่ในกลุ่มใหญ่

8. การพูดคุยเกี่ยวกับชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น 10 % เมื่ออยู่ในกลุ่มย่อย
9. นักเรียนที่เก่ง อภิปรายในกลุ่มย่อยได้นานกว่านักเรียนอ่อน
10. นักเรียนที่เก่งมักจะพูดมากในการเรียนทั้งสองแบบ
11. การพูดแบบนำท่วมทุ่ง สไตล์การสอนของครู และเนื้อหาที่เรียนด้วยมีผลต่อปริมาณและกระบวนการคิดในระหว่างการอภิปราย

สเปรนเจอร์ (Sprenger. 1973 : 15) ได้วิจัยโดยนำกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มาใช้สอนวิชาภาษาต่างประเทศที่มหาวิทยาลัยฟุเดนในไต้หวัน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาปีที่ 4 กับ นักศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนภาษาเยอรมัน และเรียนเป็นกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มมีนักศึกษาปีที่ 2 จำนวน 4-5 คน ต่อนักศึกษาปีที่ 4 จำนวน 1 คน ที่มีทักษะการพูดภาษาเยอรมันมาแล้ว ได้ทำการทดลองโดยนักศึกษาทุกกลุ่มต้องพูดภาษาเยอรมันในระหว่างเรียนกลุ่มย่อย เรียนสัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง ผลปรากฏว่าทุกคนได้รับความรู้อย่างมากด้วยการเรียนแบบกลุ่มย่อย และต่อจากนั้นเขาก็ได้ทำการวิจัยทำนองนี้อีก โดยใช้นักศึกษาปีที่ 4 เป็นครูของนักศึกษาปีที่ 1 มีการใช้กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อฝึกทักษะทางภาษาแก่นักศึกษาปีที่ 1 เช่น การแลกเปลี่ยนสนทนา ถามตอบบทสนทนา แต่งเรื่องจากหนังสือ การบรรยายภาพ ผลปรากฏว่านักศึกษาปีที่ 1 ได้มีโอกาสฝึกทักษะทางภาษาเป็นรายบุคคล ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และปรับปรุงกิจกรรมในกลุ่มได้เรียนรู้คุณค่าทางสังคม เกี่ยวกับการทำงานร่วมกัน การมีชีวิตร่วมกัน ต่างช่วยกันแก้ความผิดพลาดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มและมีการพัฒนาทักษะในการติดต่อสื่อสารอย่างมาก

เล็กซ์ (Lex. 1973 : 6093-A) ได้ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อวิชาเรียนของนักศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนเน้นหนักทางศาสนาและปรัชญาในมหาวิทยาลัยรัฐอินเดียนา 2 กลุ่ม โดยวิธีเรียนแตกต่างกัน คือ กลุ่มทดลองเรียนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์และกลุ่มควบคุมเรียนแบบเดิม ผลการทดลองปรากฏว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่นักศึกษาในกลุ่มทดลองรู้สึกพอใจต่อประสบการณ์ที่ได้รับ และชอบการเรียนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เพราะมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นของตนเอง และรู้สึกอิสระในการเรียน

เวปปี (Webb. 1978 : 7248-A) ได้ศึกษาเรื่องการเรียนเป็นรายบุคคลและกลุ่มย่อย โดยศึกษาจากผู้เรียนคณิตศาสตร์ ได้ผลสรุปว่าการเรียนขึ้นอยู่กับความสามารถของนักเรียนและความสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่ม

วิลเลียม และโรนาลด์ (William and Ronald. 1984 : 63) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนระดับ 9 - ระดับ 12 ที่มีผลสัมฤทธิ์ทาง

การเรียนรู้ต่ำ โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้เป็นกลุ่ม ผลการศึกษาพบว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

จากผลการวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศพอสรุปได้ว่า การสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าการสอนแบบปกติ และนักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อวิธีสอนและวิชา โดยเฉพาะกับวิชาสังคมศึกษาและการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ยังสอดคล้องกับการเรียนรู้ที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้จากกลุ่มและมีส่วนรับผิดชอบต่อการเรียนของคนโดยสมาชิกทุกคนในกลุ่มมีการแสดงความคิดเห็นได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน ทำให้เกิดความเข้าใจและยอมรับนับถือกันและกิจกรรมกลุ่มสามารถใช้พัฒนาพฤติกรรม หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น การปรับตัวทางสังคมมนุษยสัมพันธ์ การสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้มีประโยชน์ในการทำงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น นอกจากนี้ยังเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อความเป็นผู้นำด้านมนุษยสัมพันธ์

5.2 งานวิจัยในประเทศ

รัชชไชย แสงจักร (2525 : 440) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา เรื่องสิทธิและหน้าที่พลเมืองในสังคมไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ผลการวิจัยปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ของนักเรียนกลุ่มทดลองหลังการเรียนสูงกว่าก่อนการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนกลุ่มทดลองหลังการเรียน สูงกว่าก่อนการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สมเกียรติ สุริยะกุล (2527 : 61) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อวิธีสอน ในวิชาสังคมศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และการใช้คู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนเจตคติต่อวิธีสอนวิชาสังคมศึกษาระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม ไม่พบว่ามีแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญและพบว่านักเรียนทั้ง 3 กลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อวิธีสอนวิชาสังคมศึกษาสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สง่า วุฒิประจักษ์ (2531 : 76) ได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในการสอนจริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี

ที่ 1 ด้วยการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยธรรมของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความสามารถในการใช้เหตุผล เชิงจริยธรรมของกลุ่มทดลองก่อนการสอนและหลังสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

6.1 งานวิจัยต่างประเทศ

ฮัดจิ้นส์ และอีเดลแมน (Hudgins and Edelman. 1988 : Abstract) ศึกษาผลทักษะการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้เทคนิคการนำตนเองของนักเรียนเกรด 4 และ เกรด 5 นักเรียนกลุ่มทดลองได้รับการฝึกทักษะในการนำตนเอง ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการควบคุม และกระบวนการตรวจสอบการคิดของตนเอง ซึ่งนักเรียนจะต้องนำมาใช้ในการควบคุมความสามารถในการกำหนดเป้าหมายของงาน การปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การติดตามผลการปฏิบัติงานตลอดจนตรวจสอบการคิดของตนเอง ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับทักษะการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้เทคนิคการนำตนเองมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่ากลุ่มควบคุม ในด้านการนำทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณไปใช้ในการแก้ปัญหา การเลือกใช้ข้อมูลให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและคุณภาพคำตอบของปัญหา

กู๊ดแมน (Goodman. 1990) ได้รวบรวมการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณและส่งเสริมการแสดงออก โดยผ่านการเขียนอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับ 2 - 6 ที่มีความคิดและทักษะการจัดระบบต่ำ จำนวน 6 คน โดยใช้ครูทำการฝึก 3 คน และมีครู 1 คน เป็นผู้ให้คำแนะนำในการใช้เทคนิคระดมสมอง การกำหนดโครงร่าง และการร่างเรื่องราว จากการวิเคราะห์ตัวอย่างการเขียนของนักเรียนพบว่า นักเรียนมีการปรับปรุงการเขียนของตนในทางที่ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อได้รับการฝึกอย่างมีโครงสร้าง และแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสอน นักเรียนที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในการเขียน โดยการสอนที่ละชั้น นอกจากนี้ นักเรียนยังได้เรียนรู้ที่จะคิดอย่างมีระบบและมีการวางแผนมากขึ้น

ลัมพ์คิน (Lumpkin. 1991 : Abstract) ศึกษาผลทักษะการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่มีต่อความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคงทนในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนเกรด 5 และ เกรด 6 ผลการศึกษาพบว่า เมื่อได้ทักษะการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณแล้ว นักเรียนเกรด 5 และเกรด 6 มีความ

สามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณไม่แตกต่างกัน กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมที่เป็นนักเรียนเกรด 5 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคงทนในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาไม่แตกต่างกัน ส่วนกลุ่มทดลองที่เป็นนักเรียนเกรด 6 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคงทนในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาสูงกว่ากลุ่มควบคุม

โอเวอร์ตัน (Overton. 1993) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาผลของการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะการคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนในระดับ 2 ระดับ 4 และระดับ 6 ประชากรเป็นนักเรียนจำนวน 82 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 41 คน และกลุ่มควบคุม 41 คน ออกแบบการวิจัยเป็นเชิงกึ่งทดลอง ทั้ง 2 กลุ่มได้รับการทดสอบก่อนการทดลองโดยใช้ Criterion Referenced Tests of Talents (CRT), form A และทดสอบความรู้ด้านเนื้อหาวิชาก่อนการทดลองของนักเรียนในระดับ 4 ทั้ง 2 กลุ่ม โดยใช้ Stanford Achievement Test (SAT), form K กลุ่มทดลองในแต่ละระดับได้รับการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดตลอดปี (26 สัปดาห์) ด้วยรูปแบบของการไม่จำกัดความสามารถ (Talents Unlimited (TU) model) หลังการทดลองได้ทดสอบพัฒนาการทักษะการคิดของนักเรียนในแต่ละระดับ ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ด้วยแบบทดสอบ CRT, form B และทดสอบความรู้เนื้อหาวิชาของนักเรียนในระดับ 4 ด้วยแบบทดสอบ SAT, form K การทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนนก่อนและหลังการทดลองของนักเรียนในแต่ละระดับทั้ง 2 กลุ่ม โดยใช้ t-test ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนนก่อนและหลังการทดลอง ของนักเรียนในระดับ 2 แต่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนน ก่อนและหลังการทดลองของนักเรียนในระดับ 4 ในด้านความสามารถทางการคิด การติดต่อสื่อสารและการคาดคะเน และความรู้ด้านเนื้อหาวิชา คณิตศาสตร์และภาษา ส่วนนักเรียนในระดับ 6 พบว่า ค่า t มีนัยสำคัญทางสถิติในด้านความสามารถในการคิด การตัดสินใจและการวางแผน ผลจากการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิด ทำให้พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะการคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนระดับ 4 และระดับ 6

6.2 งานวิจัยภายในประเทศ

เบญจมาศ สันประเสริฐ (2533 : บทคัดย่อ) ศึกษาผลของการใช้แบบฝึกทักษะการทดลองที่มีต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการศึกษาพบว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้แบบฝึกทักษะการทดลอง กับนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วิไลวรรณ ปิยะปรกรณ์ (2535 : บทคัดย่อ) ศึกษาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยการจัดกิจกรรมการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผลการศึกษาพบว่า ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่เรียนด้วยการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ กับนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นิพล นาสมบูรณ์ (2536 : บทคัดย่อ) ศึกษาผลของการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ที่เพิ่มขึ้นของนักเรียน ที่ได้รับการสอนด้วยกระบวนการวิทยาศาสตร์สูงกว่าการสอนตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ชานาญ เอี่ยมสำอาง (2539 : บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการสอนแบบสืบสวนสอบสวนเชิงนิติศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบสืบสวนสอบสวนเชิงนิติศาสตร์กับนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 14 ห้องเรียน มีนักเรียนทั้งหมด 650 คน

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 80 คน

กลุ่มตัวอย่างดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. เลือกสุ่มห้องเรียน 2 ห้อง จากห้องเรียน 14 ห้อง โดยการจับฉลาก
2. นำนักเรียนทั้งสองห้องมารวมกัน แล้วสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

เป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 40 คน

3. จับฉลากอีกครั้งเพื่อเลือกเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม

3.1 กลุ่มทดลอง จำนวน 40 คน เรียนตามแผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

3.2 กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน เรียนตามแผนการสอนแบบกระบวนการ

กลุ่มสัมพันธ์

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์
2. แผนการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา

4. แบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

1. แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

1.1 ศึกษาหลักสูตร ความมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ของวิชา พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 คู่มือครูและแบบเรียน ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เพื่อนำมาใช้ในการสร้างแผนการสอน

1.2 ศึกษาหลักการ การสอนตามแนวพุทธศาสตร์จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

1.3 เลือกเนื้อหาที่นำมาใช้ในการทดลอง ได้แก่ เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยเนื้อหาดังนี้

1.3.1 โอวาท 3

1.3.2 เบญจศีล - เบญจธรรม

1.3.3 ความละเอียดและการเกรงกลัวต่อความชั่ว

1.3.4 พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

1.3.5 กตัญญูกตเวทิตะ

1.3.6 หน้าที่ของชาวพุทธ

1.4 จากคำอธิบายรายวิชา จุดประสงค์รายวิชา วิเคราะห์เป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ แล้วสร้างแผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ จำนวน 20 คาบ ประกอบด้วย

1.4.1 ความคิดรวบยอด

1.4.2 จุดประสงค์การเรียนรู้

1.4.3 เนื้อหา

1.4.4 กิจกรรมการเรียนการสอนแบ่งเป็นขั้นตอนดังนี้

1.4.5.1 สร้างศรัทธา

1.4.5.2 เจริญสมาธิ

1.4.5.3 เจริญปัญญา

1.4.5.4 เสนอผลการอภิปราย

1.4.5.5 สรุปและประเมินผล

1.4.5 สื่อการสอน

1.5 นำแผนการสอนที่สร้างขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขความถูกต้องของเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนความสอดคล้องของขั้นตอนต่าง ๆ ของแผนการสอน เพื่อนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข เป็นการหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา

1.6 นำแผนการสอนที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ จำนวน 40 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาข้อบกพร่องในการใช้ ภาษา ความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอน กับเวลาที่กำหนด แล้วนำมาปรับปรุง แผนการสอนให้ดียิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้จริง

1.7 นำแผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ไปสอนเพื่อการวิจัยต่อไป

2. แผนการสอนตามแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

2.1 ศึกษาหลักสูตร ความมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ของ เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 คู่มือครูและแบบเรียนตามหลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

2.2 เลือกเนื้อหาที่นำมาใช้ในการทดลอง ได้แก่ เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ส 018

2.3 ศึกษารายละเอียดของเนื้อหา

2.4 กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้

2.5 จัดทำแผนการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ประกอบด้วย

2.5.1 ความคิดรวบยอด

2.5.2 จุดประสงค์การเรียนรู้

2.5.3 เนื้อหา

2.5.4 กิจกรรมการเรียนการสอน แบ่งเป็น 5 ขั้น ดังนี้

2.5.4.1 ขั้นนำ

2.5.4.2 ขั้นสอน

2.5.4.3 ขั้นวิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้

2.5.4.4 ขั้นสรุปและการประยุกต์ใช้

2.5.4.5 ขั้นประเมินผล

2.5.5 สื่อการเรียนการสอน

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 ผู้วิจัยได้ ดำเนินการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

3.1 ศึกษาเทคนิคการเขียนข้อสอบของชวาล แพรัตกุล (2522 : 30 - 274) และการสร้างแบบทดสอบ จากหนังสือเทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษาของสมบูรณ์ ชิตพงศ์ (2523 : 1 - 40)

3.2 ทำการวิเคราะห์หลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่สอนตามลำดับขั้น ดังนี้

3.2.1 ผู้วิจัยร่วมกับนิสิตปริญญาโท วิชาเอกการมัธยมศึกษากลุ่มการสอน สังคมศึกษา และอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 5 คน ทำการวิเคราะห์หลักสูตรและสร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตรจากเนื้อหา และพฤติกรรมที่

ต้องการวัดตามหลักของ บลูม (Bloom. 1956 : 49 - 50) สำหรับเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าต้องวัดพฤติกรรมในเนื้อหาอะไร เป็นจำนวนมากน้อยเพียงใด

3.2.2 จำแนกจุดมุ่งหมายการศึกษาออกเป็นพฤติกรรม โดยจำแนกจุดมุ่งหมายในรายวิชาพระพุทธศาสนาว่าประกอบด้วยพฤติกรรมใดบ้าง

3.2.3 ให้ความหมายของแต่ละพฤติกรรม พร้อมระบุลักษณะการกระทำหรือการแสดงออกที่บุคคลมีพฤติกรรมนั้น ๆ

3.2.4 จำแนกเนื้อหา และระบุความคิดรวบยอดของแต่ละเนื้อหา

3.2.5 ให้ค่าน้ำหนัก ผู้ร่วมดำเนินการวิเคราะห์หลักสูตรกำหนดค่าน้ำหนักแสดงถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหาและพฤติกรรมในช่อง ตามความเห็นของแต่ละคนโดยอิสระ

3.2.6 สร้างตารางเฉลี่ย โดยนำคะแนนแต่ละช่องของแต่ละคนมารวมกันแล้วหารด้วยจำนวนคนทั้งหมดที่ร่วมกันวิเคราะห์หลักสูตร

3.2.7 สร้างตารางพัน โดยเปลี่ยนตารางวิเคราะห์ให้ช่องรวมทั้งหมดเท่ากับ 1,000 ซึ่งการเปลี่ยนนี้มีผลให้ต้องเปลี่ยนคะแนนในแต่ละช่องด้วยการปรับคะแนนให้ได้ตาราง 1,000

3.3 สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามเนื้อเรื่องที่ใช้ในการทดลอง โดยยึดเกณฑ์ตามผลการวิเคราะห์หลักสูตร ข้อสอบที่สร้างเป็นแบบเลือกตอบชนิด 5 ตัวเลือก โดยให้ครอบคลุมเนื้อหาที่สอน จำนวน 80 ข้อ

3.4 นำแบบทดสอบที่สร้างตามเกณฑ์วิเคราะห์หลักสูตร ไปทดลองกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 โรงเรียนเทพศิลา เขตบางกะปิ จำนวน 100 คน ที่เคยเรียนบทเรียนนี้มาแล้ว เพื่อหาคุณภาพของแบบทดสอบ

3.5 นำแบบทดสอบที่นักเรียนทำแล้วมาวิเคราะห์เป็นรายข้อโดยการตรวจให้คะแนนข้อที่ตอบถูกให้ 1 คะแนน ส่วนข้อที่ผิดหรือไม่ตอบ หรือตอบเกินกว่า 1 คำตอบ ให้ 0 คะแนน เมื่อตรวจและรวมคะแนนแบบทดสอบเรียบร้อยแล้ว จึงทำการวิเคราะห์เพื่อหาค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแต่ละข้อโดยใช้เทคนิค 27 % ของ จุง เตห์ ฟาน (Fan. 1952 : 3 - 32) แล้วเลือกเฉพาะข้อสอบที่มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง .20 - .80 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ .20 ขึ้นไป ผลการวิเคราะห์ข้อสอบมีค่าความเชื่อมั่น 0.81 มีค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.07 ถึง 0.94 และคัดเลือกข้อสอบที่อยู่ในเกณฑ์ได้ 40 ข้อ มีค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.20 ถึง 0.73 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง 0.21 ถึง 0.72

3.6 นำแบบทดสอบที่คัดเลือกไว้จำนวน 40 ข้อ ไปทดสอบหาคุณภาพอีกครั้ง โดยใช้สูตร KR - 20 ของ กูเดอร์ ริชาร์ดสัน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 197 - 199)

4. แบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ งานวิจัยดำเนินการสร้างตามลำดับขั้นดังนี้

4.1 ผู้วิจัยได้สร้างแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตามแนวคิดของ เดรสเซลและเมย์ฮิว (Dressel and Mayhew. 1957 : 176 -190) ในด้านต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การนิยามปัญหา การรวบรวมข้อมูลสำหรับการแก้ปัญหา การจัดระบบข้อมูล การเลือกสมมติฐาน การลงสรุป

4.2 การสร้างแบบทดสอบ ลักษณะของแบบทดสอบที่สร้างประกอบด้วยข้อความที่มีลักษณะเป็นปัญหา ข้อโต้แย้ง สถานการณ์ หรือข้อมูลจากบทความ หรือรายงานต่าง ๆ ที่นักเรียนพบได้จากการทำงาน การศึกษา การฟังหรือการมีส่วนร่วมในการอภิปรายกับบุคคลอื่น และจากสื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น การอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ การชมโทรทัศน์ เป็นต้น แบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นแบบทดสอบชนิด

4 ตัวเลือก มีจำนวนข้อคำถามด้านละ 5 ข้อ รวมมีข้อคำถามจำนวน 50 ข้อ

4.3 การตรวจให้คะแนนแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดอย่างมี
วิจารณญาณ ใช้เกณฑ์การตรวจให้คะแนน 1 คะแนน ถ้าตอบคำถามข้อนั้นถูกต้อง และถ้า
ตอบคำถามผิดหรือเว้นว่างไว้ หรือตอบเกินกว่าหนึ่งคำตอบในข้อนั้น ๆ ให้ 0 คะแนน

4.4 การปรับปรุงแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

4.4.1 การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาที่กำหนดและข้อคำถาม โดยนำแบบ
ทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความ
เที่ยงตรงก่อนนำไปทดลองหาคุณภาพของเครื่องมือ และทดลองใช้ต่อไป

4.4.2 การหาคุณภาพของแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดย
นำแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน แล้วนำมาตรวจให้คะแนนเพื่อหาคุณภาพของแบบ
ทดสอบ โดยการหาค่าความยากง่ายระหว่าง .20 - .80 และมีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .20
ขึ้นไป คัดเลือกข้อคำถามตามเกณฑ์ที่กำหนด ให้ได้ข้อคำถามที่วัดความสามารถในแต่ละด้าน
ตามที่ต้องการ ผลการวิเคราะห์ข้อสอบมีค่าความเชื่อมั่น 0.74 มีค่าความยากง่าย (p) อยู่
ระหว่าง 0.09 ถึง 0.83 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง -0.10 ถึง 0.64 และ
คัดเลือกข้อสอบที่อยู่ในเกณฑ์ได้ 30 ข้อ มีค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.21 ถึง
0.77 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง 0.21 ถึง 0.64

4.4.3 นำแบบทดสอบที่ผ่านการตรวจสอบตามข้อ 4.4.2 ไปทดลองใช้กับ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน เพื่อตรวจสอบความ
เชื่อมั่นโดยใช้สูตร KR - 20 ของ คูเดอร์ ริชาร์ดสัน และหาค่าความเชื่อมั่นแบบสอบซ้ำ
โดยเว้นระยะเวลาจากการทดสอบครั้งแรก 2 สัปดาห์

ตัวอย่างแบบทดสอบ

คำชี้แจง ให้ใช้สถานการณ์นี้ตอบคำถามข้อ (1) - (5)

เชื่อน

คำร้อง - ทำนอง โดยยืนยง โอภากุล

เอาเชื่อนมาจากไหน เอาเชื่อนมาทำไม เอาเชื่อนมาทำอะไร
เอาเหล็กหินปูนทราย เอาโรงปั่นไฟ เข้าไปทำลายป่า
สายน้ำแห่งความชุ่มฉ่ำ เปลี่ยนเป็นสีคล้ำ ไม่เห็นฝูงปลา
พืชพรรณไม้ในราวป่า สารสัตว์สิงสา ไรถิ่นอาศัย
เชื่อนมาละว้ย เสียงข้างตะโกน เชื่อนมาละวา เสียงลิงทะโมน
เอาเชื่อนมาจากไหน เอาเชื่อนมาทำไม เอาเชื่อนมาทำอะไร
ลองคิดในใจ ใครมีกำลังอยู่ที่ในราวป่า
สัตว์ป่า เขารักชีวิต แต่ขาดความคิด ขาดศัพท์ภาษา
มีอาจข้างจ่านรรจา ขอร้อง ขอบ่า ขอความเห็นใจ
เชื่อนมาละว้ย เสียงข้างตะโกน เชื่อนมาละวา ป่าเขาจะวอดวาย
เชื่อนพังละว้ย ไม่เหลือข้างตะโกน เชื่อนพังละวา ไม่เหลือ ลิงทะโมน
เชื่อนพังละว้ย ไม่เหลือคนตะโกน เชื่อนพังละวา ไม่เหลือใครตะโกน

(1) ประเด็นปัญหาที่สำคัญในบทเพลงคืออะไร

1. การต่อต้านการสร้างเชื่อน
2. ชักชวนให้ต่อต้านการสร้างเชื่อน
3. การบรรยายว่าการสร้างเชื่อนไม่มีประโยชน์
4. เสนอความจริงที่เกี่ยวกับการสร้างเชื่อนว่ามีการคอร์รัปชัน

(2) ข้อความใดเป็นการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมที่สุด และน่าเชื่อถือมากที่สุดเพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจ

1. สัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่
2. สัมภาษณ์นักอนุรักษ์ธรรมชาติ
3. สัมภาษณ์นักวิชาการสิ่งแวดล้อม
4. สัมภาษณ์ตัวแทนกรมชลประทาน

(3) ข้อความใดที่บทเพลง **ไม่ได้** กล่าวถึง

1. ประโยชน์ของการสร้างเขื่อน
2. การสร้างเขื่อนมีประโยชน์กับคนบางกลุ่ม
3. การสร้างเขื่อนเป็นการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ
4. พืชพรรณ สัตว์ป่าได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน

(4) ข้อความใดเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การต่อต้านการสร้างเขื่อน

1. ป่าไม้และสัตว์ป่าถูกทำลาย
2. บุคคลบางกลุ่มได้รับผลประโยชน์
3. ชาวบ้านไม่มีที่อยู่อาศัยและแหล่งทำกิน
4. พื้นที่ที่ทำการก่อสร้างยังไม่มีมีการสำรวจอย่างจริงจัง

(5) สรุปสาระในบทเพลงนี้มีความน่าเชื่อถือเพียงใด

1. น่าเชื่อถือ เพราะมีตัวอย่างสภาพแวดล้อมที่เป็นความจริง
2. น่าเชื่อถือ เพราะผู้แต่งเป็นนักร้อง และได้รับรางวัลในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. ไม่น่าเชื่อถือ เพราะผู้แต่งใช้จินตนาการมากเกินไป
4. ไม่น่าเชื่อถือ เพราะผู้แต่งกล่าวแต่ผลเสียของการสร้างเขื่อน

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การจัดกระทำข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยแบบสุ่มกลุ่ม - สอบก่อน - สอบหลัง (Randomized Control - Group Pretest - Posttest Design) (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 216) มีรูปแบบการทดลองดังตาราง ดังนี้

ตาราง 1 แบบแผนการวิจัย

กลุ่ม	สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
ER	T ₁	X	T ₂
CR	T ₁	-	T ₂

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการทดลอง

X	แทน	การจัดกระทำ (Treatment)
R	แทน	การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่ม (Random Assignment)
E	แทน	กลุ่มทดลอง (Experimental Group)
C	แทน	กลุ่มควบคุม (Control Group)
T ₁	แทน	การทดสอบก่อนเรียน (Pretest)
T ₂	แทน	การทดสอบหลังเรียน (Posttest)

2. วิธีดำเนินการทดลอง

หลังจากที่ได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามขั้นตอน ดังนี้

2.1 ทำการทดสอบก่อนการเรียน (Pre-test) ทั้งกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แล้วบันทึกผลการสอบไว้เป็นคะแนนทดสอบก่อนเรียน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

2.2 ทำการสอนกลุ่มทดลอง โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์ และกลุ่มควบคุมใช้วิธีสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ทั้งสองกลุ่มใช้เนื้อหาเดียวกัน และระยะเวลาเท่ากันคือจำนวน 20 คาบ

2.3 หลังจากเสร็จสิ้นการทดลอง ทำการทดสอบทั้งสองกลุ่มอีกครั้งโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่เป็นแบบทดสอบชุดเดิมอีกครั้ง

2.4 ตรวจผลจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ นำคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐาน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม โดยใช้ t - test แบบ Independent Group

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่

1.1 คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) คำนวณจากสูตร (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 73)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\bar{X}$	แทน	คะแนนเฉลี่ย
ΣX	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
N	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่ม

1.2 หาค่าความแปรปรวน คำนวณจากสูตร (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 76 - 77)

$$S^2 = \frac{N\Sigma X^2 - (\Sigma X)^2}{N(N-1)}$$

เมื่อ S^2	แทน	ความแปรปรวนของคะแนน
N	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง
ΣX	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
ΣX^2	แทน	ผลรวมของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสอง

2. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

2.1 หาค่าความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ค่าความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้เทคนิค 27 % จากตารางวิเคราะห์ข้อสอบของ ฟ่าน (Fan. 1952 : 3 - 32)

2.2 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คำนวณจากสูตร KR - 20 ของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 197 - 199)

$$r_{ii} = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum pq}{s_i^2} \right]$$

เมื่อ	r_{ii}	แทน	ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
n	แทน	จำนวนข้อของแบบทดสอบ	
p	แทน	สัดส่วนของผู้ทำได้ในข้อหนึ่ง ๆ	
		จำนวนคนที่ทำถูก	
		=	$\frac{\text{จำนวนคนที่ทำถูก}}{\text{จำนวนคนทั้งหมด}}$
q	แทน	สัดส่วนของผู้ทำผิดในข้อหนึ่ง ๆ หรือ คือ	$1 - P$
s_i^2	แทน	คะแนนความแปรปรวนของแบบทดสอบ	

2.3 หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยใช้สูตร (บุญเชิด ภิญโญนันตพงษ์. 2527 : 89 - 91)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	แทน	ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์
$\sum R$	แทน	ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ	
N	แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ	

3. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

3.1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม คำนวณโดยใช้ t - test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) คำนวณจากสูตร (Scott. 1967 : 264)

$$t = \frac{MD_1 - MD_2}{S_{MD_1-MD_2}} ; \quad df = n_1 + n_2 - 2$$

$$S_{MD_1-MD_2} = \sqrt{\frac{S_D^2}{n_1} + \frac{S_D^2}{n_2}}$$

$$\text{หา } S_D^2 \text{ จาก } S_x^2 = \frac{\frac{n_1 \Sigma X_1^2 - (\Sigma X_1)^2}{n_1} + \frac{n_2 \Sigma X_2^2 - (\Sigma X_2)^2}{n_2}}{n_1 + n_2 - 2}$$

เมื่อ	t	แทน	ค่าที่ใช้ในการพิจารณาใน t - distribution
	MD ₁	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการสอบหลังการเรียนกับ ก่อนการเรียนของกลุ่มทดลอง
	MD ₂	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการเรียน กับก่อนการเรียนของกลุ่มควบคุม
	D	แทน	คะแนนของความแตกต่างระหว่างการทดสอบก่อน การเรียนกับหลังการเรียน
	S _D ²	แทน	ค่าความแปรปรวนของผลต่างระหว่างการทดสอบหลัง การเรียนและก่อนการเรียนของกลุ่มทดลอง และกลุ่ม ควบคุม
	S _{MD₁-MD₂}	แทน	ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของผลต่าง ระหว่าง การทดสอบหลังการเรียนกับก่อนการเรียนของกลุ่ม ทดลองและกลุ่มควบคุม
	n ₁	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มทดลอง
	n ₂	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มควบคุม

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อสะดวกในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการอ่านผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลความหมาย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

N	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ยของคะแนน
$\bar{X}_{T_1}$	แทน	คะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง
$\bar{X}_{T_2}$	แทน	คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง
MD	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการทดลองและก่อนทดลอง
MD_1	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการทดลองกับก่อนการทดลองของกลุ่มทดลอง
MD_2	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการทดลองกับก่อนการทดลองของกลุ่มควบคุม
$S_{MD_1-MD_2}$	แทน	คะแนนความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของผลต่างค่าเฉลี่ยระหว่าง MD_1 และ MD_2
S^2_D	แทน	ความแปรปรวนของคะแนนความแตกต่างระหว่างการทดสอบก่อนการทดลองกับหลังการทดลอง
t	แทน	ค่าที่ใช้พิจารณาใน t - distribution
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ
$*$	แทน	ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
$**$	แทน	ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละจุดมุ่งหมายตามลำดับดังนี้

1. จากความมุ่งหมายข้อ 1 ที่ว่า เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ โดยมีสมมติฐานว่า นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน จากการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม ได้ค่าสถิติทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม และทดสอบสมมติฐานโดยใช้ t-test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}_{T_1}$	$\bar{X}_{T_2}$	MD	$S_{MD_1-MD_2}$	t
กลุ่มทดลอง	40	24.3	29.73	5.43		
					0.58	3.24**
กลุ่มควบคุม	40	23.33	26.88	3.55		

$$t_{(\alpha .01, df 78)} = 2.617$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 2 พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่กำหนดไว้

2. จากความมุ่งหมายข้อ 2 ที่ว่า เพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ โดยมีสมมติฐานที่ว่า นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกัน จากการรวบรวมข้อมูลที่ใช้แบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างได้ค่าสถิติทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม และทดสอบสมมติฐานโดยใช้ t-test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) ปรากฏผลดังในตาราง 3

ตาราง 3 เปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}_{T_1}$	$\bar{X}_{T_2}$	MD	$S_{MD_1-MD_2}$	t
กลุ่มทดลอง	40	12.97	17.45	4.48		
					0.55	2.55*
กลุ่มควบคุม	40	12.03	15.10	3.08		

$$t_{(\alpha .05, df 78)} = 1.980^*$$

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 3 พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่กำหนดไว้

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนว พุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนและผลการศึกษาได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
2. เพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

สมมติฐานในการวิจัย

1. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน
2. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กำหนดประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง
 - 1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 14 ห้องเรียน มีนักเรียน 650 คน
 - 1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 80 คน ซึ่งดำเนินการสุ่มตัวอย่างโดยการจับฉลาก จำนวน 14 ห้องเรียน ให้เหลือ 2 ห้องเรียน นำกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาละกัน แล้วจับฉลากเพื่อกำหนดเป็น กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

กลุ่มทดลอง จำนวน 40 คน ได้รับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตาม
แนวพุทธศาสตร์

กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน ได้รับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบ
กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์
เพื่อใช้สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากเนื้อหารายวิชาพระพุทธศาสนา
ส 018 เรื่อง โอวาท 3 เบญจศีล - เบญจธรรม ความละเอียดและการเกรงกลัวต่อความชั่ว
พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ กตัญญูกตเวที และหน้าที่ชาวพุทธ

2.2 แผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนแบบกระบวนการกลุ่ม
สัมพันธ์ เพื่อใช้สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากเนื้อหาวิชา
พระพุทธศาสนา ส 018

2.3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 เรื่อง
โอวาท 3 เบญจศีล - เบญจธรรม ความละเอียดและการเกรงกลัวต่อความชั่ว พระสงฆ์และการ
ปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ความกตัญญูกตเวที และหน้าที่ชาวพุทธ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมา
เป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 5 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ ได้ค่าความยากง่าย (p) อยู่
ระหว่าง 0.20 ถึง 0.73 ค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง 0.21 ถึง 0.72 และค่าความ
เชื่อมั่น 0.81 ดังแสดงไว้ในภาคผนวก

2.4 แบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ตามแนวของ
เตรสเซลและเมย์ฮิว โดยกำหนดจุดมุ่งหมายในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วยความสามารถ 5 ด้าน
ได้แก่ การนิยามปัญหา การรวบรวมข้อมูลสำหรับการแก้ปัญหา การจัดระบบข้อมูล
การเลือกสมมติฐาน และการลงสรุป ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัว
เลือก จำนวน 30 ข้อ ได้ค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.21 ถึง 0.77 ค่าอำนาจ
จำแนก (r) อยู่ระหว่าง 0.21 ถึง 0.64 และค่าความเชื่อมั่น 0.74

3. การดำเนินการทดลอง

3.1 ทำการทดสอบก่อนการทดลองทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้แบบ
ทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 เรื่อง โอวาท 3 เบญจศีล -
เบญจธรรม ความละเอียดและการเกรงกลัวต่อความชั่ว พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสม
ต่อพระสงฆ์ กตัญญูกตเวที และหน้าที่ชาวพุทธ และแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมี
วิจารณญาณ

3.2 ดำเนินการทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลองเรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์ และนักเรียนกลุ่มควบคุมเรียนโดยใช้การสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ผู้วิจัยเป็นผู้ทดลองสอนทั้งสองกลุ่ม ใช้เวลาในการสอนเท่ากันคือ 20 คาบ คาบละ 50 นาที

3.3 ทำการทดสอบหลังการทดลองทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดียวกับที่ใช้ทดสอบก่อนการทดลอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม จากผลต่างของคะแนนที่ได้จากการทดสอบก่อนการทดลอง กับหลังการทดลองสอน แล้วทดสอบหาความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้ $t - test$ ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score)

2. เปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้ผลต่างของคะแนนที่ได้จากการทดสอบก่อนการทดลองกับหลังการทดลองสอน แล้วทดสอบหาค่าความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้ $t - test$ ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score)

สรุปผลการวิจัย

1. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ผลการวิจัยอภิปรายได้ดังนี้

1. ในการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ในข้อที่ 1 ผลการวิจัยครั้งนี้แม้ไม่มีงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องรองรับโดยตรง แต่เมื่อเปรียบเทียบกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ พบว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ พจนารถ บัวเขียว (2535 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนที่เรียนวิชาจริยธรรมกับบุคคล โดยการสอนแบบแก้ปัญหาที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนตามคู่มือครู การสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับงานวิจัยของปราณี สมสกุล (2538 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับงานวิจัยของไพรัตน์ ญาติจิมพลี (2540 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิจัยครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อาจมีผลสืบเนื่องมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

การสอนตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นวิธีสอนที่ประยุกต์มาจากพุทธวิธีสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยมีลักษณะบูรณาการทางหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนว และหลักการสอนอย่างเหมาะสมกับระดับวัยวุฒิและคุณวุฒิของผู้เรียน โดยมุ่งเน้นการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ซึ่งศรัทธาที่เกิดขึ้นเป็นความเชื่อที่มีเหตุผล อันนำไปสู่การใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้ในที่สุดจากการศึกษาพบว่า การสอนตามแนวพุทธศาสตร์ มีลักษณะแตกต่างจากการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ดังต่อไปนี้

1. การสร้างศรัทธา ผู้วิจัยใช้ขั้นตอนในการสร้างศรัทธาตามวิธีการของศาสตราจารย์ สุมณ อมรวิวัฒน์ โดยใช้เวลาก่อนการทดลองสอน สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้เรียน โดยการสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจ โดยการอาศัยปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่มีบรรยากาศก่อให้เกิดแรงจูงใจ เช่น สถานที่เงียบสงบ สะอาด ร่มเย็น ปราศจากสิ่งยั่วยุให้กระทำความผิด มีสมาธิในการศึกษา การใช้รูปภาพ เล่านิทานชาดก ภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น ที่สอดคล้องกับเนื้อหา และการเป็นกัลยาณมิตรในทุก ๆ ด้าน เช่น

บุคลิกภาพที่เหมาะสม การสร้างความรู้สึกลึกซึ้งสนทนกันเองชวนใจให้อยากเข้ามาปรึกษา
ได้ตาม ความแจ่มใสเบิกบาน สงบ สบาย ปฏิบัติตนเป็นที่น่าเคารพยกย่อง ใจเย็น มีความ
เมตตา และปรารถนาดีต่อศิษย์ทุกคน อดทนรับฟังคำปรึกษา ชักถาม แม้จะถูกจิกตลอดจน
คำล่วงเกิน อดทนฟังได้ไม่เบื่อง่ายไม่เสียอารมณ์ (พระราชวรมนู. 2529 : 623 – 632)
ศรัทธาที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมและการเป็นกัลยาณมิตร ย่อมสนับสนุนให้เกิดการใช้วิธีการแห่ง
ปัญญาตามมาด้วย เพราะศรัทธาเป็นธรรมะที่ทำให้คนมีหลักการเป็นตัวเหนี่ยวรั้งไม่使人ทำ
ตามสิ่งที่ชักจูง ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยคำนึงถึงปัจจัย
ภายนอกที่ส่งเสริมและปลูกเร้าให้เกิดความเชื่อถือและเชื่อมั่นในตัวครูผู้สอนมากยิ่งขึ้น ทำให้
นักเรียนเกิดความสนใจใคร่ศึกษา เกิดความตั้งใจแน่วแน่ในการเรียน เป็นแรงผลักดันให้เข้าสู่
ระบบการเรียน อันเป็นแนวทางสำคัญที่นำไปสู่การสอนที่มีประสิทธิภาพต่อ

2. การเจริญสมาธิต้องมียोगประกอบหลักหลายประการคือ ความศรัทธา เพราะ
ศรัทธาเป็นพื้นฐานขั้นต้นของจิตใจที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการประพฤติปฏิบัติเป็นไปอย่างต่อเนื่อง
ตั้งแต่เริ่มต้นจนประสบผลสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับวิภาวรรณ เตชะโกศยะและคนอื่น ๆ
(2531 : 101) ที่กล่าวว่า ความศรัทธาเป็นพื้นฐานขั้นแรกของจิตใจที่เป็นแรงจูงใจให้บุคคลที่
เจริญสมาธิตามแนวพุทธศาสตร์ประพฤติปฏิบัติในขั้นต่อไปอย่างมุ่งมั่น การเจริญสมาธิช่วยให้
นักเรียนควบคุมจิตใจของตนเองให้เป็นปกติสุข และมีสติสัมปชัญญะ ซึ่งสอดคล้องกับ
พุทธทาสภิกขุ (2533 : 49 - 75) ที่กล่าวว่า สมาธิทำให้เกิดความสุข (ทิฐฐธรรมสุข) มี
สติสัมปชัญญะตลอดเวลา ทำให้นักเรียนมีความพร้อมต่อการเรียนอยู่เสมอ เข้าใจเนื้อหาอย่าง
ต่อเนื่อง มีความรู้พื้นฐานที่ดีนำไปสู่การเรียนรู้ที่ซับซ้อนมากขึ้น ทำให้การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ
ง่ายและรวดเร็ว โดยทั่วไปคนเรามีจิตเป็นสมาธิอยู่แล้วโดยธรรมชาติ และเมื่อได้รับการฝึกฝน
ประคับประคองให้ถูกต้องถูกวิธี จิตเริ่มสงบและอยู่ในสภาพที่เรียกว่า กัมมวิโย คือความ
พร้อมในการเรียนรู้ สามารถนำไปพิจารณาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ได้ (พุทธทาสภิกขุ. 2508 :
108) ซึ่งสอดคล้องกับมิน (Min. 1980 : 114 - 116) ที่มีความเห็นว่า การทำสมาธิภาวนา
เป็นวิธีการสำคัญสำหรับการอบรมและพัฒนาจิต เพื่อให้จิตเกิดความสงบลงเป็นหนึ่งเดียว
มีกำลังในการศึกษาเล่าเรียนเรื่องราวต่างๆ ได้ต่อไป ซึ่งก็คือขั้นปัญญานั้นเอง และเมื่อให้
ผู้เรียนพิจารณาจากหัวข้อของหลักธรรมที่ครูอธิบาย หรือที่นักเรียนช่วยกันซักถามจนเข้าใจ
พร้อมทั้งโยงเข้าสู่การพิจารณาปัญหาจากกรณีตัวอย่าง หรือเหตุการณ์ที่นักเรียนเข้าร่วม
สถานการณ์ที่ครูจัดให้ ย่อมสามารถทำความเข้าใจหลักธรรมเหล่านั้นได้อย่างแจ่มแจ้งด้วย
ตนเอง ตลอดจนทำให้เกิดปัญญาที่แท้จริงในเบื้องต้น และใช้ปัญญาในการพัฒนาความรู้ให้
แตกฉานได้

จากการวิจัยและแนวคิดดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ในการศึกษาเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนที่เรียนโดยใช้ การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า การคิดอย่างมี วิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์กับ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตาม สมมติฐานที่ตั้งไว้ในข้อที่ 2 โดยนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์มีการคิด อย่างมีวิจารณญาณสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของสมิต อาบสุวรรณ (2539 : 121 - 122) ที่ศึกษาการพัฒนาโปรแกรม ส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจสำหรับ นักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนความสามารถในการคิดอย่างมี วิจารณญาณด้านการตัดสินใจของนักเรียน หลังเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของชำนาญ เอี่ยมสำอาง (2539 : 100) ที่ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการสอนแบบสืบสวนสอบสวนเชิงนิติศาสตร์ กับการสอนตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนวิชาสังคมศึกษาโดยการสอนแบบ สืบสวนสอบสวนเชิงนิติศาสตร์กับการสอนตามคู่มือครู มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับวรรณ บุญฉิม (2541 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถด้านเหตุผลกับความสามารถในการคิดอย่างมี วิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า น้ำหนักความสำคัญของ แบบทดสอบวัดความสามารถด้านเหตุผลแบบจำแนกประเภทส่งผลต่อความสามารถในการคิด อย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนทั้งหมดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้อง กับงานวิจัยของ ฮัดจิงส์ และอีเดลแมน (Hudging and Edelman. 1988 : Abstract) ที่ศึกษาผลทักษะการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้เทคนิคการนำตนเองของนักเรียน เกรด 4 และเกรด 5 นักเรียนกลุ่มทดลองได้รับการฝึกทักษะในการนำตนเอง ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการควบคุมและกระบวนการตรวจสอบการคิดของตนเอง ซึ่งนักเรียนต้องนำมาใช้ในการ ควบคุมความสามารถในการกำหนดเป้าหมายของงาน การปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่ วางไว้ การติดตามผล การปฏิบัติงาน ตลอดจนตรวจสอบการคิดของตนเอง ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้เทคนิคการนำตนเอง มีการ คิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่ากลุ่มควบคุม ในด้านการนำทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณไป ใช้ในการแก้ปัญหา การเลือกใช้ข้อมูลให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และคุณภาพคำตอบของ ปัญหา

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้การสอน ตามแนวพุทธศาสตร์กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญที่ระดับ .05 อาจมีผลสืบเนื่องมาจากสาเหตุดังนี้

1. การสอนตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นการสอนที่ประยุกต์จากวิธีการสอนของ พระพุทธเจ้าที่มุ่งให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ถูกต้อง เป็นการสอนที่มีขั้นตอน ต่อเนื่องเป็นลำดับตามแนวทางของเหตุผล โดยครูทำตนเป็นกัลยาณมิตรและสร้างศรัทธาให้ เกิดขึ้นในตัวของผู้เรียน โดยอาศัยการสร้างบรรยากาศ สร้างแรงจูงใจทำให้อยากเรียน โดยครู เป็นที่ปรึกษา ซึ่งแนวทางการปฏิบัติการศึกษาได้ตรงเกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นปัญหา ข้อโต้แย้ง หรือข้อมูลที่คลุมเครือ เพื่อตัดสินใจและนำไปสู่การลงสรุปข้อมูลต่าง ๆ อย่างสมเหตุสมผล โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ครูเอื้ออำนวยให้ทุกคนได้ลงมือปฏิบัติ ตามหลักการสร้างปัญญา 3 ระดับ คือ การฟังและการอ่าน (สุตมยปัญญา) การคิดทบทวน หาเหตุผลความเป็นไปได้และไม่ได้แล้วทดสอบกับข้อมูลเดิมที่ได้ฟังได้อ่านมา (จินตามยปัญญา) และการลงมือปฏิบัติเพื่อทดสอบสิ่งที่ได้มาจากการฟัง การอ่านและการคิด (ภาวนามยปัญญา) ซึ่งมีผลต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผู้เรียนรับผิดชอบในการเรียนของ ตนเองเกือบทั้งหมด ครูเป็นเพียงผู้คอยให้ความช่วยเหลือในการทดสอบโดยการซักถาม คำถามที่ครูนำมาใช้เป็นคำถามให้นักเรียนย้อนกลับไปพิจารณาเหตุผลที่ตนเลือก เพื่อช่วยให้ เกิดการเรียนรู้วิธีการใช้เหตุผลได้อย่างถูกต้อง

2. การเจริญสมาธิ ทำให้จิตใจสงบ เยือกเย็น ผ่องใส มีความเมตตากรุณา จิตใจอยู่ในสภาพพร้อมรับการปลูกฝัง เพราะการคิดที่ดีต้องมาจากจิตใจที่สงบ แจ่มใส จิตมีคุณภาพสูง พร้อมพิจารณาเรื่องที่ละเอียดซับซ้อนได้ เป็นการเพิ่มความสามารถทางสมองให้นักเรียนดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของท้าว (อำพล สงวนศิริธรรม. 2517 : 33; อ้างอิงจาก Tiou. n.d.) ที่พบว่า การเจริญสมาธิทำให้คะแนนทางสติปัญญาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ สอดคล้องกับคำกล่าวทางพระพุทธศาสนาที่ว่า สมาธิทำให้เกิดปัญญา พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2525 : 189) ประกอบกับการจัดกิจกรรมที่นำไปสู่การคิดค้นคว้าจน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติต่อสถานการณ์ได้ และการที่นักเรียนได้พบบรรยากาศที่ เปลี่ยนไปทำใหารู้สึกสนุกและสนใจในการแสวงหาคำตอบ เกิดความชอบในการศึกษาค้นคว้า เล่าเรียนอย่างจริงจัง ส่งผลให้การเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้กลุ่มนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตามแนวพุทธศาสตร์ มีค่ารายเฉลี่ยของการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่ากลุ่มนักเรียนที่เรียนตามแบบกระบวนการ กลุ่มสัมพันธ์

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่อาจเป็นประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาที่จะนำแผนการสอน ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น ผู้สอนต้องคำนึงว่า นอกจากแผนการสอนที่ได้จัดเป็นระบบ เป็นขั้นเป็นตอนอย่างต่อเนื่องแล้ว การเตรียมตัวของผู้สอนในเรื่องขั้นตอนการสอนที่ดี การใช้คำถาม การสร้างแรงจูงใจ ความเป็นกัลยาณมิตร ต้องมีความพร้อมด้วย นอกจากนั้นการจัดสถานที่เรียนที่เงียบสงบ สะอาด เป็นระเบียบ ก็มีความสำคัญ รวมถึงการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ

2. ความเป็นกัลยาณมิตรของครูผู้สอน เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนการสอน โดยเฉพาะการให้ความรักความเมตตา และเอาใจใส่แก่นักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทางแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง ชี้ให้เห็นถึงตัวแบบที่ดีและไม่ดี แล้วให้เด็กพิจารณาตัดสินใจเลือกปฏิบัติตามตัวแบบที่ดีนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรม ซึ่งเป็นการนำไปสู่ความมีศรัทธาต่อครูผู้สอนและศรัทธาต่อการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงสรุปได้ว่าครูอาจเป็นได้ทั้งผู้สร้างและผู้ทำลายบรรยากาศที่นำไปสู่ความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก ทำให้เด็กมีความกระตือรือร้นใฝ่ใจในการเรียนรู้ หรือสร้างความเครียดอึดอัดไม่อยากเรียนแก่เด็กก็ได้

2. เนื่องจากการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เนื้อหาส่วนมากเป็นนามธรรม ยากที่เด็กเข้าใจ เพื่อให้การเรียนการสอนสร้างความสนใจของนักเรียน ครูควรนำสื่อที่หลากหลายมาใช้ประกอบการสอน เช่น วัตถุทัศน สไลด์ประกอบเสียง รูปภาพ แผ่นภาพโปสเตอร์ ข้าว หรือข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันที่ทันต่อเหตุการณ์

3. การสอนให้นักเรียนสามารถคิดหาเหตุผล ตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมถูกต้องนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะเด็กต้องอาศัยประสบการณ์พื้นฐานความรู้เดิม การอบรมเลี้ยงดู การสอนให้เกิดการคิดหาเหตุผล และการตัดสินใจอย่างถูกต้องนั้น ย่อมต้องอาศัยกิจกรรมการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการรู้จักคิด และการค้นพบด้วยตนเอง ครูช่วยแก้ปัญหาและให้การเสริมแรงโดยการชมเชย และให้กำลังใจด้วยคำพูด และการใช้กิริยาท่าทางแสดงอาการตอบรับ ทำให้นักเรียนมีความสนใจต่อการเรียน เพราะการเปลี่ยนทัศนคติเป็นผลจากบุคคลที่ได้รับแรงเสริม

5. ครูผู้สอนควรเน้นขั้นตอนการจัดระบบข้อมูลที่นักเรียนต้องแยกข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นให้ได้เป็นพิเศษ ซึ่งจากการซักถามและการทดสอบพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจ และไม่สามารถแยกแยะข้อเท็จจริงจากข้อคิดเห็นได้ จึงทำให้นำไปสู่การสรุปเป็นไปได้ค่อนข้างยาก

6. ในเนื้อหาที่มีประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน เช่น ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากผู้สอนต้องศึกษาความเป็นมาต่าง ๆ ของปัญหานั้น ๆ แล้ว สภาพปัจจุบันของปัญหาและแนวโน้มในอนาคตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ครูสามารถหาสื่อการสอนได้จากสื่อมวลชนทุกแขนงที่ได้ทั้งข้อเท็จจริงและความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำมาเป็นสื่ออุปกรณ์ในการสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

7. ครูผู้สอนควรเน้นให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญขององค์ประกอบของทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่าจะส่งผลอย่างไรหากขาดทักษะนี้

8. ควรมีการปรับปรุงแบบทดสอบทั้งสองให้เหมาะสมยิ่งขึ้นกับระดับชั้นเรียนและอายุของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง โดยปรับปรุงในด้านเนื้อหา ระดับความยากง่ายและความเป็นรูปธรรม นามธรรมของแบบทดสอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพราะเกี่ยวข้องโดยตรงกับพัฒนาการแต่ละวัยของนักเรียน

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทำวิจัยต่อไป

1. ตัวอย่างประชากรในการวิจัยครั้งต่อไป อาจศึกษาโดยแยกกลุ่มตามเพศ ระดับสติปัญญา หรือในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนว่าแตกต่างกันหรือไม่

2. ควรศึกษาตัวแปรอื่น ๆ เช่น ระดับสติปัญญา เพศ อายุ ลักษณะทางสังคมที่มีต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3. ควรพัฒนาการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ โดยการแสวงหาแนวคิดและวิธีคิดแบบต่าง ๆ มาทดลองสอน เพื่อศึกษาวิธีใดที่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพกว่ากัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2514). พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 19. กรุงเทพฯ : การศาสนา.
- . (2514). พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 20. กรุงเทพฯ : การศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2525). รายงานการประชุมหารือเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : กองศาสนูปถัมภ์ กรมฯ.
- กรมวิชาการ. (2535). หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2536). คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2541). กรอบความคิดเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและความ เป็นประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2527). รายงานการวิจัยการประเมินหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 กลุ่มวิชาสังคมศึกษา (ศีลธรรม พระพุทธศาสนา จริยธรรม และ ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศาสนา.
- . (2534). คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการ วิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 และหลักสูตร มัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ปรับปรุง พ.ศ. 2533. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- ฉันทนา ภาคบงกช. (2518). การสอนสังคมศึกษาหน่วย “วันสำคัญของชาติ” ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (ประถมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ชวาล แพรัตกุล. (2522). เทคนิคการวัดผล. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- ชาญชัย อินทรประวัติ และ พวงเพ็ญ อินทรประวัติ. (2533). รูปแบบการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 1. สงขลา : โครงการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- ชาลี หวานจำ. (2530). การทดสอบผู้ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ และระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- ชำนาญ เอี่ยมสำอาง. (2539). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการคิดอย่าง มีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาโดยการสอนแบบ สืบสวนสอบสวนเชิงนิเทศศาสตร์กับการสอนตามคู่มือครู. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

- ทวีป อภิสัทธ. (2528, พฤษภาคม). "กระบวนการกลุ่มกับการเรียนการสอน," วารสารมิตรครู. 27 : 42 - 50.
- ทิตนา แหมมณี. (2520). ความหมายและลักษณะที่สำคัญของ Sensitivity Training ประมวลบทความการนิเทศการศึกษาปี 2520. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สินทวี.
- . (2533, กันยายน). "การพัฒนากระบวนการคิด," วารสารการศึกษา. 13 (12) : 2.
- ทิตนา แหมมณี และ คนอื่น ๆ. (2522?). กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : บุรพาติลปการพิมพ์.
- ทิตนา แหมมณี และ เยาวภา เตชะคุปต์. (2522). "ประวัติความเป็นมาและทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มสัมพันธ์," กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ เล่ม 1. บุรพาติลปการพิมพ์.
- ธวัชไชย แสงจักร. (2525). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษา เรื่องลัทธิและหน้าที่ของพลเมืองในสังคมไทย. "ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- นาคยา ภัทรแสงไทย. (2525). ยุทธวิธีการสอนสังคมศึกษา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- นิพล นาสมบูรณ์. (2536). ผลของการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- นิรมล จำลอง. (2538). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเป็นพุทธศาสนิกชน และความรู้สึกที่มีต่อพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการฝึกโดยใช้ชุดกิจกรรมสร้างเสริมลักษณะความเป็นพุทธศาสนิกชน. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. (2527). การทดสอบอิงเกณฑ์ : แนวและวิธีการ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เบญจมาศ สันประเสริฐ. (2533). การศึกษาผลการสอนที่ใช้แบบฝึกทักษะการทดลองที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความคิดวิจารณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- ประภากร โล่ห์ทองคำ. (2522). กลุ่ม : การสอนกลุ่มสัมพันธ์ในโรงเรียน. นครราชสีมา : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ วิทยาลัยครูนครราชสีมา.
- ประภาศรี สีหอำไพ. (2535). พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสาธ อิศรปริดา. (2523). จิตวิทยาการเรียนรู้กับการสอน. กรุงเทพฯ : กราฟฟิคอาร์ต.
- ประสาร ทองภักดี. (2514). พุทธวิธีสอน. พระนคร : อักษรสาส์น.

- ประสาร ทองภักดี. (2526). "กลวิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์," ศิษยาภิบาลตามแนวพุทธศาสตร์
ภาคที่ 2 ระบบการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปราณี สมสกุล. (2538). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา การใช้
เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการสอนคิด
แบบโยนิโสมนสิการ. ปรินญาณินท์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- ปราณี โพธิสุข. (2525). เอกสารประกอบการสอน วิชา กศ. สศ. 562 การนิเทศการสอนสังคม
ศึกษา. ภาควิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปัทมา เทพอักษรพงศ์. (2518). การสอนอ่านเอาเรื่องภาษาอังกฤษด้วยกระบวนการกลุ่ม.
วิทยานิพนธ์ ค.ม. (มัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ถ่ายเอกสาร.
- พจนารถ บัวเขียว. (2535). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์
ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่สอนโดยการสอนแบบแก้ปัญหาที่ใช้วิธีคิดแบบ
โยนิโสมนสิการกับการสอนตามคู่มือครู. ปรินญาณินท์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- พนม ลิ้มอารีย์. (2522). กลุ่มสัมพันธ์. ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- พระมหาวิระ ถาวโร. (2522). ธรรมปิกนกะ 2 คำสอนตามแนวมหาสติปัฏฐานสูตรอบรม
พระกรรมฐาน ระหว่างพรรษาปี 2517. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2520). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ.
- . (2526). พุทธธรรมกฎธรรมชาติดและคุณค่าสำหรับชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ :
สุภาพใจ.
- . (2529). พุทธธรรมฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- . (2530). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- พระศรีวิสุทธิกวี. (2530). การพัฒนาจิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระพุทธทาสภิกขุ. (2505). แนวจริยธรรม. ปาฐกถา ชุดอบรมครูส่วนกลางที่หอประชุม
คุรุสภา.
- . (2535). คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- พระมหาสิงห์ทน นราสโก. (2512). พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนศิwap.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). การศึกษาที่สากลบนรากฐานแห่งภูมิปัญญาไทย.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- . (2532). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). (2532). เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. (2523). อานาปานสติภาวนา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร.
- ไพรัตน์ ญาตนิมพลี. (2540). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- ไพเราะ ทิพย์ทัศน์. (2523). "การอ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณ," วิทยาศาสตร์. 34(2) : 144 - 147.
- มลิวลย์ สมศักดิ์. (2539). รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ปรินิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- เมืองทอง แหมมณี. (2522). "เรื่องน่ารู้บางประการเกี่ยวกับกลุ่มสัมพันธ์," กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ เล่ม 1. หน้า 43 - 44. บุรพาธิลปีการพิมพ์.
- เยาวภา ประคองศิลป์. (2530). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปูณาวาสัสนา การสอนแบบไตรสิกขาและการสอนตามคู่มือครู. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. (2538). เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- วรรณ บุญฉิม. (2541). ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถด้านเหตุผลกับความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- วสิน อินทสระ. (2534). ความคิดเห็นที่ถูกต้องเป็นอย่างไร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปัญญา.
- วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2528). จิตวิทยาพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว.
- วิภาวรรณ เดชะโกศยะ และคนอื่น ๆ. (2531, กรกฎาคม - กันยายน). "ผลของการทำสมาธิที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน," วารสารการวิจัยทางการศึกษา. 18 (3) : 98 - 104.

- วิไลวรรณ ปิยะปกรณ์. (2535). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยการจัดกิจกรรมการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการ คิดอย่างมีวิจารณญาณ*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- วีระยุทธ์ วิเชียรโชติ. (2521). *จิตวิทยาการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวน*. กรุงเทพฯ : อำนวยการพิมพ์ ภาควิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สง่า วุฒิประจักษ์. (2531). *การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการสอนจริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนตามคู่มือครู*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- สมทรง บุญญฤทธิ์. (2525). *คู่มือครูสอนศีลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ชรรณบุรพา คณะเผยแพร่วิธีการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ.
- สมบูรณ์ จ่างจิต และ คนอื่น ๆ . (2513). "พุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย," ใน *รวม รายงานปฐมนิเทศทางการศึกษา*. ดวงเดือน พิตาลบุตร บรรณาธิการ. หน้า 223 - 259.
- สมบูรณ์ ชิตพงษ์. (2523). *เทคนิคการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนสังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สมเกียรติ สุริยะกุล. (2527) *การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อวิธีสอนในวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และการใช้คู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- สาโรช บัวศรี. (2537). "วิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ," *ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี วำลึก*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สำนักงานเขตการศึกษา 5 ราชบุรี. *ศึกษานิเทศ. (2534). ทฤษฎีการคิดและการสอนคิด*. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์ธรรมรักษ์การพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2540). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานฯ.
- สุน อมรวิวัฒน์. (2513). "พุทธวิธีสอน," *เอกสารการประชุมทางวิชาการ พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- . (2528). "พุทธวิธีสอน," *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. กรุงเทพฯ : ตีรณสาร.

- สมน อมรวิวัฒน์. (2530). *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- . (2530?). *สมบัติพิพม์ของการศึกษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2535). *สมบัติพิพม์ของการศึกษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมิตร คุณานุกร. (2518). *หลักสูตรและการสอน*. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- แสง จันทร์งาม. (2534). *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ : จุฬาบรรณาคาร.
- หลุย จำปาเทศ. (2522). "กลุ่มสัมพันธ์," *กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ เล่ม 1*. กรุงเทพฯ : บุรพาติลปการพิมพ์.
- อมร ลิ้มปานาน. (2530). *การศึกษาความคิดอย่างมีวิจารณ์เกี่ยวกับบทบาทของตัวละครในเรื่องมหาเวทสันดรชาดกกัณฑ์กุมารของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนในกลุ่ม 9/6. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การมัธยมศึกษา)*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- อวย เกตุสิงห์. (2513). "จริยศึกษาจะสัมฤทธิ์ผลสมบูรณ์ได้อย่างไร," ใน *ประชุมทางวิชาการเรื่องพุทธศาสนากับการศึกษาของประเทศไทย*. กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- Amnuay, Tapingkae. (1973). "The Buddhist Theories of the Learner and of The Teacher," in *Education in Thailand. Some Thai Perspectives*. p.14-18 Washington D.C., U.S. Department of Health Education and Welfare.
- Bloom, Benjamin S. (1956). *Taxonomy of Education Objectives Handbook 1 : Cognitive Domain*. London : Longmont Inc.
- Bodi, S. (1988, June). "Critical Thinking and Bibliographic Instruction the Relationship," *The Journal of Academic Librarianship*. 14(3) : 150-153.
- Bonner, Hubert. (1959). *Group Dynamics : Principle and Application*. New York : The Donald Press Company.
- Bradford, Leland P. (1987). *Group Development*. California, International Anthers B.V.
- Chuska, K.R. (1986). *Teaching the Process of Thinking*. Bloomington : The Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- Craig, Gerald. (1966). *Science for the Elementary Teacher*. Massachusetts : Balled Publish Company.
- Decaroli, Joseph. (1973, January). "What Research Say to the Classroom Teacher Critical Thinking," *Social Education*. 37(1) : 67 - 69.
- Dewey, John. (1933). *How We Think*. New York : D.C. Healt and Company.

- Dressel, Paul L. & Mayhew L.B.. (1957). *General Education : Explorations in Evaluation*. 2nd ed. Washington D.C. : American Council on Education.
- Ennis, Robert H. (1967). "A Concept of Critical Thinking Apropos Basis for Research in the Teaching and Evaluation of Critical Thinking Ability," *Psychological Concept in Education*. Chicago : Rand McNally and Company.
- Ennis, Robert H. & Sutton, R.E. (1985). "Logical Operation in the Classroom," *In the International Encyclopedia of Education V.5*. edited by Torstem Husem and T. Neville Postleth p. 3129-3139. New York : Persimmon Press Ltd.
- Facience, Peter A. (1984). "Toward a Theory of Critical Thinking," *Liberal Education*. 70(3) : 253 - 261.
- Fan, Chung-Tah. (1952). *Item Analysis Table*. New Jersey : Education Testing Service Princeton.
- Good, Carter V. (1959). *Dictionary of Education*. New York : McGraw-Hill Book Company.
- Good, Carter V. (1973). *Dictionary of Education*. 3rd ed. New York : McGraw-Hill Book Company.
- Goodman, H.E. (1990). "Developing Critical Thinking Skills and Impovin Expressive Language Through Creative Writing," *M.S. Practicum*. Nove University. (ERIC).
- Gulley, Halbert E. (1963). *Discussion Conference Group Process*. New York : Holt-Rinehart and Winston.
- Harnack, Victor R. (1977). *Group Discussion : Theory and Technique*. New Jersey. Prentice-Hall.
- Haught, Evelyn Hunt. (1971, March). "Students' Pattern of Thinking in Leader Large Group Discussion and Student-led Small Croup Discussing of Literature," *Dissertation Abstracts*. xxxl : 4622-19;.
- Hudgins, Bryce B. (1977). *Learning and Thinking*. Illinois : F.E. Peacock Publishers, Inc.
- Hudgins, B.B. & Edelman, S. (1988, May/June). "Children's Self Directed Critical Thinking," *Journal of Education Research*. 81(5) : 262-273.
- Lex, Jame Joseph. (1973, May). "Attitude Change of Seminary Students Associated with a Course in Group Dynamics," *Dissertation Abstracts*. 6093-A.
- Lumpkin, Cynthia Rolan. (1991, May). "Effects of Teaching Critical Thinking skills on the Critical Thinking Ability, Achievement, and Retention of Social Studies Content by Fifth and Sixth-graders," *Dissertation Abstracts International*. 51(11) : 3694-A.

- Mc Cown, R. R. & Peter, Roop. (1992). *Educational Psychology and Classroom Practice*. Boston : Allyn and Bacon.
- Morrison, George S. (1988). *Early Childhood Education Today*. 4th ed. Merrill Publishing Company.
- Norris, S.P. (1985, May). "Synthesis of Research on Critical Thinking," *Educational Leadership*. 42(8) : 40-45.
- Norris, S. P. & Ennis, R.H. (1989). *Evaluating Critical Thinking*. California : Critical Thinking Press Software.
- Overton, June Caines. (1993). *An Investigation of the effects of Thinking Skills instruction on Academic achievement and the development of Critical Thinking and Creative Thinking skills of second-, fourth-, and sixth -grade students*. (CD-ROM) EDD The University of Alabama.
- Quellmalz, Edys S. (1985, October). "Needed : Better Method for Testing Higher-Order Thinking Skill," *Educational Leadership*. 43(2) : 29-35.
- Sakda Prangpatapon. (1978). *A Buddhist Philosophy of Education : With Implications for Education in Thailand*. Doctor's Thesis. Boston College.
- Scott, William A. and Michael Wertheimer. (1962). *Introduction to Psychological Research*. 4th ed. New York : John Wiley and Son, Inc.
- Shaw, Marvin E. (1981). *Group Dynamics : The Psychology of Small Group Behavior*. 3rd New York : McGraw-Hall Book Company.
- Skinner, S. Ballou. (1976, March). "Cognitive Development : A Prerequisite for Critical Thinking," *The Clearing House*. 7 : 292 - 299.
- Sprenger, A. (1973, November). "Group Work in Forcing Language Learning," *A Report English Teaching*. 16 : 16-17.
- Sternberg, R.J. & Barau, J. B. (1985, October.). "A Statewide Approach to Measuring Critical Thinking Skills," *Educational Leadership*. 43(2) : 40-43.
- Wagner, Richard K. and Sternberg, Robert J. (1984). "Alternative Conceptions of intelligence and Their Implications for Education," *Review of Educational Research*. (2) : 179 – 229 ; Summer.
- Walai Arunee. (1980). *Critical Thinking Techniques of Social Study Education in Thailand*. Doctor's Thesis. Pennsylvania State University.
- Watson, G. & Glazer, E. M. (1964). *Watson-Glazer Critical Thinking Appraisal Manual For Form YM and 2 M*. New York : Harcourt Brace and World.
- Webb, Noreen Marie. (1978, June). "Learning in Individual and Small Group Setting," *Dissertation Abstracts International*. 2 : 7248-4.

- ✓William & . Vansickle, Ronald L. (1984, January). "Learning Teams and Low Achievers," *Social Education*. 48(1) : 60-64.
- Woolfolk, Anita E. (1993). *Educational Psychology*. Boston, Massachusetts : Allyn and Bacon, Inc.
- Young, Carolyn. (1972, December). "Team Learning," *The Arithmetic Teacher*. 19 : 630 - 634.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ปรึกษาตรวจปริญญาโท
และตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ปรึกษาและตรวจประเมินนิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เนตร อัครสวัสดิ์
 กศ.บ. (มัธยม), M.S. in ed. (Sec.Ed)
 ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์
 กศ.บ.(คณิต), กศ.ม. (วัดผล), กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร) สำนักทดสอบ
 ทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. รองศาสตราจารย์ทวีรัตน์ พวงรัตน์
สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. รองศาสตราจารย์อัจฉรา สุขารมณ
สำนักพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์รชมน สุขชุม
คณะบริหารการศึกษา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จังหวัดปทุมธานี
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์วสันต์ รังรองรัตน์
คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จังหวัดปทุมธานี
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์รุ่งอรุณ รังรองรัตน์
หัวหน้าแผนกการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
จังหวัดปทุมธานี
6. อาจารย์ธัญญา เรืองแก้ว
สำนักงานทดสอบทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
7. อาจารย์วันนิภา เลิศล้ำศรีเทียน
สำนักงานทดสอบทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
8. อาจารย์อนุสรณ์ สุชาติานนท์
โรงเรียนเทพศิลา เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร
9. อาจารย์จิระวรรณ พึ่งกริม
โรงเรียนสตรีวิทยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
10. อาจารย์ปรีดา วิทยากุล
โรงเรียนนวมิยราชูทิศ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร
11. อาจารย์นิภาพรรณ แดงโรจน์ อาจารย์ 2 ระดับ 7
โรงเรียนหอวัง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
12. อาจารย์ภัทราภรณ์ พิทักษ์ธรรม
โรงเรียนกุนนทีรุทธาราม เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก ข

1. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. แบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
3. ค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
4. คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
5. คะแนนการคิดอย่างมีวิจารณญาณของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาพระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

คำชี้แจง

1. แบบทดสอบฉบับนี้มีข้อสอบทั้งหมด 40 ข้อ ใช้เวลา 50 นาที
2. แบบทดสอบฉบับนี้เป็นแบบเลือกตอบชนิด 5 ตัวเลือก ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว โดยให้ทำเครื่องหมาย (X) ลงในช่องที่กำหนดไว้ในกระดาษคำตอบ
3. คำถามในแต่ละข้อมีคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว ถ้าข้อใดตอบเกินหนึ่งคำตอบ หรือไม่ตอบเลยจะได้คะแนนศูนย์ในข้อนั้น

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

วิชาพระพุทธศาสนา ส 018

- (1) การศึกษาเรื่องความดี - ความชั่ว ให้ประโยชน์แก่นักเรียนด้านใดมากที่สุด
 1. รู้จักตัดสินใจปัญหาด้วยตนเอง
 2. รู้จักหลีกเลี่ยงการประพฤติดิฉิด
 3. เป็นแบบอย่างที่ดีของบุคคลอื่น
 4. เสริมสร้างอุดมการณ์ให้กับชีวิต
 5. เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี
- (2) "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" มีความหมายในทำนองเดียวกับอะไร
 1. ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น
 2. ใดใดในโลกล้วนอนิจจัง
 3. รักท่านท่านจักให้ตอบสนอง
 4. เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม
 5. ความสงบเสถียรทำให้คนมีเสน่ห์
- (3) ผู้ที่ทำความดีมาก ๆ ผลที่ได้รับคืออะไร
 1. ได้รับการชื่นชม
 2. มีความรู้สึกเป็นสุข
 3. สังคมให้การยอมรับ
 4. ได้รับการยกย่องตลอดกาล
 5. ได้รับการสรรเสริญทั้งวงศ์ตระกูล
- (4) หลักธรรมใดเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขพฤติกรรมผู้ที่ชอบทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
 1. ความกตัญญู
 2. ความซื่อสัตย์
 3. ความเสียสละ
 4. ความเมตตากรุณา
 5. ความมีระเบียบวินัย

- (5) การกระทำใดที่แสดงถึงความกรุณา
1. ทำบุญตามประเพณี
 2. ช่วยเหลือทำการบ้าน
 3. ปลอ่ยปลาในวันสงกรานต์
 4. ช่วยบริจาคผู้ประสบภัยในภาคใต้
 5. ดีใจกับเพื่อนที่ได้รางวัลมารยาทงาม
- (6) งูตายแล้ว แต่คิดว่างูยังเป็นงู เลยตีเสียจนแหลก การกระทำเช่นนี้เป็นการผิดศีลข้อใด
- ละเว้นจากการทำลายชีวิตหรือไม่
1. ผิดศีล เพราะตีงูจนแหลกตาย
 2. ผิดศีล เพราะมีจิตคิดฆ่างูให้ตาย
 3. ผิดศีล เพราะทำการฆ่างูนั้นด้วยการตี
 4. ไม่ผิดศีล เพราะงูนั้นไม่มีชีวิตแล้ว
 5. ไม่ผิดศีล เพราะงูเป็นสัตว์มีพิษควรทำลาย
- (7) เบญจศีลข้อ 2 ตรงกับเบญจธรรมใด
1. มีสัจจะ
 2. สัมมาอาชีวะ
 3. เมตตา - กรุณา
 4. สติสัมปชัญญะ
 5. ยินดีในคู่ครองของตน
- (8) การที่เฝ้าแก่เสียงหลบเสียงการเสียภาษี เป็นการทำผิดศีลข้อใด
1. ข้อ 1
 2. ข้อ 2
 3. ข้อ 3
 4. ข้อ 4
 5. ข้อ 5
- (9) “ชื้อกินไม่หมด คดกินไม่นาน” สัมพันธ์กับเบญจธรรมใด
1. สัจจะ
 2. เสียสละ
 3. ยุติธรรม
 4. ความขยันหมั่นเพียร
 5. การประกอบอาชีพชอบ

ใช้กรณีตัวอย่างนี้ ตอบคำถามข้อ (10)

“ดวงกมลเห็นผู้หญิงคนหนึ่งทำกระเป๋าเงินหล่น จึงรีบเก็บกระเป๋านั้นเพื่อจะนำไปคืนเจ้าของ แต่ผู้หญิงคนนั้นเดินเลยไปไกลแล้ว และหายเข้าไปในบริเวณที่มีผู้คนมากมาย ดวงกมลคิดว่า ถึงตามไปก็คงไม่พบ เมื่อเปิดกระเป๋าดูพบเงินจำนวนมากพร้อมทั้งเอกสารต่าง ๆ เธอจึงเก็บกระเป๋าเงินไว้เสียเอง”

(10) การกระทำของดวงกมล ผิดศีลข้อ 2 หรือไม่

1. ไม่ผิด เพราะพบกระเป๋าเงินนั้นโดยบังเอิญ
2. ไม่ผิด เพราะถ้าไม่เก็บไว้คนอื่นก็คงเก็บไป
3. ไม่ผิด เพราะพยายามนำไปคืนเจ้าของแล้วแต่ไม่สำเร็จ
4. ผิด เพราะรู้ดีว่านั่นเป็นของผู้หญิงคนหนึ่ง
5. ผิด เพราะไม่พยายามหาวิธีการที่จะตามหาเจ้าของให้พบ

(11) เบญจธรรมข้อที่ว่า “ยินดีในคู่ครองของตน” ตรงกับเบญจศีลข้อใด

1. ข้อ 1
2. ข้อ 2
3. ข้อ 3
4. ข้อ 4
5. ข้อ 5

(12) ลักษณะใดที่แสดงถึงความ ไม่ เห็นแก่ตัว

1. คนซื่อสัตย์
2. คนกล้าหาญ
3. คนโอบอ้อมอารี
4. คนกตัญญูกตเวที
5. คนมานะพยายาม

(13) พฤติกรรมที่ว่า “ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก” เป็นการประพฤติดังข้อใด

1. ข้อ 1
2. ข้อ 2
3. ข้อ 3
4. ข้อ 4
5. ข้อ 5

(14) พฤติกรรมใดควรได้รับการยกเว้นว่า **ไม่ใช่** ความเท็จ

1. ต้องไปธุระที่สำคัญ จึงเขียนจดหมายลาป่วย.
2. น้องร้องไห้ไม่ยอมหยุดจึงต้องบอกว่า “แม่มาแล้ว”
3. จำหน้าคนร้ายไม่ได้แต่เป็นพยานชี้ตัวคนร้ายตามที่ตำรวจแนะให้
4. ลงท้ายจดหมายว่า “ด้วยความนับถือ” ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน
5. ทำตัวเป็นคนพิการด้วยความจำเป็น เพราะต้องการขอเงินจากผู้ที่เห็นใจ

(15) คีล 5 ข้อใด ที่ทำแล้วให้กล้าทำผิดข้ออื่น ๆ อีก

1. ข้อ 1
2. ข้อ 2
3. ข้อ 3
4. ข้อ 4
5. ข้อ 5

(16) พฤติกรรมใดแสดงว่าเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ

1. ถัดทบทวนบทเรียนขณะเดินไปโรงเรียนทุกวัน
2. ทำข้อสอบไปแล้วกลับมานั่งไต่ตรองว่าถูกหรือผิด
3. ทะเลาะกับเพื่อนแล้วสำนึกได้ว่าเป็นการไม่สมควร
4. พุดจากกับใคร ๆ จะต้องไพเราะอ่อนหวานอยู่เสมอ
5. ขี้จิกยานบนถนนด้วยการรู้จักหลบหลีกไม่ให้ชนคนอื่นหรือถูกชน

(17) การกระทำใดของปิติที่เป็นการผิดศีลข้อ 2

1. ดื่มสุรา
2. ขโมยเงินเพื่อน
3. โกหกแม่ว่าสอบได้
4. ตกปลาในที่สาธารณะ
5. แอบอ้างผลงานเพื่อนเป็นของตน

(18) การเบียดเบียนใดที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมส่วนใหญ่มากที่สุด

1. เบียดเบียนการงาน
2. เบียดเบียนทรัพย์สิน
3. เบียดเบียนความสงบสุข
4. เบียดเบียนชีวิตและร่างกาย
5. เบียดเบียนผลประโยชน์ต่อกัน

(19) เพื่อให้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์อยู่เสมอ บุคคลควรละเว้นการกระทำใด

1. ฆ่าสัตว์
2. พุดเท็จ
3. ลักทรัพย์
4. ประพฤตผิดในกาม
5. ดื่มสุราเครื่องมึนเมา

(20) คนจะงาม งามหน้าใจ ไซ้ใบหน้า
 คนจะสวย สวยจรรยา ไซ้ตาหวาน
 คนจะแก่ แก่ความรู้ ไซ้อยู่นาน
 คนจะรวย รวยศีลทาน ไซ้บ้านโต

การกระทำใดเข้ากับลักษณะของข้อความที่ขีดเส้นใต้

1. ใ้ช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่ยากจนโดยให้กู้เงินและคิดดอกเบี้ยเล็กน้อย
2. ป้องได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีเกียรติเพราะเขาร่ำรวยมีทรัพย์สินมหาศาล
3. อ้าอาสาศัมครเป็นแพทย์ไปรักษาชาวบ้านในท้องถิ่นทุรกันดารในโครงการแพทย์อาสา
4. อ้อมเป็นคนมีฐานะดีคนหนึ่งของจังหวัด ไม่ว่าจังหวัดจะจัดงานอะไร เธอต้องมีส่วนร่วมด้วยเสมอ
5. น้ำฝนค้าขายจนร่ำรวย เธอจึงบริจาคเงินช่วยการกุศลครั้งละมาก ๆ จนกระทั่งได้รับตำแหน่งเป็นคุณหญิง และหลังจากนั้นเธอไม่บริจาคอีกเลย

(21) คนที่ขาดhiriโอดตปปะมีบุคลิกภาพอย่างไร

1. ตระหนี่
2. ประมาท
3. เห็นแก่ตัว
4. ผูกพยาบาท
5. กล้าทำความชั่ว

- (22) ดวงแก้วบอกที่ซ่อนยาบ้าของพี่ชายให้ตำรวจทราบ ทำให้พี่ชายถูกจับกุม การกระทำของดวงแก้วเหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด
1. เหมาะสม เพราะเป็นการปฏิบัติตามกฎหมาย
 2. เหมาะสม เพราะถ้าตำรวจพบเองดวงแก้วก็ต้องมีความผิดด้วย
 3. ไม่เหมาะสม เพราะแสดงว่าดวงแก้วไม่รักพี่ชาย
 4. ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อพี่ชาย
 5. ไม่เหมาะสม เพราะพ่อแม่จะเสียใจที่พี่ชายนั้นติดคุก
- (23) การกระทำของบุคคลใดที่แสดงถึงการมีหิริ
1. สุชาไม่รับสินบนเพราะกลัวถูกไล่ออกจากงาน
 2. ปิติไม่กล้ำขโมยของเพื่อนเพราะกลัวครูทำโทษ
 3. สโรชาไม่กล้าแอบอ้างผลงานคนอื่นเพราะกลัวการดูถูก
 4. มาโนชไม่กล้าลอกการบ้านเพื่อนเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ
 5. กรรณิกาไม่กล้าเข้าห้องสอบก่อนเวลาเพราะเห็นว่ามีระเบียบในการสอน
- (24) ในการสอบไล่ วิทยาแอบเปิดหนังสือดูคำตอบในขณะที่ครูคุมสอบเผละ การกระทำเช่นนี้แสดงว่าวิทยาเป็นคนอย่างไร
1. ขาดความพอดี
 2. ขาดความละเอียด
 3. ขาดความมีระเบียบ
 4. ขาดความรับผิดชอบ
 5. ขาดความมั่นใจในตนเอง
- (25) บุคคลที่มีหิริ - โอตตัปปะ เป็นคนที่น่าคบเพราะเหตุใด
1. เป็นคนดีและน่าเคารพ
 2. เป็นคนมีฐานะดีและน่าเชื่อถือ
 3. เป็นผู้ที่มีความรอบคอบและยุติธรรม
 4. เป็นคนมีเหตุผลและควรเอาเป็นแบบอย่าง
 5. เป็นผู้เคารพตนเองและกฎระเบียบของสังคม
- (26) “เดชให้เพื่อนบางคนลอกคำตอบ” การกระทำของเดช ไม่ถูกต้อง เพราะเหตุใด
1. เพราะผิดศีลธรรม
 2. เพราะเกิดความลำเอียง
 3. เพราะเพื่อนไม่ได้ใช้ความคิด
 4. เพราะเพื่อนจะได้คะแนนมากกว่า
 5. เพราะล่วงละเมิดระเบียบของการสอบ

(27) ชาญณรงค์ไม่ลักขโมยของใคร และไม่เคยหยิบของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต การกระทำของชาญณรงค์จัดว่าเป็นคนฉลาดใช่หรือไม่

1. ใช่ เพราะเขากลับผลของความชั่ว
2. ใช่ เพราะเขาไม่มีความกล้าหาญ
3. ไม่ใช่ เพราะเขามีความละเอียดใจ
4. ไม่ใช่ เพราะเขามีความรับผิดชอบ
5. ไม่ใช่ เพราะเขารู้จักการประมาณตน

(28) บุคคลใดที่ทำหน้าที่ปลูกฝังhiri - โอตตปปะให้กับนักเรียนได้ดีที่สุด

1. ครู
2. พระ
3. พ่อแม่
4. ตำรวจ
5. สื่อมวลชน

(29) จริยธรรมใดที่ควรมีในบุคคลที่เป็นบุตรมากที่สุด

1. ความซื่อสัตย์สุจริต
2. ความกตัญญูกตเวที
3. ความขยันหมั่นเพียร
4. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
5. ความอ่อนน้อมถ่อมตน

(30) การอุปการคุณทางใดที่เราควรตอบแทนเป็นอันดับแรก

1. ทางสกุล
2. ทางสังคม
3. ทางศาสนา
4. ทางการศึกษา
5. ทางการปกครอง

(31) พฤติกรรมใดที่แสดงถึงการมีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา น้อยที่สุด

1. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
2. ไม่ทำให้ท่านมีปัญหาเพิ่มขึ้น
3. ไม่ทะเลาะวิวาทในหมู่พี่น้อง
4. ไม่ขอความช่วยเหลือจากท่าน
5. ช่วยเหลือกิจการงานของท่าน

(32) การให้ทานแก่ สตรีซึ่งอุ้มเด็กเดินขอลาทาน เหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด

1. เหมาะสม เพราะเด็กช่วยตัวเองไม่ได้
2. เหมาะสม เพราะเป็นการช่วยเหลือผู้อื่น
3. เหมาะสม เพราะเป็นบุคคลที่ควรแก่การอนุเคราะห์
4. ไม่เหมาะสม เพราะสตรีดังกล่าวไม่ได้เป็นคนพิการ
5. ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการส่งเสริมให้เขาไม่รู้จักช่วยตนเอง

(33) กรณีใดเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

1. ทำบุญตักบาตร
2. เช้าพระมาไว้บูชาที่บ้าน
3. ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน
4. บริจาคเงินสร้างโรงพยาบาลสงฆ์
5. สวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยก่อนนอน

(34) พระพุทธศาสนาจะเจริญได้ต้องอาศัยหลักการใด

1. ผู้สืบศาสนาทำตนให้น่าเลื่อมใส
2. เผยแผ่หลักธรรมให้คนต่างศาสนา
3. เลือกพระนักเทศก์ที่มีความสามารถ
4. ประกาศหลักธรรมให้ใช้แก้ปัญหาได้
5. กำหนดวันหยุดราชการให้ตรงกับวันพระ

(35) บุคคลใดจัดเป็นอริยสงฆ์ได้

1. มานะถือเพศบรรพชิตตลอดชีวิต
2. สมนปฏิบัติธรรมเพื่อรู้แจ้งเห็นจริง
3. สุขนปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย
4. สุทาปฏิบัติธรรมจนตัดกิเลสได้หมดสิ้น
5. จีระนนท์เล่าเรียนจนจบเปรียญธรรม 9 ประโยค

(36) ศาสนาเสื่อมลงได้โดยง่ายเพราะเหตุใด

1. ศาสนาอื่นเข้ามามีบทบาทมากขึ้น
2. รัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้ไม่เพียงพอ
3. ผู้สืบทอดศาสนาประพฤติดุปฏิบัติไม่น่าเลื่อมใส
4. เศรษฐกิจตกต่ำทำให้คนหันห่างจากหลักคำสอน
5. มีความคิดเห็นขัดแย้งกันเกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติ

- (37) การปฏิบัติตนอย่างไรจึงได้ชื่อว่าเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
1. ถวายปัจจัยแก่ภิกษุ
 2. บูชาพระรัตนตรัย
 3. บำรุงซ่อมแซมศาสนสถาน
 4. ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของศาสนา
 5. เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา
- (38) พระพุทธศาสนาเสื่อมลงจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด
1. จริง เพราะขาดผู้สืบทอดศาสนา
 2. จริง เพราะขาดการปฏิบัติที่ถูกต้อง
 3. จริง เพราะขาดเทคนิควิธีในการเผยแผ่
 4. ไม่จริง เพราะทุกคนยังมีความศรัทธาอยู่
 5. ไม่จริง เพราะมีผู้บวชในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น
- (39) การนิมนต์พระภิกษุมาอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน การกระทำนี้จะได้ผลเมื่อใด
1. เมื่อนักเรียนมีศรัทธาในพระภิกษุ
 2. เมื่อพระภิกษุอบรมเรื่องที่ไม่น่าเบื่อ
 3. เมื่อนักเรียนนำสิ่งที่อบรมไปปฏิบัติ
 4. เมื่อครูสรุปแนวทางให้นักเรียนปฏิบัติ
 5. เมื่อนักเรียนนำสิ่งที่อบรมไปสอบถามผู้รู้
- (40) “คนหนุ่มสาวควรเรียนรู้เฉพาะทางโลกก็พอ” คำกล่าวนี้ถูกต้องด้วยเหตุผลหรือไม่ เพราะเหตุใด
1. ถูกต้อง เพราะเรื่องธรรมะเป็นสิ่งที่คนหนุ่มสาวเรียนรู้ได้ยาก
 2. ถูกต้อง เพราะคนหนุ่มสาวควรเรียนในสิ่งที่ทำให้บ้านเมืองเจริญมากกว่า
 3. ถูกต้อง เพราะความรู้ในทางธรรมะเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการความสงบสุขทางใจ
 4. ไม่ถูกต้อง เพราะหนุ่มสาวต้องเรียนรู้ธรรมะเช่นบุคคลทุก ๆ วัย
 5. ไม่ถูกต้อง เพราะหนุ่มสาวก็ต้องอาศัยธรรมะในการปฏิบัติที่ถูกต้องในชีวิต

โชคดีครับ...

แบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

*****●●●●●*****

คำชี้แจง

1. แบบทดสอบฉบับนี้มีข้อสอบทั้งหมด 30 ข้อ ใช้เวลา 50 นาที
2. แบบทดสอบฉบับนี้เป็นแบบเลือกตอบชนิด 4 ตัวเลือก ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว โดยให้ทำเครื่องหมาย (X) ลงในช่องที่กำหนดให้ในกระดาษคำตอบ
3. คำถามในแต่ละข้อมีคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว ถ้าข้อใดตอบเกินหนึ่งคำตอบ หรือไม่ตอบเลยจะได้คะแนนศูนย์ในข้อนั้น

แบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

คำชี้แจง ให้ใช้สถานการณ์นี้ตอบคำถามข้อ (1) - (5)

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 200 คน อาสาสมัครไปประชุมกันในวันสุดสัปดาห์ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หัวข้อการประชุมคือ “ความสงบสุขของประชาชนในโลก” ซึ่งเป็นปัญหาที่นักเรียนเลือกขึ้นมาเพราะเห็นว่า เป็นประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจในโลกยุคปัจจุบัน

- (1) ปัญหาที่หยิบยกขึ้นมาเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไร
 1. สันติภาพ
 2. ความมั่นคง
 3. ความขัดแย้ง
 4. ความไม่เสมอภาค
- (2) การศึกษาปัญหาของนักเรียน เน้น เกี่ยวกับเรื่องใดมากที่สุด
 1. โรคระบาด
 2. ภัยสงคราม
 3. ความขัดแย้งด้านศาสนา
 4. ความสับสนทางการเมือง
- (3) ข้อความใดเป็นข้อเท็จจริง ข้อความใดเป็นข้อคิดเห็น
 - ข้อ 1. “นักเรียนกลุ่มนี้อภิปรายเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั่วโลก”
 - ข้อ 2. “นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวนหนึ่งมีความตระหนักว่าปัญหาเกี่ยวกับความสงบสุขของประชาชนมีคุณค่าในการอภิปราย”
 1. ข้อ 1 เป็นข้อเท็จจริง ข้อ 2 เป็นข้อเท็จจริง
 2. ข้อ 1 เป็นข้อเท็จจริง ข้อ 2 เป็นข้อคิดเห็น
 3. ข้อ 1 เป็นข้อคิดเห็น ข้อ 2 เป็นข้อเท็จจริง
 4. ข้อ 1 เป็นข้อคิดเห็น ข้อ 2 เป็นข้อคิดเห็น

- (4) นักเรียนกลุ่มนี้สนใจเกี่ยวกับปัญหาเรื่องใดมากที่สุด
1. สังคม
 2. เศรษฐกิจ
 3. การเมือง
 4. การปกครอง
- (5) ข้อความใดที่ยัง ไม่สามารถประเมินการสรุปได้ เพราะข้อมูลในสถานการณ์ไม่เพียงพอ
1. นักเรียนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่อายุ 13 - 14 ปี
 2. นักเรียนกลุ่มนี้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
 3. นักเรียนกลุ่มนี้อภิปรายเรื่องความสัมพันธ์ของแรงงาน
 4. นักเรียนกลุ่มนี้ไปประชุมครั้งนี้มีความสนใจเป็นพิเศษต่อมวลชน

คำชี้แจง ให้ใช้ภาพนี้ตอบคำถามข้อ (6) - (10)

- (6) ปัญหาที่สำคัญของเรื่องคืออะไร
1. การปราบคอร์รัปชันมีอุปสรรค
 2. รู้ว่าใครคอร์รัปชันแต่ไม่กล้าเอาผิด
 3. ไม่มีใครสามารถปราบคอร์รัปชันได้
 4. ไม่สามารถคัดเลือกคนมาปราบคอร์รัปชันได้
- (7) จากบทสนทนา ข้อความใดมีลักษณะลวงให้เกิดความเข้าใจผิด
1. พวกคอร์รัปชันยังไม่ถูกลงโทษ
 2. คนปราบคอร์รัปชันต้องไม่เคยคอร์รัปชัน
 3. คุณสมบัติของคนที่จะมาปราบคอร์รัปชัน
 4. ยังไม่สามารถหาคนมาปราบคอร์รัปชันได้

- (8) ข้อความใด **ไม่เกี่ยวข้อง** กับการสนทนาของคนในภาพ
1. การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันยังทำไม่ได้ผล
 2. การเสนอแนะวิธีการปราบคอร์รัปชันที่ได้ผล
 3. ปัญหาคอร์รัปชันเป็นปัญหาสังคมในปัจจุบัน
 4. ปัญหาคอร์รัปชันต้องแก้ไขที่บุคคลผู้ปราบคอร์รัปชัน
- (9) จากบทสนทนากรณีใดเป็นไปได้มากที่สุด
1. ปัญหาคอร์รัปชันอาจแก้ไขได้
 2. สังคมทุกวันนี้มีแต่บุคคลที่คอร์รัปชัน
 3. การแก้ปัญหาคอร์รัปชันกระทำไม่ได้
 4. ปัญหาคอร์รัปชันทำให้ประเทศไม่พัฒนา
- (10) ถ้าหากปล่อยให้มีการคอร์รัปชันกันต่อไป จะเกิดผลเสียต่อใครมากที่สุด
1. รัฐบาล
 2. นักธุรกิจ
 3. ประชาชน
 4. ผู้ใช้แรงงาน

คำชี้แจง ให้ใช้สถานการณ์ในบทเพลงนี้ตอบคำถามข้อ (11) - (15)

เชื่อน

ครื่อง - ทำนอง โดย ยืนยง โอภากุล

เอาเชื่อนมาจากไหน เอาเชื่อนมาทำไม เอาเชื่อนมาทำอะไร
เอาเหล็กหินปูนทราย เอาโรงปั่นไฟ เข้าไปทำลายป่า
สายน้ำแห่งความชุ่มฉ่ำ เปลี่ยนเป็นสีคล้ำ ไม่เห็นฝูงปลา
พืชพรรณไม่ในราวป่า สารสัตว์สิงสา ไรถิ่นอาศัย
เชื่อนมาละไวย เสียงช้างตะโกน เชื่อนมาละวา เสียงลิงทะโมน
เอาเชื่อนมาจากไหน เอาเชื่อนมาทำไม เอาเชื่อนมาทำอะไร
ลองคิดในใจ ใครมีกำไรอยู่ที่ในราวป่า
สัตว์ป่าเขารักชีวิต แต่ขาดความคิด ขาดศัพท์ภาษา
มีอาจช่วงจ่านรรจา ขอร้อง ขอบ่า ขอความเห็นใจ
เชื่อนมาละไวย เสียงช้างตะโกน เชื่อนมาละวา ป่าเขาจะวอดวาย
เชื่อนพังละไวย ไม่เหลือช้างตะโกน เชื่อนพังละวา ไม่เหลือ ลิงทะโมน
เชื่อนพังละไวย ไม่เหลือคนตะโกน เชื่อนพังละวา ไม่เหลือใครตะโกน

(11) ประเด็นปัญหาที่สำคัญในบทเพลงคืออะไร

1. การต่อต้านการสร้างเชื่อน
2. ชักชวนให้ต่อต้านการสร้างเชื่อน
3. การบรรยายว่าการสร้างเชื่อนไม่มีประโยชน์
4. เสนอความจริงที่เกี่ยวกับการสร้างเชื่อนว่ามีการคอร์รัปชัน

(12) ข้อความใดเป็นการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมที่สุด และน่าเชื่อถือมากที่สุด เพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจ

1. สัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่
2. สัมภาษณ์นักอนุรักษ์ธรรมชาติ
3. สัมภาษณ์นักวิชาการสิ่งแวดล้อม
4. สัมภาษณ์ตัวแทนกรมชลประทาน

- (13) ข้อความใดที่บทเพลง **ไม่ได้** กล่าวถึง
1. ประโยชน์ของการสร้างเขื่อน
 2. การสร้างเขื่อนมีประโยชน์กับคนบางกลุ่ม
 3. การสร้างเขื่อนเป็นการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ
 4. พืชพรรณ สัตว์ป่า ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน
- (14) ข้อความใดเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การต่อต้านการสร้างเขื่อน
1. ป่าไม้และสัตว์ป่าถูกทำลาย
 2. บุคคลบางกลุ่มได้รับผลประโยชน์
 3. ชาวบ้านไม่มีที่อยู่อาศัยและแหล่งทำกิน
 4. พื้นที่ที่จะทำการก่อสร้างยังไม่มีมีการสำรวจอย่างจริงจัง
- (15) สรุปสาระในบทเพลงนี้มีความน่าเชื่อถือเพียงใด
1. น่าเชื่อถือ เพราะมีตัวอย่างสภาพแวดล้อมที่เป็นความจริง
 2. น่าเชื่อถือ เพราะผู้แต่งเพลงเป็นนักร้องและได้รับรางวัลในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 3. ไม่น่าเชื่อถือ เพราะผู้แต่งใช้จินตนาการมากเกินไป
 4. ไม่น่าเชื่อถือ เพราะผู้แต่งกล่าวแต่ผลเสียของการสร้างเขื่อน

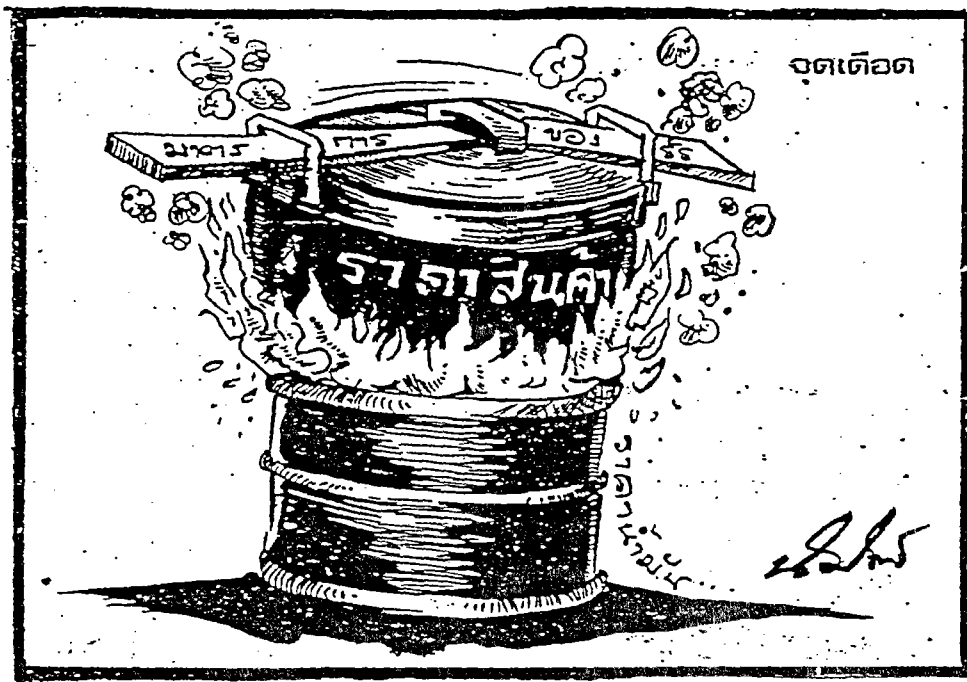
คำชี้แจง ให้ใช้บทกวีนี้ตอบคำถามข้อ (16) - (17)

ถ้าโลกขาดรักพิทักษ์ป่า
สัตว์หรือคนข้องเกี่ยวสิ่งเดียวกัน

ทุกชีวาขนาดตึกทอดลับ
ธรรมชาติเท่านั้นกลั่นชีวิต

- (16) จากบทกวีดังกล่าว แสดงถึงเรื่องอะไรเป็นสำคัญ
1. การกระตุ้นให้คนปลูกป่า
 2. วิธีสร้างความยั่งยืนยาวของชีวิต
 3. ประโยชน์ของป่าไม้ต่อสิ่งมีชีวิต
 4. ธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
- (17) ข้อความใด **ไม่เกี่ยวข้อง** กับบทกวี
1. ทรัพยากรป่าไม้มีคุณค่าต่อคน สัตว์
 2. คนหรือสัตว์ย่อมได้ประโยชน์จากธรรมชาติ
 3. มนุษย์ควรปล่อยทุกสิ่งให้เป็นไปตามธรรมชาติ
 4. การรู้จักรักษาป่าไม้เป็นการรักษาผลประโยชน์ของมนุษย์

คำชี้แจง ให้ใช้ภาพนี้ตอบคำถามข้อ (18) - (20)

(18) จากภาพ การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งใด ที่ให้ความน่าเชื่อถือมากที่สุด

1. ผู้ค้าน้ำมัน
2. นักวิชาการ
3. นักหนังสือพิมพ์
4. นักเศรษฐศาสตร์

(19) ข้อความใด ไม่เกี่ยวข้องกับสาระในภาพการ์ตูน

1. เมื่อราคาน้ำมันเปลี่ยนแปลง ราคาสินค้าเปลี่ยนแปลงไปด้วย
2. มาตรการของรัฐในการตรึงราคาสินค้าและราคาน้ำมันอาจจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง
3. รัฐบาลใช้มาตรการในการตรึงราคาสินค้าและราคาน้ำมันคงจะสามารถทำได้ในภาวะหนึ่ง
4. ราคาน้ำมัน ราคาสินค้า และมาตรการของรัฐ มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน

(20) จากภาพสรุปได้อย่างไร

1. ราคาน้ำมันสูงขึ้นในปัจจุบัน
2. ราคาสินค้ากำลังจะถึงจุดเดือด
3. รัฐบาลพยายามควบคุมราคาสินค้า
4. ราคาน้ำมันที่สูงขึ้นมีผลต่อราคาสินค้า

คำชี้แจง ให้ใช้สถานการณ์นี้ตอบคำถามข้อ (21) - (25)

โรงเรียนแห่งหนึ่งได้ทำการทดสอบความเร็วในการวิ่งของนักเรียนเพื่อคัดเลือกนักกีฬาที่เป็นตัวแทนของโรงเรียนในการแข่งขันกีฬาระหว่างโรงเรียน

จากการทดสอบความเร็วในการวิ่งของนักกีฬา 3 คน ได้ผลดังต่อไปนี้

คนที่	ช่วงเวลาที่วิ่ง	เวลาที่ใช้ในการวิ่ง/ชั่วโมง/นาที/วินาที			ระยะทางที่วิ่ง/เมตร
		100 เมตร	200 เมตร	300 เมตร	
1	ตอนเช้า	0.10.43	0.20.46	0.41.48	
	ตอนเย็น	0.10.32	0.19.59	0.38.20	
2	ตอนเช้า	0.11.02	0.21.48	0.42.58	
	ตอนเย็น	0.11.00	0.21.22	0.42.43	
3	ตอนเช้า	0.10.45	0.20.46	0.41.47	
	ตอนเย็น	0.10.32	0.19.32	0.37.52	

(21) ประเด็นปัญหาที่สำคัญของเรื่องคืออะไร

1. เวลาที่ใช้วิ่ง
2. ระยะทางที่วิ่ง
3. ช่วงเวลาที่วิ่ง
4. อัตราความเร็วของนักกีฬาแต่ละคน

(22) ข้อความใด เป็นการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมที่สุดในการหาข้อสรุป

1. ทำการทดลอง
2. สัมภาษณ์นักกีฬา
3. ปรัชญาผู้ควบคุมการฝึกซ้อม
4. อ่านผลการรายงานการทดลอง

- (23) หลังการทดสอบผลการวิ่ง มีการรายงานผลการทดสอบดังนี้
- ข้อ 1 ผู้ทำการทดสอบ รายงานว่า “นักกีฬาส่วนมากวิ่งได้เร็วในระยะเวลาเย็น”
- ข้อ 2 นักวิ่งสองคน รายงานว่า “ในระยะเวลาเย็นวิ่งได้เร็วกว่าช่วงเวลาเช้า”
- จากรายงานดังกล่าว ท่านคิดว่าข้อความใดน่าเชื่อถือมากกว่ากัน
1. ข้อ 1 น่าเชื่อถือมากกว่า
 2. ข้อ 2 น่าเชื่อถือมากกว่า
 3. ข้อมูลทั้งสองน่าเชื่อถือพอ ๆ กัน
 4. รายงานของทั้ง 2 ต่างไม่น่าเชื่อถือ
- (24) ถ้านักกีฬาคคนที่ 1 ได้รับการคัดเลือก กรณีใดเป็นจริงมากที่สุด
1. แข็งแรงกว่านักกีฬาคนอื่น
 2. มีการจัดการแข่งขันกีฬาในตอนเช้า
 3. มีการจัดการแข่งขันกีฬาในตอนเย็น
 4. มีความพร้อมมากกว่านักกีฬาคนอื่น
- (25) ภายหลังจากการทดสอบ ข้อความใดน่าจะเป็นข้อสรุปที่เป็นไปได้มากที่สุด
1. ความแตกต่างของนักกีฬามีผลต่อความเร็วในการวิ่ง
 2. ช่วงเวลาที่แตกต่างกันมีผลต่อความเร็วในการวิ่งของนักกีฬา
 3. ระยะทางที่แตกต่างกันมีผลต่อความเร็วในการวิ่งของนักกีฬา
 4. ช่วงเวลาและระยะทางที่แตกต่างกันมีผลต่อความเร็วในการวิ่งของนักกีฬา

คำชี้แจง ให้ใช้บทสนทนาที่ตอบคำถามข้อ (26) - (30)

(26) ประเด็นปัญหาที่สำคัญของเรื่องคืออะไร

1. การติดสิ่งเสพติด
2. การคบเพื่อนไม่ดี
3. การขาดความอบอุ่น
4. การก่อความวุ่นวายของกลุ่มวัยรุ่น

(27) ถ้าหากต้องการหาสาเหตุของการติดยาเสพติด ควรใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลอย่างไร

1. รายงานของแพทย์
2. รายงานในหนังสือพิมพ์
3. ข่าวที่เกี่ยวกับการติดยาเสพติด
4. สถิติของผู้ที่ติดยาเสพติดจากกรมตำรวจ

(28) ข้อความใดเป็นข้อเท็จจริง ข้อความใดเป็นข้อคิดเห็น

ข้อที่ 1 "กลุ่มวัยรุ่นในปัจจุบันกำลังก่อปัญหาให้กับสังคม"

ข้อที่ 2 "การกำหนดบทลงโทษผู้ค้าและผู้เสพยาเสพติดให้มากขึ้นเป็นวิธีการที่ดีที่สุด"

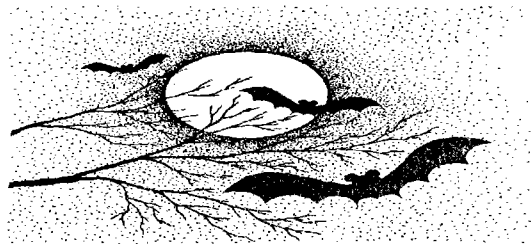
1. ข้อที่ 1 เป็นข้อเท็จจริง	ข้อที่ 2 เป็นข้อเท็จจริง
2. ข้อที่ 1 เป็นข้อเท็จจริง	ข้อที่ 2 เป็นข้อคิดเห็น
3. ข้อที่ 1 เป็นข้อคิดเห็น	ข้อที่ 2 เป็นข้อเท็จจริง
4. ข้อที่ 1 เป็นข้อคิดเห็น	ข้อที่ 2 เป็นข้อคิดเห็น

(29) จากบทสนทนาสาเหตุใดคือที่มาของปัญหา

1. การชักชวนของเพื่อน
2. การทะเลาะวิวาทของกลุ่มวัยรุ่น
3. การอยากรู้ยาทดลองเสพยาเสพติด
4. ผู้ปกครองไม่มีเวลาอบรมเลี้ยงดูเท่าที่ควร

(30) หากปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไข ผลที่ได้รับจะเป็นอย่างไร

1. สังคมสงบสุข
2. เยาวชนเลิกติดยาเสพติด
3. การก่อความวุ่นวายของวัยรุ่นลดลง
4. เยาวชนได้รับความอบอุ่นจากครอบครัว

โชดดีครับ

ตาราง 4 วิเคราะห์ค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผล
สัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018

ข้อที่	p	r		ข้อที่	p	r
1	.40	.23		21	.24	.38
2	.56	.60		22	.73	.40
3	.64	.54		23	.42	.35
4	.35	.29		24	.33	.64
5	.53	.26		25	.20	.43
6	.52	.29		26	.42	.27
7	.35	.49		27	.41	.49
8	.51	.22		28	.65	.21
9	.44	.23		29	.71	.43
10	.26	.41		30	.26	.41
11	.47	.37		31	.21	.31
12	.43	.38		32	.41	.49
13	.31	.50		33	.67	.72
14	.27	.23		34	.47	.58
15	.26	.41		35	.35	.66
16	.41	.64		36	.61	.43
17	.61	.28		37	.36	.31
18	.48	.22		38	.54	.34
19	.62	.50		39	.61	.43
20	.61	.43		40	.41	.64

ตาราง 5 คะแนนวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ก่อนการเรียนกับหลัง
การเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

กลุ่มทดลอง				กลุ่มควบคุม			
ลำดับที่	Pretest	Posttest	D	ลำดับที่	Pretest	Posttest	D
1	27	34	7	1	18	21	3
2	28	32	4	2	31	34	3
3	21	24	3	3	27	33	6
4	28	33	5	4	22	27	5
5	14	21	7	5	23	24	1
6	19	21	2	6	26	25	-1
7	28	31	3	7	15	19	4
8	30	35	5	8	15	17	2
9	23	30	7	9	20	22	2
10	23	34	11	10	23	28	5
11	22	29	7	11	20	23	3
12	32	35	3	12	20	18	-2
13	27	30	3	13	26	30	4
14	21	27	6	14	20	24	4
15	26	29	3	15	28	31	3
16	22	26	4	16	23	26	3
17	19	26	7	17	25	32	7
18	25	30	5	18	28	33	5
19	24	27	3	19	22	25	3
20	22	29	7	20	27	32	5
21	27	31	4	21	24	27	3
22	23	30	7	22	26	28	2
23	24	33	9	23	16	19	3
24	23	25	2	24	30	31	1
25	28	35	7	25	19	27	8
26	16	27	11	26	22	24	2
27	22	30	8	27	27	28	1

ตาราง 5 (ต่อ)

กลุ่มทดลอง					กลุ่มควบคุม			
ลำดับที่	Pretest	Posttest	D		ลำดับที่	Pretest	Posttest	D
28	29	33	4		28	19	21	2
29	21	29	8		29	18	22	4
30	29	33	4		30	21	29	8
31	23	33	10		31	26	29	3
32	29	29	0		32	26	31	5
33	29	35	6		33	25	26	1
34	26	30	4		34	28	34	6
35	23	30	7		35	22	32	10
36	21	25	4		36	30	34	4
37	25	33	8		37	18	24	6
38	24	22	-2		38	27	29	2
39	22	30	8		39	20	24	4
40	27	33	6		40	30	32	2
ΣX	972	1189	217		ΣX	933	1075	142
$\bar{X}$	24.3	29.73	5.43		$\bar{X}$	23.33	26.88	3.55
ΣX^2	24202	35917	1481		ΣX^2	22499	29783	724
SD	3.86	3.84	2.79		SD	4.35	4.78	2.37
SD^2	14.90	14.75	7.78		SD^2	18.92	22.85	5.62

ตาราง 6 คะแนนวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนการเรียนรู้กับหลังการเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

กลุ่มทดลอง				กลุ่มควบคุม			
ลำดับที่	Pretest	Posttest	D	ลำดับที่	Pretest	Posttest	D
1	11	19	8	1	9	13	4
2	11	13	2	2	15	19	4
3	13	17	4	3	11	12	1
4	15	20	5	4	15	18	3
5	17	24	7	5	8	10	2
6	14	19	5	6	16	13	-3
7	15	18	3	7	12	14	2
8	13	19	6	8	9	14	5
9	13	15	2	9	13	18	5
10	8	15	7	10	13	17	4
11	13	19	6	11	14	15	1
12	16	19	3	12	11	15	4
13	14	13	-1	13	8	12	4
14	11	13	2	14	11	15	4
15	17	22	5	15	13	16	3
16	14	20	6	16	13	17	4
17	14	11	-3	17	8	16	8
18	15	19	4	18	8	12	4
19	15	17	2	19	13	16	3
20	16	24	8	20	7	15	8
21	11	16	5	21	15	17	2
22	13	18	5	22	8	11	3
23	12	17	5	23	11	17	6
24	15	17	2	24	13	16	3
25	10	18	8	25	14	19	5
26	11	17	6	26	11	12	1
27	16	20	4	27	13	11	-2

ตาราง 6 (ต่อ)

กลุ่มทดลอง				กลุ่มควบคุม			
ลำดับที่	Pretest	Posttest	D	ลำดับที่	Pretest	Posttest	D
28	12	16	4	28	16	18	2
29	15	20	5	29	14	17	3
30	13	17	4	30	15	50	5
31	10	16	6	31	11	7	-4
32	10	15	5	32	14	15	1
33	9	15	6	33	8	12	4
34	16	23	7	34	15	15	0
35	14	18	4	35	10	16	6
36	13	15	2	36	12	15	3
37	9	15	6	37	14	14	0
38	14	19	5	38	14	20	6
39	11	14	3	39	14	16	2
40	10	16	6	40	12	19	7
ΣX	519	698	179	ΣX	481	604	123
$\bar{X}$	12.97	17.45	4.48	$\bar{X}$	12.03	15.10	3.08
ΣX^2	6951	12520	1009	ΣX^2	6045	9448	645
SD	2.36	2.95	2.31	SD	2.59	2.90	2.62
SD^2	5.56	8.70	5.34	SD^2	6.71	8.41	6.86

ภาคผนวก ก

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 1

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง โอวาท 3

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

กฎศีลธรรมเป็นระเบียบควบคุมบุคคลในสังคมให้มีพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ
ที่ชอบ ละเว้นไม่กระทำซึ่งความชั่ว

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. บอกความหมายของการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ได้
2. บอกประโยชน์ของการทำความดีได้
3. บอกประโยชน์ของการทำจิตใจที่บริสุทธิ์ได้
4. บอกลักษณะของบุคคลที่มีจิตใจที่บริสุทธิ์ได้
5. บอกหลักธรรมที่สรุปสาระสำคัญของพระพุทธศาสนาได้
6. เสนอแนะแนวทางที่จะทำให้จิตใจบริสุทธิ์ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

โอวาท 3 แปลว่า คำกล่าวสอน คำแนะนำ คำตักเตือน ในที่นี้หมายถึง พระโอวาท
ของพระพุทธเจ้า 3 อย่าง คือ

1. ไม่ทำความชั่วทั้งปวง
2. ทำแต่ความดี
3. ทำใจของตนให้ผ่องใส

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

ครูจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนที่สอดคล้องกับบทเรียน โดยการจัดทำป้ายนิเทศเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวพุทธ เช่น การปฏิบัติศาสนกิจในวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนมีความสนใจ และเตรียมพร้อมที่จะเรียนต่อไป

ขั้นสอน

ขั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

ให้นักเรียนดูสไลด์เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวพุทธทั้งในทางที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง เช่น ภาพคนกำลังปฏิบัติศาสนกิจในวันสำคัญ การกระทำของคนที่ขาดสติ ภาพพระพุทธรูปเศียรขาด เป็นต้น แล้วให้นักเรียนร่วมกันอภิปราย แยกแยะให้เห็นถึงความถูกต้อง และไม่ถูกต้องของกิจกรรมการกระทำนั้น ๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนปฏิบัติสมาธิ โดยการเตรียมกาย วาจา กำหนดจิตให้สงบนิ่งอยู่กับลมหายใจเข้า - ออก ไม่ฟุ้งซ่าน ตามหลักการปฏิบัติสมาธิ เป็นเวลาประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิแล้วปฏิบัติกิจกรรมในขั้นต่อไป

ขั้นที่ 3 ขั้นเจริญปัญญา

หลังจากนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่างเรื่อง “ฆ่าแม่เสียให้ตาย” เอกสารประกอบการเรียน บัตรวันที่รายการ แล้วให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ฆ่าแม่เสียให้ตาย” ประเด็นปัญหาที่สำคัญคืออะไร
2. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมเป็นอย่างไร เพราะเหตุใด
 - 2.1 พ่อค้า
 - 2.2 แม่พ่อค้า
 - 2.3 ภรรยา
3. ถ้านักเรียนเป็นพ่อค้า นักเรียนจะปฏิบัติตนต่อภรรยาอย่างไร
4. ถ้านักเรียนเป็นพ่อค้า นักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไร
5. การกระทำของภรรยาพ่อค้าก่อความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไรบ้าง

6. ถ้านักเรียนเป็นภรรยาของพ่อค้าจะปฏิบัติตนต่อแม่ของสามีอย่างไร เพราะเหตุใด
7. ถ้าหากสังคมมีค่านิยมอย่างภรรยาของพ่อค้ามาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร
8. การปฏิบัติตนอย่างไรจึงได้ชื่อว่า ไม่ทำความชั่วทั้งทาง กาย วาจา และใจ
9. ถ้าหากนักเรียนพบคนกระทำความชั่ว นักเรียนจะอย่างไร
10. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้ตนเอง และคนในสังคมมีจิตใจที่บริสุทธิ์
11. ขณะนี้นักเรียนคิดว่าจะทำความดีอะไรบ้าง

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายประเด็นคำถามจากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ฆ่าแม่เสียให้ตาย” อีกครั้ง ครูเพิ่มเติมส่วนที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึง

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการศึกษาเรื่อง โอวาท 3 ครูเพิ่มเติมส่วนที่ยังบกพร่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- ครูประเมินผลจากการสังเกต ความสนใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม การตรวจแบบบันทึกรายการ

สื่อ

1. บัตรกำหนดงาน
 2. บัตรบันทึกรายการ
 3. กรณีตัวอย่าง เรื่อง “ฆ่าแม่เสียให้ตาย”
 4. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “โอวาท 3”
 5. สไลด์ภาพเกี่ยวกับการประกอบกิจกรรมของชาวพุทธ
 6. แบบเรียนรายวิชา ส 018 พระพุทธศาสนา สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์
- หน้า 35 - 37

บัตรกำหนดงาน

.....

1. ให้นักเรียนทุกคนศึกษากรณีตัวอย่าง เรื่อง “ฆ่าแม่เสียให้ตาย”
2. ให้นักเรียนตอบคำถามตามประเด็นคำถามที่กำหนดให้ โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารประกอบการเรียนและหนังสือที่กำหนดให้

ประเด็นคำถาม

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ฆ่าแม่เสียให้ตาย” ประเด็นปัญหาที่สำคัญคืออะไร
2. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมเป็นอย่างไร เพราะเหตุใด
 - 2.1 พ่อค้า
 - 2.2 แม่พ่อค้า
 - 2.3 ภรรยา
3. ถ้านักเรียนเป็นพ่อค้า นักเรียนจะปฏิบัติตนต่อภรรยาอย่างไร
4. ถ้านักเรียนเป็นพ่อค้า นักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไร
5. การกระทำของภรรยาพ่อค้าก่อความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไรบ้าง
6. ถ้านักเรียนเป็นภรรยาของพ่อค้าจะปฏิบัติตนต่อแม่ของสามีอย่างไร เพราะเหตุใด
7. ถ้าหากสังคมมีค่านิยมของภรรยาของพ่อค้ามาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร
8. การปฏิบัติตนอย่างไรจึงได้ชื่อว่า ไม่ทำความชั่วทั้งทาง กาย วาจา และใจ
9. ถ้าหากนักเรียนพบคนกระทำความชั่ว นักเรียนจะอย่างไร
10. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้ตนเอง และคนในสังคมมีจิตใจที่บริสุทธิ์
11. ขณะนี้นักเรียนคิดว่าจะทำความดีอะไรบ้าง

เอกสารประกอบการค้นคว้า

1. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “โอวาท 3”
2. หนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์
หน้า 35 - 37

กรณีตัวอย่าง เรื่อง แม่เสียให้ตาย

ที่อำเภออุ้มอ้น มณฑลเหอเป่ย์ มีครอบครัวของพ่อค้าคนหนึ่งประกอบด้วยตัวเขาและภรรยา ลูกชายเล็ก ๆ และแม่วัยหกสิบกว่า รวมเป็นสี่ชีวิต

อันที่จริง ครอบครัวที่มีกันอยู่เพียงพ่อแม่ลูกและย่า ฐานะก็ค่อนข้างดี เช่นนี้ น่าจะเป็นครอบครัวที่มีความสุขและอบอุ่นไม่น้อย

แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่

พ่อค้าจะออกจากบ้านไปค้าขายแต่เช้า กลับเข้าบ้านก่อนค่ำ

ทุกวันที่กลับมาถึงบ้าน เขามักจะได้พบแต่ใบหน้านู๋คบึ้ง

ของภรรยาและใบหน้าที่หม่นหมองซึมเศร้าของแม่

และทุกคืนที่หัวถึงหมอน ภรรยาก็จะพร่ำบ่นแต่ความไม่เหมาะสมไม่ควรของแม่ให้เขาฟัง

เขาคิดว่าแม่ผิดกับลูกสะใภ้ที่ไปด้วยกันไม่ได้

เคราะห์ดีของแม่ ที่มีลูกชายใจคอหนักแน่นสุขุมอย่างเขา

เพราะคำพูดของภรรยาที่กรอกหูข้างหมอนทุกคืน มากมายพอที่จะทำให้เขาม่าแม่เสียให้ตายได้ทีเดียว

พ่อค้าได้แต่รับฟังคำกล่าวหา ที่ภรรยาพูดถึงแม่อยู่อย่างเจ็บ ๆ ทุกครั้ง

เรื่องน่าจะจำกัดขอบเขตอยู่เพียงเท่านั้น

แต่เปล่า เพราะคนฟังทนฟังได้ แต่คนพูดทนไม่ได้ เมื่อคนฟังไม่ตอบรับเออด้วย คำกล่าวหาว่าร้ายแม่จึงเพิ่มความรุนแรงยิ่งขึ้น

บางครั้งภรรยาถึงกับเล่าไปพลางร้องไห้ไปพลาง อีกทั้งตอกชกตัว ร่ำไห้รำพันหาว่าสามีไม่จัดการให้ความยุติธรรมแก่นาง

พ่อค้าไม่รู้ว่ แม่กับภรรยา ใครผิดใครถูก จะถามความเป็นจริงจากแม่ก็คิดว่าไม่เป็นการบังควร จะทิ้งการค้ำมาเฝ้าดูอยู่กับบ้านก็ทำไม่ได้ จึงได้แต่ทวีความอึดอัดใจยิ่งขึ้นทุกวัน

คำวันหนึ่ง เมื่อพ่อค้ากลับมาถึงบ้าน เขาก็ได้พบอีกว่า ทั้งแม่และภรรยาต่างมีสีหน้าจิ้งจอกต่อกันเป็นอันมาก

ภรรยากระแทกกระทั้นข้าวของเครื่องใช้โครมคราม ส่วนแม่พอเห็นหน้าลูกชายกลับมา ก็คัดพ้อเปรียบเปรยลอย ๆ ว่า

“คนแก่อายุไปก็ไม่มีประโยชน์ ได้แต่เป็นที่รังเกียจ เป็นภาระสิ้นเปลืองเดือดร้อนแก่ลูก เราเลี้ยงเขาโตแล้ว หมดหน้าที่แล้วก็ควรจะไปตาย ๆ เสียให้สิ้นเรื่องสิ้นราวไป”

ว่าแล้วแม่ก็เข้าห้องปิดประตูไป

พ่อค้าเห็นแม่มีความคับแค้นเสียใจเช่นนั้นจึงตามไปเคาะประตูเรียน

“แม่ แม่ครับ”

แต่แม่ก็ไม่ได้เปิดประตูตอบรับ

และมีพื้นที่เขาจะเคาะประตูเรียกแม่ต่อไป เสียงกรีดร้องของภรรยาทำให้เขาต้องหยุด

ชะงัก

“รู้มั๊ย ว่าแม่ทำกับฉันอย่างไร”

ภรรยากระพริบตาตื้ออกซกซั่ว พร้อมทั้งสาธยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องเล็กน้อยไร้สาระ แต่ก็ยอมกันไม่ได้ ระหว่างแม่ผัวกับลูกสะใภ้

เรื่องทุกเรื่องจึงกลายเป็นเรื่องใหญ่ เป็นปัญหาไปหมด

ครั้งนี้ พ่อค้าทนฟังภรรยาพรวดได้ไม่นาน เขาก็ฮึดเข้าไปในห้อง คว้ามิดปลายแหลมคม กริบล่มหนึ่งออกมา เขาตรงเข้ามาหาภรรยาที่กำลังตกตะลึงอ้าปากค้างอยู่ เงื้อมือแล้วพูดกับภรรยาด้วยเสียงเบา ๆ แต่หนักแน่นว่า

“ถ้ายายแก่คนนี้อยากถามหาอย่างที่เราเชื่อว่าเป็นจริง ก็อยู่ด้วยกันกับเราไม่ได้อีกต่อไป จินอยู่ต่อไปก็จะมีแต่ความเดือดร้อน น่าเสียให้ตายเป็นไร”

ภรรยาหายจากการตกตะลึง ละล้าละลักสนับสนุนความคิดนี้ทันที

“จริงซี เป็นวิธีเดียวที่จะแก้ปัญหาได้ เราจะลงมือเมื่อไหร่ล่ะ”

ภรรยามีสีหน้าท่าทางยินดีอย่างเห็นได้ชัด

“วันนี้ยังไม่ได้หรอก” พ่อค้ากระซิบบอก

“ตลอดมา เรามีเรื่องทะเลาะได้เดียวกับยายแก่นี้ทุกวัน จนชาวบ้านรู้กันไปทั่ว หากยายแก่ถูกฆ่าตายตอนนี้ ทุกคนจะต้องชี้ชัดว่า เจ้าเป็นฆาตกรอย่างแน่นอน”

สีหน้าของพ่อค้า แสดงว่ากำลังใช้ความคิดอย่างหนัก

“แล้วจะลงมือเมื่อไหร่ดีล่ะ” ภรรยาเร่งเร้าอยากรู้กำหนด

ชะตากรรมของแม่ผัวยิ่งนัก

“เอาอย่างนี้นะ” สามีกระซิบ

“เพื่อเปลี่ยนแปลงภาพพจน์ของชาวบ้าน และเพื่อให้

แม่ตายใจ จากนั้นไปหนึ่งเดือน เจ้าจงแสร้งทำเอาใจปรนนิบัติดูแล

แม่ให้ดี จนชาวบ้านได้เห็นและยอมรับว่าเจ้าเป็นสะใภ้ที่มีความกตัญญูต่อแม่ เมื่อแม่ถูกฆ่าตายจะได้ไม่มีใครสงสัยเจ้า จะทำได้ไหม”

ภรรยาหยุดคิด แล้วรีบตอบรับว่า “ได้” ทันที

จากนั้นเป็นต้นมา ภรรยาก็ทำตามคำที่พ่อค้าแนะไว้ จนเวลาล่วงไปหนึ่งเดือน

คืนหนึ่งพ่อค้าถามภรรยาว่า

“หมูนี้นายแก่นั่นปฏิบัติต่อเจ้าเป็นอย่างไรบ้าง”

“ดีกว่าก่อนมากทีเดียว” ภรรยาตอบ

“ถ้าเช่นนั้นแผนการณ์ของเราก็ได้ผล เจ้าจงอดทนแสวงหาดีต่อไปอีกสักเดือนหนึ่ง เพื่อให้ดูแบบเนียนกว่านี้”

พ่อค้ากำชับด้วยความมั่นใจ

หลังจากนั้นอีกหนึ่งเดือน

คืนหนึ่ง พ่อค้าก็เตรียมมีคปลายแหลมคมกริบเล่มนั้นออกมาให้ พร้อมกับถามภรรยาว่า

“ทุกอย่างแบบเนียนดีแล้วใช่ไหม หมูนี้นายแก่นั่นปฏิบัติต่อเจ้าเป็นอย่างไรบ้าง”

“หมูนี้นิดไปเป็นคนละคนทีเดียว แต่นั่นเป็นเพราะเราแสวงหาดี เอาใจใส่ตามแผนต่างหาก ยายแก่ถึงได้ตายใจมีเมตตา ไม่ว่าร้ายหยาบคายต่อเรามาก แต่ถึงอย่างไรเราก็ต้องจัดการให้รู้แล้วรู้รอดไป เพื่อป้องกันความยุ่งยากเดือดร้อนในภายหลัง”

เมื่อภรรยาขงส่งเสริมเช่นนั้น พ่อค้าก็ทะเล้งพรวดลุกขึ้นทันที มือขวากระชับมีดเอาไว้แน่น แต่มือซ้ายกลับคว้าคอภรรยามาถือไว้โดยไม่ทันที่นางจะได้ส่งเสียงหวีดร้อง

“คนที่สมควรถูกฆ่าคือเจ้า” เขาตะคอกอย่างโกรธแค้น

“ข้าให้เจ้าแสวงหาดีต่อแม่ เพื่อให้โอกาสเจ้ากลับตัวกลับใจ ให้เกิดเมตตาจิตเหมือนอย่างแม่เกิดแก่เจ้าแล้ว นี่แสดงว่าเจ้าไม่มีน้ำใจต่อแม่ของข้ามาโดยตลอด คนแก่ไม่มีที่พึ่งพาอื่นใด ชีวิตนั้นปลายมีแต่จะฝากไว้กับลูก นี่เพียงเจ้าแสวงหาดีด้วย แม่ยังมีความสุขถึงเพียงนี้ หากเจ้าจะมีน้ำใจจริงคิดว่าแม่สามีก็คือแม่ตัวเอง แม่จะยังมีความสุขเพียงไร เพราะฉะนั้น คนอกคัญอย่างเจ้าไม่น่าจะมีชีวิตอยู่ต่อไปอีก”

ว่าแล้ว พ่อค้าก็เงื้อมีดขึ้นสุดแขน

ภรรยาตกใจนัยน์ตาเหลือกลาน นางดิ้นรนสุดกำลัง พอคอพันไปจากวงแขนของพ่อค้าออกมาได้ ก็ถูกเขาลงกราบขอชีวิต และสัญญาว่าจากนี้ไปจะกลับตัวกลับใจปฏิบัติต่อแม่ด้วยความจริงใจ

เมื่อพ่อค้าเห็นว่าภรรยาสำนึกได้ อีกทั้งบทเรียนครั้งนี้ก็คงหนักพอ ที่จะทำให้นางไม่กล้าหาเหตุป่วนเรื่องคิดมิดีต่อแม่อีกแล้ว เขาจึงถ่วงมือลงไปในอกเสื้อ หยิบของสิ่งหนึ่งออกมาส่งให้ภรรยา พร้อมกับตำทับว่า

“ถ้าอยากจะได้สิ่งใหม่ เหน็นไปอ่านก่อนนอนทุกคืน แทนการพูดกรอกหูข้า จำไว้ให้ดี”

หนังสือเล่มนั้น คือ “กตัญญูตาธรรม” ที่พ่อค้าพกเก็บไว้ในอกเสื้อเสมอมา

ช่วยกันหนอนอแก้ว.....คนแก้ว

เอกสารประกอบการเรียน

เรื่อง โอวาท 3

.....

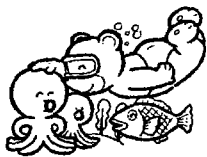
โอวาท 3 หมายถึง หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา อันเป็นไปเพื่อป้องกัน และแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่พระอรหันต์สาวก 1,250 รูป ณ วัดเวฬุวัน ในวันเพ็ญเดือน 3 คือ

สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง	กุสะลัสสุปะสัมปะทา
สะจิตตะปะริโยทะปะนัง	เอตัง พุทธานะ สาสะนัง
อะนุปะวาโท อะนุปะมาโต	ปาติโมกเข จะ สังวะโร
มัตตัญญูตา จะ ภัตตัสมิถ	บันตัญจะ สะยะนาสะนัง
อะริจิตเต จะ อาโยโค	เอตัง พุทธานะสาสะนัง.

แปลว่า	การไม่ทำบาปทั้งปวง	การทำกุศลให้ถึงพร้อม
	การทำจิตให้ผ่องใส	นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
	การไม่ว่าร้าย ไม่ทำร้ายใคร	ความสำรวมระวังในพระปาติโมกข์
	ความรู้จักประมาณในอาหาร	การอยู่ในสถานที่นั่งที่นอนอันสงัด
	การฝึกหัดจิตใจให้ผ่องใส	นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

หลักธรรมดังกล่าว แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 ดังนี้

หลักการ 3

1. การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่ การงดเว้น การลด ละ เลิก ทำบาปทั้งปวง ซึ่ง ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ทางแห่งความชั่ว ซึ่งมี 10 ประการ อันเป็นความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ความชั่วทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ

ความชั่วทางวาจา ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพื่อเจ้อ

ความชั่วทางใจ ได้แก่ การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกพยาบาท และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

2. การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดีทุกอย่าง ซึ่ง ได้แก่ กุศลกรรมบถ เป็นแบบของการทำฝ่ายดี 10 อย่าง อันเป็นความดีทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ความดีทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น มีแต่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาเป็นของตน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไม่ประพฤติผิดในกาม

การทำความดีทางวาจา ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพื่อจ้อ พูดแต่คำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำให้เกิดความสามัคคีและพูดถูกกาลเทศะ

การทำความดีทางใจ ได้แก่ การไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่น มีแต่คิดเสียสละ การไม่ผูกอาฆาตพยาบาท มีแต่คิดเมตตาและปรารถนาดี และมีความเห็นความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

3. **การทำจิตให้ผ่องใส** ได้แก่ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ปราศจากนิวรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องขัดขวางจิตไม่ให้เข้าถึงความสงบมี 5 ประการ ได้แก่

1. ความพอใจในกาม (กามฉันทะ)
2. ความอาฆาตพยาบาท (พยาบาท)
4. ความหดหู่ท้อแท้ ง่วงเหงาหาวนอน (ถีนมิทธะ)
5. ความลังเลสงสัย (วิจิกิจฉา) เช่น สงสัยในการทำความดี ความชั่วว่ามี

ผลจริงหรือไม่

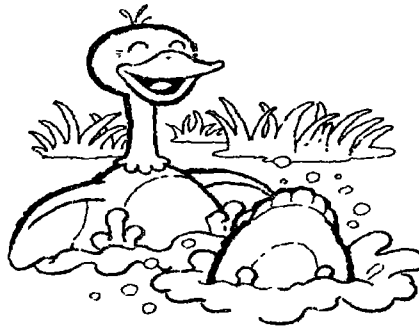
วิธีการทำจิตให้ผ่องใสที่แท้จริงเกิดขึ้นจากการละบาปทั้งปวง ด้วยการถือศีลและบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อมด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา จนได้บรรลุอรหัตผล อันเป็นความผ่องใสที่แท้จริง

อุดมการณ์ 4

1. **ความอดทน** ได้แก่ ความอดกลั้น ไม่ทำบาปทั้งทางกาย วาจา ใจ
2. **ความไม่เบียดเบียน** ได้แก่ การงดเว้นจากการทำร้าย รบกวน หรือเบียดเบียนผู้อื่น
3. **ความสงบ** ได้แก่ ปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ
4. **นิพพาน** ได้แก่ การดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นได้จากการดำเนินชีวิต ตามมรรคมีองค์ 8

วิธีการ 6

1. **ไม่ว่าร้าย** ได้แก่ ไม่กล่าวให้ร้ายหรือ กล่าวโจมตีใคร
2. **ไม่ทำร้าย** ได้แก่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
3. **สำรวมในปาติโมกข์** ได้แก่ ความเคารพระเบียบวินัย กฎ กติกา กฎหมาย
รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม
4. **รู้จักประมาณ** ได้แก่ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหารหรือการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ
5. **อยู่ในสถานที่ที่สงบ** ได้แก่ อยู่ในสถานที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม
6. **ฝึกหัดจิตใจให้สงบ** ได้แก่ ฝึกหัดชำระจิต ให้สงบมีสุขภาพ คุณภาพ และประ-
สิทธิภาพที่ดี

บัตรบันทึกรายการ

ชื่อ.....นามสกุล.....ชั้น.....เลขที่.....

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง “แม่เสียให้ตาย” ประเด็นปัญหาที่สำคัญคืออะไร

1.1.....

1.2.....

1.3.....

1.4.....

2. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมเป็นอย่างไร เพราะเหตุใด

2.1 พ่อค้า

.....

.....

.....

2.2 แม่พ่อค้า

.....

.....

.....

2.3 ภรรยา

.....

.....

.....

3. ถ้านักเรียนเป็นพ่อค้า นักเรียนจะปฏิบัติตนต่อภรรยาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

4. ถ้านักเรียนเป็นพ่อค้า นักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไร

.....

.....

.....

.....

5. การกระทำของภรรยาพ่อค้าก่อความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

6. ถ้านักเรียนเป็นภรรยาของพ่อค้าจะปฏิบัติตนต่อแม่ของสามีอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

7. ถ้าหากสังคมมีคนอย่างภรรยาของพ่อค้ามาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

8. การปฏิบัติตนอย่างไรจึงได้ชื่อว่า ไม่ทำความชั่วทั้งทาง กาย วาจา และใจ

.....

.....

.....

.....

.....

9. ถ้าหากนักเรียนพบคนกระทำความชั่ว นักเรียนจะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

10. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้ตนเอง และคนในสังคมมีจิตใจที่บริสุทธิ์

.....

.....

.....

.....

.....

11. ขณะนี้นักเรียนคิดว่าจะทำความดีอะไรบ้าง

11.1

11.2

11.3

11.4

11.5

เก่งจังเลยแล้ว...

เจอกันคาบหน้า เรื่องเบญจศีล เบญจธรรมข้อที่ ๑ ครับ

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 2

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล-เบญจธรรมข้อที่ 1

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การไม่ทำลายชีวิตสัตว์ ทำให้ชีวิตเป็นสุข และสังคมสงบ

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. บอกความหมายของเบญจศีล - เบญจธรรม ข้อที่ 1 ได้
2. จำแนกพฤติกรรมที่ผิดหลักเบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 1 ได้
3. เสนอหลักการสร้างความเมตตา กรุณาแก่ตนเองและผู้อื่นได้
4. เสนอแนะแนวทางการไม่เบียดเบียนผู้อื่นได้
5. สรุปหลักการวินิจฉัยการประพฤติดีกหลักเบญจศีล - เบญจธรรม ข้อที่ 1 ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

1. ลิกขาบทที่ 1 คือ ปาณาติปาตา เวระมะณี ลิกขาปะทัง สะมาทิยามิ คือ การสมาทานงดเว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์ (รวมทั้งการเบียดเบียนซึ่งกันและกันด้วย)
2. เบญจธรรมข้อที่ 1 คือ การมีความเมตตา กรุณา

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

ครูจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับบทเรียน โดยจัดทำป้ายนิเทศเรื่อง “โทษของการฆ่าสัตว์ อาณิสสของการรักษาศีลข้อที่ 1” เพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจ

ขั้นสอน

ขั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

ครูและนักเรียนร่วมกันสนทนาจากเรื่อง โทษของการฆ่าสัตว์ และอาณิสสของการรักษาศีลข้อที่ 1 พร้อมกับนำเสนอข่าวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการฆาตกรรม การทำร้ายร่างกาย เป็นต้น และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 2 ขั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนปฏิบัติสมาธิ โดยการเตรียมกาย วาจา กำหนดจิตให้สงบนิ่งอยู่กับลมหายใจเข้า - ออก ไม่ฟุ้งซ่าน ตามหลักการปฏิบัติสมาธิ ประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิแล้วดำเนินกิจกรรมในขั้นต่อไป

ขั้นที่ 3 ขั้นเจริญปัญญา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่าง เรื่อง “ลิงสองพี่น้อง” เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 1” และบัตรบันทึกรายการ แล้วตอบคำถามต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ลิงสองพี่น้อง” ปัญหาที่สำคัญคืออะไร
2. การแยกตัวออกจากกลุ่มเพื่อมาดูแลมารดาเป็นสิ่งที่ประเสริฐเพราะเหตุใด
3. การกระทำของพราหมณ์หนุ่มผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
4. การเกิดภัยพิบัติกับครอบครัวของพราหมณ์หนุ่ม นักเรียนคิดว่าเกิดมาจากสาเหตุใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
5. นักเรียนอยากให้เหตุการณ์ในข้อที่ 4 เกิดขึ้นหรือไม่ เพราะเหตุใด
6. การกระทำใดบ้างที่ถือว่าผิดศีลข้อที่ 1 และจะใช้เบญจธรรมข้อใดมาแก้ไขปัญหานี้
7. นักเรียนมีวิธีการฝึกตนเองให้เป็นผู้มีเมตตา กรุณาต่อตนเองและผู้อื่นได้อย่างไร
8. นักเรียนใช้หลักการใดในการตัดสินใจว่าการกระทำนั้นผิดศีลข้อที่ 1
9. นักเรียนมีความรู้สึกรู้สึกอย่างไรที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายจากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ลิงสองพี่น้อง” ครูเพิ่มเติมส่วนที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึง

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่องเบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 1 โดยครูเพิ่มเติมส่วนที่บกพร่องให้สมบูรณ์
- ครูประเมินผลโดยการสังเกตความสนใจ การตอบคำถาม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม

สื่อ

1. ภาพข่าวการฆาตกรรม
2. บัตรกำหนดงาน
3. บัตรบันทึกรายการ
4. กรณีตัวอย่างเรื่อง "สิงสองพี่น้อง"
5. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง "เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 1"
6. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์
หน้า 38 - 39

บัตรความรู้

.....

1. ให้นักเรียนทุกคนศึกษากรณีตัวอย่างเรื่อง “ลิงสองพี่น้อง”
2. ให้นักเรียนตอบคำถามตามประเด็นคำถามที่กำหนดให้ โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารประกอบการเรียน และหนังสือที่กำหนดให้

ประเด็นคำถาม

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ลิงสองพี่น้อง” ปัญหาที่สำคัญคืออะไร
2. การแยกตัวออกจากกลุ่มเพื่อมาดูแลมารดาเป็นสิ่งที่ประเสริฐเพราะเหตุใด
3. การกระทำของพราหมณ์หนุ่มผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
4. การเกิดภัยพิบัติกับครอบครัวของพราหมณ์หนุ่ม นักเรียนคิดว่าเกิดมาจากสาเหตุใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
5. นักเรียนอยากให้เหตุการณ์ในข้อที่ 4 เกิดขึ้นหรือไม่ เพราะเหตุใด
6. การกระทำใดบ้างที่ถือว่าผิดศีลข้อที่ 1 และจะใช้เบญจธรรมข้อใดมาแก้ไขปัญหานี้
7. นักเรียนมีวิธีการฝึกตนเองให้เป็นผู้มีเมตตา กรุณาต่อตนเองและผู้อื่นได้อย่างไร
8. นักเรียนใช้หลักการใดในการตัดสินใจว่าการกระทำนั้นผิดศีลข้อที่ 1
9. นักเรียนมีความรู้สึกละอายใจอย่างไรที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้

เอกสารประกอบบทค้นคว้า

1. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 1”
2. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 38-39

กรณีตัวอย่าง เรื่อง "ลิงสองพี่น้อง"

คนเราทำกรรมเหล่านี้ได้ไว้ เขา่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน

ผู้ทำกรรมดี อ่อมได้กับผลดี

ผู้ทำกรรมชั่ว อ่อมได้กับผลชั่ว

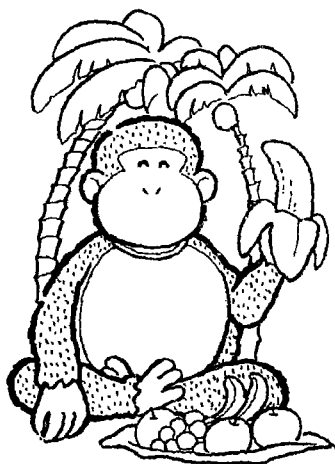
คนเราหว่านพืชเช่นใด

อ่อมได้กับผลเช่นนั้น

บริเวณป่าใหญ่แห่งหนึ่งเขตเทือกเขาหิมาพานต์ มีฝูงลิงอยู่ฝูงหนึ่ง ซึ่งมีลิง 2 พี่น้อง เป็นผู้ควบคุมดูแล

ชาตินั้น พระพุทธเจ้าของเราเกิดเป็นลิงตัวพี่ชื่อ "มหานันทิยะ" ส่วนพระสารีบุตรเกิดเป็นลิงตัวน้องชื่อ "จูพนันทิยะ"

ลิง 2 พี่น้องมีบริวารอยู่ 80,000 ตัว แม่ลิงของลิงทั้งสองนั้นตาบอด จึงตกเป็นหน้าที่ของลิง 2 พี่น้องต้องช่วยกันดูแลเลี้ยงดู

คราวหนึ่ง ลิง 2 พี่น้อง ต้องพาบริวารไปหากินไกลจากที่อยู่ แต่ได้มอบหมายให้ลิงตัวหนึ่งนำผลไม้มาให้แม่ลิงกิน ผลปรากฏว่าลิงที่ได้รับมอบหมายให้นำผลไม้มานั้น กลับคิดไม่ซื่อเก็บไว้กินเสียเอง ลิง 2 พี่น้องกลับมาเห็นแม่ลิงซูบผอม จึงถามเอาความจริง

“แม่ ทำไมผอมลงเล่า แม่ไม่ได้กินผลไม้ที่ลูกส่งมาให้หรือ หรือว่าแม่ไม่ชอบ ผลไม้เหล่านั้นล้วนมีรสชาดีอร่อยทั้งสิ้น”

“ผลไม้ที่ไหนลูก แม่ไม่เคยได้เลย” แม่ลิงตอบ

ลิงมหานันทิยะได้ฟังแม่พูดเช่นนั้นก็เข้าใจทันทีว่า ลิงที่มอบหมายให้นำผลไม้มาให้คิดไม่ซื่อจึงเกิดความสะเทือนใจและคิดว่า

“เรามัวแต่ดูแลบริวารให้ได้รับความสุข แต่แม่ของเราเกือบตายเพราะไม่มีใครดูแล ต่อไปเราจักออกจากการเป็นหัวหน้าฝูงลิงมาเลี้ยงดูแม่ดีกว่า”

ครั้นคิดได้ดังนี้ ลิงมหานันทิยะก็เรียกน้องชายคือลิงจูพนันทิยะมาปรึกษาแล้วมอบหมายให้รับผิดชอบดูแลบริวารแทน

“น้องรัก น้องช่วยดูแลบริวารแทนพี่ด้วย พี่จักลาออกเพื่อมาทำหน้าที่เลี้ยงดูแม่ เพราะไม่อย่างนั้นแล้ว ไม่มีเวลาดูแลแม่แน่”

“ไม่ละพี ฉันไม่ต้องการดูแลบริวารหรอก ฉันก็อยากดูแลแม่เหมือนกัน” ลิงจูหนันทียะปฏิเสธพร้อมกับชี้แจงเหตุผล

เป็นอันว่า ลิง 2 พี่น้องยอมสละตำแหน่งหัวหน้าฝูงมาเลี้ยงดูแม่ลิงซึ่งบัดนี้แก่เฒ่าแล้ว ทั้งสองพาแม่ลิงลงจากป่าหิมพานต์มาอยู่ที่ต้นไทรต้นหนึ่งใกล้ชายแดน สามแม่ลูกอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข โดยลิง 2 พี่น้องต่างผัดเปลี่ยนกันออกไปหาผลไม้มาให้แม่ลิง

“เหนื่อยไหมลูก” แม่ลิงมักถามลูก ๆ อย่างนี้เสมอ

“ไม่เหนื่อยหรอกจะแม่” ลูก ๆ จะพากันตอบอย่างนี้ทุกครั้ง ซึ่งแม่ลิงได้ฟังแล้วก็รู้สึกสบายใจ ส่วนลิง 2 พี่น้องก็อบอุ่นใจ

ทางด้านเมืองพาราณสี มีพราหมณ์หนุ่มคนหนึ่ง ศึกษาศิลปวิทยาจบมาจากสำนักของอาจารย์ทิสปาโมกข์ พราหมณ์หนุ่มคนนี้มีนิสัยหยาบคายร้ายกาจและใจร้อน อาจารย์ทิสปาโมกข์มองดูศิษย์ซึ่งเข้ามาอำลากลับบ้าน เกิดด้วยความเป็นห่วง

“ลูกรัก ลูกเป็นคนใจร้อน จำคำพูดของพ่อไว้ให้ ดินะว่า ความใจร้อน ความหยาบคายร้ายกาจจะทำให้ ลูกเดือดร้อน จงพยายามปรับปรุงนิสัยใจคอให้เป็นคน สุภาพ อะไรก็ตามที่เข้าไปแล้วจะทำให้เดือดร้อนก็อย่าไป ทำ” อาจารย์ทิสปาโมกข์เตือนศิษย์

“ผมจะพยายามอย่างที่อาจารย์แนะนำ” ศิษย์รับคำแล้วกราบลาอาจารย์

ครั้นกลับมาเมืองพาราณสีแล้ว พราหมณ์หนุ่มนั้นก็ครุ่นคิดหาวิธีเลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัว เขามองไม่เห็นทางอื่นจะใช้ความรู้ได้นอกจากฆ่าสัตว์ เมื่อเห็นทางอย่างนี้ เขาจึงตัดสินใจยึดอาชีพเป็นพรานเนื้อออกล่าสัตว์แล้วแลเนื้อออกขาย เขาภูมิใจและมีความสุขมากที่เห็นสัตว์ป่าถูกยิงตายต่อหน้า

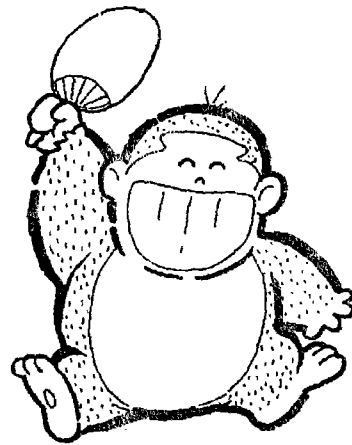
“ฮ่า...ฮ่า...จะหนีไปไหนพ้นจะเจ้าสัตว์น้อย” เขาจะหัวเราะคำรามลั่นอย่างนี้ทุกครั้งที ปล่อยลูกธนูออกไป

เขาเป็นคนทำบาปขึ้น ทุกวันที่ออกไปล่าสัตว์จะต้องได้สัตว์ติดมือกลับมาทุกครั้ง ครั้นได้มาแล้วก็มอบให้เมียแลเนื้อออกเป็นชิ้น ๆ ส่วนหนึ่งเก็บไว้กิน ขณะที่อีกส่วนหนึ่งนำออกขาย แต่วันหนึ่งนับเป็นวันที่เขาโชคร้าย เพราะไม่สามารถยิงสัตว์ป่าได้เลย เขารู้สึกหัวเสียและเดินจ้ำจวนออกล่าเหยื่อด้วยความเจ็บแค้น

“ให้เจอเถอะน่า ภูจะยังไม่เลี้ยงเลย” เขาคำรามอยู่ในใจ

พราหมณ์หนุ่มผู้หยาบช้ำเดินล่าเหยื่อไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมาถึงต้นไทรที่ลิง 3 ตัว แม่ลูกอาศัยอยู่ เขาเดินตรงรี่ไปที่ต้นไทรนั้นพร้อมทั้งมีความหวัง

“คงมีอะไรให้กูได้ยิงมั่งละวะ”

ขณะนั้นเอง ที่ต้นไทรนั้น ลิง 2 พี่น้องกำลังปรนนิบัติแม่ลิงให้กินผลไม้
ลึงมหานันท์ก็เห็นพราหมณ์หนุ่มถือธนูเดินเข้ามาก็คิดว่า

“พราหมณ์นี้เห็นแม่ลิงแก่ ๆ คงไม่ทำอะไร”

จากนั้น ตัวเองกับน้องชายจึงหลบอยู่ที่คาบ

ฝ่ายพราหมณ์หนุ่มผู้หยาบช้า มาถึงต้นไทรสอดส่ายตามองไปจนทั่ว ก็เห็นแม่ลิง
กำลังนั่งกินผลไม้อยู่บนกิ่งต้นไทร

“พอดีเลย...” เขาคิด “วันนี้เกือบทั้งวัน ยังไม่ได้เนื้อสักตัว เอาละจะลิงแก่ก็ลิงแก่เถอะ
เนื้อมันก็น่ากินได้เหมือนกัน”

คิดแล้ว เขาก็จ้องธนูเต็มทีหมายจะยิง ลึงมหานันท์ก็คอยจับตาดูอยู่ตลอดเวลา เห็น
พราหมณ์หนุ่มแสดงท่าทางเช่นนั้น ก็แน่ใจว่าเหตุร้ายต้องเกิดขึ้นแก่แม่ของตนแน่ จึงรีบบอก
ลึงจุพนันท์ให้รู้ตัวและตนเองก็กระโดดออกมาขวางหน้าแม่ลิงไว้ พลังร้องบอกพราหมณ์
หนุ่มว่า

“ท่านนายพราหมณ์ อย่ายิงแม่ของข้าพเจ้าเลย ท่านแก่มาแล้ว มีหน้าช้ำยังพิการอีก
ด้วย มายิงข้าพเจ้าดีกว่า ข้าพเจ้ายินดีสละชีวิตให้แม่”

จากนั้นก็หันไปบอกลึงจุพนันท์ว่า

“น้องรัก พี่ฝากแม่ด้วย”

พราหมณ์หนุ่มผู้หยาบช้า ไม่ได้เกิดความสงสารแม้แต่นิดเดียว เขาปล่อยลูกธนูใส่ลึง
มหานันท์เต็มแรง ลึงมหานันท์ก็ถูกยิงกระเด็นตกจากต้นไทรและสิ้นใจตายทันที จากนั้น
พราหมณ์หนุ่มก็สอดลูกธนูเตรียมจะยิงแม่ลิงอีก

“อย่า...อย่า... ท่านนายพราหมณ์” ลึงจุพนันท์ก็ร้องพลางกระโดดขวางหน้าแม่ลิง
“อย่ายิงแม่ของข้าพเจ้าเลย โปรดไว้ชีวิตท่านเถิด ข้าพเจ้ายินดีตายแทน”

พอขาดคำของลึงจุพนันท์ก็ พราหมณ์หนุ่มก็ยิงลูกธนูใส่เต็มแรงอีกครั้งเช่นกัน
ผลก็คือ ลึงจุพนันท์ก็กระเด็นตกจากต้นไม้สิ้นใจตายคาที่ทันที จากนั้นเขาก็ยิงแม่ลิงอีกด้วย
ผลปรากฏว่า วันนั้นเขาได้ลึง 3 ตัวแม่ลูกกลับไปบ้านด้วยความยินดี

ขณะที่เขาหอบลึง 3 แม่ลูกมุ่งหน้ากลับบ้านนั้น ก็เกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันขึ้นที่บ้าน
ของเขา กล่าวคือ เกิดฟ้าผ่าบ้านแล้วมีไฟลุกไหม้ตรอกเมียและลูก 2 คนตายหมด เหลือแต่
ซากบ้านกับกองกระดูกของลูกและเมีย ขณะนั้นเขาหอบลึงมาถึงทางเข้าหมู่บ้านพอดี ชาวบ้าน
เห็นเขาต่างรีบเข้ามาแจ้งข่าวร้ายให้ทราบ

ทันทีที่ได้ฟังข่าวร้ายนั้น เขาถึงกับร้องไห้ด้วยความเสียใจ ไม่สามารถจะคุมสติไว้ได้
ถึงหายวีนไปบ้านขนาดผ้าผ่อนหลุดลุ่ยก็ไม่มีรู้สึกตัว เขาเข้าไปในซากบ้านของตัวเองแล้วทันใด
นั้นเอง โคร่งบ้านที่เหลืออยู่ก็หล่นตีศีรษะเขาแตกเลือดอาบ เขาวิ่งออกจากบ้าน ทันใดนั้นเอง
สิ่งที่ใคร่ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้น แผ่นดินตรงที่เขายืนได้แยกออกแล้วดูดร่างเขาลับหายไปใพบริดา

เอกสารประกอบการเรียน

เรื่อง “เบญจศีล – เบญจธรรม ข้อที่ 1”

.....

สิกขาบทที่ 1 คือ ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํ สมาทียามิ แปลว่า ข้าพเจ้าขอสมათานสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์ (รวมทั้งการเบียดเบียนซึ่งกันและกันด้วย)

การบัญญัติศีลข้อนี้ มุ่งให้มนุษย์มีเมตตากรุณาต่อกัน และเผื่อแผ่แก่สัตว์ทั้งปวงด้วย พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตนรักชีวิตของตน สะดุ้งกลัวต่อความตายฉันใด สัตว์อื่นก็รักชีวิตของตน และกลัวต่อความตายฉันนั้น ฉะนั้นจึงไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า ตนรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น จึงไม่ควรสร้างความทุกข์ให้แก่ตนและก่อความทุกข์ให้กับคนอื่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้มีเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน
2. เพื่อให้มีชีวิตที่ปลอดภัย เอื้ออำนวยแก่การประพฤติธรรม และประกอบกิจการงาน
3. เพื่อสร้างพื้นฐานจิตใจให้น้อมไปในทางที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
4. เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

คำว่า สัตว์ ในที่นี้ ประสงค์เอาทั้งมนุษย์และสัตว์เดิรฉนาค ที่ยังมีชีวิตอยู่ มนุษย์หมายเอาทั้งชายและหญิง แม้ที่สุดยังอยู่ในครรภ์ เดิรฉนาคก็เหมือนกัน ไม่กำหนดชนิด ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ก็ได้ชื่อว่า สัตว์ ในที่นี้ทั้งสิ้น

เบญจธรรมข้อที่ 1 คือ เมตตา กรุณา ซึ่งเป็นมูลฐานให้เกิดศีลข้อที่ 1 เป็นเหตุก่อให้เกิดการกระทำที่เกื้อกูลขึ้นอีก เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ เพราะมีศีล และเกื้อกูลสัตว์ เพราะมีธรรม คือ ความเมตตากรุณา ดังนั้นจึงควรปลูกเมตตากรุณาให้มีคู่ไปกับศีล

เมตตา ได้แก่ ความคิดปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข ตนได้สุขสำราญแล้ว ก็อยากให้ผู้อื่นได้บ้าง คุณข้อนี้เป็นเหตุให้สัตว์เกื้อกูลกันและกัน

กรุณา ได้แก่ ความคิดปรารถนาจะให้เขาปราศจากทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์เกิดขึ้นกับผู้อื่น ก็พลอยหวนใจไปด้วย สงสารคิดช่วยเหลือ

ผู้รักษาผิดข้อนี้ ต้องเว้นจากการกระทำ 3 อย่าง คือ

1. การฆ่า

หมายถึง การฆ่าสัตว์มีชีวิต การฆ่าสัตว์มีบาปมากหรือน้อย ตัดสินได้โดยการพิจารณาดังนี้คือ ถ้าฆ่าสัตว์มีคุณมาก เจตนาที่คิดฆ่าแรงมาก มีความพยายามมาก ใช้วิธีการฆ่าที่ทรมาณมาก ก็มีโทษหรือบาปมาก ถ้าฆ่าสัตว์มีคุณน้อย เจตนาที่คิดฆ่าอ่อนมีความพยายามน้อย วิธีการฆ่าทรมาณน้อย ก็มีโทษหรือบาปลดลงตามส่วน

2. การทำร้ายร่างกาย

มีความมุ่งหมายให้เว้นจากการเบียดเบียนชีวิตของกันและกัน จึงมิใช่ควรเว้นจากการฆ่าสัตว์อย่างเดียวน แต่ควรเว้นจากการทำร้ายร่างกายกันและกันด้วย การทำร้ายร่างกาย คือ การทำให้เสียโฉม เจ็บปวดหรือพิการ แม้ไม่ถึงเป็นการทำลายชีวิต แต่ก็สร้างความทุกข์ให้แก่ผู้ถูกกระทำเป็นอย่างมาก

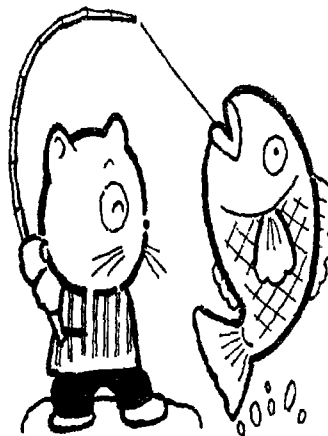
3. การทรมานให้ลำบาก

เป็นการแสดงถึงความขาดเมตตาจิต ด้วยการใช้สัตว์พาหนะสำหรับขี่ ลาก เข็น เกินกำลัง ขาดการเลี้ยงดู การพักผ่อน ทิ่มแทง ทบตี หนึ่ง การกักขังสัตว์แม้จะกักขังไว้เพื่อดู เพื่อชม หากไม่เลี้ยงดูให้เหมาะสม ปล่อยให้อยู่ในสภาพอดอยาก หรือกักขังผูกมัดแน่นเกินไป ตลอดจนการเล่นกั๊กจิ้งหรีด ตีไก่ กัดปลา เพื่อการพนัน ก็จัดเป็นการทรมานที่ควรละเว้นเช่นกัน

หลักที่ใช้ในการตัดสินใจว่าผิดผิดข้อที่ 1

ผิดมากน้อยเพียงใด จะต้องพิจารณาที่การกระทำ ซึ่งมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งมีชีวิต (มีลมหายใจ)
2. เรารู้ว่าสิ่งนั้นมีชีวิต
3. จิตคิดจะฆ่าให้ตาย
4. พยายามฆ่า
5. สิ่งมีชีวิตนั้นตายด้วยความพยายามนั้น

หมายความว่า การฆ่าที่ว่าศีลขาดนั้น จะต้องพร้อมด้วยองค์ 5 นี้ ศีลจึงจะขาด ถ้าไม่ครบองค์ ศีลก็ยังไม่ขาด เช่น สัตว์นั้นยังเป็น แต่เราเข้าใจว่าตายแล้ว จึงจับโยนลงกระทะหรือทิ้งเข้าเตาไฟ อย่างนี้ศีลไม่ขาด เพราะตามหลักแล้ว ผู้ฆ่าต้องรู้ว่า สัตว์นั้นมีชีวิต หรือเราไม่คิดจะฆ่าเพียงแต่ตีให้เจ็บ หรือไล่ให้หนี แต่บังเอิญทำแรงไปหน่อย สัตว์นั้นตาย เช่น เาแสบตีขงจากตัวเอนิยงตาย อย่างนี้ศีลไม่ขาด เพราะองค์ ข้อที่ 3 ยังมีพร้อม

ศีลข้อนี้ ฆ่าเองก็ขาด ใช้คนอื่นฆ่า ศีลก็ขาด ทั้งผู้ใช้และผู้ฆ่า

อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อที่ 1

1. ทำให้เป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีภัย
2. ทำให้จิตใจสบาย นึกคิดแต่สิ่งที่ดีงาม
3. ทำให้อายุยืน และมีสุขภาพดี
4. ไว้วางใจกันได้ ไม่ต้องหวาดระแวง
5. ทำให้ไม่ต้องวิตกกังวล มุ่งหน้าศึกษาเล่าเรียน ประกอบอาชีพการงานไป

โทษของการฆ่าสัตว์ คือ ทำให้เกิดมาเป็นคนมีอายุสั้น พิกการ เป็นต้น

บัตรบันทึกรายการ

ชื่อ.....นามสกุล.....ชั้น.....เลขที่.....

ให้นักเรียนหาคำถามต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ลิงสองพี่น้อง” ปัญหาที่สำคัญคืออะไร

.....

.....

.....

2. การแยกตัวออกจากกลุ่มเพื่อมาดูแลมารดาเป็นสิ่งที่ประเสริฐเพราะเหตุใด

.....

.....

.....

3. การกระทำของพราหมณ์หนุ่มผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....

.....

.....

.....

4. การเกิดภัยพิบัติกับครอบครัวของพราหมณ์หนุ่ม นักเรียนคิดว่าเกิดมาจากสาเหตุใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....

.....

.....

.....

5. นักเรียนอยากให้เหตุการณ์ในข้อที่ 4 เกิดขึ้นหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

6. การกระทำใดบ้างที่ถือว่าผิดศีลข้อที่ 1 และจะใช้เบญจธรรมข้อใดมาแก้ไขปัญหานี้

.....

.....

.....

.....

7. นักเรียนมีวิธีการฝึกตนเองให้เป็นผู้มีเมตตา กรุณาต่อตนเองและผู้อื่นได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

8. นักเรียนใช้หลักการใดในการตัดสินใจว่าการกระทำนั้นผิดศีลข้อที่ 1

.....

.....

.....

.....

9. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้

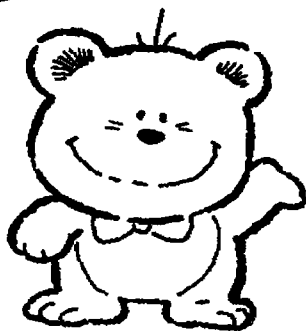
.....

.....

.....

.....

เจอกันผา
ห้านะดับ
คนแก้ว

แผนการสอนแบบพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 3

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 2

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การประกอบอาชีพที่สุจริต และไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น จะทำให้ชีวิตปกติสุขและสังคมสงบ

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. บอกความหมายของเบญจศีล - เบญจธรรม ข้อที่ 2 ได้
2. ยกตัวอย่างลักษณะบุคคลที่ประพฤติผิดในศีลข้อที่ 2 ได้
3. เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขความโลภได้
4. เสนอแนะแนวทางในการประกอบอาชีพสุจริตได้
5. สรุปหลักการวินิจฉัยการประพฤติผิดหลักเบญจศีล - เบญจธรรม ข้อที่ 2 ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

1. ศึกษาบทที่ 2 คือ อทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ คือ การสมาทานงดเว้นจากการลักทรัพย์ (รวมทั้งการทำลายทรัพย์สินด้วย)
2. จุดมุ่งหมาย เพื่อป้องกันการทำความผิดในทรัพย์ของกันและกัน ให้ทุกคนตั้งหน้าตั้งตาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต
3. เบญจธรรมข้อที่ 2 คือ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ (สัมมาอาชีวะ)
4. โทษของการลักขโมย

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

ครูจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับบทเรียน โดยจัดทำป้ายนิเทศเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรม ข้อที่ 2” เพื่อให้นักเรียนมีความสนใจและพร้อมที่จะเรียน

ชั้นสอน

ชั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

- ครูสนทนากลุ่มนักเรียนเกี่ยวกับอาชีพที่สุจริตและส่งผลที่ดีต่อสังคม พร้อมทั้งอภิปรายถึงประสบการณ์ที่พบเห็นหรือได้ยินได้ฟังมา เกี่ยวกับการประกอบอาชีพสุจริต และไม่สุจริต
- ครูเล่ากรณีตัวอย่างเรื่อง “ไก่กับกิ้ง” และให้นักเรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็นตามแนวทางต่อไปนี้
 - * อาชีพการโรงตำด้อยจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด
 - * กิ้งกับไก่ใครจะมีความสุขมากกว่ากัน เพราะเหตุใด
 - * คนที่คิดเอาทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตนเองอย่างผิด ๆ แสดงว่ามีกิเลสตัวใดอยู่ในจิตใจมากที่สุด

ชั้นที่ 2 ชั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนปฏิบัติสมาธิ โดยการเตรียมกาย วาจา กำหนดจิตให้สงบนิ่งอยู่กับลมหายใจเข้า - ออก ไม่ฟุ้งซ่าน ตามหลักการปฏิบัติสมาธิ เป็นเวลา 5 นาที ออกจากสมาธิแล้ว ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงลักษณะของจิตที่กำหนดได้ขณะปฏิบัติสมาธิ

ชั้นที่ 3 ชั้นเจริญปัญญา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่างเรื่อง “อานิสงส์ของการทำดี” เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 2” บัตรบันทึกรายการ แล้วตอบคำถามต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “อานิสงส์ของการทำดี”
 - 1.1 ใครมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ดีหรือไม่ดีอย่างไร
 - 1.2 ถ้ามีคนเช่นนายมามาก ๆ ในสังคมจะเป็นอย่างไร
 - 1.3 ถ้ามีคนเช่นนายสอนมาก ๆ ในสังคมจะเป็นอย่างไร
2. การกระทำของนายสอนถือว่าผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด
3. ในสภาพเศรษฐกิจตกต่ำเช่นปัจจุบัน เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ถ้านักเรียนเป็นนายมานักเรียนจะทำอย่างไร เพราะเหตุใด
4. ถ้านักเรียนเป็นนายสอน นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรถ้ามีเพื่อนสงสัยว่าเป็นคนชอบเอาเปรียบบุคคลอื่น
5. การประกอบอาชีพอย่างไรถือว่าเป็นการประกอบอาชีพชอบ

6. การกระทำใดบ้างที่ถือว่าผิดหลักเบญจศีลข้อที่ 2 ยกตัวอย่างพร้อมด้วยเหตุผล
7. การประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่สุจริต จะให้ความรู้สึกแตกต่างกันอย่างไร
8. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่จะให้บุคคลในสังคมประกอบอาชีพที่สุจริตโดยไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายจากกรณีตัวอย่างอีกครั้ง โดยครูเพิ่มเติมส่วนที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึง

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่องเบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 2 ครูเพิ่มเติมส่วนที่ยังบกพร่องให้สมบูรณ์
- ครูประเมินผลจากการสังเกตความสนใจ การตอบคำถาม การมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรม การตรวจบัตรกำหนดงาน

สื่อ

1. บัตรกำหนดงาน
2. บัตรบันทึกการรายงาน
3. กรณีตัวอย่างเรื่อง "ไถ่กับกิ้ง"
4. กรณีตัวอย่างเรื่อง "อานิสงส์ของการทำดี"
5. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง "เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 2"
6. รูปภาพเกี่ยวกับการปล้นจี้ ลักขโมย การประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่สุจริต
7. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 37 - 39

บัตรกำหนดงาน

.....

1. ให้นักเรียนทุกคนศึกษาจากกรณีตัวอย่างเรื่อง “อานิสงส์ของการทำดี”
2. ให้นักเรียนตอบคำถามตามประเด็นคำถามที่กำหนดให้ โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารประกอบการเรียนและหนังสือที่กำหนดให้

ประเด็นคำถาม

1. จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “อานิสงส์ของการทำดี”
 - 1.1 ใครมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ดีหรือไม่ดี
อย่างไร
 - 1.2 ถ้ามีคนเช่นนายมาก ๆ ในสังคมจะเป็น
อย่างไร
 - 1.3 ถ้ามีคนเช่นนายสอนมาก ๆ ในสังคมจะเป็น
อย่างไร
2. การกระทำของนายสอนถือว่าผิดศีลข้อใดเพราะเหตุใด
3. ในสภาพเศรษฐกิจตกต่ำเช่นปัจจุบัน เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ถ้า
นักเรียนเป็นนายมานักเรียนจะทำอย่างไร เพราะเหตุใด
4. ถ้านักเรียนเป็นนายสอน นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรถ้ามีเพื่อนสงสัยว่าเป็นคน
ชอบเอาเปรียบบุคคลอื่น
5. การประกอบอาชีพอย่างไรถือว่าเป็นการประกอบอาชีพชอบ
6. การกระทำใดบ้างที่ถือว่าผิดหลักเบญจศีลข้อที่ 2 ยกตัวอย่างพร้อมด้วย
เหตุผล
7. การประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่สุจริต จะให้ความรู้สึกแตกต่างกันอย่างไร
8. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่จะให้บุคคลในสังคมประกอบอาชีพที่สุจริตโดยไม่ก่อ
ความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น

เอกสารประกอบการเรียน

1. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 2”
2. หนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 37 - 39

กรณีตัวอย่าง เรื่อง อาณัติของการทำดี ...!!*!!...

นายสอน เป็นพ่อค้าข้าวสารที่ร่ำรวยมาก เพราะได้กำไรจากการนำข้าวสารที่มีคุณภาพต่ำ ผสมกับข้าวสารที่มีคุณภาพสูง แล้วนำไปขายในราคาแพง

นายมา เป็นพ่อค้าข้าวอีกคนหนึ่ง แต่ไม่เคยปฏิบัติตนเหมือนนายสอน จึงได้กำไรจากการขายข้าวสารเพียงเล็กน้อย จึงมีฐานะปานกลาง

นายสอนแนะนำให้นายมาปฏิบัติเช่นเดียวกับตน เพราะถึงอย่างไรชาวบ้านก็ต้องซื้อข้าวสารที่นี้ ไม่มีใครเดินทางไปซื้อถึงในตัวจังหวัด ซึ่งอยู่ห่างไกลมาก แต่นายมาก็ไม่ปฏิบัติตาม ขณะเดียวกันก็สั่งสอนลูกจ้างในร้านทุกคนให้ค้าขายอย่างสุจริตโดยสม่ำเสมอ เช่นวันหนึ่งลูกค้าลิ้มรับเงินทองไปหลังจากซื้อข้าวสารจากนายชิต ซึ่งเป็นลูกจ้างในร้านนี้ เมื่อนึกได้นายชิตรีบตามลูกค้าคนนั้นไปพร้อมกับเงินทอง เมื่อทันกันก็รีบคืนเงินให้ทันที ลูกค้าแสดงความขอบคุณนายชิตอย่างมาก นอกจากนี้แม้กระทั่งการชั่ง หรือตวงข้าวสารของร้านนายมาก็ถูกต้องเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา

ในที่สุดชาวบ้านก็เริ่มสังเกตเห็นความประพฤติของทุก ๆ คนในร้านนี้ จึงพากันมาอุดหนุนร้านนายมามากขึ้นทุกวัน ทำให้นายมาขายดีมีกำไรมากขึ้น ๆ ฐานะก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนนายสอนลูกค้าเริ่มลดน้อยลง และเริ่มมีการเปลี่ยนเทียบคุณภาพของข้าวสารจาก 2 ร้านนี้ ซึ่งเห็นชัดเจนว่าผิดกันมาก

เอกสารประกอบการเรียน เรื่อง "เบญจศีล – เบญจธรรม ข้อที่ ๒"

สิกขาบทที่ ๒ คือ อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาทียามิ แปลว่า
ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ (รวมทั้งการทำลายทรัพย์สิน
ด้วย”

ศีลข้อนี้ พระพุทธองค์ บัญญัติ เพื่อป้องกันการทำความผิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของ
กันและกัน ให้ทุกคนตั้งหน้าหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ ประกอบอาชีพสุจริต
2. เพื่อให้มั่นใจในกรรมสิทธิ์ แล้วตั้งหน้าประกอบอาชีพการงานด้วยความขยัน
หมั่นเพียร
3. เพื่อให้เคารพในเกียรติของตนเอง มีความสันโดษ
4. เพื่อให้เคารพในสิทธิ์ของคนอื่น
5. เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความสุข

โจรกรรม ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ด้วยอาการเป็นโจร มี 14 อย่าง
คือ

1. **ลัก** ได้แก่ การขโมย เอาทรัพย์ของคนอื่นในเมื่อเจ้าของ เขาไม่รู้ ไม่เห็น
2. **ฉก** ได้แก่ การแย่งชิงเอาทรัพย์ของผู้อื่นในที่ซึ่งหน้า ตรงกับที่เราพูดกันว่า
ฉกชิงวิ่งราว
3. **กรรโชก** ได้แก่ การทำให้เจ้าของเขากลัวแล้วให้ทรัพย์ เช่น ขู่ว่าจะฆ่าเสีย
4. **ปล้น** ได้แก่ การรวมหัวกันหลายคนมีศัตราอาวุธปล้นเอาทรัพย์ของคนอื่น
5. **ตุ้** ได้แก่ กิริยาที่ร้องขอของผู้อื่นมาเป็นของตน เช่น ฟ้องร้องเอาที่ดินของ
ผู้อื่นมาเป็นของตน
6. **ฉ้อ** ได้แก่ โกงเอาทรัพย์ของผู้อื่น บางที่เราพูดว่า ฉ้อโกง
7. **หลอก** ได้แก่ การพูดปิดเพื่อถือเอาของ ๆ ผู้อื่น
8. **ลวง** ได้แก่ ใช้เล่ห์เหลี่ยมลวงเอาทรัพย์ของคนอื่น ด้วยกลวิธีต่าง ๆ เช่น
โกงดาซัง

9. **ปลอม** ได้แก่ การทำของไม่ทำให้เห็นว่าเป็นของแท้ เช่น ทำเงินปลอม
10. **ตรบัต** ได้แก่ การยืมของคนอื่นไปใช้แล้วยึดเอาเป็นของตนเสีย
11. **เบียดบัง** ได้แก่ การถือเอาเศษ เช่น ท่านใช้ให้เก็บเงินค่าเช่า ตนเก็บได้มากก็เบียดบังเอาเสียบ้าง
12. **สับเปลี่ยน** ได้แก่ การเอาของ ๑ ตนเปลี่ยนเอาของ ๑ คนอื่นที่ดีกว่า
13. **ลักลอบ** ได้แก่ นำของต้องห้ามหลบซ่อนนาคี
14. **ยกยก** ได้แก่ การนำเอาทรัพย์สินของตนที่จะต้องถูกยึดไปไว้เสียที่อื่น

เบญจธรรมข้อ 2 คือ สัมมาอาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ

การประกอบอาชีพเป็นกิจจำเป็นของทุกคน เพราะทุกคนต้องกินต้องใช้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงด้วยสัมมาอาชีวะ ถ้ายังหาเลี้ยงเองไม่ได้ เช่น เป็นนักเรียนก็ควรช่วยเหลือบิดามารดา หรือผู้ที่เลี้ยงดูตน ด้วยการทำงานที่พอควรแก่กำลังและเวลาของตน ไม่ใช่ทรัพย์สินไปในทางที่ผิด ไม่หลอกลวงขอทรัพย์สินท่านไปเที่ยวเฟรลิตเฟรลิต ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียน

ลักษณะของอกินนาคาน บ็องค์ประกอบ 5 คือ

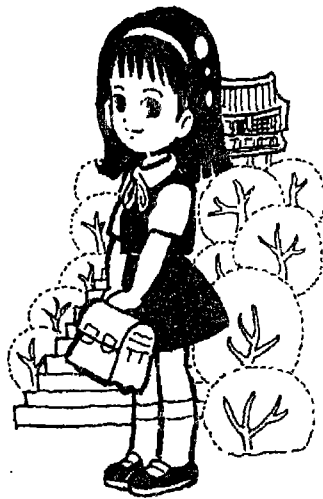
1. ประระปริคคะหิตัง	พัศคู้ันผู้อื่นหวงแหน
2. ประระปริคคะหิตะสัณญิตา	รู้ว่าเป็นของอันผู้อื่นหวงแหน
3. เถยยะจิตตัง	จิตคิดจะลัก
4. อุบัคกะโม	มีความพยายามที่จะลัก
5. เตะนะ ะระณัง	ลักมาด้วยความพยายามนั้น

ศีลข้อ 2 จะขาด ต่อเมื่อการกระครบทั้ง 5 หากไม่ครบ ก็เป็นเพียงศีลต่างพร้อย

โทษของการอกินนาคาน คือ เป็นคนมีทรัพย์สินสมบัติน้อย มีทรัพย์สินสมบัติพินาศ เช่น ไฟไหม้ เป็นต้น

ลักษณะของการรักษาศีลข้อที่ 2

1. มีทรัพย์สินสมบัติบริบูรณ์
2. มีชีวิตเป็นอยู่ไม่ฝืดเคือง
3. ไม่มีความอดอยาก
4. ย่อมได้สิ่งที่ตนปรารถนา
5. มีความเจริญก้าวหน้าในการค้าขาย
6. ไม่มีความพินาศไปด้วยภัยพิบัติ มีไฟไหม้ เป็นต้น

บัตรบันทึกรายการ

ชื่อ.....นามสกุล.....ชั้น.....เลขที่.....

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ ✍

1. จากกรณีตัวอย่าง เรื่อง “อานิสงส์ของการทำดี”

1.1 ใครมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ดีหรือไม่ดีอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

1.2 ถ้ามีคนเช่นนายมาก ๆ ในสังคมจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

1.3 ถ้ามีคนเช่นนายสอนมาก ๆ ในสังคมจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

2. การกระทำของนายสอนถือว่าผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ในสภาพเศรษฐกิจตกต่ำเช่นปัจจุบัน เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ถ้านักเรียนเป็น
นายมานักเรียนจะอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

4. ถ้านักเรียนเป็นนายสอน นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรถ้ามีเพื่อนสงสัยว่าเป็นคนชอบเอา
เปรียบบุคคลอื่น

.....

.....

.....

.....

5. การประกอบอาชีพอย่างไรถือว่าการประกอบอาชีพชอบ

.....

.....

.....

.....

6. การกระทำใดบ้างที่ถือว่าผิดหลักเบญจศีลข้อที่ 2 ยกตัวอย่างพร้อมด้วยเหตุผล

.....

.....

.....

.....

7. การประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่สุจริต จะให้ความรู้สึกแตกต่างกันอย่างไร

.....

.....

.....

.....

8. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่จะให้บุคคลในสังคมประกอบอาชีพที่สุจริตโดยไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 4

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล-เบญจธรรม ข้อที่ 3

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

สมาชิกในสังคมจะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อคู่ชีวิตและลูกของตน จะทำให้เกิดความสุขในครอบครัวและสังคม

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. บอกพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจได้
2. บอกโทษที่เกิดจากการประพฤติดนในกามได้
3. จำแนกพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีได้
4. เสนอแนวทางในการเลือกปฏิบัติตนให้มีความซื่อสัตย์ต่อครอบครัวได้

ขอบข่ายเนื้อหา

1. ศึกษาบทที่ 3 คือ กาเมสุ มิจฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทียามี คือ การสมาทานสิกขาบทงดเว้นจากการประพฤติดนในกาม
2. ลักษณะของการประพฤติดนในกาม
3. ลักษณะบุคคลต้องห้าม
4. เบญจธรรมข้อที่ 3 คือ คือ การไม่ประพฤติดนเป็นคนมักมากในกามคุณ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

ครูจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับบทเรื่อง โดยครูจัดป้ายนิเทศ หญิงและชายต้องห้าม โทษของการประพฤติดนในกาม และอานิสงส์ของการรักษาศีลข้อที่ 3 เพื่อจูงใจให้นักเรียนเกิดความสนใจ และพร้อมที่จะเรียน

ชั้นสอน

ชั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

ครูเล่านิทานชาดกเรื่อง จันทโครพ ให้นักเรียนฟังเสร็จแล้วซักถามประเด็นสำคัญของเรื่อง นักเรียนร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น เสนอข้อแนะนำในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักเบญจศีล ข้อที่ 3

ชั้นที่ 2 ชั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนปฏิบัติสมาธิ โดยการเตรียมกาย วาจา กำหนดจิตให้สงบนิ่งอยู่กับลมหายใจเข้า - ออก ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นเวลา 5 นาที ออกจากสมาธิแล้วดำเนินกิจกรรมในขั้นต่อไป

ชั้นที่ 3 ชั้นเจริญปัญญา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่างเรื่อง “หญิงสองใจ” เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรม ข้อที่ 3” บัตรบันทึกรายการ แล้วตอบคำถามต่อไปนี้

1. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจที่ดี หรือไม่อย่างไร
 - 1.1 นายธนูคหะ
 - 1.2 นายโจร
 - 1.3 ภรรยาของธนูคหะ
2. ภรรยาของธนูคหะ กระทำเช่นนั้นเป็นการทำผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด
3. ภรรยาของธนูคหะได้รับบทเรียนอย่างไรจากที่ได้เห็นการกระทำของสุนัขจิ้งจอก
4. ถ้านักเรียนเป็นธนูคหะ เมื่อถูกภรรยาทรยศปันใจให้ชายอื่น นักเรียนจะปฏิบัติอย่างไร เพราะเหตุใด
5. ถ้านักเรียนเป็นนายโจร ในขณะที่ได้นางมาเป็นภรรยาตน นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด
6. ถ้ามีคนเช่นภรรยาของธนูคหะมาก ๆ สังคมเป็นอย่างไร
7. การแย่งชิงรักของคนอื่น การทรยศไม่ซื่อสัตย์ต่อกันเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี เพราะเหตุใด

8. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในสังคมไม่ประพฤติดังนกรรยาของ
ชนุคคะ
9. ชายกับหญิงต้องห้ามมีลักษณะเป็นอย่างไร
10. โทษของการประพฤติดังนกรรยาในกามมีอะไรบ้าง

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันเสนอแนวทางที่ถูกต้องจากการศึกษากรณีตัวอย่างเรื่อง
“หญิงสองใจ”

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการศึกษาเรื่อง
เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 3 โดยครูเพิ่มเติมส่วนที่ยังบกพร่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- ครูประเมินผลจากการสังเกตความสนใจ การตอบคำถาม การมีส่วนร่วม
ในการปฏิบัติกิจกรรม การตรวจบัตรบันทึกการ

สื่อ

1. นิทานชาดกเรื่อง จันทโครพ
2. บัตรกำหนดงาน
3. บัตรบันทึกการ
4. กรณีตัวอย่างเรื่อง “หญิงสองใจ”
5. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 3”
6. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 37 - 39

บัตรกำหนดงาน

1. ให้นักเรียนทุกคนศึกษากรณีตัวอย่างเรื่อง หญิงสองใจ
2. ให้นักเรียนตอบคำถามตามประเด็นคำถามที่กำหนดให้ โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารประกอบการเรียนและหนังสือที่กำหนดให้

ประเด็นคำถาม

1. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจที่ดีหรือไม่อย่างไร
 - 1.1 นายธนกฤต
 - 1.2 นายโจร
 - 1.3 ภรรยาของธนกฤต
2. ภรรยาของธนกฤต กระทำเช่นนั้นเป็นการทำผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด
3. ภรรยาของธนกฤตได้รับบทเรียนอย่างไรจากที่ได้เห็นการกระทำของสุนัขจิ้งจอก
4. ถ้านักเรียนเป็นธนกฤต เมื่อถูกภรรยาทรยศปันใจให้ชายอื่น นักเรียนจะปฏิบัติอย่างไร เพราะเหตุใด
5. ถ้านักเรียนเป็นนายโจร ในขณะที่ได้นางมาเป็นภรรยาตน นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด
6. ถ้ามีคนเช่นภรรยาของธนกฤตมาก ๆ สังคมเป็นอย่างไร
7. การแย่งของรักของคนอื่น การทรยศไม่ซื่อสัตย์ต่อกันเป็นพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ เพราะเหตุใด
8. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในสังคมไม่ประพฤติดังภรรยาของธนกฤต
9. ชายกับหญิงต้องห้ามมีลักษณะเป็นอย่างไร
- 10.โทษของการประพฤติดังในกามมีอะไรบ้าง

เอกสารประกอบการค้นคว้า

1. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 3”
2. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 37 - 39

กรณีตัวอย่าง เรื่อง หญิงสาวใจ

นานมาแล้ว มีชายชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่งชื่อชุนคหะ ไปเรียนวิชายิงธนูที่เมืองตักศิลาจนสำเร็จ อาจารย์ของชุนคหะพอใจในความสามารถของศิษย์คนนี้มาก จึงยกธิดาของตนให้เป็นภรรยา ชุนคหะพาภรรยาเดินทางกลับเมืองพาราณสี

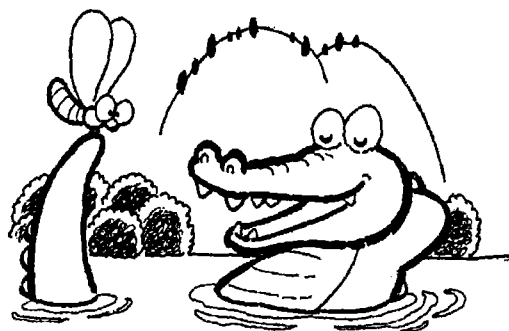
เมื่อเดินทางมาถึงป่าแห่งหนึ่งที่ไม่มีความกลัวใครกล้าเดินผ่าน เพราะมีช้างดุร้ายคอยทำร้ายคนเดินทาง แต่ชุนคหะเม่นธนูไม่กลัวจึงพาภรรยาเดินทางผ่านเข้าไป ก็พบช้างดุร้ายเข้ามาจึงยิงลูกธนูไปดอกหนึ่ง ช้างดุร้ายก็ล้มลงขาดใจตาย คนทั้งสองจึงเดินทางต่อไป จนถึงบริเวณป่าที่มีโจร 50 คน ล้อมสมุคคอยปล้นฆ่าคนเดินทาง ชุนคหะผู้เม่นธนูไม่กลัวจึงเดินทางผ่านไป พบพวกโจรกำลังนั่งปิ้งเนื้อเสียบไม้กินกันอยู่ พวกโจรเห็นชุนคหะเดินมากับภรรยาซึ่งประดับตกแต่งกายด้วยของมีค่า จึงคิดจะจับตัว แต่นายโจรเป็นคนฉลาดมองเห็นลักษณะของชุนคหะก็รู้ว่า เป็นคนเย่อหยิ่งชอบอวดตัว จึงออกอุบาย สั่งห้ามบริวารไม่ให้เข้าไปปล้นโจรทุกคนจึงยังคงนั่งกินเนื้ออย่างอยู่อย่างเงียบ ๆ ชุนคหะส่งภรรยาเข้าไปหาพวกโจรเพื่อขอเนื้อมากินบ้าง นายโจรจึงสั่งให้บริวารหยิบเนื้อดิบที่ยังไม่ได้ย่างให้ 1 ไม้ เพราะเห็นว่าพวกตนก็ยังต้องปิ้งกินกันเอง

ฝ่ายชุนคหะโกรธที่โจรให้เนื้อดิบ พวกโจรเห็นภรรยาเช่นนั้นก็โกรธที่ชุนคหะวางตัวเหมือนเป็นนาย จึงลุกฮือขึ้นวิ่งเข้าจะไปทำร้าย ชุนคหะจึงยิงพวกโจรล้มลง 49 คน ก็หมดลูกธนู เพราะมีลูกธนูบรรจุมาเพียง 50 ดอก และยิงช้างไปเสีย 1 ดอก ยังเหลือนายโจรอีก 1 คน ชุนคหะจึงผลักนายโจรล้มลง แล้วทับอยู่บนอกของนายโจร ร้องบอกภรรยาให้ส่งดาบให้เพื่อตัดศีรษะของนายโจร ฝ่ายภรรยาของชุนคหะซึ่งถือดาบอยู่ในขณะนั้น ได้เกิดรักนายโจรโดยฉับพลัน จึงยื่นด้ามดาบใส่ไว้ในมือของนายโจร นายโจรจึงตัดศีรษะของชุนคหะแล้วพาหญิงนั้นไป ขณะเดินทางมาด้วยกัน

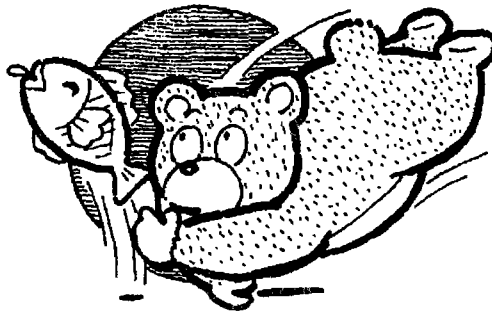
นางก็รับว่าเกิดรักนายโจรจึงให้ฆ่าสามีของตนเสีย นายโจรเมื่อฟังเรื่องแล้วก็คิดรังเกียจว่าหญิงนี้ให้ฆ่าสามีของตนเองได้ ต่อไปก็อาจทำกับเราได้

เมื่อพานางไปจนถึง แม่น้ำสายหนึ่ง ขวางทางอยู่จึงหลอกว่า น้ำนี้มีจระเข้ดุจะทำอย่างไร นางจึงห่อเครื่องประดับของนางให้

นายโจรนำข้ามฟากไปไว้ที่ฝั่งโน้นก่อน แล้วกลับมารับนางข้ามฟากไป นายโจรก็รับคำ เมื่อถึงฝั่งนายโจรกลับเดินหนีไป นางจึงถูกทอดทิ้งเดียวดายอยู่กลางป่า

ขณะนั้นเองนางได้เห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งคาบก้อนเนื้อวิ่งมา ทันใดนั้นก็มีปลาตัวหนึ่ง
โดดขึ้นจากน้ำ ตกอยู่ข้างหน้าสุนัขจิ้งจอก สุนัขจิ้งจอกทิ้งก้อนเนื้อแล้ววิ่งไปที่ปลา ฝ่ายปลาก็
ดิ้นจนตกลงไปในน้ำ พอตื่นตัวหนึ่งโฉบลงมาจากคาบก้อนเนื้อนั้นหนีไป สุนัขจิ้งจอกจึงไม่ได้
ทั้งปลาเนื้อ นางจึงได้สติคิดย้อนกลับมามองตัวของนางเอง

เอกสารประกอบการเรียน
เรื่อง “เบญจศีล – เบญจธรรม ข้อที่ 3”
9999.....

สิกขาบทที่ 3 คือ กาเมสุ มิฉน จาวา เวรมณี สิกขาปทํ สมายามิ แปลว่า
 ขำพเจ้าของสมาทานสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นจากการประพฤติดิฉิดในกาม
ศีลข้อนี้ ท่านบัญญัติไว้ ด้วยหวังปลูกสามัคคี สร้างความเป็นปึกแผ่น และป้องกัน
 การแตกร้างในหมู่มนุษย์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกิดความซื่อสัตย์ ไว้วางใจกัน ไม่แตกร้างกัน
2. เพื่อให้เคารพในสิทธิของกันและกัน
3. เพื่อสร้างความมั่นคงและอบอุ่นในครอบครัว
4. เพื่อป้องกันความสับสนในทางประเพณี
5. เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความสุข

องค์ของกาเมสุมิฉน จาวา เวรมณี 4 คือ

1. อคมนียัตถุ หญิง หรือ ชายต้องห้าม
2. ตัสมิง เสวนจิตตัง จิตติตจะเสพ
3. เสวนปปโยโค พยายามที่จะเสพ
4. มัคเคน มัคคปปฏิบัติ ยังอวัยวะเพศให้จดกันและกัน

คนต้องห้าม

พูดย่อ ๆ คือ คนที่จะสมสู่กันนั้นเป็นคนต้องห้าม มีอยู่ 2 ประเภท คือ หญิงต้องห้าม
 กับชายต้องห้าม

ถ้าชายสมสู่กับหญิงต้องห้าม ชายผิดศีล

ถ้าหญิงสมสู่กับชายต้องห้าม หญิงผิดศีล

ถ้าสองคนต่างเป็นผู้ต้องห้ามของกัน และเป็นใจต่อกัน ต่างฝ่ายต่างผิดศีล

หญิงต้องห้าม มี 3 จำพวก คือ

1. หญิงมีสามี
2. หญิงมีญาติปกครอง
3. หญิงมีจารีตรักษา

หญิงที่จารีตห้าม หมายถึง หญิงที่อยู่ได้บัญญัติในพระศาสนาที่ห้ามมีเพศสัมพันธ์กับชาย เช่น ภิกษุณี หรือ ชี เป็นต้น

ชายต้องห้าม

คือ ชายที่หญิงสมสู่ไม่ได้ ท่านยกขึ้นแสดงเป็น 2 พวก คือ

1. ชายอื่นนอกจากสามีของตน (สำหรับหญิงมีสามี)
2. ชายที่จารีตห้าม (สำหรับหญิงทั่วไป)

ข้อ 2 หมายถึง ชายที่เป็นนักบวชในศาสนาที่ห้ามเสพเมถุน เป็นชายต้องห้าม

เบญจธรรมข้อที่ 3 คือ การสำรวมในกาม ซึ่งได้แก่กิริยาที่ระมัดระวังไม่ประพฤติดังเป็นคนมักมากในกาม เป็นคู่กัน มี 2 ประการ คือ

1. ยินดีในภรรยาของตน
2. จงรักภักดีในสามี

เมื่อเป็นเยาวชนก็ระวังควบคุมใจ ระวังควบคุมกายไม่ให้ออกไปนอกทาง รักษาประเพณีอันดีงามของไทยตามที่ผู้ปกครองของตนได้อบรมแนะนำอยู่โดยมากแล้ว ส่วนในระหว่างสามีภรรยา ทางพระพุทธศาสนาสอนให้สามีสันโดษ คือยินดีพอใจอยู่แต่ในภรรยาของตน ส่วนภรรยาให้มีความซื่อตรงในสามีของตน เพื่อให้อยู่ครองกันเป็นสุขตลอดไป

อานิสงส์ของภักขาณีข้อที่ 3

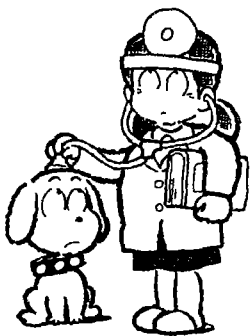
1. เป็นผู้ไม่มีศัตรู ผู้อื่นก็ไม่ระแวง ให้ความไว้วางใจกัน
2. ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น เคารพเชื่อฟังกันดี
3. ทำให้มีความภูมิใจในเกียรติแห่งวงศ์ตระกูล
4. ทำให้เกิดความสามัคคีกัน ไม่มีความสับสนในทางประเพณี

โทษของการประพฤตินอกกาม คือ ทำให้มีเวรภัยจากศัตรู

บัตรบันทึกรายการ

ชื่อ..... นามสกุล..... ชั้น..... เลขที่.....

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจที่ดีหรือไม่อย่างไร

1.1 นายธนกฤต

.....

.....

.....

.....

1.2 นายโจ

.....

.....

.....

.....

1.3 ภรรยาของธนกฤต

.....

.....

.....

.....

2. ภรรยาของธนกฤต กระทำเช่นนั้นเป็นการทำผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

3. ภรรยาของธนกฤตได้รับบทเรียนอย่างไรจากที่ได้เห็นการกระทำของสุนัขจิ้งจอก

.....

.....

.....

.....

4. ถ้านักเรียนเป็นธนูคคะ เมื่อถูกภรรยาทรยศบังใจให้ชายอื่น นักเรียนจะปฏิบัติอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

5. ถ้านักเรียนเป็นนายโจร ในขณะที่ได้นางมาเป็นภรรยาตน นักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

6. ถ้ามีคนเซ่นภรรยาของธนูคคะมาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

7. การแย่งของรักของคนอื่น การทรยศไม่ซื่อสัตย์ต่อกันเป็นพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

8. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในสังคมไม่ประพฤติเช่นภรรยาของธนูคหะ

.....

.....

.....

.....

.....

9. ชายกับหญิงต้องห้ามมีลักษณะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

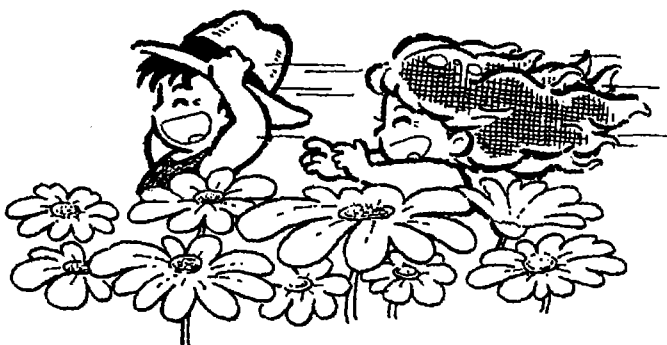
.....

.....

.....

10. โทษของการประพฤติผิดในกามมีอะไรบ้าง

1.
2.
3.
4.
5.

เขอกันอีกครึ่งวันนะครับคนแถว

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 5

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล-เบญจธรรม ข้อที่ 4

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การรักษาสัจจะหรือคำพูดของตน จะทำให้เป็นที่เชื่อถือของคนอื่น

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. บอกความหมายของเบญจศีล – เบญจธรรมข้อที่ 4 ได้
2. บอกเหตุผลถึงการไม่เลือกคบคนที่ชอบกล่าวคำเท็จได้
3. จำแนกพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีได้
4. สรุปหลักการวินิจฉัยการประพฤติดิถีหลักเบญจศีล - เบญจธรรม ข้อที่ 4 ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

1. ศึกษาบทที่ 4 คือ มุสาวาทา เวระมะณี ศึกษาปะทัง สะมาทียามิ คือ การสมาทานงดเว้นจากการพูดเท็จ
2. วัตถุประสงค์ของการบัญญัติเบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 4
3. ลักษณะของการพูดเท็จ
4. โทษของการพูดเท็จ
5. อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อที่ 4

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

ครูจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับบทเรียน โดยครูจัดป้ายนิเทศเรื่อง ความหมาย โทษของการพูดเท็จ อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อที่ 4 เพื่อให้ นักเรียนเกิดความสนใจ และพร้อมที่จะเรียน

ชั้นสอน

ชั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

ครูและนักเรียนร่วมกันสนทนาจากรูปข่าว และรูปภาพของนายสมพงษ์ เลือดทหาร และข่าวอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพูดเท็จ พร้อมซักถามและร่วมแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยครูใช้คำถามกระตุ้น เช่น เพราะสาเหตุใดนายสมพงษ์จึง ต้องพูดเท็จ ถ้าเรื่องนายสมพงษ์เป็นความจริง นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไร บุคคลใดบ้างที่ ต้องพลอยเดือดร้อนกับการกระทำในครั้งนี้ เป็นต้น

ชั้นที่ 2 ชั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนปฏิบัติสมาธิ โดยการเตรียมกาย วาจา กำหนดจิตให้สงบนิ่งอยู่กับ ลมหายใจเข้า - ออก ไม่ฟุ้งซ่าน ตามหลักการปฏิบัติสมาธิ เป็นเวลา 5 นาที ออกจาก สมาธิแล้วดำเนินกิจกรรมในชั้นตอนต่อไป

ชั้นที่ 3 ชั้นเจริญปัญญา

หลังจากนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่างเรื่อง “ชายโกหก 4 คน” เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 4” บัตรบันทึกรายการ แล้วตอบคำถามต่อไปนี้

1. จากการณีตัวอย่างเรื่อง “ชายโกหก 4 คน” ใครพูดความจริง ใครพูดเท็จ
2. เพราะเหตุใดชายทั้ง 4 คน จึงต้องโกหกตายายด้วย
3. การกระทำของชายทั้ง 4 คน ผิดศีลข้อใด และเขาได้รับผลอย่างไร
4. เพราะเหตุใดชายทั้ง 4 คนจึงยอมจำนนต่อตายาย
5. ถ้านักเรียนเป็นตายาย นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไรต่อชายทั้ง 4 คน
6. การพูดแบบใดจัดเป็นการพูดเท็จ
7. การพูดเท็จมีผลเสียอย่างไรต่อตนเองและส่วนรวมอย่างไร
8. การพูดเท็จต้องใช้ความพยายามใช่หรือไม่ เพราะเหตุใด
9. ขณะที่เราพูดเท็จ เรามีวัตถุประสงค์อย่างไร
10. หลักธรรมใดที่จะช่วยแก้ไขการชอบพูดเท็จได้
11. การรักษาเบญจศีลข้อที่ 4 มีผลดีต่อตนเองและส่วนรวมอย่างไร

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายผลงาน จากการศึกษากรณีตัวอย่างเรื่อง “ชายโกหก 4 คน” ครูเพิ่มเติมส่วนที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึง

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 4

- ครูประเมินผลโดยการสังเกตจากความสนใจ การตอบคำถาม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม การตรวจบัตรบันทึกรายการ

สื่อ

1. ภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ
2. บัตรกำหนดงาน
3. บัตรบันทึกรายการ
4. กรณีตัวอย่างเรื่อง “ชายโกหก 4 คน”
5. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 4”
6. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 37 - 39

บัตรคำถาม

1. ให้นักเรียนทุกคนศึกษากรณีตัวอย่าง เรื่อง “ชายโกหก 4 คน”
2. ให้นักเรียนตอบคำถามตามประเด็นคำถามที่กำหนด โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารประกอบการเรียนและหนังสือเรียนที่กำหนดให้

ประเด็นคำถาม

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ชายโกหก 4 คน” ใครพูดความจริง ใครพูดเท็จ
2. เพราะเหตุใดชายทั้ง 4 คน จึงต้องโกหกตายายด้วย
3. การกระทำของชายทั้ง 4 คน ผิดศีลข้อใด และเขาได้รับผลอย่างไร
4. เพราะเหตุใดชายทั้ง 4 คนจึงยอมจำนนต่อตายาย
5. ถ้านักเรียนเป็นตายาย นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไรต่อชายทั้ง 4 คน
6. การพูดแบบใดจัดเป็นการพูดเท็จ
7. การพูดเท็จมีผลเสียอย่างไรต่อตนเองและส่วนรวมอย่างไร
8. การพูดเท็จต้องใช้ความพยายามใช่หรือไม่ เพราะเหตุใด
9. ขณะที่เราพูดเท็จ เรามีวัตถุประสงค์อย่างไร
10. หลักธรรมใดที่จะช่วยแก้ไขการชอบพูดเท็จได้
11. การรักษาเบญจศีลข้อที่ 4 มีผลดีต่อตนเองและส่วนรวมอย่างไร

เอกสารประกอบการเรียนรู้

1. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “ชายโกหก 4 คน”
2. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 37 - 39

กรณีตัวอย่าง

เรื่อง ชายโกหก 4 คน

นานมาแล้ว มีชายโกหก 4 คน มาปรึกษาหารือกันเรื่องที่จะไปหลอกเอาทรัพย์สินสมบัติเขาตามบ้านเรือนซึ่งอยู่ไกลจากภูมิลำเนาของตน เมื่อตกลงกันแล้วจึงออกเดินทางไป เมื่อเดินทางไปนานได้พบกับตาแก่และยายแก่ซึ่งเป็นคนทำไร่ฝ้ายที่ริมแม่น้ำแห่งหนึ่งไกลจากหมู่บ้าน ชายโกหกทั้ง 4 คน นั้นรู้ข่าวว่าตาแก่ยายแก่มีทรัพย์สินสมบัติจึงคิดกันว่า

“เราต้องอยู่ที่นี้เพื่อโกหกเอาทรัพย์สินสมบัติตาแก่ยายแก่นี้ให้ได้”

ชายทั้ง 4 คน ไปถึงพบกับตาแก่ยายแก่ว่า

“ตายาย พวกฉันทั้ง 4 คนนี้มาจากเมืองไกลมาก พยายามเดินทางหาคนที่มีความรู้ เพราะว่าพวกฉันอยากรู้เรื่องตำนานโบราณ ตอนนี้ได้มาพบตายายคิดว่าคงจะรู้เรื่องโบราณบ้างแน่ ๆ ดังนั้นตายายจงโปรดเมตตาเล่าเรื่องตำนานโบราณสักเรื่องหนึ่งให้หลานได้ฟังสักหน่อยเถอะ”

ตาแก่ยายแก่ตอบชายทั้ง 4 คนว่า

“หลานเอ๋ยตั้งแต่เด็กจนกระทั่งแก่ป็นนี้แล้วตายายไม่รู้เรื่องโบราณอะไรหรอก หลานไปถามคนอื่นเถอะ”

ชายทั้ง 4 คนบอกตายายว่า

“ตายาย ถ้าหากว่ามีคนเขารู้เรื่องตำนานโบราณตายายอยากฟังไหม”

“โอ หลานเอ๋ย ตายายอยากฟังมาก แต่จะหาใครรู้ละ”

ชายทั้ง 4 คน จึงหาอุบายบอกให้ตายายรู้ เนื่องจากปรารถนาจะเอาทรัพย์สินสมบัติของเขาให้ได้โดยง่าย โดยบอกว่า

“พวกเราทั้ง 4 คน รู้บ้างเหมือนกัน เพราะรู้มาจากตาเล่าให้ฟัง แต่เรื่องเหล่านี้ถ้าเล่าแล้วตายายต้องเชื่อพวกเราจึงจะเล่าได้”

ตายายตกลงให้ชายทั้ง 4 คนนั้นเล่าเรื่องให้ฟัง

ชายคนที่ 1 เริ่มเล่าเรื่องโกหกเป็นคนแรกว่า

“เมื่อฉันอยู่ในท้องแม่ได้ 3 เดือน แม่ของฉันอยากจะกินทุเรียนซึ่งปลูกอยู่ที่ข้างหน้าบ้านของฉัน ต้นมันสูงประมาณ 8 วา และมีลูกเพียงลูกเดียว เขาไม่รู้จะทำอย่างไรจึงจะได้ทุเรียนนั้นมากิน จนกระทั่งฉันรู้ว่าเขาอยากจะกินทุเรียน ฉันจึงออกจากท้องเขาทางช่องคลอดขึ้นไปเก็บลูกทุเรียนนั้นเอามาส่งให้เขากินเสร็จแล้วฉันกลับเข้าไปในท้องเขาอย่างเดิม”

ชายคนที่ 2 ว่า

“เมื่อฉันอยู่ในท้องแม่ได้ 6 เดือน เห็นเขาสบายเหนื่อยในการทำนา ทำไร่ ทำสวน ฉันออกมาจากท้องเขามาทำนา ทำไร่ เลี้ยงวัว ควาย หุงข้าวตักน้ำแตนเขาตั้งแต่เช้ามีดจนกระทั่งเย็น เมื่อหมดงานแล้วฉันจึงกลับเข้าท้องแม่ ทำอย่างนี้เป็นประจำตลอดมา”

ชายคนที่ 3 ว่า

“โอ ตายายเอ๋ย ตัวฉันนี้เป็นเทวบุตรจุติลงมาปฏิสนธิในท้องของแม่ฉัน ทุกวันนี้ฉันออกมาจากช่องคลอดมารับใช้เขาทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อฉันแก่ใกล้จะตายฉันกลับเข้าไปในท้องแม่อีกเพื่อไม่ให้ทันได้ตาย แล้วจะได้เกิดเป็นเด็กอีกครั้งหนึ่ง”

ชายคนที่ 4 ว่า

“ตัวฉันนี้ตั้งแต่ออกมาจากท้องแม่ก็ได้รักษาศีล 5 ศีล 8 แต่ศีลของฉันนั้นแปลกกว่าศีลของคนทั้งปวงคือ อยยากดื่มสุรา สูบฝิ่น ฆ่าคนอื่นเขาก็ได้ เมื่อฉันตายไป ได้ไปเกิดเป็นเทวดาเสวยทิพย์สมบัติในสถานสวรรค์”

ชายทั้ง 4 คน ได้โกหกครบกันทั้ง 4 คนแล้ว จึงถามตาแก่ยายแก่ว่า

“เรื่องที่พวกเราเล่ามาทั้งหมดนี้ตายายเชื่อไหม”

ตายายตอบว่า

“ตายายเชื่อหลาน”

แต่ในใจของทั้งสองคนคิดว่า พวกชายเหล่านี้ลวงแล้วแต่โกหกทั้งนั้น

เมื่อชายทั้ง 4 คนจนปัญญา จึงให้ตานั่นเล่าเรื่องให้ฟังสักครั้งหนึ่ง แต่ก่อนที่จะเล่าตาแก่นั้นได้ขอสัญญาจากชายทั้ง 4 คนนั้นเหมือนกัน เมื่อตกลงกันแล้วตาแก่จึงเริ่มเล่าเรื่องตาเล่าว่า

“หลายเอ๋ย เมื่อตายายมาทำอะไรฝ่ายได้ 5 – 6 ปี มีทรัพย์สมบัติเงินทองพอที่จะเลี้ยงหลานทั้ง 4 คนนี้ได้ มีอยู่ปีหนึ่งคราวก่อนโน้นฝ่ายไม่ได้ผลเลย ไม่รู้ว่าเป็นเพราะเหตุใดวันหนึ่งตาเกิดบุกเข้าไปในไร่เห็นฝ่ายต้นหนึ่งใหญ่ขนาดเท่าต้นตาล มีผลใหญ่ผลหนึ่ง ตาจึงขึ้นไปเก็บผลนั้นมา เมื่อตาและยายช่วยกันปอกดู เห็นมีเมล็ดอยู่ 4 เมล็ด ๆ หนึ่งมีกุมารคนหนึ่ง ตาได้ให้ยายเลี้ยงดูจนกระทั่งกุมารทั้ง 4 นั้นโตขึ้นเขาก็พากันทั้งตายายไปหมด ตอนนั้นตายายได้เห็นหลานทั้ง 4 กลับมาแล้ว”

ชายทั้ง 4 คนกลัวมากช่วยกันเถียงตาแก่ยายแก่ว่า

“ไม่ใช่หรอก” ตายายถามว่า

“ทำไมเจ้าจึงว่าไม่ใช่ ถ้าเจ้าเอาแต่เถียงอย่างนี้เห็นว่าเจ้าผิดสัญญาแล้ว ดังนั้นเจ้าทั้ง 4 คนจะต้องมาเป็นคนรับใช้ตาตามสัญญา”

ชายโกหกทั้ง 4 คนหนีไม่พ้นจึงต้องอยู่รับใช้ตายายต่อไป

“คำพูดเท็จ ทำให้ตนพ่ายแพ้”

เอกสารประกอบการเรียน
เรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรม ข้อที่ 4”

สิกขาบทที่ 4 คือ มุสาวาทา เวรมณี สิกขาบทํ สมาทียามิ แปลว่า ข้าพเจ้าขอ
สมาทานสิกขาบทคือเจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ

สาเหตุที่ทรงบัญญัติไว้ คือ การมุ่งป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกัน
ด้วยการพูดเท็จและรักษาคำพูดของตน ให้เป็นที่น่าเชื่อถือของคนอื่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ ไว้วางใจกัน
2. เพื่อสร้างความสามัคคี
3. เพื่อให้เกิดความกล้าหาญเชื่อมั่นในตนเอง
4. เพื่อป้องกันไม่ใช้ไหวจาตรอนผลประโยชน์กัน
5. เพื่อป้องกันการยุยง ส่อเสียด นินทาว่าร้ายกัน
6. เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

มุสาวาทมีองค์ประกอบ 4 ประการคือ

1. อตุถิ วตุฏฐ เรื่องไม่จริง
2. วิสัวาทนจิตตํ จิตคิดจะพูดให้ผิด
3. ตชฺโช วายาโม พยายามพูดออกไป
4. ประสฺส ตทตถวิชานนํ คนอื่นเข้าใจเนื้อความที่พูดนั้น

ศีลข้อที่ 4 จะขาด เมื่อพูดเท็จครบองค์ประกอบ 4 ประการข้างต้น

ข้อยกเว้น

มีการแสดงออกบางอย่างที่ไม่เป็นความจริง แต่ไม่ผิดศีล เพราะผู้แสดงออกไม่มีเจตนา
จะกล่าวเท็จ คือ

1. ยถาสัญญา พูดไปตามที่ตนจำได้เท่านั้น เข้าใจอย่างนั้น
2. โวหาร พูดไปตามฟอร์มของการพูดในสังคม เช่น ลงท้ายจดหมายว่า
“ขอแสดงความนับถืออย่างสูง” ทั้ง ๆ ที่ตนมิได้นับถือเขาเลย
3. นิยาย เล่านิทานซึ่งผูกขึ้นเพื่อฟังกันเพลิน ๆ เช่น เล่นลิเก ละคร ภาพยนตร์

4. พลัง พุดพลังไป ไม่มีเจตนา เช่น คำอุทาน

ผู้จะรักษาวาจาตามศีลข้อนี้ให้สมบูรณ์ ก็ควรเว้นจากการพูดที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ต่อตนเอง และผู้อื่นในลักษณะต่าง ๆ เช่น พุดส่อเสียด พุดประชด ตำ เป็นต้น

ลักษณะวาจาพุดเท็จมี 7 วิธี คือ

1. ปด คือ การโกหกชัด ๆ ไม่รู้ว่ามี ไม่เห็นว่ามี
2. ทนสาบาน คือ ทรมานสาบานตัวเพื่อให้คนอื่นหลงเชื่อ
3. ทำเล่ห์กระเท่ คือ การอวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์เกินเหตุเกินความเป็นจริง
4. มารยาท แสดงอาการหลอกคนอื่น เช่น เจ็บน้อยทำเป็นเจ็บมาก
5. ทำเลศ คือ ในอยากพุดเท็จ แต่ทำเป็นเล่นสำนวน พุดคลุมเครือให้ผู้ฟังคิดเอาเอง
6. เสริมความ เรื่องจริงมี แต่มีน้อย พุดให้คนฟังเห็นเป็นเรื่องใหญ่
7. อำความ คำนี้ตรงกันข้ามกับเสริมความ คือ ทำเรื่องใหญ่ให้เล็ก

ความซื่อตรง คือ ความเป็นผู้ประพฤติซื่อตรงต่อผู้เป็นมิตร ไม่คิดร้ายต่อผู้เป็นมิตร นั้น โดยเว้นจากโทษ 4 อย่าง คือ

1. ปอกลอกเพื่อน
2. ไม่จริงใจ
3. ประจบสอพลอ
4. ซักชวนในทางเสื่อมเสีย

แล้วประกอบด้วยคุณ 4 อย่างแทน คือ

1. อุปการะเกื้อหนุนมิตร
2. ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย
3. คอยตักเตือนให้สติแนะนำในสิ่งที่ประโยชน์
4. มีความรัก จริงใจ

ความเที่ยงธรรม คือ ความประพฤติเป็นธรรมในกิจการอันเป็นหน้าที่ของตน ไม่ทำ ผิดด้วยอำนาจ อคติ 4 ประการ คือ

1. ลำเอียงเพราะรักใคร่พอใจ
2. ลำเอียงเพราะเกลียดชัง
3. ลำเอียงเพราะหลง
4. ลำเอียงเพราะกลัว

เบญจธรรมข้อที่ 4 คือ ความสัตย์ ได้แก่ ความจริง ความตรง

คนที่มีความจริง ความตรง จะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนซื่อตรงต่อมิตร สหาย จงรักภักดีต่อเจ้านาย และกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ มีความยุติธรรมหรือเที่ยงธรรม รู้จักผิดรู้จักถูก และถ้าไปตามความผิดถูกนั้น จึงได้ชื่อว่า เป็นคนมีวาจาสัตย์ คำพูดเป็นที่น่าเชื่อถือ

โทษของการพูดเท็จ

1. พุดมาแล้วไม่มีใครเชื่อถือ
2. ทำให้ได้ยินได้ฟังแต่เรื่องที่ไม่น่าพอใจ
3. แยกแยกจากเพื่อน ๆ
4. ถูกกล่าวด้วยคำที่ไม่เป็นจริง

อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อที่ 4

1. เป็นที่เชื่อถือ เคารพรักใคร่ของคนทั่วไป
2. ทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน
3. ทำให้กิจการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย
4. ทำให้เกิดความกล้าหาญเข้มแข็ง และเชื่อมั่นในตนเอง

บัตรบันทึกการถว้การ

ชื่อ.....นามสกุล.....ชั้น.....เลขที่.....

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง "ชายโกหก 4 คน" ใครพูดความจริง ใครพูดเท็จ

.....

.....

.....

2. เพราะเหตุใดชายทั้ง 4 คน จึงต้องโกหกตายาย

.....

.....

.....

3. การกระทำของชายทั้ง 4 คน ผิดศีลข้อใด และเขาได้รับผลอย่างไร

.....

.....

.....

4. เพราะเหตุใดชายทั้ง 4 คนจึงยอมจำนนต่อตายาย

.....

.....

.....

5. ถ้านักเรียนเป็นตายาย นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไรต่อชายทั้ง 4 คน

.....

.....

.....

6. การพูดแบบใดจัดเป็นการพูดเท็จ

.....

.....

.....

.....

7. การพูดเท็จมีผลเสียอย่างไรต่อตนเองและส่วนรวมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

8. การพูดเท็จต้องใช้ความพยายามใช้หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

9. ขณะที่เราพูดเท็จ เรามีวัตถุประสงค์อย่างไร

.....

.....

.....

.....

10. หลักธรรมใดที่จะช่วยแก้ไขการชอบพูดเท็จได้

.....

.....

.....

.....

11. การรักษาเบญจศีลข้อที่ 4 มีผลดีต่อตนเองและส่วนรวมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 6

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล-เบญจธรรม ข้อที่ 5

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การมีสติสัมปชัญญะ ทำให้เกิดการระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ แต่ถ้าบุคคลใดติดสิ่งเสพติดจะทำให้สุขภาพเสื่อมโทรม และขาดสติสัมปชัญญะซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียทรัพย์สินและชีวิต

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. บอกความหมายของการมีสติสัมปชัญญะได้
2. จำแนกพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติได้
3. เสนอแนะวิธีการปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีศีลธรรมได้
4. เสนอแนะวิธีการปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีประโยชน์ต่อสังคมได้

ขอบข่ายเนื้อหา

1. ศึกษาบทที่ 5 คือ สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐาณา เวระมะณีสิกขาปะถัง สะมาทิยามิ คือ การสมาทานงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย (และสิ่งเสพติด) อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
2. องค์ประกอบของการดื่มน้ำเมา
3. เบญจธรรมข้อที่ 5 คือ ความมีสติสัมปชัญญะ
4. อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อที่ 5

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

ครูจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับบทเรียน โดยครูจัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับเรื่อง โทษของการติดยาเสพติด ลักษณะของบุคคลที่ติดยาเสพติด เพื่อให้ นักเรียนเกิดความสนใจ และพร้อมที่จะเรียน

ชั้นสอน

ชั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

ครูและนักเรียนร่วมกันสนทนาจากข่าว ภาพเกี่ยวกับยาเสพติด การจับกุมผู้ผลิตยา และผู้เสพยาเสพติด พร้อมอภิปราย และซักถาม เพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นักเรียนร่วมกันเสนอแนะแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับการติดยาเสพติด

ชั้นที่ 2 ชั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนเตรียมกาย วาจา กำหนดจิตให้สงบนิ่งอยู่กับลมหายใจเข้า - ออก ไม่ฟุ้งซ่าน ตามหลักการปฏิบัติสมาธิ เป็นเวลาประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิแล้วดำเนินกิจกรรมในขั้นต่อไป

ชั้นที่ 3 ชั้นเจริญปัญญา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่างเรื่อง “หลงตัวจนหลงทาง” เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 5” บัตรบันทึกรายการ แล้วให้นักเรียนตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมดีหรือไม่ เพราะเหตุใด
 - 1.1 พ่อแม่ของดาว
 - 1.2 เพื่อนของดาว
 - 1.3 ดาว
2. อะไรเป็นสาเหตุให้ดาวติดยาเสพติด
3. ถ้านักเรียนเป็นดาว นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร
4. ถ้านักเรียนเป็นเพื่อนนักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด
5. ถ้านักเรียนมีเพื่อนมาชวนให้ลองเสพยาเสพติด นักเรียนจะลองหรือไม่ เพราะเหตุใด
6. ถ้านักเรียนเป็นพ่อแม่ของดาว นักเรียนจะมีวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกอย่างไร
7. โทษของการติดยาเสพติดมีอะไรบ้าง
8. การเสพยาเสพติด เป็นการกระทำที่ผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด
9. เพราะเหตุใดการดื่มเหล้าหรือการเสพยาเสพติดจึงทำให้คนขาดสติ
10. การขาดสติก่อให้เกิดผลเสียต่อตนเองและสังคมโดยส่วนรวมอย่างไร
11. มีวิธีการใดบ้างที่ป้องกันไม่ให้คนในสังคมติดยาเสพติดและค้ายาเสพติด
12. อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อที่ 5 มีอะไรบ้าง

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายจากกรณีตัวอย่างเรื่อง “หลงตัวจนหลงทาง”
อีกครั้ง

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญและข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 5 ตลอดจนการปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่าง ปราศจากปัญหา
- ครูประเมินผล โดยการพิจารณาจากการตอบคำถาม ความสนใจ การปฏิบัติกิจกรรม การตรวจแบบบันทึกการ

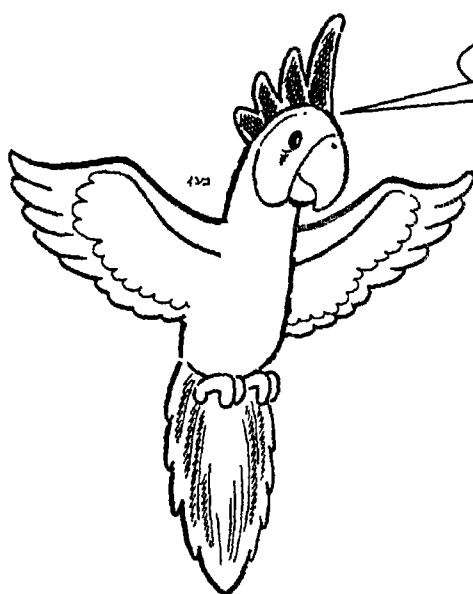
สื่อ

1. ภาพ ข่าว เกี่ยวกับยาเสพติด
2. บัตรกำหนดงาน
3. บัตรบันทึกการ
4. กรณีตัวอย่างเรื่อง “หลงตัวจนหลงทาง”
5. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 5”
6. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 37 - 39

บัตรกำหนดงาน

.....

1. ให้นักเรียนทุกคนศึกษากรณีตัวอย่าง เรื่อง “หลงตัวจนหลงทาง”
2. ให้นักเรียนตอบคำถามตามประเด็นคำถามที่กำหนดให้ โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารประกอบการเรียนและหนังสือที่กำหนดให้ ลงในบัตรบันทึกรายการ

ประเด็นคำถาม

1. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมดีหรือไม่ เพราะเหตุใด
 - 1.1 พ่อแม่ของดาว
 - 1.2 เพื่อนของดาว
 - 1.3 ดาว
2. อะไรเป็นสาเหตุให้ดาวติดยาเสพติด
3. ถ้านักเรียนเป็นดาวนักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร
4. ถ้านักเรียนเป็นเพื่อนนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด
5. ถ้านักเรียนมีเพื่อนมาชวนให้ลองเสพยาเสพติด นักเรียนจะลองหรือไม่ เพราะเหตุใด
6. ถ้านักเรียนเป็นพ่อแม่ของดาว นักเรียนจะมีวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกอย่างไร
7. โทษของการติดยาเสพติดมีอะไรบ้าง
8. นักเรียนมีวิธีการใดที่จะปฏิบัติตนให้ห่างไกลจากยาเสพติด
9. การเสพยาเสพติด เป็นการกระทำที่ถูกหรือผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด
10. มีวิธีการใดบ้างที่ป้องกันไม่ให้คนในสังคมติดยาเสพติดและค้ายาเสพติด

เอกสารประกอบการค้นคว้า

1. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “เบญจศีล - เบญจธรรมข้อที่ 5”
2. หนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 37-39

กรณีตัวอย่าง

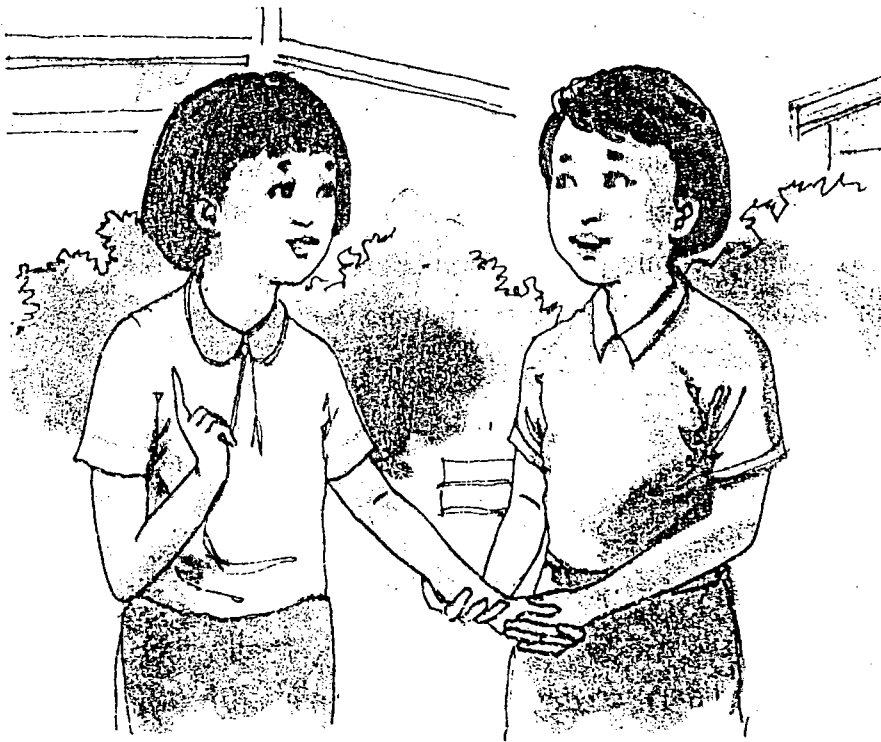
๒๒๒๒

เรื่อง หลงตัวจนหลงทาง

....000....

“เดือน เมื่อวานฉันพบพี่สาวเธอด้วยละ แหม สวยจังเลย พี่ดาวเขาขับรถมีเพื่อนนั่งมาเต็มรถเลย” ลูกแก้วบอกเดือน

“พี่ดาวเขาเป็นคนมีเพื่อนมาก ถ้าไม่ออกไปนอกบ้าน ก็มีเพื่อนมาเต็มบ้านทีเดียว” เดือนตอบ

“เขามาทำอะไรกันบ้างจ๊ะ ลูกแก้วอยากรู้ แล้วก็ชอบดูคนสวย ะ”

“แต่ฉันไม่เคยไปยุ่งกับพวกพี่ ะ เขาหรอก พี่ดาวว่าฉันบ่อย ะ ว่าคนละรุ่น” เดือนตอบเพื่อน

ดาวพี่สาวของเดือนเรียนชั้นเดียวกับไก่โด่งพี่ของนกเล็ก แต่อยู่คนละห้องกัน ดาวเป็นคนสวยและยังเป็นผู้มีฐานะดีอีกด้วย ดาวจึงเป็น “ดาว” สมชื่อ ไม่ว่าดาวต้องการอะไร พ่อแม่จะให้ทุกอย่าง ดาวมีรถยนต์ขับไปโรงเรียน แต่ทางโรงเรียนไม่อนุญาตให้นักเรียนขับรถยนต์มาโรงเรียนเอง ดาวจึงต้องแอบจอดไว้ข้างถนนหน้าโรงเรียน แต่ก็จอดไม่บ่อยนัก ไม่ใช่ดาวไม่ขับมา แต่เป็นเพราะไม่ค่อยเข้าโรงเรียนมากกว่า

“คนละรุ่นนะดีแล้ว” นทีพูด บ้านของเขายู่ตรงกันข้ามกับบ้านของเดือนจึงเห็นพี่สาว เดือนทุกวัน

“ถ้าเธอขึ้นตามพี่สาวของเธอไป ก็ไม่ต้องเรียนหนังสือกันพอดี ถ้ามจริง ๆ เกอะเดือน พี่ดาวเขาไปเรียนหนังสือจริง ๆ หรือ ตอนเช้าฉันก็เห็นเขาแต่งตัวนักเรียนไปทุกวันนะ แต่ ตอนเย็นหรือค่ำ ๆ กลับมา ฉันไม่เคยเห็นเขาแต่งตัวนักเรียนเลย แล้วพ่อกับแม่เธอไม่ว่าอะไรหรือ” นทีสนใจจึงถามขึ้น เพราะนอกจากดาวจะเป็นพี่สาวของเพื่อนแล้ว ยังเป็นเพื่อนบ้านกันอีกด้วย

“พ่อแม่ของฉันกว่าจะกลับบ้านก็ดึก พ่อทำงานหลายแห่ง เห็นมีประชุมเป็นประจำ ส่วนแม่คุมร้านค้า ต้องดูแลให้เรียบร้อยก่อนจึงจะกลับบ้านได้” เดือนเล่าให้ฟังเสียงอ่อย ๆ

“อย่าไปเอาอย่างพี่ดาวเขาก็แล้วกัน” นทีเตือนเพื่อนเหมือนเป็นผู้ใหญ่

เย็นวันหนึ่ง ขณะที่เดือนเพิ่งกลับจากโรงเรียน ยังไม่ทันจะได้ขึ้นบ้านก็ได้ยินเสียงเรียก ที่หน้าประตูบ้าน

“อ้อ พี่ไ้ไ้เอง มีอะไรหรือคะ” เดือนถามด้วยความแปลกใจ เพราะปกติไ้ไ้เอง ไม่เคยมาที่บ้านนี้เลย

“อาจารย์ที่โรงเรียนฝากจดหมายมาให้คุณแม่ของเดือน” ไ้ไ้ส่งจดหมายให้เดือน แล้วรีบขอตัวกลับทันทีเมื่อเห็นดาวขับรถเข้าซอยมาพร้อมกับเพื่อน ๆ อีกกลุ่มใหญ่

เดือนรีบนำจดหมายไปวางไว้บนโต๊ะในห้องของพ่อแม่ เพราะกลัวว่าดาวจะเห็น ค็นนั้นเดือนรอจนดึกก็ยังไม่เห็นใครกลับมาสักคนทั้งพ่อและแม่ เช้าวันรุ่งขึ้นเมื่อตื่นขึ้น เดือนจึงรีบไปหาแม่ แต่พบดาวนั่งอยู่ก่อนแล้ว เสียงแม่พูดว่า

“แม่จะไปเชียงใหม่สักสี่หรือห้าวันนะจะมีธุระด่วนที่สำคัญมากอยู่หลายแห่ง ลูกอยู่บ้านกันดี ๆ นะ” แม่บอกเมื่อเห็นเดือนลงมาสมทบด้วย

“แม่จะไปเมื่อไรคะ” เดือนถาม

“บายวันนี้แหละจะ แม่จะไปจัดกระเป๋าก่อนละนะ ลูกเตรียมไปโรงเรียนกันเถอะ”

“เฮ้อ เราเลยไม่มีโอกาสปรึกษาแม่สักที และแม่จะได้อ่านจดหมายแล้วหรือยังก็ไม่รู้” เดือนถอนหายใจด้วยความไม่สบายใจ

“แม่ไม่อยู่ เดือนอยู่บ้านนะ พี่จะไปค้างบ้านเพื่อนสักสองคืน” ดาวบอกน้องสาวเมื่อเห็นแม่ออกจากบ้านไปแล้ว

“พี่ดาวบอกคุณพ่อหรือยัง” เดือนรีบถาม

ดาวยกไหล่พลางตอบน้องว่า

“ไม่หรอก เราอย่าทำปากสว้างไปฟ้องท่านก็แล้วกัน” ดาวกำชับน้องก่อนจะขับรถออกไป

คราวนี้นับเป็นโอกาสเหมาะของดาว เพราะแม่ไม่อยู่บ้าน ดาวคิดจะสนุกให้เต็มที่ ดาวคิดอย่างครีมีใจ เพื่อนคนหนึ่งโทรศัพท์มาชวนไว้ก่อนแล้ว

“นี่ดาว คินนี่ตัวมาบ้านเราให้ได้นะ รับรองมีของดี”

ดาวรับคำเพื่อนแล้วไปตามนัดด้วยความยินดี บุหรี่ที่เพื่อนให้ลองสูบในคินนี่แปลกกว่าทุกครั้งที่ดาวเคยสูบ ดาวรู้สึกตัวเบาพร้อมกับลอยได้อยู่ในอากาศ มีความรู้สึกเป็นสุข พอหลับตาลงก็เหมือนเห็นแสงสีเขียวย เหลือง ม่วง พรางพรายเต็มไปหมด ดาวรู้สึกง่วงนอน จึงพับหลับไป โดยไม่รู้ตัวตัวเองได้ทดลองกัญชาสอดีไ้ไว้ในบุหรี่เข้าให้แล้ว

ความทะนงตัว ความอวดดีว่าตนเป็นคนสวยและร่ำรวย ทำให้ดาวไม่รู้สึกตกใจเลยที่เพื่อนหลอกให้ทดลองกัญชา

“น้อยไป” ดาวพูดอย่างกะนองปากเต็มทีเมื่อรู้ความจริง และเพื่อน ๆ ถามว่า

“เป็นยังไงบ้างอีดาว ดีไหม”

สองคินที่บ้านเพื่อน ดาวนั่งสูบเจ้าสิ่งเสพติดเหล่านี้ด้วยอารมณ์สนุก หารู้ข้อเท็จจริงไม่ว่า กัญชาเป็นสิ่งที่พวกติดยาเสพติดทั้งหลายชอบทดลอง ก่อนที่จะไปติดยาเสพติดจริง เพราะกัญชาทำให้มีความรู้สึกเคลิบเคลิ้ม และพวกทดลองก็พากันหลงเชื่อว่า กัญชาไม่มีพิษร้ายอะไร แม้กัญชาจะไม่มีผลต่อร่างกายรุนแรงก็จริง แต่เมื่อทดลองกัญชาแล้วก็อดที่จะทดลองยาเสพติดอื่น ๆ ด้วยไม่ได้

เดือนสังเกตเห็นพี่สาวซุบซอมลงไปที่ทุกที่ ๆ หน้าตาหมองคล้ำ และไม่ช่างแต่งตัวเหมือนก่อน บางครั้งก็มีอาการสะลึมสะลือ บางครั้งก็หงุดหงิด โมโหร้าย เอะอะ ขว้างปาข้าวของเครื่องใช้ แต่บางครั้งก็อารมณ์ดี ระบายหลัง ๆ นี่ดาวหลบหน้าพ่อแม่และน้อง เดือนไม่รู้หรอกว่าจดหมายจากโรงเรียนฉบับนั้นดาวขโมยไปแล้ว พ่อแม่จึงไม่มีโอกาสรู้ว่าดาวขาดเรียน

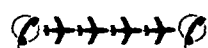
คินหนึ่งเดือนได้ยินเสียงผิดปกติจากห้องของพี่สาว จึงรีบวิ่งไปดู และได้เห็นภาพที่ดาวนอนบิดตัวร้องครวญครางอยู่บนเตียงนั้น ทำให้เดือนตกใจจนทำอะไรไม่ถูก ดาวกำลังหอบ มือกำผ้าปูที่นอนแน่น ตาเบิกโพลง จ้องมองเดือนเหมือนคนไม่เคยรู้จัก

“ยา ยา ขอยา.....ยา..” ดาวร้องอย่างทุรนทุราย

เดือนรีบวิ่งไปเรียกแม่ทันที พร้อมกับตะโกนเสียงหลง

“แม่...พี่ดาวเป็นอะไรก็ไม่รู้”

“ไปโรงพยาบาล” แม่บอกได้คำเดียวเมื่อเห็นอาการของลูกสาว

เอกสารประกอบการเรียน

เรื่อง เภยาศิล - เภยารรม ข้อที่ 5

.....***.....

สิกขาบทที่ 5 คือ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทียามิ แปลว่า ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบทคือ เจตนางดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

การบัญญัติศีลข้อนี้ เพื่อให้รู้จักรักษาสติของตนให้สมบูรณ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสนับสนุนการรักษาศีล 4 ข้อข้างต้น
2. เพื่อให้มีสติรอบคอบ ไม่ประมาทมัวเมา
3. เพื่อป้องกันการสิ้นเปลืองเวลาและทรัพย์สินสมบัติโดยไม่จำเป็น
4. เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาท
5. เพื่อป้องกันมิจนฉิบหา อาชญากรรม และการชักจูงในทางที่ผิด
6. เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ
7. เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

การดื่มสุรามือองค์ 4 คือ

1. มหานิย์ รู้ว่าสิ่งนั้นคือน้ำเมา (และสิ่งเสพติด)
2. ปาตุกมุยตาจิตฺตํ จิตคิดจะดื่ม หรือเสพ
3. ตชฺโช วายาโม พยายามดื่ม หรือเสพ
4. ปิตปฺปเวสนํ น้ำเมานั้นล่องล้าตกลงไป

น้ำเมาที่ว่านี้ ท่านแบ่งเป็น 2 อย่าง คือ

1. สุรา น้ำเมาที่กลั่น ไทยเรียกว่าเหล้า
2. เมรัย น้ำเมาที่ไม่ได้กลั่น เช่น เหล้าดิบ กระแช่ น้ำตาลเมา ฝิ่น กัญชา เป็นต้น

ของที่ไม่ได้ห้ามไว้ เช่น ฝิ่น กัญชา เฮโรอิน และมึนเมาอื่น ๆ แต่อนุโลมเข้ากันได้ก็รวมอยู่กับข้อนี้ด้วย โดยอาศัยหลักในมหาปเทศข้อที่ “สิ่งใดไม่ได้ห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร”

โทษของการดื่มน้ำเมา

1. ทำให้เสียทรัพย์
2. เป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาท
3. นำโรคมารับ
4. ทำให้เสียชื่อเสียง
5. เป็นเหตุให้ทำสิ่งที่น่าอับอาย
6. บั่นทอนกำลังปัญญา

โดยปกติคนเราก็มีความประมาทกันอยู่แล้ว เพราะมักขาดสติมากบ้าง น้อยบ้าง ต้องระวังอยู่เสมอ จนถึงมีคำกล่าวที่ว่า "สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง" ฉะนั้นเมื่อดื่มน้ำเมาก็ยิ่งทำให้ผิดพลาดมากขึ้น เพราะคนที่เมานั้นจะขาดสติสัมปชัญญะ อาจทำชั่ว ทำผิดได้ทุกอย่าง ผิดศีลได้ทุกข้อ

อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อที่ 5

1. ไม่บั่นทอนสุขภาพและสติปัญญา
2. ไม่สิ้นเปลืองทรัพย์
3. ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท
4. ไม่ถูกชักจูงไปในทางที่ชั่วร้าย
5. ไม่มีการะกำจวลจุจกิกโดยใช้เหตุ
6. ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
7. เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป

โทษของการดื่มน้ำเมา และเสพสิ่งเสพติด ทำให้เป็นคนบ้า คนปัญญาอ่อน

เบญจธรรมข้อที่ 5 คือ ความมีสติสัมปชัญญะ

สติ คือ การระลึกรู้คิดได้

สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัวอยู่เสมอ

สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่ด้วยจึงจะเป็นสติที่ถูกต้อง คนเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องทำต้องพูดอยู่ทุกวัน เด็กหรือผู้ใหญ่ที่มีสติ เมื่อทำอะไร พูดอะไรไปแล้ว ก็ระลึกได้ว่าทำหรือพูดอะไรผิดหรือถูก จะทำอะไร พูดอะไร ก็นึกคิดให้รอบคอบก่อน ในขณะที่กำลังพูดก็รู้ตัวอยู่เสมอ ไม่ลืมตัว เผลอตัว บางคนมีปัญญา ความรู้ดี แต่ขาดสติ พูดอะไรทำอะไรก็ผิดพลาดไปหมด

บัตรบันทึกรายการ

ชื่อ..... นามสกุล..... ชั้น..... เลขที่.....

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมดีหรือไม่ เพราะเหตุใด

1.1 พ่อแม่ของดาว

.....

.....

.....

.....

1.2 เพื่อนของดาว

.....

.....

.....

.....

1.3 ดาว

.....

.....

.....

.....

2. อะไรเป็นสาเหตุให้ดาวติดยาเสพติด

.....

.....

.....

.....

3. ถ้านักเรียนเป็นดาว นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. ถ้านักเรียนเป็นเดือนนักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

5. ถ้านักเรียนมีเพื่อนมาชวนให้ลองเสพยาเสพติด นักเรียนจะลองหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. ถ้านักเรียนเป็นพ่อแม่ของดาว นักเรียนมีวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

6.....

7. โทษของการติดยาเสพติดมีอะไรบ้าง

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

8. นักเรียนมีวิธีการใดที่จะปฏิบัติตนให้ห่างไกลจากยาเสพติด

.....

.....

.....

.....

.....

9. การเสพยาเสพติด เป็นการกระทำที่ถูกหรือผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

10. มีวิธีการใดบ้างที่ป้องกันไม่ให้คนในสังคมติดยาเสพติดและค้ายาเสพติด

1.
2.
3.
4.
5.

เฮ ... จบแล้วครับ...

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 7

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง ความละอายและการเกรงกลัวต่อความชั่ว

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

สังคมมีความสุข มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ก่อความเดือดร้อนต่อกัน เนื่องจากสมาชิกในสังคมมีความละอายและความเกรงกลัวต่อความชั่ว

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. บอกความหมายของความละอายและการเกรงกลัวต่อความชั่วได้
2. อธิบายสภาพสังคมที่สมาชิกในสังคมมีความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่วได้
3. วิเคราะห์ผลดีที่จะเกิดต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมของบุคคลที่มีความละอายและเกรงกลัวต่อความชั่วได้
4. สรุปผลเสียของบุคคลที่ไม่มีความละอายและเกรงกลัวต่อความชั่วได้
5. เสนอวิธีการปฏิบัติตนที่แสดงถึงความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่วได้

ขอบข่ายเนื้อหา

ความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า หิริโอตตปเป หรือโลกบาลหรือธรรมคัมภีร์ครองโลก เป็นจริยธรรมที่จะอำนวยประโยชน์สันติสุขให้เกิดขึ้นในโลกได้อย่างแท้จริง ถ้าพึงเพียงกฎหมายอย่างเดียวไม่อาจทำให้สังคมสงบสุขได้ เพราะหากขาดหิริโอตตปเปแล้วคนจะตกเป็นทาสของสิ่งเย้ายวนและโอกาสที่จะทำผิดก็เกิดขึ้นได้เสมอ การอบรมปลูกฝังให้คนมีสำนึกที่ดีชั่วมีความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว เป็นการตัดต้นตอของความชั่วถึงรากถึงโคน เพราะการไม่ทำชั่วนั้นอยู่ที่ตัวเองมิได้แปรเปลี่ยนไปตามสิ่งเย้ายวนภายนอก

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

ครูจัดทำป้ายนิเทศเรื่อง ความหมาย ลักษณะของบุคคลที่มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่ว เพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจ และกระตือรือร้นที่จะเรียน

ขั้นสอน

ขั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

ครูและนักเรียนร่วมกันสนทนา ชักถามจากภาพข่าวในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลที่มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่ว ร่วมแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 2 ขั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนปฏิบัติสมาธิ โดยการเตรียมกาย วาจาให้พร้อม กำหนดจิตให้สงบ นิ่งอยู่กับลมหายใจเข้า – ออก ไม่ฟังซ่าน ตามหลักการปฏิบัติสมาธิเป็นเวลา 5 นาที ออกจากสมาธิแล้วตอบคำถามในขั้นต่อไป

ขั้นที่ 3 ขั้นเจริญปัญญา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่างเรื่อง “ปลาของชลอ” เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “ความละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำชั่ว” บัตรบันทึกรายการ แล้วตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. ปัญหาที่เกิดขึ้นในกรณีตัวอย่างคืออะไร
2. เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมมีพฤติกรรมเป็นอย่างไร เพราะเหตุใด
3. ถ้านักเรียนอยู่ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรม นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร
4. การกระทำของเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมถือว่าขาดคุณธรรมข้อใด เพราะเหตุใด
5. ถ้านักเรียนเป็นเจ้าของโรงงาน นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะแสดงว่าเป็นคนมีเมตตา โอบอ้อมอารี
6. ถ้านักเรียนมีโอกาสทำความชั่ว นักเรียนจะทำหรือไม่ เพราะเหตุใด
7. ถ้าในสังคมมีคนเกรงกลัวต่อความชั่วมาก สังคมจะเป็นอย่างไร
8. นักเรียนมีวิธีการปฏิบัติตนอย่างไรให้ห่างไกลจากความชั่ว ไม่ว่าทั้งในที่ลับและในที่แจ้งได้อย่างไร

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายจากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ปลาของชโล”
ครูเพิ่มเติมส่วนที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึง

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการศึกษาเรื่อง
หิริและโอตตปปะ
- ครูสังเกตจากการตอบคำถาม ความสนใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
กิจกรรม การตรวจแบบบันทึกรายการ

สื่อ

1. บัตรกำหนดงาน
2. บัตรบันทึกรายการ
3. ภาพ และข่าว จากหนังสือพิมพ์
4. กรณีตัวอย่างเรื่อง “ปลาของชโล”
5. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 39 - 41
6. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “ความละอายและการเกรงกลัวต่อการทำชั่ว”

บัตรกำหนดงาน

.....

1. ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ ลงในบัตรบันทึกรายการ
2. ค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือที่กำหนดให้ดังนี้
 - 2.1 แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส. 048 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 39-41
 - 2.2 เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง "ความสะอาดและเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว"

ประเด็นคำถาม

1. ปัญหาที่เกิดขึ้นในกรณีตัวอย่างคืออะไร
2. เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมมีพฤติกรรมเป็นอย่างไร เพราะเหตุใด
3. ถ้านักเรียนอยู่ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรม นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร
4. การกระทำของเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมถือว่าขาดคุณธรรมข้อใด เพราะเหตุใด
5. ถ้านักเรียนเป็นเจ้าของโรงงาน นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร จึงแสดงว่าเป็นคนมีมีหิริ โอตตัปปะ
6. ถ้านักเรียนมีโอกาสทำความชั่ว นักเรียนจะทำหรือไม่ เพราะเหตุใด
7. ถ้าในสังคมมีคนเกรงกลัวต่อความชั่วมาก สังคมจะเป็นอย่างไร
8. นักเรียนมีวิธีการปฏิบัติตนอย่างไรให้ห่างไกลจากความชั่ว ไม่ว่าทั้งในที่ลับและในที่แจ้งได้อย่างไร

3. ให้หัวหน้าห้องรวบรวมส่งครูหลังจากปฏิบัติกิจกรรมครบทุกขั้นตอนแล้ว หลังจากหมดคาบเรียน

กรณีตัวอย่าง

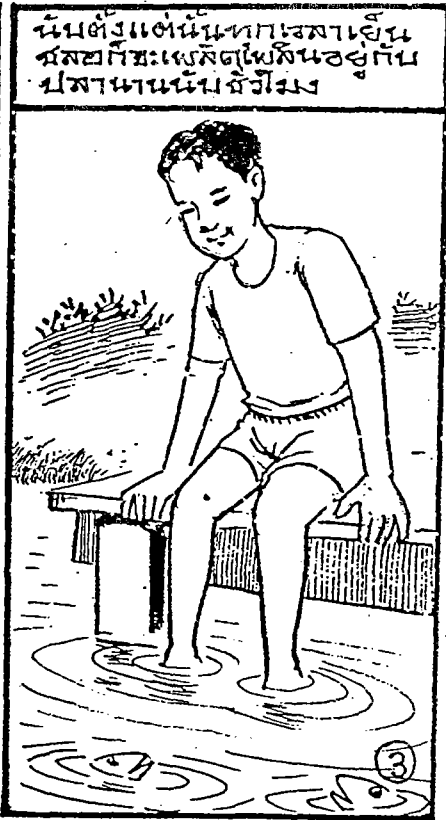

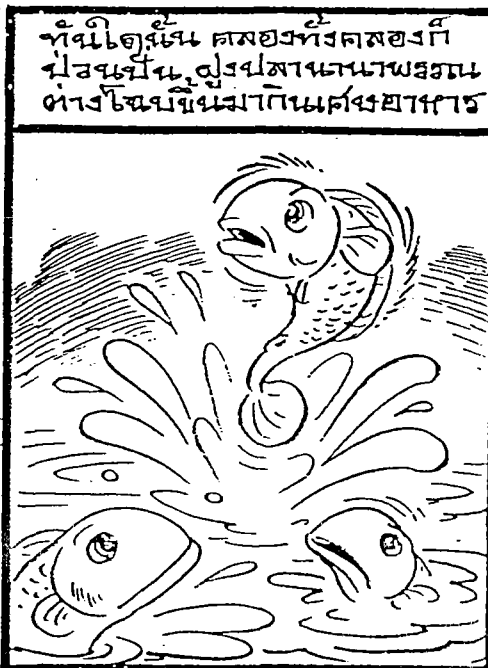
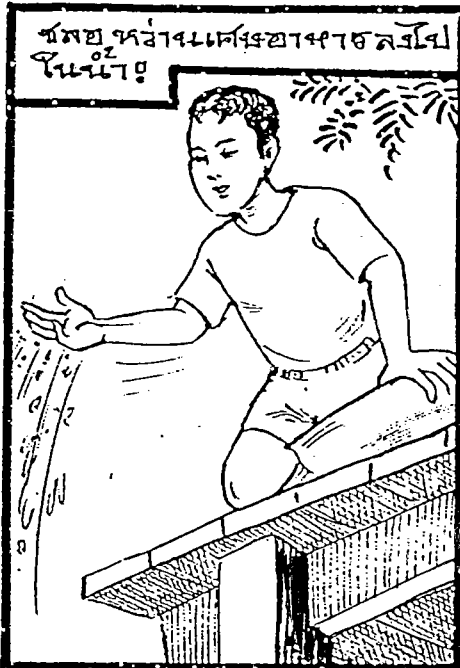
กินข้าวเย็นแล้ว จิตรวบรวมแล้วเสวยอาหารจากที่นมาตบ
 ที่นน้อย และไปนโต กวาดรวมที่นไว้ในกะละมังใบใหญ่

แล้วทิ้งอุบทั้งหัวทั้งเท้าในนชนเขวคต
 เสียขมิ้นให้หนัก ๆ นั้นต้องตบตบที่นตั้งแต่
 ภูเขาของชาติมาจนถึงสะพานทำน้ำ

ความผูกพันนั้นนอกเหนือ
ไปจากหน้าที่ มันเป็นความ
ผูกพันที่มั่นคงว่าเพราะ
เพื่อนร่วมโลก

สุดท้ายลูกก็ไปปลาริมนะ ปลาอยู่
ก็มีไม่เยอะเลย บางตัวเขาเอาตัว
เล็ก ๆ ไว้ในมือ แล้วปล่อยหายไป
ในน้ำ พอโผล่ขึ้นมา
ก็หัวเราะกัน

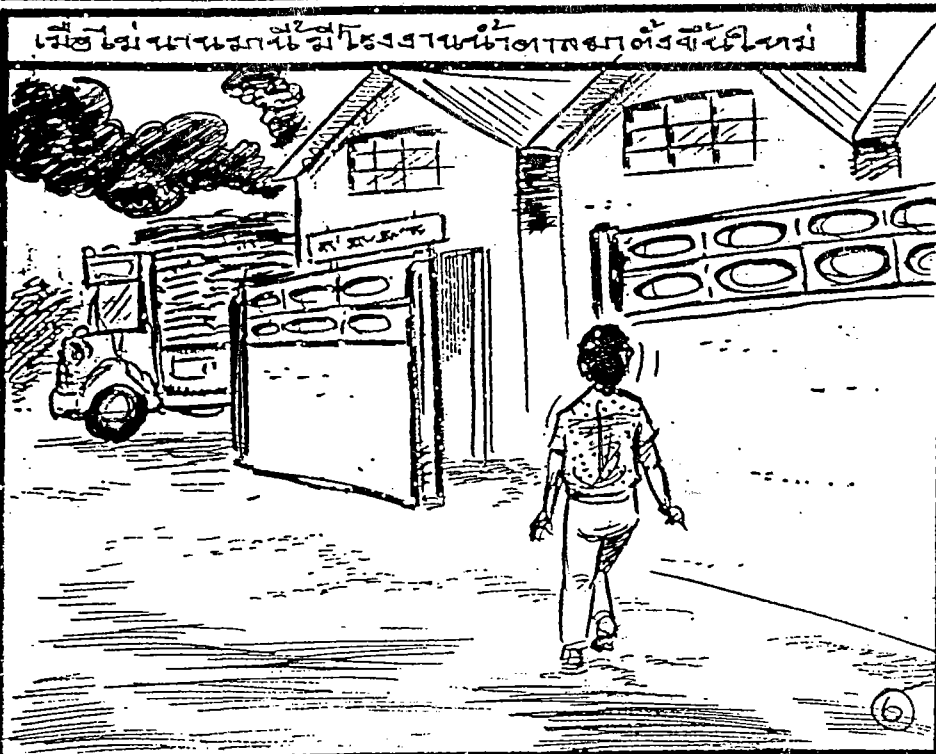

ปลาน้ำจืดที่จับได้ก็มี ปลาที่จับได้ก็มี ปลาที่จับได้ก็มี ปลาที่จับได้ก็มี ปลาที่จับได้ก็มี ปลาที่จับได้ก็มี ปลาที่จับได้ก็มี ปลาที่จับได้ก็มี

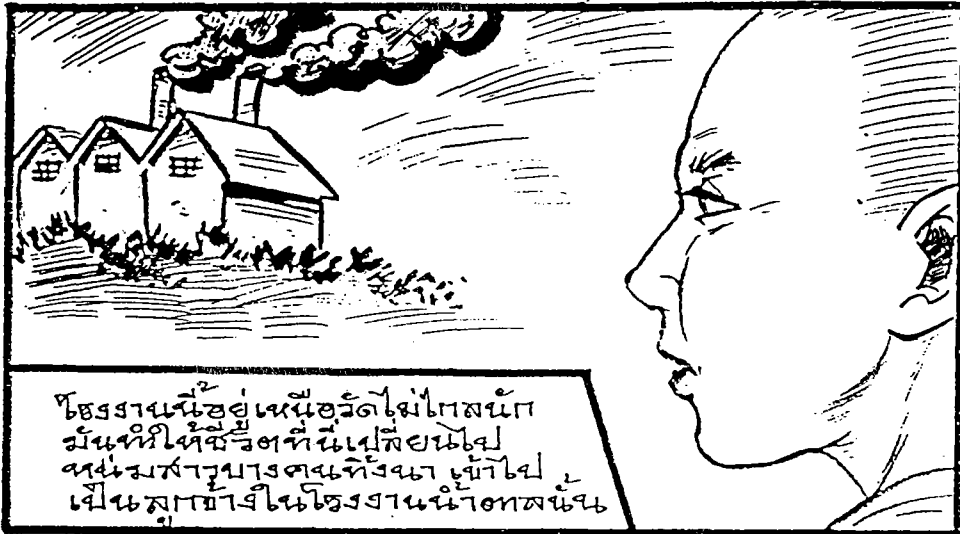

วัดเป็นที่รวมเอาน้ำพุร้อนที่วัดไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ ปศุสัตว์น้ำ-
 วัดเป็นสิ่งที่ชาวบ้านยกย่องไม่เข้ามาแตะต้อง, มันจึงอยู่
 ใต้ดินอย่างปกปิดทุกสิ่งทุกอย่าง ปศุสัตว์เป็นสัตว์หนึ่งชนิดที่
 ที่ชาวบ้านชอบมัน

เมื่อไม่นานมานี้มีโรงงานน้ำปลาขนาดใหญ่

แต่เด็กดูอย่างมีความสุขเล่า
จะรู้สึกถึงพิษภัยของ
โรงงานน้ำตาออกมาจน
หรือสเปล้าหนอ

ไปทำน้ำดื่มที่หลวง
พ่อช่วยปลาวมที่..

มันจะตายกันหมดแล้ว

ผมคิดว่ายังมีเวลาอยู่มาขอร้องเดินสิ่วๆไป
ทันที อาตมาสู้ตัวได้ ไม่เห็นทางช่วยได้
หรือก นสพขาดกะจรดแผ่เมตตาก็ให้
เท่านั้น แต่อาตมาก็ไม่อาจปฏิเสธ
ความยากข้อเสนองานนี้ได้ ยิ่งเดิน
ตามไปอย่างนี้ไม่ช้าก็ขึ้น

ถึงหน้า อาตมาขอร้องออกไปในลำคลอง น้ำเสียที่โรงงาน
ปล่อยออกมาแผ่เต็มไปทั้งคลอง ถึงหน้าลำน้ำแดง คราบ
น้ำมีรสขมเป็นฉ่ำ ปลาตายอืดวันเน่จนนับ

เอกสารประกอบการเรียน

เรื่อง “ความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว”

หิริ คือ ความละเอียดใจต่อการที่จะทำความชั่ว ส่วนโอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลของการทำชั่ว

หิริ โอตตปปะ เป็นธรรมที่คุ้มครองโลก หรือที่เรียกว่า ธรรมโลกบาล ช่วยให้สมาชิกในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

เมื่อมนุษย์อยู่กันเป็นหมู่เหล่า ไม่ว่าจะอยู่รวมกันในหน่วยที่เล็กที่สุด คือครอบครัวหรือกลุ่มใหญ่ขึ้นไปเป็นชุมชน จนกระทั่งเป็นประเทศหนึ่ง แม้รวมถึงในสังคมโลก มนุษย์จะอยู่กันอย่างไรรวมถึงความสงบสุขทั้ง ๆ ที่มนุษย์แต่ละคนมีอัธยาศัยต่าง ๆ กัน บางคนมีอัธยาศัยหยาบ คือ เป็นคนหยาบคาย ความประพฤติเลวทรามชอบใช้กำลังข่มเหงผู้อื่น ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ มักก่อความเดือดร้อนอยู่เนื่อง ๆ แต่บางคนก็มีอัธยาศัยประณีต มีความประพฤติเรียบร้อย อ่อนโยน รู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรประพฤติปฏิบัติ

เมื่อเป็นเช่นนี้ บุคคลที่มีอัธยาศัยหยาบ จึงมักเบียดเบียนผู้อื่น ทำให้สังคมไม่สงบสุข สุจริตชนจึงมีแต่ความเดือดร้อน สภาพของสังคมดังกล่าวมีปรากฏให้เห็นตั้งแต่ครั้งโบราณกาลมาแล้ว และปรากฏเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นักเรียนสามารถดูได้จากตัวอย่างหรือข่าวที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์หรือสื่ออื่น ๆ

เมื่อสังคมมีสภาพเช่นนี้ จะทำอย่างไร สังคมจึงจะอยู่กันอย่างสงบสุข ปราศจากความขัดแย้งนักเรียนลองคิดดูว่าจะมีวิธีใด

ในสมัยก่อน ๆ บ้านเมืองมีการออกกฎหมาย เพื่อห้ามปรามไม่ให้คนทำผิด หรือกำหนดโทษไว้สำหรับคนทำผิด เพื่อให้ผู้คนเกิดความเกรงกลัว ประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่กล้าทำความผิด เพราะกลัวอาญาแผ่นดินที่กำหนดโทษไว้

แต่บางครั้งก็ยังมีคนทำความผิดอยู่ อาจเป็นเพราะไม่เกรงกลัวกฎหมาย หรือคิดว่ากฎหมายไม่สามารถเอื้อมมือเข้าไปจัดการได้ หรือบางคนรู้จักการหลีกเลี่ยงกฎหมาย ในกรณีดังกล่าว กฎหมายจึงไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันว่าจะป้องกันไม่ให้คนทำความผิดหรือทำความชั่วได้อย่างแท้จริง กฎหมายไม่สามารถตามเข้าไปควบคุมพฤติกรรมหรืออัธยาศัยที่แท้จริงของคนเราได้ นับว่ากฎหมายเพียงแต่ช่วยกำราบให้คนไม่กล้าทำความผิดได้บ้าง แต่ไม่ใช่ทั้งหมด

ทางที่จะป้องกันมิให้บุคคลประพฤติชั่วก็คือ การกล่อมเกล่าจิตใจของคนให้ประณีตหาทางป้องกันมิให้ทำผิด รู้จักสำนึกในบาปบุญคุณโทษ ธรรมะที่จะเป็นเครื่องกล่อมเกล่าอัธยาศัยให้ประณีต ก็คือ หิริกับโอตตปปะ

หิริ โอตตปปะ คือ อะไร

หิริ แปลว่า ความละอาย หมายความว่า ความละอายแก่ใจของตนเองต่อการประพฤติทุจริตการที่เราไม่ทำความชั่วนั้น ไม่ใช่เพราะอายคนนั้น อายคนนี้ เราไม่ทำความชั่วเพราะอายคนนั้นอายคนนี้อย่างไม่จัดว่าเป็น “หิริ” ในกรณีนี้ ถ้าหากไม่มีคนเห็น อาจจะทำ ความชั่วได้ แต่หิริที่ แปลว่า ความละอายแก่ใจต่อการทำชั่วนั้น เป็นการละอายใจขึ้นมา เขาย่อมไม่ทำความชั่ว ทั้งในที่ลับที่แจ้ง แม้ไม่มีใครเห็นเขาก็ไม่ทำความชั่วเลย

โอตตปปะ แปลว่า ความเกรงผิด หมายความว่า ความเกรงกลัวต่อผลของการกระทำชั่ว หรืออาการที่เราไม่กล้าทำความผิด เพราะเกรงกลัวผลแห่งความผิดนั้น

ในกรณีที่เราไม่ทำชั่ว เพราะคิดว่าการชั่วเป็นสิ่งที่ไม่ดี จะเกิดผลร้ายเมื่อทำชั่ว เมื่อเรามีคุณธรรมคือมีธรรมะข้อโอตตปปะแล้วเราจะเกรงกลัวว่า ถ้าเราทำความชั่วลงไปแล้ว จิตใจของเราจะต่ำลงไปด้วย ยิ่งทำชั่วบ่อย ๆ จิตใจก็จะต่ำลงไปเรื่อย ๆ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราหมั่นทำแต่ความดีจิตใจของเราก็จะสูงขึ้น

กล่าวโดยสรุป ความหมายของหิริ โอตตปปะ จะเป็นดังนี้

หิริ หมายถึง ความละอายต่อการทำชั่ว ส่วนโอตตปปะ หมายถึง ความเกรงกลัวต่อผลของการทำความชั่ว

ธรรมะสองประการนี้นับว่าช่วยสังคมได้อย่างแท้จริง นักเรียนลองคิดดู ถ้าคนในสังคมขาดหิริโอตตปปะแล้ว คนทำชั่วโดยไม่ละอายต่อการทำชั่ว และไม่เกรงกลัวต่อผลของการทำความชั่วแล้วสังคมเราจะเป็นอย่างไร แม้ว่าจะมีกฎหมาย กฎหมายอาจช่วยได้น้อย เพราะบางคนอาจมีอำนาจเหนือกฎหมาย หรือรู้จักหลักเหลี่ยมกฎหมาย หรือกฎหมายไม่อาจยื่นเข้ามาจัดการได้เพราะขาดหลักฐาน แต่ถ้าเรามีธรรมะ “หิริ โอตตปปะ” แล้ว ธรรมะดังกล่าวจะมีอำนาจเหนือจิตใจเรา เราย่อมไม่ทำความชั่วเด็ดขาด ไม่ว่าเวลาหรือสถานที่ใด ธรรมะทั้งสองประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงเรียนกว่า “โลกบาล” เพราะเป็นธรรมะที่คุ้มครองโลกให้ดำเนินไปอย่างสงบสุขป้องกันไว้จากการเอารัดเอาเปรียบกัน ทำให้สังคมมีความสุขอย่างแท้จริง

ความสำคัญของหิริ โอตตปปะจิตสรุปได้ดังนี้

หิริ โอตตปปะ เป็นธรรมะที่คุ้มครองโลก ให้สังคมมีความสุขสงบสุข สันติสุข สกตกันไม่ให้คนทำความชั่ว

บัตรบันทึกรายการ

ชื่อ..... นามสกุล..... ชั้น..... เลขที่.....

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. ปัญหาที่เกิดขึ้นในกรณีตัวอย่างคืออะไร

.....

.....

.....

.....

2. เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมมีพฤติกรรมเป็นอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

3. ถ้านักเรียนอยู่ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรม นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

4. การกระทำของเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมถือว่าขาดคุณธรรมข้อใด เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

5. ถ้านักเรียนเป็นเจ้าของโรงงาน นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะแสดงว่าเป็นคนมีมีหิริ โอตตัปปะ

.....

.....

.....

.....

6. ถ้านักเรียนมีโอกาสทำความชั่ว นักเรียนจะทำหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

7. ถ้าในสังคมมีคนเกรงกลัวต่อความชั่วมาก สังคมจะเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

8. นักเรียนมีวิธีการปฏิบัติตนอย่างไรให้ห่างไกลจากความชั่ว ไม่ว่าทั้งในที่ลับและในที่แจ้งได้อย่างไร

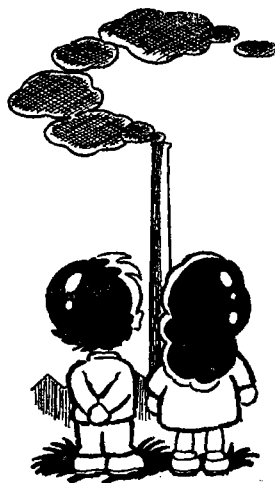
.....

.....

.....

.....

.....

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 8

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างเหมาะสม เพราะพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. บอกปฏิบัติตนที่เหมาะสมเมื่ออยู่ในศาสนสถานได้
2. บอกได้ว่าปัจจัยใดควรถวายแก่พระภิกษุได้
3. บอกถึงการกระทำของพระสงฆ์ถึงกิจที่ถูกต้องได้
4. ยกตัวอย่างลักษณะของพระอริยสงฆ์ได้
5. ให้เหตุผลถึงความไม่เหมาะสมในการประกอบศาสนพิธีและวิธีการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

1. ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนา
2. การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ
 1. ทางกาย มีสัมมาคารวะ การยืน เดิน นั่ง ควรสำรวม ปฏิบัติให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี เช่น หยุดยืนขณะสนทนากับท่าน ยืนให้ห่างจากท่านพอสมควร เดินตามหลังพระสงฆ์ นิมนต์ท่านนั่งหรือยืนในที่ที่เหมาะสม นั่งในที่ต่ำกว่าพระสงฆ์ แสดงความเคารพด้วยการกราบหรือไหว้ตามควรแก่สถานที่
 2. ทางวาจา การสนทนาควรใช้วาจาสุภาพให้ถูกต้องและเหมาะสมตามฐานะของพระสงฆ์ เช่น ใช้ “นิมนต์” แทน “เชิญ”
 3. ทางใจ คิดเคารพต่อพระสงฆ์ด้วยความบริสุทธิ์ใจ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

- ครูจัดทำป้ายนิเทศเรื่อง “พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์”

ขั้นสอน

ขั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

ครูและนักเรียนร่วมกันสนทนาจากรูปภาพพระสงฆ์ การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในอิริยาบถต่าง ๆ ภาพเคลื่อนไหวแสดงการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ พร้อมทั้งสนทนาซักถามและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปภาพต่าง ๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนเตรียมกาย วาจาให้พร้อม เพื่อกำหนดจิตให้อยู่กับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ปราศจากสิ่งรบกวนตามขั้นตอนการปฏิบัติสมาธิ เป็นเวลา 5 นาที ออกจากสมาธิแล้วดำเนินกิจกรรมในขั้นต่อไป

ขั้นที่ 3 ขั้นเจริญปัญญา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่างเรื่อง “ชอยฟักแฟง” เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “บทบาทและความสำคัญของพระภิกษุสงฆ์” บัตรบันทึกรายการ แล้วตอบคำถาม ดังต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ชอยฟักแฟง” ปัญหาที่พบคืออะไร
2. นายฟักกับนายแฟงมีพฤติกรรมดีหรือไม่ เพราะเหตุใด
3. ถ้านักเรียนเป็นนายฟักกับนายแฟง นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร
4. ถ้านักเรียนเป็นหลวงพ่อ นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร
5. ถ้านักเรียนเป็นบุคคลในกรณีตัวอย่าง นักเรียนจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร
6. จากกรณีตัวอย่าง พระสงฆ์กำลังแสดงบทบาทอะไร
7. ถ้าพระในกรณีตัวอย่างเป็น สมเด็จพระสังฆราช คำพูดที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร
8. การอุปสมบทหรือการบวชพระตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันมีกี่วิธี อะไรบ้าง
9. การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในเรื่องใส่บาตร ควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะถูกต้อง

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายจากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ชอยพักแฝง” อีกครั้ง
ครูเพิ่มเติมส่วนที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปคำตอบจากคำถามที่กำหนดในบัตรกำหนดงาน
- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญและข้อคิดที่ได้จากการศึกษาบทเรียนเรื่องพระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
- ครูประเมินผลโดยพิจารณาจาก การตอบคำถาม ความสนใจ การอภิปราย การตรวจบัตรบันทึกรายการ และการตรวจแบบฝึกหัด

สื่อ

1. แบบฝึกหัด
2. บัตรกำหนดงาน
3. บัตรบันทึกรายการ
4. กรณีตัวอย่างเรื่อง “ชอยพักแฝง”
5. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018
6. ภาพเคลื่อนไหวแสดงการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์
7. รูปภาพพระสงฆ์และการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์

บัตรกำหนดงาน

1. ให้นักเรียนศึกษากรณีตัวอย่างเรื่อง "ชอยฟักแฟง"
2. ให้นักเรียนแต่ละคนตอบคำถามตามประเด็นคำถามที่กำหนดให้ โดยศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมได้จากเอกสารประกอบการเรียนและหนังสือที่กำหนดให้มี
 - 2.1 เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง "บทบาทและความสำคัญของพระภิกษุสงฆ์"
 - 2.2 หนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 43 - 50

ประเด็นคำถาม

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง "ชอยฟักแฟง" ปัญหาที่พบคืออะไร
2. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมดีหรือไม่ เพราะเหตุใด
3. ถ้านักเรียนเป็นนายฟักกับนายแฟง นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร
4. ถ้านักเรียนเป็นหลวงพ่อ นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร
5. ถ้านักเรียนเป็นบุคคลในกรณีตัวอย่าง นักเรียนจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร
6. จากกรณีตัวอย่าง พระสงฆ์กำลังแสดงบทบาทอะไร
7. ถ้าพระในกรณีตัวอย่างเป็น สมเด็จพระสังฆราช คำพูดที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร
8. การอุปสมบทหรือการบวชพระตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันมีกี่วิธีอะไรบ้าง
9. การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในเรื่องใส่บาตร ควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะถูกต้อง

3. เมื่อนักเรียนทำกิจกรรมครบทุกขั้นตอนเสร็จแล้ว ให้หัวหน้าห้องเก็บรวบรวมส่งครูหลังหมดคาบเรียน

ชื่อแฟกแฟง

[illegible]

นายแพ่งมาอยู่บ้านของพ่อของพี่นางเดิม นึกว่านางเดิมกลัว
 คำนวณให้เสียใจของกันและกัน เป็นนางเดิมก็กลัวกัน
 ขอบใจเดิมไม่ได้ไปวัดโบสถ์ เพราะบิดาบอกมา
 ว่าทางอื่น

အာဇာနည်တော်မူစဉ် ၁၈၆၃ ခု၊
မတ်လလဆန်း ၁၁ ရက်နေ့၊

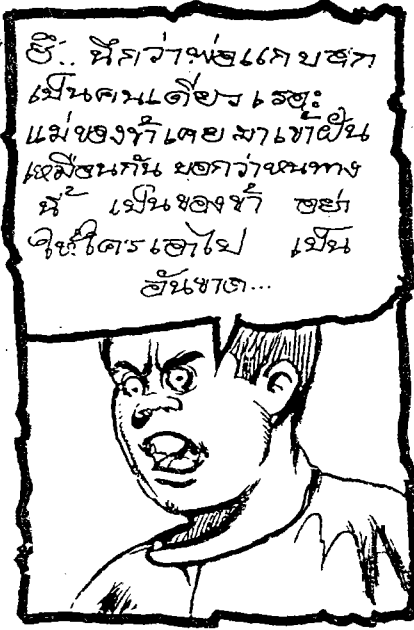
୧୩୭୪୭୭୭
 ୧୩୭୪୭୭୭
 ୧୩୭୪୭୭୭
 ୧୩୭୪୭୭୭

170192022 สอดคล้องกับ
6601 ทางนี้ 6616 ที่ 19202
7/7

ก่อนพ่อตาย ได้บอก
ไว้ว่า ทางเดินนี้
เป็นของข้า แล้วแก
ว่า เป็นของแกได้อย่างไร

อี... พี่ว่าพ่อแกบอกว่า
เป็นคนดีแล้วละ
แม่ของข้าเคยพาข้าไป
เดินกัน บอกว่าคนทาง
นี้ เป็นของข้า ข้า
ก็เดินต่อไป เป็น
อันชาติ...

อย่ามาอ้างเลยน้าแบบนี้นะ
ข้าจะไปรู้ยังไงว่าแม่ของเขิง
เข้าฝันจริงดิเปล่า เขิงเขา
จะกู จินมาเองก็ได้อ

เขิงเขิงกัน เขิง
ก็พาข้าไปเจอพวก
ก็ได้อ เขิงก็พา
ของเขิงบอก เพราะ
พ่อของเขิงก็ตายไป
นานแล้ว

เพราะฉะนั้น ยอห์นี่ก็รีบเดิน
อันชาติ ถ้ายังไม่พอ
และตามเฝ้า

ก็ได้ แต่จอร์จ
ไม่ยอมให้ทางนี้ เข็ม
ของเขิง ถ้าเขิงจะเอา
ต้องผ่านศพจอร์จก่อน

ต่างฝ่ายต่างก็คุมเขิง
กันไว้มา เพื่อดู
พฤติกรรมกันบ้าง ด้วย
ฝ่ายไหนล่ะเดา

พอเห็นฝ่ายหนึ่งทำผิด
อีกฝ่ายก็จะรีบเดินไป
ดูทันที

ឆ្ងល់ ឆាប់ៗម្នាក់ៗបានដៃ
 ដំណើរដោយចិត្តខ្លាច
 ក្នុងនោះ ឯណាមកនៅ...

តែម្នាក់ៗ ក៏ដោយ
 ពេលនោះក៏ដោយ

ក៏ដោយនេះ ឯណាមកនៅ
 ខ្លាច... ឆ្ងល់! ឆ្ងល់!

តែម្នាក់ៗ ក៏ដោយ
 ពេលនោះក៏ដោយ
 ឆ្ងល់! ឆ្ងល់! ឆ្ងល់!

ลุงขี้เมาพบเข้าพี่สาวบ้านแพงกำลังจะจำพวกกัน
แบบตัวของเขาโดนเขาแทงตาย พี่เขาเห็นเข็นเข็น
ตัวเขาเองกำลังจะไปวัด

ข้าวจึงเงี้ยว ข้าวม
อย่างนางนี้ ก็ยังม่ละ

ถ้าไม่ไปบ้านขี้เมา
ก็ต้องล้มเป็นคโหล
ทางเขาถึงวัด

เขาจะมาหาเราที่นี่
หรือถ้าเขาจะไป

บ้านเขาในนี้ ยังจำไว้
ด้วยของเขามา

ไข่แดงกับไข่ขาวนี่ต่างกัน คำนึงที่จะเลือกรับ
 เรื่องทาง ต่างก็ว่าทางเมืองของตน พอลม
 ผ่านไปมันก็บอกว่าข้ามคนผ่านแล้ว ทางนั้น
 กำลังเกิดกรณี พิพากษาขึ้น เหตุการณ์เครียด
 มากครับ

คำนึงถึงอย่างนั้น ใคร
 จะมาว่ากันถึง
 ไข่แดงไข่ขาว
 กันนั้นมัน กว่า
 ถึงวันที่ผมจะ

แต่อะไรไม่สำคัญ และ
 ครับ เพราะตอนผมกำลัง
 เดินมา ไข่แดงก็ตาย ไข่
 ไข่แดงก็เลยม อาจจะมี
 หวังกันต่อไป

เมื่อหนึ่งวันเมื่อวันเสาร์ หลวงพ่อสีงัด

ย่ำสวดมนต์ อาตมาขอขมาทนาย
สัพพะปาปัสสัณโฆ

พระโอรส หลวงพ่อ

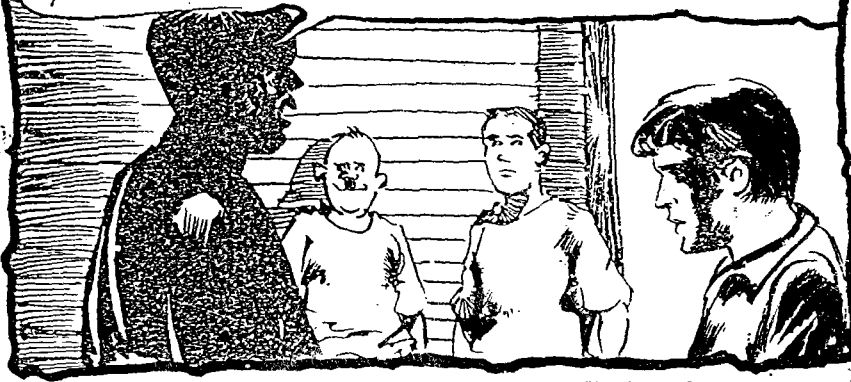
ทางเดินก็ เข้าย่ำมนต์
ทำสมาธิมากนั้นนะ อาตมา
ขอขมาทนาย เป็น
ทางเดิน สวดมนต์ เสีย
เถอะ... ชาตินี้จะได้
มาวัดได้เสีย

พระโอรสขอขมาทนาย
ก็ไม่ได้ตั้งใจเสียเลย
โกล... ถ้าเข่าหัก
สวดมนต์เสียแล้ว
หัวใจพระก็ช้ำว้า
ก็เดือดร้อนไปทุก
ที

យ៉ាងណាក៏យើងក៏ប្រែប្រួលទៅហើយ ឈររង់ចាំសេចក្តី
 ជោគជ័យ ក៏បាទ ប៉ុន្តែ យើងក៏មិនមែនជាអ្នកប្រកាន់
 តែម្នាក់ឯងទេ... យើងគ្រប់គ្នាគួរតែរួមគ្នា
 ក្នុងការ... ពង្រឹងសេចក្តីស្និទ្ធស្នាល ប្រកបដោយសុភមង្គល

បាទ បាទ ប៉ុន្តែ យើងក៏មិនមែនជាអ្នកប្រកាន់
 តែម្នាក់ឯងទេ... យើងគ្រប់គ្នាគួរតែរួមគ្នា
 ក្នុងការ... ពង្រឹងសេចក្តីស្និទ្ធស្នាល ប្រកបដោយសុភមង្គល

ឈររង់ចាំសេចក្តី
 ជោគជ័យ ក៏បាទ ប៉ុន្តែ
 យើងក៏មិនមែនជាអ្នកប្រកាន់

ผมก็ไม่ได้ขี้ขี้ จะได้สิน
เรื่องสินธมกันเสีย
วู

แล้วแต่ผม
พอจะเห็น
สมควร

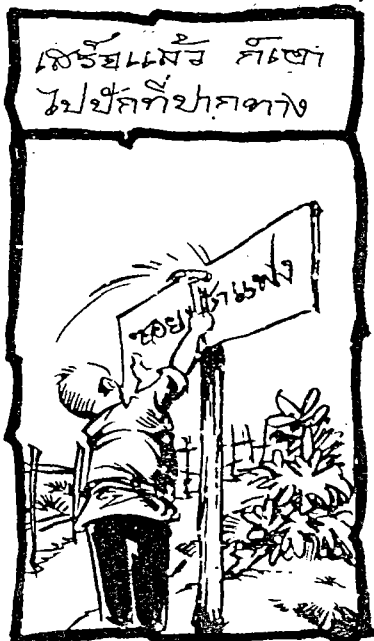
ขอถามไถ่ทนาย ... ครับ..
ตาชั่งรับภาระทำมา
ช้อย มีกให้ชาวนาน
เขาเห็นกันหน่อย

ครับ
ผมขอพอส

ขอถามไถ่ทนาย ... ครับ..
ตาชั่งรับภาระทำมา
ช้อย มีกให้ชาวนาน
เขาเห็นกันหน่อย

อย่าแล้ว
ฆ่าลง

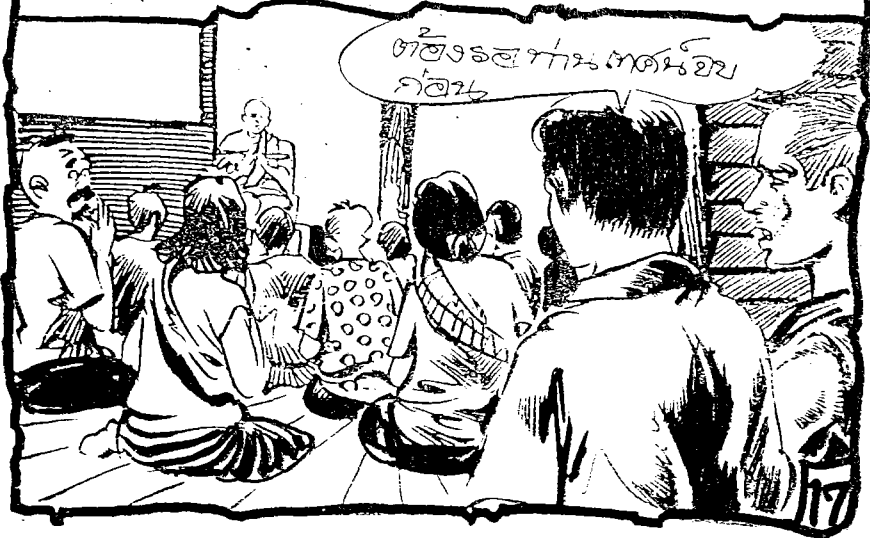

ฅนกั๋น ฅนซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว
 ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว
 ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว
 ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว

ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว
 ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว
 ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว
 ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว

ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว
 ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว
 ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว
 ฅนง่ซั้ได้มาตมท้งซั้ไปหาฅนง่พว

เจ้าพี่กับเจ้าแพงยังไม่เลิกทะเลาะกันถึงเรื่องบ้าน
 ของเจ้าพี่วัดธัมมิก ... แต่ที่จริงมาหนึ่งปีที่ผ่านมา
 ญาติพี่น้อง ... และวันหนึ่ง แสงน้อยได้
 เลี้ยงเจ้าพี่ของตนไปหา

อาตม วันหนึ่งอาตมาจะตามเจ้าพี่ไป
 ว่า ขะ! เจ้าพี่ไปไหน

อืม! ไม่ได้อะไร
 ไปแล้ว

ให้เจ้าพี่กับเจ้าแพงกันได้
 หนีความไม่สบายใจ
 อืม! ไม่ได้อะไร

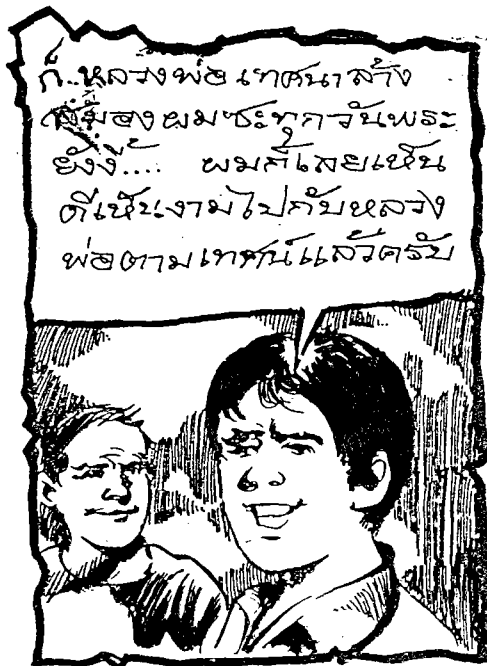

อืม! ไม่ได้อะไร
 ไปแล้ว

อ้าว! ทำไมล่ะ

แสงน้อยทำงาน
 มากเกินไป 119

ครับ... ผมเองก็มีชีวิตที่ดี มีปัญหา
 ที่แก้ไขไม่ได้ ของเราก็แก้ไขไม่ได้ ใจดี
 ยิ้มแย้มครับ... ปัญหาต่าง ๆ ของเรา
 สติปัญญาแก้ไขได้

42

เอกสารประกอบการเรียน

เรื่อง

บทบาทและความสำคัญของพระภิกษุสงฆ์

.....

ในสมัยก่อนผู้ชายไทยเกือบทุกคนจะต้องบวชเรียนเป็นพระภิกษุอย่างน้อยที่สุดก็เป็นเวลา 2 ถึง 3 เดือน เพื่อให้เกิดกุศลกรรมแก่ตนเอง หรือผู้มีพระคุณและเพื่อศึกษาหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ดังนั้นการบวชเป็น พระภิกษุจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และแสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ที่มีอยู่เหนือจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของชาวไทยส่วนมาก การบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์นั้น ย่อมได้รับการยกย่องนับถือเหนือการมีความมั่งคั่งหรือการมีอำนาจใด ๆ ทั้งยังได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นผู้มีเกียรติที่สุดในสังคมชนบท โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน จึงทำให้ประชาชนได้มีโอกาสมาร่วมชุมนุมกัน ณ สถานที่ดังกล่าว ทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันในการเป็นสมาชิกของหมู่บ้าน ณ ที่นี้ พิธีกรรมทางศาสนา มักจะดำเนินร่วมไปกับกิจกรรมทางสังคมด้วยเสมอ

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เกียรติมากที่สุดในสังคมในฐานะเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัด เป็นตัวอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจริยธรรมทั่วไป จึงได้รับความเชื่อถือจากประชาชนมาก พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน คดีความ และเป็นผู้ประกอบพิธีทางศาสนาในทุกวงจรกิจติของชาวบ้าน และในพิธีการของทางราชการ ฉะนั้นพระภิกษุสงฆ์จึงมีส่วนช่วยเหลือและแก้ปัญหาให้แก่ประชาชน และสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ความสำคัญของพระสงฆ์

1. ในฐานะเป็นชุมชนตัวอย่าง คือ พระสงฆ์จะปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในด้านต่าง ๆ เช่น

1. เป็นชุมชนที่พึ่งวัดตนน้อย
2. เป็นชุมชนที่มีระเบียบวินัย
3. เป็นชุมชนที่มีอิสระทั้งกายและใจ
4. เป็นชุมชนที่ทำประโยชน์แก่สังคม

2. ในฐานะเป็นบุคคลตัวอย่างควรแก่การกราบไหว้

การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ให้เหมาะสมถูกต้อง ตามกาลเทศะในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การปฏิบัติตนทางกาย หมายถึง ด้านการเคลื่อนไหวอริยาบถทั้งสิ้น จะต้องมีความเหมาะสมต่อพระสงฆ์ดังต่อไปนี้

1. การลุกขึ้นต้อนรับ เป็นการแสดงความเคารพอย่างหนึ่ง เมื่อพระสงฆ์เดินมา พุทธศาสนิกชนควรยืนขึ้น และยกมือไหว้ในกรณีนี้ถ้าจำเป็น แต่ถ้าไม่จำเป็นไม่ต้องยืนรับ เพียงแต่ยกมือไหว้ หรือกราบสวดแต่ความเหมาะสม

2. การให้ที่นั่งพระสงฆ์ พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติดังนี้ คือ ควรหลีกเลี่ยงให้พระสงฆ์นั่งเก้าอี้แถวหน้า สำหรับสตรีเพศจะนั่งอาสนะยาว ต้องมีผู้ชายนั่งคั่นในระหว่างกลาง

3. การรับรอง เมื่อพระสงฆ์มาที่บ้านและสถานที่แล้วควรรับรองด้วยอัธยาศัยไมตรี ถวายของรับรองและควรนั่งสนทนากับท่านด้วยความพอใจ

4. การตามส่งพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ท่านจะกลับ พุทธศาสนิกชนพึงเดินไปส่งท่านจนพ้นบริเวณงานหรือจนกว่าจะขึ้นรถออกไปจากบริเวณงาน และก่อนที่จะท่านจะจากไปพึงยกมือไหว้เพื่อแสดงความเคารพ

5. การไปหาพระสงฆ์ การไปหาพระสงฆ์พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ด้วยความเคารพ เช่น แต่งกายสุภาพเรียบร้อย ไม่นั่งเสมอท่าน และเมื่อเสร็จธุระกับท่านแล้วต้องรีบลากลับ

2. การปฏิบัติตนทางวาจา

ต้องรู้จักวิธีพูดจากับพระสงฆ์ด้วยความเคารพและถูกต้องทั้งต่อหน้าและลับหลัง พึงปฏิบัติกับพระสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นการสนทนาธรรมหรือถามปัญหาเกี่ยวกับธรรม อันจะนำไปเป็นเครื่องดำเนินชีวิต

ถ้าเป็นสมเด็จพระสังฆราช พึงใช้คำพูดกับพระองค์ท่านดังนี้

คำแทนพระองค์ท่านว่า “ฝ่าพระบาท หรือ”ฝ่าบาท”

คำแทนตัวผู้พูดชายว่า “เกล้ากระหม่อม” หรือ “เกล้ากระผม”

คำแทนตัวผู้พูดหญิงว่า “กระหม่อมฉัน” หรือ “หม่อมฉัน”

คำรับพระดำรัสชายว่า “กระหม่อม”

คำรับพระดำรัสหญิงว่า “เพคะ”

ถ้าพระสงฆ์นั้นเป็นพระราชาคณะชั้นสมเด็จ และพระราชาคณะเถระผู้ใหญ่ คำแทนตัวท่านว่า “พระเดชพระคุณ” หรือ “ใต้เท้า”

ถ้าเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือพระเถระที่มีสมณศักดิ์ต่ำกว่านั้นลงมา ใช้คำว่า “ท่านเจ้าคุณ” หรือ “ท่าน” พระมหาเปรียญใช้คำแทนท่านว่า “ท่านมหา” หรือ

“ท่าน” พระธรรมดาทั่วไปใช้คำแทนท่านว่า “**พระคุณเจ้า**” หรือถ้าพระสงฆ์นั้นเป็นญาติกับผู้พูดหรือคุ้นเคย ฟังพูดแทนตัวท่านตามที่เป็นญาติหรือตามอายุ เช่น หลวงปู่ หลวงตา หลวงลุง หลวงอา หลวงพี่ ฯลฯ

3. การปฏิบัติทางใจ แบ่งออกเป็น

1. คิดถึงท่านด้วยเมตตาจิต คือ แผ่ความรักความปรารถนาดีต่อท่านด้วยใจไม่อคติ
2. คิดหาโอกาสที่จะสนับสนุนบำรุงท่านด้วยปัจจัย 4 หรือ พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือท่านเท่าที่โอกาสจะอำนวย

การปฏิบัติตนขณะใส่บาตร

การตักบาตรเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาไว้ได้วิธีหนึ่ง แต่การตักบาตรต้องทำให้ถูกวิธี เพราะถ้าทำไม่ถูกวิธีจะทำให้เป็นการทำลายพระพุทธศาสนาได้ ฉะนั้น เพื่อให้การใส่บาตรเป็นไปอย่างถูกต้อง คือ ผู้ใส่ได้บุญเต็มใจเต็มที่ และพระสงฆ์ผู้รับก็ไม่เกิดโทษ ชาวพุทธควรทำความเข้าใจเรื่องการใส่บาตรดังต่อไปนี้

1. อย่าสวมรองเท้าใส่บาตร เพราะการสวมรองเท้าถือว่ายืนสูงกว่าพระ เป็นการขาดความเคารพ เว้นแต่กรณีจำเป็นเช่นเท้าเจ็บ หรือที่ตรงนั้นมีน้ำขังเฉอะแฉะ
2. อย่าใส่บาตรเมื่อข้าวเต็มบาตรพระแล้ว ถ้าจะใส่ก็เพียงเล็กน้อย อย่าให้ล้นออกมาเปื้อนจีวรของท่าน
3. ผลไม้ใส่บาตรทุกชนิด อย่าตัดหัวท้ายหรือปอกเปลือกออก ทางที่ดีควรล้างให้สะอาดแล้วใส่ทั้งผล เมื่อพระสงฆ์ฉันเหลือจะให้ใครก็ไม่ควรรังเกียจ
4. อย่าเอาดอกไม้ธูปเทียนใส่บาตร เพราะเป็นของหอม สวยงาม พระสงฆ์ดมไม่ได้ เป็นอาบัติ ขณะถือไปก็เกะกะ
5. ควรใส่บาตรในวันธรรมดา ๆ เว้นใส่บาตรในวันพระหรือวันอาทิตย์เสียบ้าง เพราะ 2 วันนี้ พระสงฆ์ได้รับของถวายมาก แต่วันธรรมดามักขาดแคลน ถ้าให้ดีควรใส่บาตรประจำวันเกิดของตนก็จะเป็นการดี

คำอธิษฐานก่อนใส่บาตร

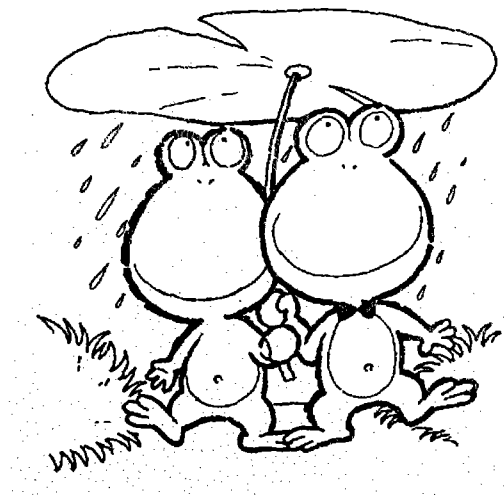
ก่อนจะใส่บาตรนั้น นิยมตั้งจิตอธิษฐานก่อน โดยถือขันข้าวด้วยมือทั้งสองข้าง นั่งกระหม่อม ยกขันข้าวขึ้นเสมอหน้าผาก พร้อมกับกล่าวคำอธิษฐานก่อนบริจาคทำบุญด้วยวัตถุสิ่งของทุกชนิด ดังนี้

“สุทินนัง วะตะ เม ทานัง อาสะวัชชะยะวะหัง โหตุ” ทานของเราให้ดีแล้วหนอ ขอจงเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลสฯ

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง คือ

**“ข้าวของข้าพเจ้า ขาวดังดอกบัว ยกขึ้นทูลหัว ตั้งใจจำนง ตักบาตรพระสงฆ์
ขอให้ทันพระศรีอารย์ ขอให้พบดวงแก้ว ขอให้แคล้วบ่วงมาร ขอให้บรรลुพระนิพพาน
ในอนาคตกาลเทอญ”** เมื่ออธิษฐานจบแล้วลุกขึ้นยืน มือซ้ายถือขันข้าว มือขวาจับทัพพี
(ถ้าคนถนัดซ้ายก็ถือขันข้าวด้วยมือขวา จับทัพพีด้วยมือซ้าย ตักบาตรให้เต็มทัพพีบรรจุใส่ให้
ตรงบาตร อย่าให้เมล็ดข้าวหล่นออกมานอกบาตร ถ้าเมล็ดข้าวติดทัพพี อย่าเอาทัพพีเคาะกับ
ขอบบาตร

การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล หลังจากใส่บาตรแล้ว เมื่อกลับไปถึงบ้านนิยมกรวด
น้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ เป็นต้น โดยกล่าวคำกรวดน้ำแบบย่อว่า “อิหัง เม ญาตินัง
โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย” ขอส่วนบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอให้ญาติ
ทั้งหลายของข้าพเจ้าจงมีความสุข

บัตรบันทึกรายการ

ชื่อ.....นามสกุล.....ชั้น.....เลขที่.....

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ชอยฟักแฟง” ปัญหาที่พบคืออะไร

1.....

2.....

2. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมดีหรือไม่ เพราะเหตุใด

2.1 นายฟัก.....

2.2 นายแฟง.....

2.3 ลุงจ้อ.....

3. ถ้านักเรียนเป็นนายฟักกับนายแฟง นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

4. ถ้านักเรียนเป็นหลวงพ่อกุ นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. ถ้านักเรียนเป็นบุคคลในกรณีตัวอย่าง นักเรียนจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

6. จากกรณีตัวอย่าง พระสงฆ์กำลังแสดงบทบาทอะไร

.....

.....

.....

.....

7. ถ้าพระในกรณีตัวอย่างเป็น สมเด็จพระสังฆราช คำพูดที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

8. การอุปสมบทหรือการบวชพระตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันมีกี่วิธี อะไรบ้าง

.....

.....

.....

9. การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในเรื่องใส่บาตร ควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะถูกต้อง

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

เก่งมากทุกคน..... เจอกันคาบหน้าอีกครั้งครับ

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 9

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง กตัญญูกตเวทิตะ

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

ความกตัญญูกตเวทิตะเป็นสิ่งประเสริฐ ทั้งทางโลกและทางธรรม ทุกคนควรปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ อันจะส่งผลดีต่อตนเองและสังคม

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. บอกความหมายของความกตัญญูกตเวทิตะได้
2. ยกตัวอย่างบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทิตะได้
3. ยกตัวอย่างการกระทำที่แสดงถึงความกตัญญูกตเวทิตะ อันจะส่งผลต่อตนเองและสังคมโดยรวมได้
4. จำแนกประเภทของบุคคลที่มีอุปการคุณได้
5. เสนอแนะวิธีการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทิตะได้
6. ระบุคุณค่าที่เกิดจากการปฏิบัติตนและไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมคือความกตัญญูกตเวทิตะได้

ขอบข่ายเนื้อหา

1. ความหมาย
2. ความดีของการกตัญญูกตเวทิตะ
 - 2.1 ความดีทางโลก
 - 2.2 ความดีทางธรรม

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

ครูจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในห้องเรียนให้สอดคล้องกับเรื่องความกตัญญูกตเวทิตะ โดยครูจัดป้ายนิเทศในด้าน ความหมาย บุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทิตะ เพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจ และมีความกระตือรือร้นที่จะเรียน

ชั้นสอน

ชั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

ครูนำภาพและข่าวของเด็กที่มีความมกตัญญูกตเวที มาสนทนากับนักเรียน เพื่อชี้ประเด็นให้เห็นถึงสิ่งที่ได้รับจากการเป็นผู้มีความมกตัญญูกตเวที ภาพเคลื่อนไหวแสดงการปฏิบัติตนต่อบิดามารดา พร้อมอภิปรายเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน ความสำคัญของความมกตัญญูกตเวที

ชั้นที่ 2 ชั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนเตรียมกาย วาจา ให้พร้อม กำหนดจิตของตนให้สงบนิ่งอยู่กับลมหายใจเข้า - ออก ไม่ฟุ้งซ่าน ตามหลักการเจริญสมาธิ ประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิแล้ว ดำเนินกิจกรรมในชั้นตอนต่อไป

ชั้นที่ 3 ชั้นเจริญปัญญา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่างเรื่อง “กวางกับพุ่มไม้” เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “การเป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่” บัตรบันทึกรายการ แล้วตอบคำถามต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่างอะไรคือสาเหตุสำคัญที่ทำให้กวางตาย
2. ถ้านักเรียนเป็นกวางนักเรียนมีวิธีการปฏิบัติอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์ต่อนักเรียน
3. การกระทำของกวางเป็นการทำตนเองให้เดือดร้อนเพราะเหตุใด
4. นักเรียนมีวิธีการใดบ้างที่ป้องกันและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นนี้
5. นักเรียนได้ข้อคิดอะไรจากการศึกษากรณีตัวอย่างเรื่อง “กวางกับพุ่มไม้” และนักเรียนมีข้อเสนอแนะอย่างไร
6. ลูกแยกออกเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง และนักเรียนเป็นลูกประเภทใด
7. คำกล่าวที่ว่า “บุญคุณของพ่อแม่ ยากแก่การทดแทน” นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไร เพราะเหตุใด
8. นักเรียนยกตัวอย่างการกระทำของนักเรียนที่เป็นการแสดงความมกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาและครูอาจารย์
9. นักเรียนสามารถนำความมกตัญญูกตเวทีไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายจากกรณีตัวอย่างเรื่อง “กวางกับพุ่มไม้”
อีกครั้ง

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปข้อคิด และสาระสำคัญของบทเรียนโดยครูเพิ่มเติมส่วนที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- ครูประเมินผล โดยการพิจารณาคำตอบของนักเรียนจากบัตรกำหนดงาน การตอบคำถาม ความสนใจ และการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม

สื่อ

1. บัตรกำหนดงาน
2. บัตรบันทึกรายการ
3. ภาพเคลื่อนไหวแสดงการปฏิบัติตนต่อพ่อแม่
4. กรณีตัวอย่างเรื่อง “กวางกับพุ่มไม้”
5. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “การเป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่”
6. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 58 - 59

บัตรกำหนดงาน

.....

1. ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ ลงในบัตรบันทึกรายการ
2. ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้จากหนังสือที่กำหนดให้ดังนี้
 - 2.1 แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 58 - 59
 - 2.2 เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง "การเป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่"

ประเด็นคำถาม

1. จากกรณีตัวอย่างอะไรคือสาเหตุสำคัญที่ทำให้กวางตาย
2. ถ้านักเรียนเป็นกวางนักเรียนมีวิธีการปฏิบัติอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์ต่อนักเรียน
3. การกระทำของกวางเป็นการทำตนเองให้เดือดร้อนเพราะเหตุใด
4. นักเรียนมีวิธีการใดบ้างที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหานี้
5. นักเรียนได้ข้อคิดอะไรจากการศึกษากรณีตัวอย่างเรื่อง "กวางกับพุ่มไม้" และนักเรียนมีข้อเสนอแนะอย่างไร
6. ลูกแยกออกเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง และนักเรียนเป็นลูกประเภทใด
7. คำกล่าวที่ว่า "บุญคุณของพ่อแม่ ยากแก่การทดแทน" นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไร เพราะเหตุใด
8. นักเรียนยกตัวอย่างการกระทำของนักเรียนที่เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาและครูอาจารย์
9. นักเรียนนำความกตัญญูกตเวทีไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

3. หัวหน้าห้องเก็บรวบรวมส่งครูหลังปฏิบัติกิจกรรมครบทุกขั้นตอน หลังหมดคาบเรียน

การตีตัวอู่นาง

"กลาง กาย ภูมิไธ"

เกิดผิดพลาด ไม่ตรงตามลิขสิทธิ์
ลิขสิทธิ์เป็นของเจ้าของ... พระคัมภีร์

เอกสารประกอบการเรียน

การเป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ พ่อแม่คือ ใคร

ความหมายของพ่อแม่

พ่อแม่ คือ

- ✎ ผู้ให้กำเนิดบุตร
- ✎ ผู้ให้ชีวิตเลือดเนื้อแก่บุตร
- ✎ ผู้ให้จิตวิญญาณแก่บุตร
- ✎ ผู้สร้างวิญญาณให้แก่บุตร
- ✎ ผู้สร้างโลก

หรือ พ่อ คือ ผู้คุ้มครองป้องกันอันตรายให้แก่บุตร

แม่ คือ ผู้ยังบุตรให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป, ผู้มีความรักความสงสารในบุตร, ผู้มีความเสมอภาคในบุตร หรือ ผู้แบ่งเบาภาระของพ่อ

แม่ในทัศนะของพระพุทธเจ้า

โทหณินิ แปลว่า มีใจที่สอง คือ เมื่อแม่มีครรภ์ย่อมมีอาการแพ้ท้อง ย่อมแบ่งหัวใจ คือความรักออกไปรักลูกที่ถือปฏิสนธิในครรภ์

สุหทา แปลว่า มีจิตใจดี รักลูก

ชนยัันตี แปลว่า ผู้ให้กำเนิดลูก

ชเนตตี แปลว่า แม่บังเกิดเกล้า (ผู้ให้กำเนิดลูก)

โตเสนตี แปลว่า ผู้ปลอบโยนลูก ดูแลให้ความรักความอบอุ่นทั้งกาย และใจ

โปเสนตี แปลว่า ผู้เลี้ยงดู มีความห่วงใย รักใคร่ เอื้ออาทรต่อลูก

(พระไตรปิฎกเล่ม 28 ขาดกขุททกนิกาย หน้า 57)

พระพุทธเจ้ายกย่องผู้เป็นพ่อแม่ไว้ว่า

“พรหมมาติ มาดาปิตะโร บัพพาอุริยาติ ๐๐อุเร อาทูเนยยา
อุะ ปุตตานัง ปะชายะ อะนุญมะปะกา ๗เปฯ”

หมายความว่า พ่อแม่เป็นพระพรหมของบุตร มีพรหมวิหารธรรม
4 คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

คุณธรรมของพ่อแม่

ด้วยเหตุที่พ่อแม่มีความรักความต้องการปรารถนาที่จะมีบุตรไว้สืบสกุล เราจึงเปรียบพ่อแม่ประดุจพรหมของบุตร เพราะจิตของท่านมีความรู้สึกต่อบุตรทุกด้วยคุณธรรม

พรหมวิหาร 4 คือ

1. เมตตา คือ ความรัก ปรารถนาจะให้บุตรมีความสุข
2. กรุณา คือ ความสงสาร ปรารถนาจะให้บุตรพ้นจากความทุกข์
3. มุทิตา คือ พลอยยินดี เมื่อเห็นบุตรได้ดีมีความสุข
4. อุเบกขา คือ ฝ้ามองดูบุตรด้วยจิตสงบ เมื่อไม่สามารถจะช่วยบุตรให้พ้นจากทุกข์ได้

หน้าที่ของพ่อแม่

1. **หน้าที่ทางกาย**
 - 1.1 สอนให้ลูกไม่ทำความชั่ว
 - 1.2 แนะนำให้ลูกทำความดี
 - 1.3 ส่งเสริมให้ได้เล่าเรียนศิลปวิทยา
 - 1.4 ช่วยเลือกคู่ครองที่เหมาะสมให้แก่ลูก
 - 1.5 แบ่งทรัพย์สินมรดกให้ในสมัยอันควร
2. **หน้าที่ทางใจ**
 - 2.1 พาลูกเข้าวัดเพื่อศึกษาพระธรรมคำสอน
 - 2.2 ชักจูงลูกสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน
 - 2.3 ชักนำลูกให้ทำบุญรักษาศีล
 - 2.4 ชักนำลูกให้ได้ฝึกสมาธิ
 - 2.5 ชักนำให้ได้บวช
3. **ผลดี ของการทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดี**
 - 3.1 ได้รับความปิติภาคภูมิใจ
 - 3.2 ครอบครัวสงบร่มเย็นเป็นสุข
 - 3.3 สังคมสงบสุข
 - 3.4 ประเทศชาติได้คนดี

ความทุกข์ของพ่อแม่ 3 อย่าง

1. ทุกข์เพราะไม่มีลูก
 2. ทุกข์เพราะลูกตาย
 3. ทุกข์เพราะลูกชั่ว
- ทุกข์ประเภทที่ 3 คือ ทุกข์เพราะลูกชั่ว พ่อแม่เป็นทุกข์มากที่สุด

บุตร

ความหมายของบุตร

บุตร คือ

- ผู้สืบทอดสายโลหิตจากพ่อแม่
- ผู้รับมรดกจากพ่อแม่
- ผู้ปิดตาให้พ่อแม่เวลาตายและทำบุญกุศลอุทิศให้
- ผู้เป็นที่พึ่งพาของพ่อแม่

บุตรที่ดี คือ ผู้ที่สามารถทำให้พ่อแม่ได้รับความอึดใจ ชื่นใจ สบายใจตลอดกาล

ประเภทของลูกและบุตร

ลูกแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. **ลูกด่าง** คือ ลูกที่ไม่ดี ไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ท่านสั่งให้อยู่กลับจะไป ท่านสั่งให้ไปกลับจะอยู่ บางคนทำชั่วติดคุกติดตะราง พลอยลากพ่อแม่ติดคุกทางใจด้วย
2. **ลูกเอะ** คือ ลูกที่บังคับพ่อแม่ เมื่อต้องการสิ่งใดก็จะเอาให้ได้ตั้งใจไม่คำนึงถึงหัวอกของพ่อแม่ว่าจะเป็นอย่างไร พ่อแม่บางคนต้องขายไร่ ขายนาเพื่อสนองความต้องการของลูก
3. **ลูกเอะ** คือ ลูกที่ปอกลอก ขโมยเงินพ่อแม่ไปเล่นการพนัน ติดสิ่งเสพติด ผลาญเงินพ่อแม่
4. **ลูกเอะ** คือ ลูกที่เพิกถอนไม่เอาเป็นธุระ ประกาศตัดขาดจากความเป็นพ่อแม่ลูก
5. **ลูกดี** คือ ลูกที่ดี ทำตัวเหมาะสม เชื่อฟังพ่อแม่ว่านอนสอนง่าย ประเภทนี้เรียกว่า ลูกที่ประเสริฐ

บุตรมี 3 ประเภท คือ

1. **อวชาตบุตร** คือ บุตรที่มีคุณธรรมต่ำกว่าพ่อแม่
2. **อนุชาตบุตร** คือ บุตรที่มีคุณธรรมเสมอกับพ่อแม่
3. **อภิชาตบุตร** คือ บุตรที่มีคุณธรรมสูงกว่าพ่อแม่

หน้าที่ของลูกที่ดี

1. พ่อแม่เลี้ยงเรามาแล้วก็เลี้ยงท่านตอบ บำรุงพ่อแม่ด้วยปัจจัยสี่
2. ช่วยทำกิจการงานของพ่อแม่
3. ดำรงวงศ์ตระกูลของพ่อแม่

4. ประพาศติดนให้เป็นคนสมควรรับทรัพย์สินมรดกของพ่อแม่
5. เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย
6. ยกย่องสรรเสริญคุณงามความดีของพ่อแม่
7. ส่งเสริมให้พ่อแม่มีคุณธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป เช่น
 - 7.1 เมื่อท่านไม่มีศรัทธา ชักนำให้มีศรัทธา
 - 7.2 เมื่อท่านไม่มีจิตใจในการให้ทาน ชักนำให้ท่านให้ทาน
 - 7.3 เมื่อท่านไม่มีศีลชักนำให้ท่านรักษาศีล
 - 7.4 เมื่อท่านไม่มีปัญญา ชักนำให้ท่านเกิดปัญญาด้วยการเจริญสมาธิภาวนา
8. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วหมั่นทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้

สรุปหน้าที่ของลูกที่ดี ที่จะต้องตอบแทนคุณพ่อแม่โดยย่อ 4 ประการ คือ

1. เลี้ยงดูทนายกาย
2. เลี้ยงดูทางใจ
3. ทำให้พ่อแม่รู้ธรรมะ
4. ทำตัวเองให้เป็นอนุสาวรีย์ที่ดีที่สุดในชีวิตของพ่อแม่

ผลดีของการทำหน้าที่ลูกที่ดี

1. ทำให้พ่อแม่สบายใจ สุขใจ
2. ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากบัณฑิต
3. เป็นที่รักของคนทั่วไป
4. ใคร ๆ อยากรบหาสมาคม
5. เป็นผู้มี ความเจริญสุขในชีวิต

โทษที่ไม่สามารถเป็นบุตรที่ดีได้

1. ทำให้พ่อแม่เดือดร้อนใจ
2. ถูกติเตียนจากบัณฑิต
3. เป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป
4. ใคร ๆ ไม่อยากคบหาสมาคมด้วย
5. เป็นผู้ไม่มีความเจริญสุขในชีวิต

บุญคุณของพ่อแม่ ยากแก่การทดแทน

บุคคลใดให้มารดาหนึ่งบิดาข้างหนึ่ง ให้บิดาหนึ่งมารดาข้างหนึ่ง และบุคคลนั้นเป็นผู้มีอายุ 100 ปี มีชีวิตอยู่ 100 ปี ได้ทำการขจัดสี่ การขยา การให้อาบน้ำ การบีบนิ้ว ให้แก่มารดาบิดาทั้งสอง มารดาบิดาได้ถ่ายทอดอายุอยู่บ่นาทั้งสองนั้น ถึงอย่างนั้นก็ดี ก็ยังไม่เชื่อว่าได้ตอบแทนคุณมารดาบิดาได้สิ้นสุด.....

ถึงบุตรจะให้มารดาบิดาตั้งอยู่ในความเป็นพระราชา เป็นอิสราธิบดีผู้เป็นใหญ่ยิ่งในแผ่นดินใหญ่อันนี้ อันบริบูรณ์ด้วยแก้วเจ็ดประการนั้นก็ดี ยังไม่เชื่อว่า ตอบแทนคุณมารดาบิดาได้สิ้นสุด...

ข้อนี้ป็นพระเหตุใด....

เพราะว่าบิดามารดาเป็นผู้มีคุณมาก คือ เป็นผู้ทำบุตรให้เติบโต เป็นผู้เลี้ยงดูบุตร เป็นผู้ทำให้บุตรได้เห็นโลกนี้.....

อันผู้ใดได้ทำมารดาบิดา ผู้ไม่มีศรัทธา ให้มีศรัทธา

ทำมารดาบิดา ผู้ไม่มีศีล ให้เป็นผู้มีศีล

ทำมารดาบิดา ผู้มีความตระหนี่ ให้ได้มไปด้วยदारुและแบ่งปัน

ผู้ใด ได้ข้อว่าตอบแทนพระคุณมารดาบิดาได้สิ้นสุด และได้ยังกว่าคุณที่มารดาบิดาทำให้เกิดขึ้น

ลูกคนไหน ทิ้งขว้าง เหมือนกริดเอาเล็ดมารดาบิดาไปประจาน

ลูกคนไหนทำดี เหมือนเอาซื้อเสียงมารดาบิดาไปเปิดเพชฌัญช

มารดาบิดามีลูกดีเหมือนเทวดาจากสวรรค์มาเกิด

มารดาบิดามีลูกไม่ดี เหมือนสัตว์เดรัจฉานเกิดตุ่มมารดาบิดา

โลกนี้ไม่มีใครรักเราเท่ามารดาบิดา คนอื่นรักเรามากทวงผลจากเรา

บัตรบันทึกรายการ

ชื่อ..... นามสกุล..... เลขที่..... ชั้น.....

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. จากกรณีตัวอย่างอะไรคือสาเหตุสำคัญที่ทำให้กวางตาย

.....

.....

.....

.....

2. ถ้านักเรียนเป็นกวางนักเรียนมีวิธีการปฏิบัติอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์ต่อนักเรียน

.....

.....

.....

.....

3. การกระทำของกวางเป็นการทำตนเองให้เดือดร้อนเพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

4. นักเรียนมีวิธีการใดบ้างที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นนี้

.....

.....

.....

.....

5. นักเรียนได้ข้อคิดอะไรจากการศึกษากรณีตัวอย่างเรื่อง “กวางกับพุ่มไม้” และนักเรียนมีข้อเสนอแนะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

6. ลูกแยกออกเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง และนักเรียนเป็นลูกประเภทใด

.....

.....

.....

.....

.....

7. คำกล่าวที่ว่า “บุญคุณของพ่อแม่ ยากแก่การทดแทน” นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

8. นักเรียนยกตัวอย่างการกระทำของนักเรียนที่เป็นการแสดงความกตัญญูทวดที่ต่อบิดามารดาและครูอาจารย์

.....

.....

.....

.....

9. นักเรียนจะนำความกตัญญูทวดที่ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

แผนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์

แผนการสอนที่ 10

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง หน้าที่ชาวพุทธ

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ย่อมเกิดจากการตระหนักในคุณค่าและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงต้องมีหน้าที่ ศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา เผยแผ่พระศาสนาและปกป้องพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

จุดประสงค์การเรียนรู้ : นักเรียนสามารถ

1. อธิบายเปรียบเทียบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้
2. ยกตัวอย่างพิธีกรรมที่สามารถปฏิบัติตลอดเวลาได้
3. จำแนกสาเหตุที่เกิดจากการปฏิบัติตนไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ได้
4. ระบุเหตุผลในการปฏิบัติตามหน้าที่ชาวพุทธได้
5. เสนอวิธีการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นต่อพระพุทธศาสนาตามหน้าที่ชาวพุทธได้
6. เสนอวิธีการบำรุงพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องได้
7. ระบุเหตุผลของการเสื่อมลงและดำรงอยู่ได้ของพระพุทธศาสนาได้

ขอบข่ายเนื้อหา

1. ความหมายของชาวพุทธ
2. หน้าที่ของชาวพุทธ จำแนกออกเป็น 4 หัวข้อคือ
 - 2.1 ศึกษาหาความรู้ ได้แก่ ศึกษาหาความรู้ในทางโลก และศึกษาหาความรู้ในทางธรรม
 - 2.2 การปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา
 - 2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 - 2.4 การปกป้องพระพุทธศาสนา

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

ครูจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศของห้องเรียน โดยการจัดทำป้ายนิเทศให้สอดคล้องกับเรื่อง “หน้าที่ชาวพุทธ” เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียน

ขั้นสอน

ขั้นที่ 1 การสร้างศรัทธา

ครูและนักเรียนร่วมกันสนทนาจากภาพเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ ภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์ต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องราวของพระสงฆ์ การประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ โดยครูใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนคิด เช่น การปฏิบัติตามหลักธรรมและพิธีกรรมทางศาสนาให้ประโยชน์แก่เราอย่างไร สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างไรอย่างปกติสุขเกิดจากสาเหตุใด เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ขั้นเจริญสมาธิ

นักเรียนปฏิบัติสมาธิ โดยการเตรียมกาย วาจา ใจพร้อม กำหนดจิตของตนให้สงบนิ่งอยู่กับลมหายใจเข้า - ออก ไม่ฟุ้งซ่าน ตามหลักการเจริญสมาธิ ประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิแล้วดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนต่อไป

ขั้นที่ 3 ขั้นเจริญปัญญา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ครูแจกเอกสารซึ่งประกอบด้วย บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่างเรื่อง “ภาพสะท้อนใจ” เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “หน้าที่ชาวพุทธ” แล้วตอบคำถามต่อไปนี้

1. ปัญหาที่พบจากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ภาพสะท้อนใจ” สาเหตุมาจากอะไร
2. จากกรณีตัวอย่างนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
3. การกระทำของนิตยสารนิวสลุค และเกริลส์ เวอร์ลด์ เกริลส์ ของฝรั่งเศสมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร
4. จากการกระทำในครั้งนี้อย่างไรบ้างที่เดือดร้อน และเดือดร้อนอย่างไร
5. นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร หากมีคนมาดูหมิ่นศาสนาที่นักเรียนนับถือ
6. ถ้าแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ จะเกิดผลดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างไร
7. วิธีการปกป้องพระธรรมที่ดีที่สุด ควรกระทำอย่างไร
8. หน้าที่ของชาวพุทธที่สำคัญประการหนึ่งคือ การช่วยเผยแผ่พระศาสนา นักเรียนคิดว่าในการเผยแผ่พระศาสนานั้น เราต้องคำนึงถึงหลักการใดบ้าง

9. ในฐานะที่ยังอยู่ในวัยเยาว์ นักเรียนคิดว่าหน้าที่ในด้านใดที่นักเรียนควร
ใส่ใจปฏิบัติมากที่สุด ทั้งนี้เพราะสาเหตุใด

หลังจากตอบคำถามเสร็จเรียบร้อยแล้วให้นักเรียนอ่านบทความเรื่อง **สาเหตุที่
พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปจากอินเดีย** แล้วตอบคำถามตามลำดับต่อไปนี้

1. จากสาระสำคัญของบทความนี้ พอจะสรุปสาเหตุสำคัญที่ทำให้
พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปจากประเทศอินเดียได้ดังนี้
2. ถ้านักเรียนนำแนวคิดจากบทความดังกล่าว มาพิจารณาเปรียบเทียบกับ
สถานการณ์ในประเทศไทย จะพบว่าการที่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย
สามารถตั้งมั่นอย่างมั่นคงมาจนทุกวันนี้เป็นเพราะ
3. นักเรียนวางแนวทางอย่างไร เพื่อช่วยกันอนุรักษ์และส่งเสริม
พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไปในประเทศไทย

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอผลการปฏิบัติ

ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายจากกรณีตัวอย่างเรื่อง “ภาพสะเทือนใจ”
อีกครั้ง ครูเพิ่มเติมส่วนที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

- ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปข้อคิด และสาระสำคัญ ครูเพิ่มเติมส่วนที่ยัง
บกพร่องให้สมบูรณ์มากขึ้น
- ครูประเมินผลโดยการพิจารณาจากการตอบคำถาม ความสนใจ การมี
ส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม

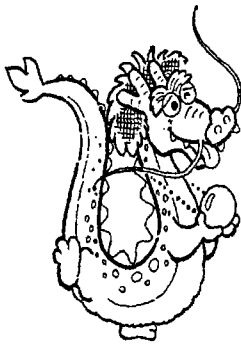
สื่อ

1. บัตรกำหนดงาน
2. บัตรบันทึกรายการ
3. ภาพเคลื่อนไหว
4. ภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ
5. กรณีตัวอย่างเรื่อง “ภาพสะเทือนใจ”
6. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง “หน้าที่ชาวพุทธ”
7. แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 63 - 69

บัตรกำหนดงาน

.....

1. ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ลงในบัตรบันทึกรายการ
2. ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้จากหนังสือที่กำหนดให้ดังนี้
 - 2.1 เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง "หน้าที่ชาวพุทธ"
 - 2.2 แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ หน้า 63 - 69

ประเด็นคำถาม

1. ปัญหาที่สำคัญในกรณีตัวอย่างเรื่อง "ภาพสะท้อนใจ" มีสาเหตุมาจากอะไร
2. จากกรณีตัวอย่างนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
3. การกระทำของนิตยสารนิวสค และเกอร์ลส์ เวิร์ลส์ เกิร์ลส์ ของฝรั่งเศสมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร
4. นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไร หากมีคนมาดูหมิ่นศาสนาที่นักเรียนนับถือ
5. จากกรณีตัวอย่างถ้าสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ จะเกิดผลดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างไร
6. วิธีการปกป้องพระธรรมที่ดีที่สุด ควรกระทำอย่างไร
7. หน้าที่ของชาวพุทธที่สำคัญประการหนึ่งคือ การช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา นักเรียนคิดว่าการเผยแผ่พระศาสนานั้น เราต้องคำนึงถึงหลักการใดบ้าง
8. ประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธมีอะไรบ้าง

หลังจากตอบคำถามเสร็จเรียบร้อยแล้วให้นักเรียนอ่านบทความเรื่อง "สาเหตุที่พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปจากอินเดีย" แล้วตอบคำถามตามลำดับต่อไปนี้

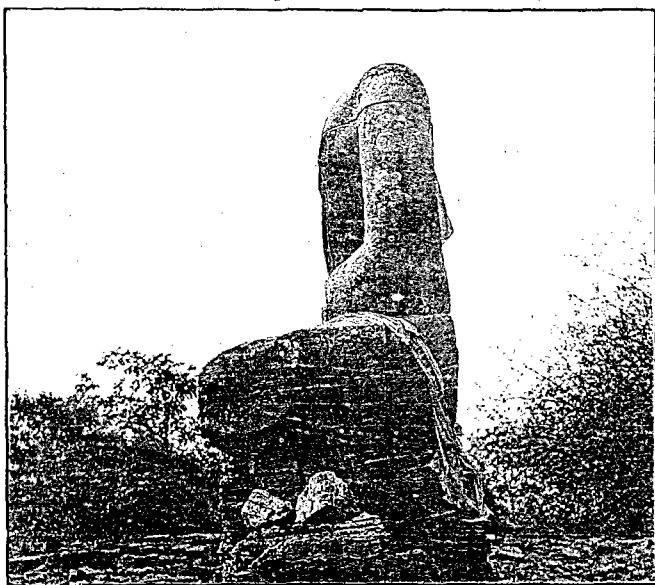
1. จากสาระสำคัญของบทความนี้ พอจะสรุปสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปจากประเทศอินเดียได้อย่างไรบ้าง
2. ถ้านักเรียนนำแนวคิดจากบทความดังกล่าวมาพิจารณาเปรียบเทียบกับสถานการณ์ในประเทศไทย จะพบว่ากรณีที่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสามารถตั้งมั่นอย่างมั่นคงมาจนทุกวันนี้เป็นเพราะสาเหตุใด
3. นักเรียนจะวางแนวทางอย่างไร เพื่อช่วยกันอนุรักษ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไปในประเทศไทย
3. หัวหน้าห้องรวบรวมส่งครูหลังจากปฏิบัติกิจกรรมครบทุกขั้นตอน หลังหมดคาบเรียน

กรณีตัวอย่าง เรื่อง "ภาพสะท้อนใจ"

.....

ฉันยังจำได้ในวัยเยาว์ของฉัน ฉันมีคุณยายใจดีที่คอยพาฉันไปวัด เพื่อฟังเทศน์ที่วัดเป็นประจำทุกวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา ฉันจะคอยติดตามคุณยายไปวัดเสมอ ช่วยคุณยายถือของใส่บาตร ฟังพระสวดมนต์ บางครั้งก็ช่วยทำความสะอาดศาลาวัดด้วย

วัดของฉันเป็นวัดที่สวยงามมาก ตามฝาผนังรอบ ๆ อุโบสถของวัดจะมีรูปภาพพุทธประวัติรอบ ๆ อุโบสถ ฉันชอบเดินดู และคุณยายก็จะเล่าเรื่องตามภาพพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าให้ฉันฟังเสมอ นอกจากนี้ภายในวัดยังมีพระพุทธรูปที่สวยงามและเก่าแก่อยู่เป็นจำนวนมากที่บรรดาญาติโยมนำมาถวายให้กับวัด ทุกครั้งที่ฉันมาวัด ฉันจะกราบพระทุกครั้ง ฉันชอบมองดูพระพุทธรูปที่เป็นองค์แทนพระพุทธเจ้าเหล่านั้น เพราะทำให้ฉันรู้สึกสบายใจ

ในวันนี้ฉันเติบโตเป็นผู้ใหญ่มากแล้ว ๑ ครั้งที่จะกลับมาเยี่ยมบ้าน โอกาสที่ฉันจะมาวัดช้าน้อย เสียเหลือเกิน แต่ทุกครั้งที่ฉันมาเยี่ยมบ้านฉันจะมาวัดเสมอ มาใส่บาตร มาฟังธรรมทุกครั้งในวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา เหมือนในวัยเยาว์ที่ฉันเคยปฏิบัติมา แต่วัดในวันนี้ ไม่เหมือนครั้งสมัยที่ฉันยังเด็ก ภาพความสวยงามที่อยู่ในใจฉัน พระพุทธรูปที่สวยงามในอุโบสถ

ภาพจิตรกรรมพุทธประวัติหลุดโรยลงไปมาก พระพุทธรูปบางองค์ไม่มีเศียร แขนขาดบ้าง ดูแล้วฉันรู้สึกเศร้าใจเป็นอย่างมากที่พบกับภาพเหล่านี้ ฉันถามเจ้าอาวาสท่านบอกว่า พระพุทธรูปถูกขโมยไปบ้าง ถูกลักลอบตัดเศียรไปบ้าง ฉันฟังเรื่องจากท่านแล้วรู้สึกสะท้อนใจเป็นอย่างมาก ทำไมมนุษย์เราทุกวันนี่จึงเป็นเช่นนี้

ฉันเคยเห็นภาพข่าวที่ตำรวจจับพวกลักลอบส่งเศียรพระ และพระพุทธรูปไปขายยังต่างประเทศ ทุกครั้งที่ฉันเห็น ฉันรู้สึกเสียใจต่อการกระทำของบุคคลเหล่านั้น

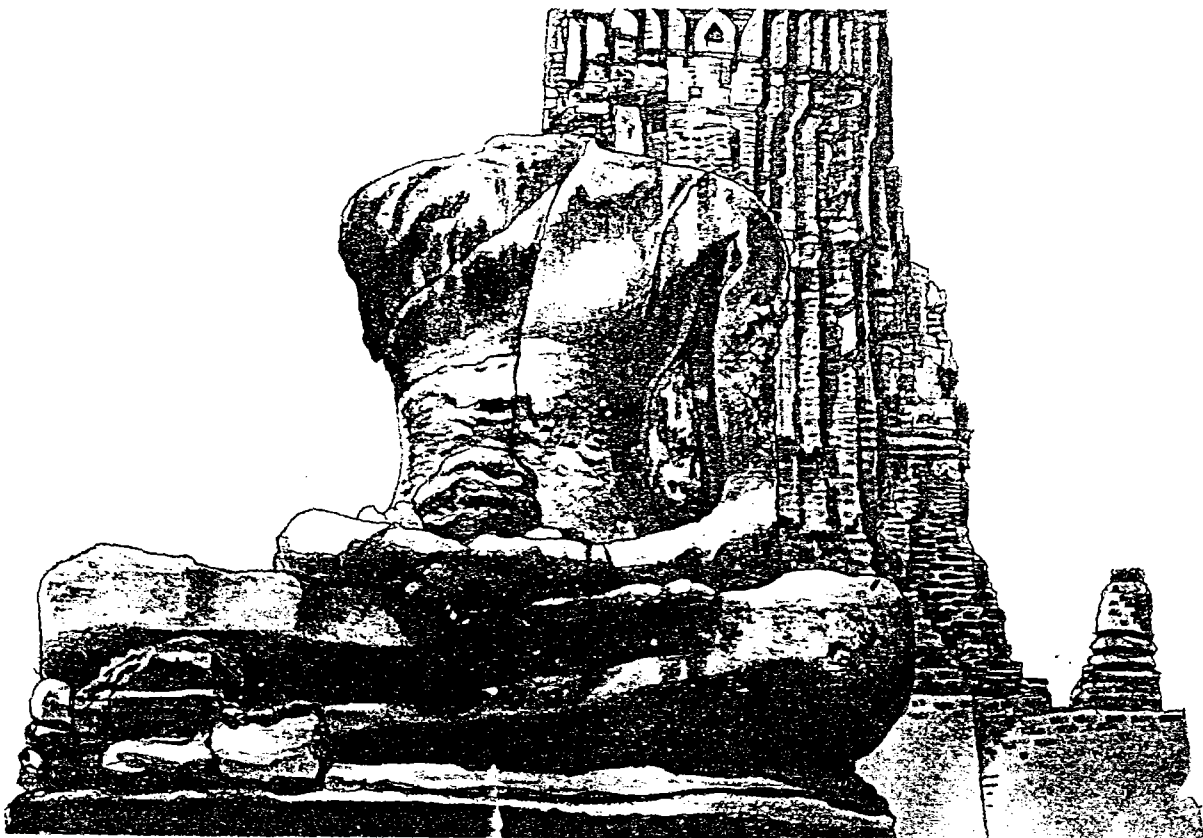
แต่ฉันพึ่งหายจากการเสียใจได้ไม่นาน ก็ต้องมาเสียใจอีกครั้งเมื่อเดือนสิงหาคม ปี 2528 ที่ผ่านมา เป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ลายความภาคภูมิใจของคนไทยชาวพุทธทั้งมวล เมื่อ นิตยสารนวลลูก ของฝรั่งเศสได้ตีพิมพ์ภาพนางแบบ ที่ถูกระบุว่านางสาวไทยเปลือยกายใน

ทำต่าง ๆ โดยมีพระพุทธรูปรวมอยู่ด้วย ภาพลามกดังกล่าวเป็นภาพสีกลางเล่มขนาดใหญ่ของ นิตยสารดังกล่าว นอกเหนือจากการโชว์แง่มุมของเนื้อหามังสาผู้หญิงไทยเปลือยทั้งตัวแล้ว ส่วนประกอบที่สำคัญที่คณะผู้ถ่ายภาพได้ทำคือ นำพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่สร้างขึ้นในพม่า นักเลงของเก่าเมืองไทยเรียกว่า พระพุทธรูปแบบเชียงรุ่ง มาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ และจัดทำทางของผู้หญิงให้ดูเหมือนการสมสู่ทางเพศ ซึ่งเป็นภาพที่ชาวพุทธทุกคนเห็นแล้วคงทนไม่ได้เช่นกัน

จากกรณีนี้ นายสัมพันธ์ ทองสมัคร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการชี้แจงว่า นอกจากภาพหมิ่นน้ำใจชาวพุทธและคนไทย ชาดไทย ในนิตยสารนิวลัคแล้ว ต่อมาได้มีการพบภาพเปลือยลักษณะคล้ายกันในนิตยสาร เกริลส์ เวอร์ลส์ เกริลส์ ของฝรั่งเศสเช่นเดียวกัน อีกทั้งที่ประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมเห็นว่าตัวการสำคัญก็คือสิ่งพิมพ์ลามกทั้งปวง ถ้ามีแต่จะแก้กันเพียงมีหนังสือประท้วงไปยังสถานทูตฝรั่งเศสที่ผลิตหนังสือ ก็ดีกว่าแก้กันไม่หมด เพราะคิดว่าผู้มีความคิดชั่วช้าลามกก็ต้องคิดหาแนวทางวิธีอื่น ๆ ออกมาได้อีกเรื่อย ๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวเรียกได้ว่ากลุ่มบุคคลที่เกิดมารกแผ่นดินจริง ๆ ชาวต่างชาติจะนึกถึงคนไทย ชาดไทย และศาสนาประจำชาดไทยอย่างไรไม่

ในฐานะที่ฉันเป็นพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง ฉันไม่ยากพบเห็นสิ่งเหล่านี้เลย....

แล้วท่านละ ! อยากให้ภาพเหล่านั้นปรากฏสู่สายตาของท่านหรือเปล่า ?

ให้นักเรียนอ่านข้อความต่อไปนี้ แล้วช่วยกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นถึงแนวทางที่จะช่วยกันอนุรักษ์และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในประเทศไทยให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

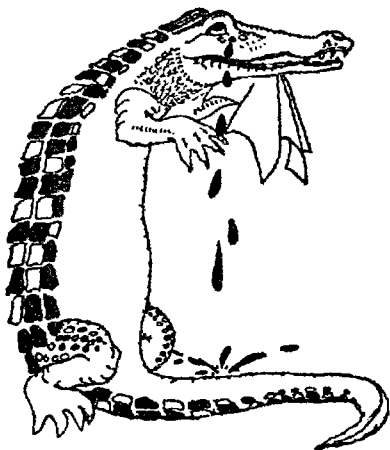
สาเหตุที่พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปจากอินเดีย

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในอินเดีย เจริญสูงสุดในอินเดีย และแพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ เป็นต้นว่า พม่า ลังกา ไทย แต่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองอยู่ในอินเดียเพียงชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น ครั้นกาลต่อมาสมัยราชวงศ์คุปตะ พระพุทธศาสนาได้เสื่อมลงอย่างมากและเสื่อมสูญไปจากอินเดียในสมัยที่มุสลิมเข้ามาปกครองอินเดีย

สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปจากอินเดีย มีเหตุผลพอสรุปได้ดังนี้

1. พระภิกษุสงฆ์แตกความสามัคคีกัน มูลเหตุเกิดเพราะลาภสักการะและความเห็นแก่ตัว ดังนั้น เงามแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนาจึงได้ปรากฏขึ้น
2. ประชาชนเกิดความเสื่อมศรัทธาในตัวพระภิกษุสงฆ์ เมื่อกาลเวลาผ่านไป พระภิกษุสงฆ์เกิดทะเลาะวิวาทกันเอง และไม่ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม ใช้วิหารเป็นที่โต้เถียงกัน แทนที่จะใช้เป็นที่พักผ่อนพระธรรมคำสั่งสอน พระภิกษุสงฆ์และนางภิกษุณีในสมัยหลังดำเนินชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย เมื่อเป็นเช่นนี้พระภิกษุสงฆ์ก็ไม่สามารถจะอ้างได้ว่าดีกว่าพราหมณ์ ประชาชนจึงหมดความนับถือ นอกจากนี้พระภิกษุสงฆ์นิกายอาจารย์วาทและนิกายเถรวาทต่างก็กล่าวประณามกันเองอย่างเปิดเผย แม้จะมีผู้พยายามประสารรอยร้าวระหว่างนิกายทั้ง 2 แต่ก็ไม่ไฉน

3. การฟื้นฟูศาสนาพราหมณ์ทำให้พระพุทธศาสนาคลายความสำคัญลงไปอย่างมาก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกษัตริย์ราชวงศ์คุปตะสมัยพุทธศตวรรษที่ 9 ทรงให้ความอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์อย่างเต็มที่ เมื่อครองนครไม่ให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจึงทำให้พระพุทธศาสนาขาดความมั่นคง

4. ศาสนาพราหมณ์ใหม่ (หรือศาสนาฮินดู) ได้ปรับปรุงคำสอนโดยเอาหลักปรัชญาในศาสนาพราหมณ์มารวมกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อให้ประชาชนเลื่อมใส ฉะนั้นศาสนาพราหมณ์จึงเป็นผลของการหล่อหลอมและดัดแปลงเพื่อให้คำสั่งสอนใหม่เป็นที่สนใจ

นับถือของประชาชน อีกประการหนึ่งการขยายตัวของพระพุทธศาสนานิกายอาจารย์วาท ทำให้พระพุทธศาสนามีลักษณะคล้ายคลึงกับหลักคำสอนในศาสนาพราหมณ์

5. ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 - 17 พวกราชปุตซึ่งเป็นนักรบและมีอิทธิพลอยู่ทางภาคเหนือของอินเดียไม่ศรัทธาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และยังขัดขวางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย จึงทำให้พระพุทธศาสนาค่อย ๆ สาบสูญไปจากภาคเหนือของอินเดีย ส่วนผู้ครองรัฐอินเดียทางภาคใต้มีความศรัทธาในศาสนาพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว พระพุทธศาสนาจึงไม่ได้รับการวางรากฐานทางภาคใต้ของอินเดีย

6. วิหารของพระพุทธศาสนาเป็นของมีค่ามาก เพราะบางส่วนทำด้วยทองคำ และภายในยังมีสินทรัพย์อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้พวกมุสลิมเกิดความโลภ ดังนั้นวิหารทางพระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นเป้าหมายสำคัญที่พวกมุสลิมยกกำลังมาโจมตีทำลาย และชนทรัพย์สมบัติไป

7. จุดอ่อนอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปจากอินเดียก็คือ ในช่วงระยะหลัง ๆ พระพุทธศาสนาไม่ได้จัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมสติปัญญาให้คนฉลาดขึ้น ผู้ประกอบพิธีทางศาสนาก็เป็นบุคคลที่มีความประพุดอันไม่น่าเลื่อมใสศรัทธา

เอกสารประกอบการเรียน เรื่อง หน้ากัชาวพุทธ

1. ศึกษาหาความรู้

ความรู้แบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1) หลักวิชาทางโลก คือ ความรู้ที่จะช่วยให้เราประกอบอาชีพการงานได้อย่างดีอย่างหนึ่งเป็นที่พึงของตนและครอบครัวได้ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างราบรื่น

2) หลักปฏิบัติทางธรรม คือ ความรู้ที่จะช่วยให้ปฏิบัติตนเป็นคนดีมีศีลธรรมปฏิบัติตนในทางที่ชอบที่ควร ไม่ทำตนเป็นพาลเกรเบียดเบียนผู้อื่น

การศึกษาหาความรู้ที่ดีที่สุดวิธีหนึ่ง คือ การอ่าน และการที่จะได้ประโยชน์สูงสุดจากการอ่านควรปฏิบัติดังนี้

1. อ่านแล้วต้องจดไว้ หรือการขีดเส้นใต้ข้อความสำคัญ ก็เป็นวิธีหนึ่งที่กำนลิมได้
2. ต้องจับสาระสำคัญให้ได้ อย่าอ่านเร็วนัก อ่านไปคิดตามไป
3. ต้องหัดสงสัย เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหา แต่ทั้งนี้ต้องเดินทางสายกลาง
4. รู้จักเลือกอ่าน วิธีที่ดีที่สุดคือขอคำแนะนำจากผู้มีประสบการณ์

2 ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา

พุทธศาสนิกชนที่ดีนั้นนอกจากจะเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาแล้ว ต้องลงมือปฏิบัติด้วย เพราะจุดมุ่งหมายของศาสนาคือการนำมาใช้ปฏิบัติจริงในชีวิต แต่ในการปฏิบัตินี้บางทีก็คลาดเคลื่อนไปหากเราเข้าใจหลักธรรมผิดเพี้ยนไป

3. เผยแผ่พระศาสนา

การเผยแผ่พระศาสนามีหลักที่ควรคำนึงดังนี้

1. อย่าดูหมิ่นศาสนาผู้อื่นไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม
2. อย่าเผยแผ่พระศาสนาด้วยวิธีล่อลวง
3. การเผยแผ่ไม่จำกัดอยู่เฉพาะการพูดด้วยวาจาเท่านั้น

4. ปกป้องพระศาสนา

การรักษาและทำนุบำรุงให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงจัดว่า เป็นวิธีการปกป้องพระศาสนาทางอ้อม อาจกระทำได้ดังนี้

1. เราชาวพุทธต้องมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างจริงใจ
2. ชาวพุทธที่ดีต้องปฏิบัติตามคำสอนอย่างถูกต้อง
3. เข้าใจ เชื่อ และทำตนให้เป็นคนดีตามคำสอน
4. ทำนุบำรุงศาสนวัตถุและศาสนสถาน

5. หลักปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน

พุทธศาสนิกชน จำเป็นต้องมีหลักปฏิบัติเรียกว่า **อุบาสกธรรม** ซึ่งมีอยู่ 7 ประการ คือ

1. ไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม วัดเป็นสถานที่สงบ มีบรรยากาศโน้มน้าวทำให้เกิดความใส่ใจในการปฏิบัติธรรม การพบปะกับพระภิกษุผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นการคบหากัลยาณมิตร หรือเรียกว่ามิตรที่ดี ซึ่งจะส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้น

2. หลักธรรม ควรใส่ใจในการฟังธรรมอยู่เสมอ เช่น การไปวัดเพื่อรักษาศีล ฟังเทศน์ หรือการฟังธรรมเทศนาทางวิทยุหรือทางโทรทัศน์

3. สนใจศึกษาและรักษาศีลให้ดียิ่งขึ้น พยายามนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ปรับปรุงวิธีการดำเนินชีวิตให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริงและสมบูรณ์

4. มีความเลื่อมใสในพระภิกษุทั้งหลายเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เพราะพระภิกษุแต่ละรูปได้เสียสละความสุขทางโลก เพื่อมาประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อันเป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ และพระภิกษุได้ชื่อว่าเป็นผู้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในโลกนี้ อย่างมั่นคงต่อไป

5. ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะที่ฟังธรรม ไม่ใช่ฟังธรรมโดยคิดในแง่ดีแต่ยั้งแต่ยัง พยายามฟังธรรมเพื่อก่อให้เกิดบุญมิใช่ก่อให้เกิดบาป

6. ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ไม่แสวงบุญนอกคำสอนของพระพุทธเจ้า ควรประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

7. ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ทาง คือ ถ้าสามารถช่วยเหลือพระพุทธศาสนาได้ด้วยวิธีการใดก็ควรเร่งรีบกระทำ

6. ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. พุทธศาสนิกชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของพุทธศาสนา รวมทั้งหลักธรรม และแนวทางปฏิบัติตนที่ถูกต้อง
2. พุทธศาสนิกชนเกิดเจตคติที่ดีต่อพระพุทธรศาสนา และเห็นคุณค่าของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม
3. พุทธศาสนิกชนเกิดศรัทธาซาบซึ้ง และตระหนักในความสำคัญของพระพุทธรศาสนา
4. พุทธศาสนิกชนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี รู้จักปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง

บัตรบันทึกรายการ

ชื่อ..... นามสกุล..... ชั้น..... เลขที่.....

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. ปัญหาที่สำคัญในกรณีตัวอย่างเรื่อง “ภาพสะท้อนใจ” มีสาเหตุมาจากอะไร

.....

.....

.....

.....

2. จากกรณีตัวอย่างนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

3. การกระทำของนิตยสารนิวลูก และเกริลส์ เวอร์ลด์ เกริลส์ ของฝรั่งเศสมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

4. นักเรียนปฏิบัติตนอย่างไร หากมีคนมาดูหมิ่นศาสนาที่นักเรียนนับถือ

.....

.....

.....

.....

.....

5. จากกรณีตัวอย่าง ถ้าสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ จะเกิดผลดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

6. วิธีการปกป้องพระธรรมที่ดีที่สุด ควรกระทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

7. หน้าที่ของชาวพุทธที่สำคัญประการหนึ่งคือ การช่วยเผยแผ่พระศาสนา นักเรียนคิดว่าในการเผยแผ่พระศาสนา นั้น เราต้องคำนึงถึงหลักการใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

8. ประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติตามหน้าที่ชาวพุทธมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

หลังจากตอบคำถามเสร็จเรียบร้อยแล้วให้นักเรียนอ่านบทความเรื่อง สาเหตุ
ที่พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปจากอินเดีย แล้วตอบคำถามตามลำดับต่อไปนี้

1. จากสาระสำคัญของบทความนี้ พอจะสรุปสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไป
จากประเทศอินเดียได้ดังนี้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ถ้านักเรียนนำแนวคิดจากบทความดังกล่าว มาพิจารณาเปรียบเทียบกับสถานการณ์ใน
ประเทศไทย จะพบว่า การที่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย สามารถตั้งมั่นอย่างมั่นคงมา
จนทุกวันนี้เป็นเพราะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. นักเรียนจะวางแนวทางอย่างไร เพื่อช่วยกันอนุรักษ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญ
รุ่งเรืองสืบไปในประเทศไทย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายเดชา นามสกุล จันทร์ศิริ
เกิดวันที่	20 เดือน ธันวาคม พุทธศักราช 2515
สถานที่เกิด	อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	359/2 ตรอกกระดังงา แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร 10100
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนสาธิตบางนา ต. บางปลา อ. บางพลี จ. สมุทรปราการ 10540
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2528	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนดรุณวิทยากร ต. ตรำดม อ. ลำดวน จ. สุรินทร์
พ.ศ. 2535	เปรียญธรรม 5 ประโยค โรงเรียนวัดสุทัศน์เทพวราราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2535	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนราชวินิตมัธยม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2540	พุทธศาสตรบัณฑิต (เอกการสอนสังคม) (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2542	การศึกษามหาบัณฑิต (การมัธยมศึกษา การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร